

Series II. — «ANALECTA OSBM» — Sectio I.
Серія II. — «ЗАПИСКИ ЧСВВ» — СЕКЦІЯ I.

ЮРІЙ ДЖУДЖАР

**КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ
В ЮГОСЛАВІЇ**

ІСТОРИЧНО-ЮРИДИЧНА ПРАЦЯ

вид. 2-ге

РИМ 1986

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

Секція I: П Р А Ц І

1. WOJNAR M., <i>De Regimine Basilianorum Ruthenorum</i> . Rome 1949, pp. XX+218	US \$ 7.00
2. SOLOWIJ M., <i>De Reformatione Liturgica H. Lisowski (1784-1809)</i> . Rome 1950, pp. XI+128 (available only when the complete collection is ordered)	* \$ 5.00
3. WOJNAR M., <i>De Capitulis Basilianorum</i> . Rome 1954, pp. XVI+204	* \$ 7.00
4. НАВАРКО І., <i>Св. Володимир В. — Володар і Христитель Русь-України (960-1015)</i> . Рим 1954, стор. XXXII+228.
(<i>Saint Vladimir the Great — Ruler and Baptizer of Rus'-Ukraine</i>)	* \$ 8.00
5. НАГАВВСЬКИЙ І., <i>Кирило-Методіївське Християнство в Русь-Україні</i> . Рим 1954, стор. XVIII+178.
(<i>Cyril-Methodius Christianity in Rus-Ukraine</i>)	* \$ 5.00
6. СОНЕВИЦЬКИЙ Л., <i>Український Єпископат Перемиської і Холмської Єпархій в XV-XVI ст.</i> Рим 1955, стор. 108.
(<i>Ukrainian Episcopate of the Peremysl and Cholm Eparchies in the XV-XVI centuries</i>)	* \$ 4.00
7. РЕКАР BASIL, <i>De Ereptione Canonica Eparchiae Mucačoviensis (1771)</i> . Rome 1956, pp. 136	* \$ 4.00
8. HOLOWACKYJ R., OSBM, <i>Seminarium Vilmense SS. Trinitatis (1601-1621)</i> . Rome 1957, pp. XV+158	* \$ 5.00
9. WOJNAR M., OSBM, <i>De Protoarchimandrita Basilianorum (1617-1804)</i> . Rome 1958, pp. XXVII+298	* \$ 8.00
10. BARAN A., <i>Metropolia Kioviensis et Eparchia Mucačoviensis</i> . Rome 1960, pp. XII+112	* \$ 4.00
11. BILANYCH I., <i>Synodus Zamostiana a. 1720</i> . Rome 1960, pp. XVI+128	* \$ 4.00
12. STASIW M., <i>Metropolia Haliciensis (eius historia et iuridica forma)</i> . Rome 1960, pp. XVIII+240	* \$ 7.00
13. НАВАРКО І., <i>Київські і Галицькі Митрополити</i> . Біографічні нариси (1590-1960). Рим 1962, ст. XVIII+272.
(<i>Metropolitans of Kiev and Halyč</i>)	* \$ 8.00
14. JOUBEIR A., <i>La notion canonique de rite</i> . Rome 1961, pp. XII+104	* \$ 4.00
15. LOZOVEI P., <i>De Metropolitatum Kioviensium potestate (988-1596)</i> . Rome 1962, pp. XXII+140	* \$ 5.00
16. PATRYLO I., <i>Archiepiscopi - Metropolitani Kievo-Halicienses (attentis praescriptis M.P. «Cleri sanctitati»)</i> . Rome 1962, pp. XVI+142	* \$ 5.00
17. WIWČARUK S., <i>De Synodo provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata</i> . Rome 1963, pp. XII+170	* \$ 5.00
18. BARAN A., <i>Eparchia Maramorošiensis eiusque unio</i> . Rome 1962, pp. XII+108	* \$ 4.00
19. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н., <i>Історичні підвалини УАПЦ</i> . Рим 1964, стор. 120.
(<i>Historical background of the Ukrainian Autocephalic Orthodox Church</i>)	* \$ 4.00

**ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ.
ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI**

Секція I Sectio

Серія II. — «ЗАПИСКИ ЧСВВ» — «ANALECTA OSBM» — SERIES II

ПРАЦІ — OPERA

Том 44 Vol.

GIORGIO DŽUDŽAR

**LA CHIESA DI RITO BIZANTINO-SLAVO
IN JUGOSLAVIA**

Studio storico-giuridico

РИМ — 1986 — ROMA

Series II. — «ANALECTA OSBM» — Sectio I.
Серія II. — «ЗАПИСКИ ЧСВВ» — СЕКЦІЯ I.

ЮРІЙ ДЖУДЖАР

**КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ
В ЮГОСЛАВІЇ**

ІСТОРИЧНО-ЮРИДИЧНА ПРАЦЯ

вид. 2-ге

РИМ 1986

За дозволом Церковної Влади

З М І С Т

<i>Зміст</i>	5
<i>Вживані скорочення</i>	12
<i>Бібліографія</i>	13
<i>Передмова</i>	17

Р о з д і л І

ІСТОРИЧНЕ ВВЕДЕННЯ	21
А. ІСТОРИЧНА СИТУАЦІЯ НА БАЛКАНАХ В ЧАСІ ВСТАНОВЛЕННЯ ЦЕРКОВНОГО ПОЄДНАННЯ НЕЗ'ЄДНАНОЇ ЦЕРКВИ В ХОРВАТІЇ З АП. ПРЕСТОЛОМ	21
I. <i>Про початки усюків в Хорватії</i>	21
II. <i>Протагоністи Марчанського церковного поєднання</i>	24
Б. АП. СТОЛИЦЯ І ЦЕРКОВНЕ ПОЄДНАННЯ МІЖ УСКОКАМИ В ХОРВАТІЇ	27
I. <i>Потвердження Марчанського поєднання Ап. Столицею</i>	27
II. <i>Юрисдикція єпископа Симеона Вратані і над усюками в Жумберку</i>	28
III. <i>Нерегулярність єпископських свячень Симеона Вратані</i>	29
IV. <i>Зв'язки з'єднаних усюків в Хорватії з Київською митрополією</i>	31
В. ПОУНІЙНІ ТРУДНОЩІ ДЛЯ З'ЄДНАНОЇ ЦЕРКВИ В ХОРВАТІЇ	32
I. <i>Вплив Печських патріархів на церковно-національне життя з'єднаних усюків в Хорватії</i>	32
II. <i>Боротьба Загребських єпископів проти з'єднаних єпископів в Хорватії</i>	34
1. <i>Боротьба проти «Вратанського» титулу</i>	34
2. <i>Боротьба проти нового «Свідницького» титулу</i>	35
a. <i>За єпископа Гавриїла Предосвича</i>	35
б. <i>За єпископа Василя Предосвича</i>	36
III. <i>З'єднаний єпископ в Марчі визнає себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа</i>	38

Розділ 2

ПІЗНІША ІСТОРІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ХОРВАТІЇ І РОЗВИТОК ЇЇ ЮРИДИЧНОЇ СТРУКТУРИ	40
А. ВСТАНОВЛЕННЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІКАРІЯТУ ДЛЯ З'ЄДНАНИХ УСКОКІВ В ЗАГРЕБСЬКІЙ ЄПАРХІЇ	40
I. <i>Поняття і розвиток Апостольського Вікаріату</i>	41
II. <i>Значення першого апостольського вікарія Павла Зоричича</i>	43
III. <i>Апостольський Вікаріат для з'єднаних ускоків в Хорватії від початків до канонічного утворення Крижевської єпархії, 1671-1777</i>	44
1. <i>Змагання апостольських вікаріїв за збереження церковного поєднання</i>	44
2. <i>Апостольський вікарій, Гавриїл Палкович, і його значення для з'єднаної Церкви в Хорватії</i>	47
Б. КАНОНІЧНЕ СТВОРЕННЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ.....	49
I. <i>Імператриця Марія Тереса головна ініціаторка створення Крижевської єпархії.....</i>	49
II. <i>Зауваження єпископів латинського обряду відносно проєкту заснування нової Крижевської єпархії.....</i>	51
1. <i>Зауваження Калочського архієпископа.....</i>	51
2. <i>Зауваження Загребського єпископа</i>	52
3. <i>Пропозиції Загребського єпископа Гальюфа інших місць на осідок нової єпархії (Жумберак, Марча, Северін, Б'єловац, Осіек, Карловац)</i>	52
III. <i>Процес заснування Крижевської єпархії</i>	55
1. <i>Звернення імператриці Марії Тереси до папи Пія VI про заснування Крижевської єпархії</i>	55
2. <i>Відмова заснування єпархії.....</i>	58
a. <i>Перше засідання Консисторіальної Конгрегації (12 листопада 1776 року).....</i>	58
б. <i>Рішення і відповідь папи Пія VI</i>	59
3. <i>Дальші намагання Імперської курії й апостольського нунція у Відні про заснування єпархії.....</i>	60
4. <i>Нова трудність для новийменованих єпископів для майбутніх єпархій — визнання віри</i>	62

5. Звернення імператриці Марії Тереси до папи Пія VI про звільнення з'єднаних єпископів Божічковича і Драгосія з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри	64
6. Друге засідання Консисторіяльної Конгрегації (8 квітня 1777 року)	66
7. Повідомлення про вирішення канонічного оформлення Крижевської єпархії (19 квітня 1777 року)	69
8. Булла канонічного оформлення Крижевської єпархії ..	70
9. Фундаційний декрет Крижевської єпархії	71

Розділ 3

ЮРИДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ	74
A.I. ВИКОНАННЯ РОЗПОРЯДЖЕНЬ БУЛЛИ КАНОНІЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ І ФУНДАЦІЙНОГО ДЕКРЕТУ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ	74
1. Визначення резиденції і катедри для Крижевського єпископа	74
2. Юрисдикція Крижевського єпископа визначена папською буллею і фундаційним декретом імператриці	78
<i>a. Єпархія з двох поєднань — Марчанського й Ужгородського</i>	<i>78</i>
<i>b. Доля Осієцького вікаріату</i>	<i>81</i>
<i>в. Крижевська єпархія — суфраган митрополії латинського обряду</i>	<i>83</i>
II. РОЗДВОЄННЯ ЄПАРХІЇ І НЕБЕЗПЕКА ЇЇ СКАСУВАННЯ .	84
III. ДАЛМАТСЬКИЙ ВІКАРІЯТ І ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПІСКОПА	86
IV. ОСНУВАННЯ КАПІТУЛИ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ	88
V. ЄПАРХІЯ З 5 ПОЄДНАНЬ — ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПІСКОПА	90
1. З'єднана Церква в Македонії	91
<i>a. Кукушське поєднання 1859 року</i>	<i>92</i>
<i>b. Поєднання поза Кукушем — Болгарське поєднання 1860 року</i>	<i>98</i>
<i>в. Поворот до поєднання в Македонії</i>	<i>99</i>
<i>г. Розвиток і доля Апостольського Вікаріату в Македонії ..</i>	<i>100</i>
1) Перехід єпископа Лазара Младенова на православ'я ...	100
2) Розподіл Македонії і нищення з'єднаної Церкви	103
3) З'єднані македонці в Крижевській єпархії	106
2. Вірні з Берестейського поєднання в Крижевській єпархії	107

<i>а. Берестейське церковне поєднання 1595-96</i>	107
<i>б. Про початки історії українських переселенців в Боснії і Хорватії</i>	108
<i>в. Організація церковного життя між українськими поселенцями в Боснії</i>	109
3. Вірні з румунського поєднання в Крижевській єпархії	114
<i>а. Румунське поєднання 1698 року</i>	114
<i>б. З'єднані румуни в Крижевській єпархії</i>	117
VI. ЗМЕНШЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПІСКОПА ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	118
VII. ПОВЕРНЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОМУ ЄПІСКОПОВІ 1946 РОКУ І ВСТАНОВЛЕННЯ БАЧВАНСЬКОГО ВІКАРІЯТУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ НА ВОЙВОДЯНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ	119
VIII. ЮРИДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПО СОБОРІ ВАТИКАНСЬКИМ ІІ	121
<i>А/а. Перегляд парафій Крижевської єпархії за протопресвітератами</i>	121
1. Катедральний протопресвітерат	121
2. Жумберський протопресвітерат	121
3. Славонський протопресвітерат	122
4. Вуковарський протопресвітерат	122
5. Сремський протопресвітерат	122
6. Бачванський протопресвітерат	123
7. Банатський протопресвітерат	123
8. Боснійський протопресвітерат	124
9. Македонський протопресвітерат	124
<i>б. Розподіл Крижевської єпархії на 4 вікаріати</i>	125
<i>в. Актуальний адміністративний стан Крижевської єпархії</i>	130
<i>Б. Монаші чини і згуртування в католицькій церкві візантійсько-слов'янського обряду в Югославії</i>	132
1. Василіяни	132
2. Студити в Боснії від 1908 до 1924 року (поза границями Крижевської єпархії)	134
3. Згромадження Сестер Служебниць П. Н. Д. М.	136
4. Сестри Чину Святого Василя Великого	138
5. Згуртування Сестер Євхаристинок	139

Розділ 4

ЮРИДИЧНІ ДЖЕРЕЛА КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ.....	141
A. ДЕКРЕТИ, БУЛЛИ І КОНСТИТУЦІЇ ВСЕЛЕНСЬКИХ АРХИЄРЕЇВ ВІДНОСНО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ	142
B. РОЗПОРЯДЖЕННЯ І ДЕКРЕТИ СВЯЩЕННИХ КОНГРЕГАЦІЙ ВІДНОСНО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ.....	145
a. Священна Конгрегація Поширення Віри	145
б. Консисторіяльна Конгрегація	145
в. Священна Конгрегація Східних Церков.....	146
B. ІНТЕРВЕНЦІЇ І РОЗПОРЯДЖЕННЯ ІМПЕРАТОРІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДЛЯ ЮРИДИЧНОГО ПРАВОПОРЯДКУ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ.....	147
Г. ПОСТАНОВИ ВІДЕНСЬКОГО СИНОДУ ЄПИСКОПІВ ВІЗАНТІЙСЬКОГО ОБРЯДУ СТАРИННОЇ УГОРЩИНИ 1773 РОКУ	152
КІНЦЕВІ ВИСНОВКИ	157
ДОДАТОК	159
I. Засвідчення кардинала Беллярміно, яким приєднано єпископа Симеона Вратаню до католицької Церкви.....	161
II. Декрет папи Павла V «Divinae maiestatis arbitrio», з 21 листопада 1611 року, яким канонічно заснував Марчанський монастир і віддав його опіці католицькому єпископові «рашанів», Симеонові Вратані.....	161
III. Формула заяви вірності і визнання віри єпископа Гавриїла Міякича	163
IV. Назначення Павла Зорчича апостольським вікарієм над «волохами», які живуть в Загребській єпархії	166

V. Цісарський рескрипт з 1775 року відносно заснування єпархії з осідком у Крижевцях на місці Апостольського Вікаріату в Хорватії	167
VI. Булла канонічного оформлення Крижевської єпархії «Charitas illa» з 17 червня 1777 року	168
VII. Фундаційний декрет Крижевської єпархії з 17 жовтня 1777 року	173
VIII. Булла «Meritis licet imparibus» з 13 лютого 1847 року, якою папа Пій IX канонічно потвердив заснування Крижевської катедральної капітули каноніків	176
IX. Текст прохання про поєднання з католицькою Церквою нез'єданого населення Кукушу з 13 липня 1859 року до папи Пія IX, в перекладі з македонської мови	181
X. Декрет Священної Конгрегації Поширення Віри з 7 жовтня 1914 року, яким назначено апостольського адміністратора для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні і тим засновано Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні	183
XI. Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 19 жовтня 1923 року, яким піддано з'єднаних македонців (в декреті їх названо болгарами) і румунів на території Югославії безпосередній юрисдикції Крижевського єпископа	184
XII. Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 23 липня 1924 року, яким скасовано Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні, а вірних скасованої Апостольської Адміністрації піддано владі Крижевського єпископа	185
XIII. Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 25 липня 1932 року відносно перенесення осідку єпархії з Крижевців до Загребу	185
XIV. Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 4 травня 1959 року відносно перенесення осідку єпархії з Крижевців до Загребу	186
XV. Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 3 липня 1972 року, яким іменовано Скопсько-Призренського єпископа, Йоакима Гербута, апостольським візитатором католиків візантійського обряду в Македонії	187

XVI.	Переклад декрету Священної Конгрегації Східних Церков з 3 липня 1972 року, яким іменовано Скопсько-Призренського єпископа, Йоакима Гербута, апостольським візитатором католиків візантійського обряду в Македонії	188
XVII.	Супровідний лист Священної Конгрегації Східних Церков, з 3 липня 1972 року, до номінаційного декрету апостольського візитатора католиків візантійського обряду в Македонії.....	188
XVIII.	Переклад супровідного листа Священної Конгрегації Східних Церков, з 3 липня 1972 року, до номінаційного декрету апостольського візитатора католиків візантійського обряду в Македонії.....	189
XIX.	Декрет розподілу Крижевської єпархії на 4 вікаріати 1978 року в перекладі з хорватської мови	190
XX.	Перелік єпископів католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії	192
ПОКАЖЧИК ІМЕН І РЕЧЕЙ		195

ВЖИВАНІ СКОРОЧЕННЯ

AAS — Acta Apostolicae Sedis

APF, SC — Archivum S. Congregationis de Propaganda Fide, Scritture riferite nei Congressi

Arch. S. C. Or. — Archivum S. Congregationis pro Ecclesiis Orientalibus

ARSI — Archivum Societatis Iesu

ASV — Archivum Secretum Vaticanum

CIC — Codex Iuris Canonici

ЧСВВ — Чин Св. Василя Великого

БІБЛІОГРАФІЯ

А) ДЖЕРЕЛА

I. Джерела невидані

- Arch. Eparchiae Crisiensis, Acta* an. 1685; — 2/1774; 86/1780; 95/1788; 57/1791; 37/1810; 26/1811.
- Arch. S. C. Or., Ruteni; Crisio*, — 1049/1928; 367/32.
- APF., SC., *Greci di Croazia, Transilvania, Ungheria, Miscellanea*, vol. II.
- SC., *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, dal 1761 al 1845*, vol. II.
- *Lettere Volgari*, vol. 5.
- *Lettere Latine*, vol. 9.
- *Lettere della S. Congregazione de Propaganda Fide*, vol. 24.
- ASV., *Acta Consistorialia*, 1776, pars III; 1777, pars I; 1818, pars II; 1852, t. II.
- *Ad Principes*, vol. 175.
- *Bolle e Brevi*, vol. 5.
- *Bullarii Romani*, XIII.
- *Consistorialia 1776/1777; 1777*.
- *Nunziatura di Germania*, vol. 395.
- *Nunziatura di Germania, Epistolae et Negotia 1642-1649*.
- *Nunziatura di Vienna*, vol. 76, 95, 96, 155, 176.
- *Principi*, vol. 265.
- *Processus Consistorialis*, vol. 173, 211.
- *Secr. dei Brevi*, vol. 1671, 3239, 5720.

II. Джерела видані

- Acta Apostolicae Sedis*, VI, 1914; XII, 1920; XVII, 1926; XXXIV, 1942; XLX, 1953; LIII, 1961; LVI, 1964.
- Bullarii Romani Continuatio*, vol. V, Romae 1842; vol. VII, Prati 1847.
- Bullarium Romanum Diplomatum et Privilegiorum Romanorum Pontificum, Taurinensis editio*, t. XVIII, Neapoli 1882.

- HOFMANN G., *Bellarmino ed i Slavi*, in *Orientalia Christiana Periodica*, vol. VIII, Roma 1926-27, 290-298.
- GASPARRI P., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. IV, Roma 1926.
- Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075-1953)*, vol. I, ed. WELYKYJ A. G., Romae 1953.
- Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600)*, ed. WELYKYJ A. G., Romae 1970.
- MANSI I., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio, Synodi Orientales (1860-1884)*, vol. 45, Paris-Graz 1911.
- Monumenta Ucrainae historica*, vol. I, IX-X, Romae 1971.
- LACKO M., *Synodus episcoporum ritus Byzantini catholicorum ex antiqua Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata*, = *Orientalia Christiana Analecta* 199, Roma 1975.
- NILLES N., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani*, vol. I, II, Oeniponte 1885.
- THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium*, t. II, Zagreb 1875.
- ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII et XVIII*, vol. I, Zagreb 1926.

Б) ЛІТЕРАТУРА

- БАРАН О., *Синод Мукачівської, Фогарашської і Свідницької єпархій у Відні 1773-го року*, in *Analecta OSBM*, IX, fasc. 3-4, Romae 1961, 395-403.
- BENEDICTUS XIV, *De Synodo Dioecisana*, Ferrariae 1760.
- БІЛЯК О., *Українці в Босні і Славонії*, в *Ювілейний Календар для українців в Югославії*, Дервента 1940, 37-48, 100-106.
- BRAUN M., *Die Slawen auf dem Balkan*, Leipzig 1941.
- ВЕЛИКИЙ А., *З Літопису Християнської України*, том IX, ст. XX, Рим 1977.
— *Нарис історії Згромадження СС. Службениць П. Н. Д. М.*, Рим 1968.
- Vjesnik Križevačke eparhije*, Zagreb, n. 4, 1965; n. 4, 1972; n. 3, 1974; n. 2, 1977; n. 1, n. 2, 1978; n. 3, 1981; n. 3, 1982; n. 2, n. 3, 1983.
- ВОЛОДИМИРЕНКО, *Правдивий народолюб*, в *Ювілейний Календар для українців в Югославії*, Дервента 1940, 21-32.
- Грекокатолицька Церков в Боснії*, в *Нива*, Львів 1912, 125-128.
- GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien (1856-1919)*, Würzburg 1977.
- DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, in *Glasnik na Institutot za nacionalna istorija*, Skopje 1959, 121-144.
- DUKER R. A., *The Byzantine Catholic Synod of Vienna 1773*, Thesis, Pontificium Institutum Orientale, Romae 1982.
- ELDAROV G., *Die Union der Bulgaren mit Rom*, in *Ostkirchliche Studien* 10, Würzburg 1961, 3-27.

Eparhijski Vjesnik, Križevci, n. 4, 1923; n. 4, 1924; n. 4, 1942.

ЗОБКІВ М., *Уніятське єпископство в Хорватії*, в *Діло* ч. 286, Львів 21 грудня 1901, 1-2.

Istoria na Makedonski narod, t. I, II, Skopje 1969.

IVANIĆ I., *Mačedonija i Mačedonci, unija u Mačedoniji*, II, Novi Sad 1908.

IVIĆ A., *Marčanska episcopija od Simeona Vratanje do Gavrila Predojevića (1609-1642)*, in *Bratstvo*, Novi Sad 1923.

Каталог Зромадження Сестер Служебниць Пресвятої Непорочної Діви Марії, Рим 1980.

Catalogus Ordinis Basiliani S. ti Josaphat, Nr. 14, Romae 1983.

Каталог Сестер Чину Святого Василя Великого, ч. 1, Рим 1983.

KLAIĆ V., *Geschichte Bosniens von den ältesten Zeiten bis zum Verfalle des Königsreichs, kurze Übersicht der Geschichte Bosniens vom Untergange des bosnischen Königsreichs bis zur Occupation durch Österreich (1463-1878)*, Leipzig 1885.

КОСТЕЛЬНИК Г., *Крижівська єпархія*, в *Нива*, Львів 1932, 134-139, 168-176; 1933, 143-147, 175-181.

КОСТЮК М., *З релігійно-культурного життя українців в Боснії, посвячення греко-католицької каплиці в Баня Луці*, в *Місіонар Пресвятого Серця Ісусового*, ч. 1, Жовква 1932, 21-22.

ЛАБОШ Ф., *История русиных у Бачки, Сриму и Славонии*, Вуковар 1979.

LACKO M., *The Reduction of the number of Feast Days for the Catholics of the Byzantine Rite in Hungary in the XVIII Century*, in *Slovak Studies*, IV, Romae 1964, 197-215.

— *Unionsbewegung im Slawischen Raum und Rumänien*, Düsseldorf 1971.

— *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica, Orientalia Christiana Analecta* n. 143, Roma 1955.

МАРУНЧАК М., *Українці в Румунії, Чехословаччині, Польщі, Югославії*, Вінніпег 1969.

МАЦИНСЬКИЙ І., *Буквар, що пережив дві інквізиції*, в *Дружно вперед*, ч. 1, Пряшів 1965, 18-19.

МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого української католицької Церкви в Боснії*, в *Християнський Календар*, Руски Керестур 1973, 85-100.

Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji 1974, Zagreb 1975.

РЕКАР В., *De erectione canonica eparchiae Mučakoviensis (an. 1771)*, Romae 1956.

ПЕКАР А., *Нарис історії Церкви Закарпаття*, Рим 1969.

РОРОВИЋ V., — SMIČIKLAS I., *I Žumberak ima svoje sestre*, in *Žumberački Kalendar*, Zagreb 1968, 257-267.

Працане о. мітрата д-ра Йосифа Жука, в *Руслан* ч. 189, Львів 6 вересня 1910, 3.

РАМАЧ Лю., *Русини-українці в Югославії*, Вінніпег 1971.

- САЛАМОН С., *Монастир Студитів у Камениці, в Ювілейний Календар для українців в Югославії*, Дервента 1940, 49-52.
- СЕГЕДИ Й., *200 рочни ювілей Крижевскей епархиї, в Християнський Календар*, Руски Керестур 1978, 33-85.
- *Парохії Осецкогo викарията у 18 и 19 столітiю, в Християнський Календар*, Руски Керестур 1980, 110-150.
- SLAVOV A., *Kijevskijat zatvornik, Archiepiskop Josif Sokolski Sofija* 1930.
- STADTMÜLLER G., *Geschichte Südosteuropas*, München 1950.
- STIERNON R., *Il Santo Padre Giovanni XXIII e l'Oriente Cristiano*, in *Unitas*, Roma (sett. ott.) 1959, 129-141.
- THEINER A., *Histoire du Pontificat de Clement XIV*, vol. II, Paris 1852.
- ХОМА І., *Київська Митрополія в Берестейськiм періоді, зв'язки Крижівської епархиї з Київською Митрополією в XVII ст.*, Рим 1979.
- ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo od prvih vijekova do godine 1685, Apologija Pavla Zorčića 1663*, Zagreb 1932.
- *Graeco-catholica Ecclesia in Jugoslavia, Dioecesis Crisiensis olim, Marčensis, historia et hodiernus status*, Zagreb 1931.
- *Historia episcopatus Graeco-Catholici Marčensis et unionis ecclesiasticae in Jugoslavia*, in *Bogoslovska Smotra*, Zagreb 1924, 64-81, 160-187, 286-310; 1925, 33-58.
- *Marčanska eparhija*, in *Bogoslovska Smotra*, Zagreb 1930, 31-73; 1931, 17-50.
- *Pavao Zorčić, Marčanski vladika*, in *Spomenica Kalendar grkokatolika Križevačke biskupije*, Zagreb 1933, 1-138.
- *Sjedinjeni biskupi u Marči, Opovu i Pakracu i Arsenije Crnojević*, in *Spomenica grkokatolika Križevačke biskupije*, Zagreb 1934, 237-365.
- *Spomenica o 250 godišnjici grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu 1681-1931*, Zagreb 1931.
- «*Šematizam*» (*Stanje Križevačke biskupije*), in *Spomenica Kalendar grkokatolika Križevačke eparhije*, Zagreb 1931, 70-128.
- Jubiarni Šematizam Križevačke eparhije*, Zagreb 1962.

П Е Р Е Д М О В А

Вивчаючи юридичні джерела поодиноких Східних Церков, зауважив я брак інформацій тих же джерел, стосовно з'єднаної Церкви на Балканах. Ця Церква, як відомо, приступила до єдності з Римом 1611 року і, незважаючи на різні труднощі, — скріплена різними етнічними групами слов'янського походження, які сьогодні творять «Католицьку Церкву візантійсько-слов'янського обряду в Югославії», — проіснувала майже 400 років, залишаючись живучою до наших днів.

Колишній Београдський архієпископ й апостольський адміністратор Крижевської єпархії — бл. п. Гавриїл Букатко (1952-1981), неодноразово згадував про те, що слід науково відтворити загальний образ католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії на основі архівних документів з історично-юридичної точки зору. Крім того, професор Східного Інституту, Ян Резач, Т. І., заохочував мене дослідити юридичні джерела цієї ж Церкви, чого дотепер ще не було зроблено. Заохочений такими спонуками, як приналежний до Крижевської єпархії, я відчував на собі тягіння такого обов'язку, тому й прийняв на себе це завдання.

Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, яка є об'єктом нашої праці, силою обряду і традиційного церковного надбання об'єднує в собі вірних з п'ятьох різних церковних поєднань: Марчанського — з 1611 року, Ужгородського — з 1646 року, Берестейського — з 1595-96 року, Румунського — з 1698 року та Македонського в Кукуші — з 1859 року. Становить вона очевидний приклад церковної єдності. В рамки саме цієї характеристики входить ця праця. А завданням її є відтворити в цілості історично-юридичний розвиток католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії від її початків по сьогоднішні часи, представляючи враз і сучасну живучість цієї Церкви, в склад якої входять вірні з різних церковних поєднань та відмінних етнічних приналежностей.

Тема праці хронологічно охоплює розлогість від 1611 року по сьогоднішні часи. Тому думка-провідниця в нашій праці буде йти лінією розвитку юридичної структури католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, висвітлюючи історичні події, які були в стислому зв'язку з розвитком юридичної структури згаданої Церкви.

Керуючись такою ідеєю, працю розділено на чотири розділи. Перший розділ має на меті представити історичну ситуацію на Балканах в першій половині 17 сторіччя та причини переселення нез'єднаних з країн, зайнятих

турками, в нові країни, яких турки ще не зайняли. В нових країнах під впливом ієрархії латинського обряду дозріла ідея церковного поєднання нез'єднаної Церкви з Апостольським Престолом в Хорватії і здійснено його 1611 року в місцевості Марча. Було воно проваджене поунійними труднощами для з'єднаних єпископів в боротьбі за збереження церковного поєднання з пізнішими єпископами латинського обряду, які, стараючись з'єднаних єпископів піддати вповні своїй юрисдикції, уважали їх своїми обрядовими вікаріями для вірних візантійсько-слов'янського обряду, а поєднання — часовим переходом на латинський обряд.

Другий розділ має на меті представити намагання Апостольської Столиці розв'язати згадані труднощі. 1671 року, утворенням Апостольського Вікаріату для з'єднаних в Загребській єпархії, оформлено в юридичну структуру молоду з'єднану Церкву в Хорватії. Однак, апостольські вікарії і далі мусіли боронити свою юридичну незалежність перед єпископами латинського обряду, які фактично продовжували уважати їх своїми обрядовими вікаріями для вірних візантійсько-слов'янського обряду на своїй території. З другої ж сторони, апостольські вікарії мусіли захищати церковне поєднання перед нез'єднаними, які пару разів обграбували осідок церковного поєднання, монастир і церкву в Марчі 1678 і 1735 року, а 1739 року вони дощенту зруйнували і монастир і церкву в Марчі. Крім того, коли нез'єднаний патріарх Арсеній III Црноєвич перейшов з численними родинами з околиць, зайнятих турками, на християнську сторону, й, вважаючи, що йому в нових сторонах належить юрисдикція і над з'єднаними, він 1692 року покликав перед себе тодішнього апостольського вікарія в Хорватії, домагаючись від нього повної юридичної підлеглости. Доля знищення з'єднаної Церкви в Хорватії була б вже тоді вирішена, якби апостольський вікарій вдовольнив домагання нез'єданого патріарха Арсенія III Црноєвича. Утворенням Крижевської єпархії на місце Апостольського Вікаріату в Хорватії 1777 року поставлено кінець боротьбі з'єднаних єпископів за збереження церковного поєднання.

У третьому розділі представлено розвиток юридичної організації Крижевської єпархії та поширення юрисдикції Крижевського єпископа на частину вірних з Ужгородському поєднання, які в першій половині 18 сторіччя громадно переселились на частинно опустілі, залишені турками землі між ріками Дунаєм і Тисою, а при утворенні Крижевської єпархії увійшли в склад новозаснованої єпархії. 1831 року юрисдикцію Крижевського єпископа поширено на Далмацію, де три нез'єднані парафії приєднались до католицької Церкви. А після I світової війни 1923 року в склад Крижевської єпархії увійшли з'єднані македонці в Македонії та частина румунів в Банаті. 1924 року складовою частиною Крижевської єпархії стали і з'єднані українці з Берестейського поєднання, які під кінець 19 і на початку 20 сторіччя переселились на опущені турками землі в Боснії і Герцеговіні. Таким чином в склад Крижевської єпархії ввійшли вірні, які походять з п'ятьох різних

церковних поєднань, а юрисдикцію Крижевського єпископа поширено на цілу країну Югославії, стосовно вірних візантійсько-слов'янського обряду.

Четвертим розділом охоплено юридичні джерела, які відтворюють основу юридичного правопорядку католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії від 1611 року по сьогоднішні часи, керуючись критерієм розподілу на: 1. Декрети, булли і конституції Вселенських Архієреїв, 2. Розпорядження і декрети Священних Конгрегацій, 3. Інтервенції і розпорядження імператорів Австро-угорської імперії для юридичного правопорядку і 4. Постанови Віденського Синоду єпископів візантійського обряду зі старинної Угорщини 1773 року. Джерельні ж документи важливішого значення подано в цілості за хронологічним порядком в Додатку до дисертації.

* * *

За допомогу в редагуванні цієї праці висловлюю щире подяку професорам Папського Східного Інституту, Факультету Східного Канонічного Права, о. Янові Резачові Т. І. та о. Софронові Мудрому ЧСВВ.

Щире подяку складаю архівістам, які уможливили мені доступ до архівних документів Ватиканського Таємного Архіву, Архіву Конгрегації Поширення Віри, Архіву Конгрегації Східних Церков та Архіву Крижевської єпархії.

Ця праця появляється друком завдяки щедрій допомозі Преосвященного Владики Василя Лостена, єпископа Стемфорду в ЗСА.

Р о з д і л І

ІСТОРИЧНЕ ВВЕДЕННЯ

А. ІСТОРИЧНА СИТУАЦІЯ НА БАЛКАНАХ В ЧАСІ ВСТАНОВЛЕННЯ
ЦЕРКОВНОГО ПОЄДНАННЯ НЕЗ'ЄДНАНОЇ ЦЕРКВИ В ХОРВАТІЇ
З АПОСТОЛЬСЬКИМ ПРЕСТОЛОМ

Наїзд турків на Балканський півострів, в кінці чотирнадцятого і в п'ятнадцятім сторіччі, та їхнє кількавікове панування над більшістю земель сьогоднішньої Югославії та її народів, спричинили на культурному і церковному полях наслідки і зумовили обставини, які по сьогодні стрічаємо на цій території.

Турецький султан Мурат I, 1361 року, перейшов з військами з Малої Азії до Європи, зайняв Тракію і 1362 року, переніс свою столицю з Бурси в Малій Азії до Адріанополя в Тракії.¹ Звідси турки поширили свою експансію на Європу. В 1389 турки перемогли сербське військо на Косовім Полі. 1453 року султан Мехмед II зайняв Царгород. В обороні Царгороду згинув останній візантійський цісар Константин XII і з ним повалено тисячолітнє східноримське царство і культуру, яка була матір'ю східногрецької та слов'янської культури.

Після упадку Царгороду султан Мехмед II почав чим раз більше посуватись на захід. 1459 року він зайняв Сербію, а в 1463 році впала Боснія під турецьке володіння. В 1482 році турки зайняли Герцеговіну, а в 1499 році підкорили собі і Чорну Гору. В битві під Могачем 29 серпня 1526 року турки розбили угорські війська. В боротьбі згинув тодішній угорський король Людвік II. 1541 року турки зайняли Буду, а 1543 й Острогон, осідок Примаса Угорщини, і таким чином, більша частина Угорщини підпала під турецьке володіння.²

І. Про початки ускоків в Хорватії

У зв'язку з просуванням турків на захід наставали переселення і втечі християнського населення з-під турецького гнету з південносхідних країн в північнозахідні околиці, яких ще турки не зайняли. До тих, які втікали перед

1. STADTMÜLLER G., *Geschichte Südosteuropas*, München 1950, p. 263.

2. Ibid., p. 265; BRAUN M., *Die Slawen auf dem Balkan*, Leipzig 1941, p. 161-162.

турками на захід, належать і предки нинішніх грекокатоліків в Жумберку³, які почали туди переселюватись в 1526 році. Були вони всі нез'єданого віровизнання. Їхня національна свідомість в тих часах не була ще скристалізована в сучаснім поңятті національної приналежности, то, з огляду на це, й історичні документи з того і пізніших часів вживають різні назви для їхнього окреслення: «сервіяни» — серби, «ускоки»,⁴ «волохи»⁵, «рашани»⁶ тощо.

В наслідок завоювання більшої частини Угорщини, турки увійшли в безпосереднє сусідство хорватських і славонських земель, які підпадали під австрійське володіння. Турецькі пограничні зағони часто вдиралися в австрійські частини Хорватії, грабуючи і спустошуючи приграничні міста. Для успішної охорони приграничних міст австрійський уряд призначив і настановив

3. Під назвою Жумберак (по-німецькому Sichelburg) слід розуміти гористу область на границі між Словенією і Хорватією, на південний захід від Загребу. Назва походить від замку з тією самою назвою, власник якого Іван Кобасич поселив переселенців на землях замку. Гори дістали назву «Жумберські гори», а в документах їх нераз називано й «Ускоцькі гори», а цілу околицю — «Ускоцький край», від того, що з 1526 року почали їх заселювати ускоки, які переселились з Боснії. Це також була перша валка переселенців, нащадки яких є по сьогодні католиками візантійсько-слов'янського обряду в Жумберку.

Друге визначне переселення нез'єднаних християн із Сербії і Боснії припадає в часах Рудольфа II, коли управителем границь був Архикнязь Австрії Фердинанд II. Коло 1600 року перейшла велика кількість нез'єднаних родин з єпископом Симеоном Вратанею з-під турецького панування до Хорватії і Славонії й оселились у Вараждинському генералаті (від міста Вараждин). пор.: КОСТЕЛЬНИК Г., *Крижі'вська єпархія, в Нова*, Львів 1932, стор. 136.

ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII et XVIII*, vol. I, Zagreb 1926, p. 2-3, 18. NILLES N., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani*, Oeniponte 1885, t. I, p. CVI, t. II, p. 733.

4. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia, (dioecesis Crisiensis olim Marčensis), Historiae et hodiernus status*, Zagreb 1931, p. 144: «Uscochi (perfugae). Primi perfugae ex impero Turcarum in Croatia superiore in regione sic dictam Sichelburg (Zumberak).»

5. NILLES N., *Symbolae*, o. c., p. 736-737: «Vox Valachus civili et ecclesiastico sensu spectari potest, — ac priori quidem sensu nonnisi incolae antiquae Daciae, Moldaviae, Valachiae et Transilvaniae appellari possunt. Valachus idem est porro ac Italus (Latinus) — in slavicus autem dialectis Lah, Vlah, Voloh Italum denotat — populis porro illis nomen hoc inde adhaesit, quod Trajanus coloniam Romanam ad Daciam transposuerit, cujus se Valachi posteros esse credunt, indeque se communiter Romunyi, seu Romanos vocant., cur populi Illyrici, et quidem ii soli, qui ritum graecum sequuntur, Valachi vocantur?.. Fuit autem occasio sequens: ex quo Ladislaus, Valachiae princeps, circa annum 1369 a Bulgaris rex proclamatus, Vidinum sedem regiam, ejecta inde Ludovici, Hungariae regis, militia occupavit, Valachorum nomen ultro intra provincias Illyrici propagari coepit., cum fine igitur saeculi 14 familia principum Valachiae in Bulgaria, Serbia et in Bosnia dominabatur, imo et Dalmatia innotuit, per quam et nomen Valachicum in his provinciis propagatum est. ...Divisus jam est populus Bulgariae: pars antiquis consuetudinibus adhaerebat, pars per minoritas conversa latinum ritum sequebatur: priores Valachi universim compellati fuere discrimen rituum latinorum. Hinc quum hodierni Rasciani in Hungaria et Croatia degentes ex Bulgaria, Serbia et Bosnia reapse emigraverint. Non mirum est eosdem Valachos compellari, quod idem est, ac schismaticos dixisse. Nunc nomen istud jam pro schismatico, jam pro rituum differentia sumitur. Vulgus ipsius religionis differentiam hoc nomine actutum intelligit. Dantur inter seniores etiam ecclesiasticos, qui omnes quotquot ritum graecum sequuntur, seu catholici sint seu schismatici, una voce Valachos compellant.»

6. Назва «рашани» походить від осередку старинної Сербії і князівства, званого «Рашка», центром якого була місцевість Раш біля ріки з тією самою назвою. В Раші знаходився осідок першого сербського єпископа, коло 1020 року, суфрагана Охриду. пор.: *Oriente Cattolico. Cenni storici e statistiche*, Vaticano 1974, p. 223.

до військової служби всіх ускоків, які переселились до тих країн. Обов'язком ускоків було обороняти приграничні частини перед нападами турецьких військових загонів, а, зі свого боку, австрійський уряд, як винагороду за воєнну службу, звільняв ускоків з усякого роду податків і будь-якої залежності від хорватських вельмож-поміщиків, на посіlostях, яких були населені і піддавав їх безпосередній залежності воєнної влади в Граці⁷, і так само звільняв їх з-під судовласті й будь-яких зобов'язань супроти церковної влади, на чий території вони перебували.

Були затверджені права і привілеї ускоків, якими австрійський уряд їх наділив, як за плату за обов'язок оборони пограничних земель перед турками. На ці права і привілеї ускоки будуть нерідко покликуватись у затяжній боротьбі в обороні своїх прав, як з хорватськими поміщиками-вельможами, які намагались накласти на них приписані податки, так і з місцевою латинською ієрархією, яка старалась усіма способами, після встановлення церковного поєднання, піддати пришельців своїй судовласті, зробити їх у всьому залежними від себе та перевести на латинський обряд.

Намагання ускоків в обороні своїх прав призводили їх не раз до розпачливого положення, з якого одинокий вихід добачували в тому, щоб повернутись під турецьке ярмо. Побоюючись такого кроку, хорватські вельможі-поміщики з трудом їм признавали права, загарантовані урядом при переселенні.

Разом зі своїми вірними, із зайнятих турками околиць у границі тодішньої Австрійської імперії, переходило і духовенство. Одна група монахів з єпископом Симеоном Вратанею⁸ втекли з-під турецького ярма. За дозволом тодішнього Загребського єпископа латинського обряду, Петра Домітровича (1611-1628), вони знайшли притулок між своїми вірними візантійсько-слов'янського обряду в місцевості Марча поміж містами Чазмою й Іваніч Градом над річкою Глоговницею, на території Загребської єпархії латинського обряду. Там примістились вони в колишнім монастирі при церкві Всіх Святих, яку турки спустошили і зруйнували. На старих руїнах монахи збудували нову церкву і монастир під назвою св. Архангела Михаїла.⁹

На початку XVII сторіччя між тими нез'єднаними переселенцями на території Хорватії, яка підпадала під австрійське володіння, зродилась ідея

7. NILLES N., *Symbolae*, t. II, o. c., p. 732: «Litterae privilegiales Ferdinandi in favorem populi Sichelburgensis, qui nunc in provincia Illyrica jurisdictioni Episcopi Crisiensis subjectus est, sunt de anno 1544.»

8. Cf. nota 3; NILLES N., *Symbolae*, t. II, o. c., p. 733: «Monachus scilicet quidem Vratanja, Ord. S. Basilii M. ..., Episcopo Zagrabienis Petro Domitrovich, cum confratribus suis monachis, ac cum innumerabili de gente Rasciana seu Valachica familiarum numero ex Turcis ditionibus ad Croatiam et Slavoniam circa annum 1600 transmigravit, unde magna pars confiniorum Banalium, ac Vársadinensis generalatus impopolatus est.»

9. *Ibid.*, p. 704; *Jubilarni Šematizam Križevácke eparhije*, Zagreb 1962, p. 28.

церковного поєднання з католицькою Церквою і, в 1611 році, здійснилась церковним з'єднанням під назвою «Марчанське поєднання».¹⁰

II. Протагоністи Марчанського церковного поєднання

Поблизу згаданого монастиря, в місцевості Марча, завідував парафією латинського обряду в місті Іваніч Град священик Мартин Дубравич, походженням з нез'єднаних переселенців. Єпископ латинського обряду міста Любляни, Тома Хрен (1597-1630), вислав його, ще як хлопця, на студії богослов'я до Грацу. По закінченні студій Мартин був висвячений на священика латинського обряду й обняв парафію Загребської єпархії в місті Іваніч Град.¹¹

Будучи з походження і ознайомлений з візантійсько-слов'янським обрядом, священик Дубравич доклав багато зусилля, проповідуючи між ускоками церковне поєднання. Його апостольська діяльність увінчалась таким успіхом, що на початку 1611 року йому вдалось придбати для церковної єдності з католицькою Церквою нез'єданого владику Симеона Вратаню разом з монахами Марчанського монастиря і представниками переселенців.¹²

В тих часах (1611-1628) Загребським єпископом став Петро Домітрович, народжений також з нез'єднаних переселенців. Він показався з усіх Загребських єпископів найбільше толерантним відносно ускоків, працюючи над защеПЛенням з'єднання православних з католицькою Церквою.¹³

Так при святій праці церковного поєднання знайшлося разом три побожні і добрі мужі: священик Мартин Дубравич, єпископ Петро Домітрович і єпископ Симеон Вратаня, якого вони здобули для ідеї єдності. Як проповідники, апостоли і протагоністи церковного поєднання між ускоками, всі вони однаково відчували, однаково любили свій народ і журились про його матеріяльне і духовне добро.

«Ранньою весною 1611 року єпископ Петро Домітрович звернувся листом до представників ускоків, в яким просить їх і благає, щоб прийняли єдність з католицькою Церквою. Коли той лист дійшов до монастиря в Марчі, єпископ Симеон Вратаня дуже зрадів і зараз же скликав представників народу до монастиря, щоби з ними порадитись в цій важливій справі. Так ото дійшло до

10. ŠIMRAK J., *Historia episcopatus Graeco-Catholici Marčensis et unionis ecclesiasticae in Jugoslavia*, in *Bogoslowska Smotra*, Zagreb 1924, p. 284: Марчанське поєднання походить від назви місцевості Марча, де дійшло до порозуміння про церковне поєднання з католицькою Церквою нез'єднаних між представниками народу і духовною владою. В тій місцевості лежав монастир і осідок з'єданого єпископа Симеона Вратані та його наступників.

11. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 21.

12. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo od prvih vijekova do godine 1685. Apologija Pavla Zorčića 1663*, Zagreb 1932, p. 1.

13. IVIĆ A., *Marčanska episkopija od Simeona Vratanje do Gavrila Predojevića (1609-1642)*, in *Bratstvo*, Novi Sad 1923, p. 157-158.

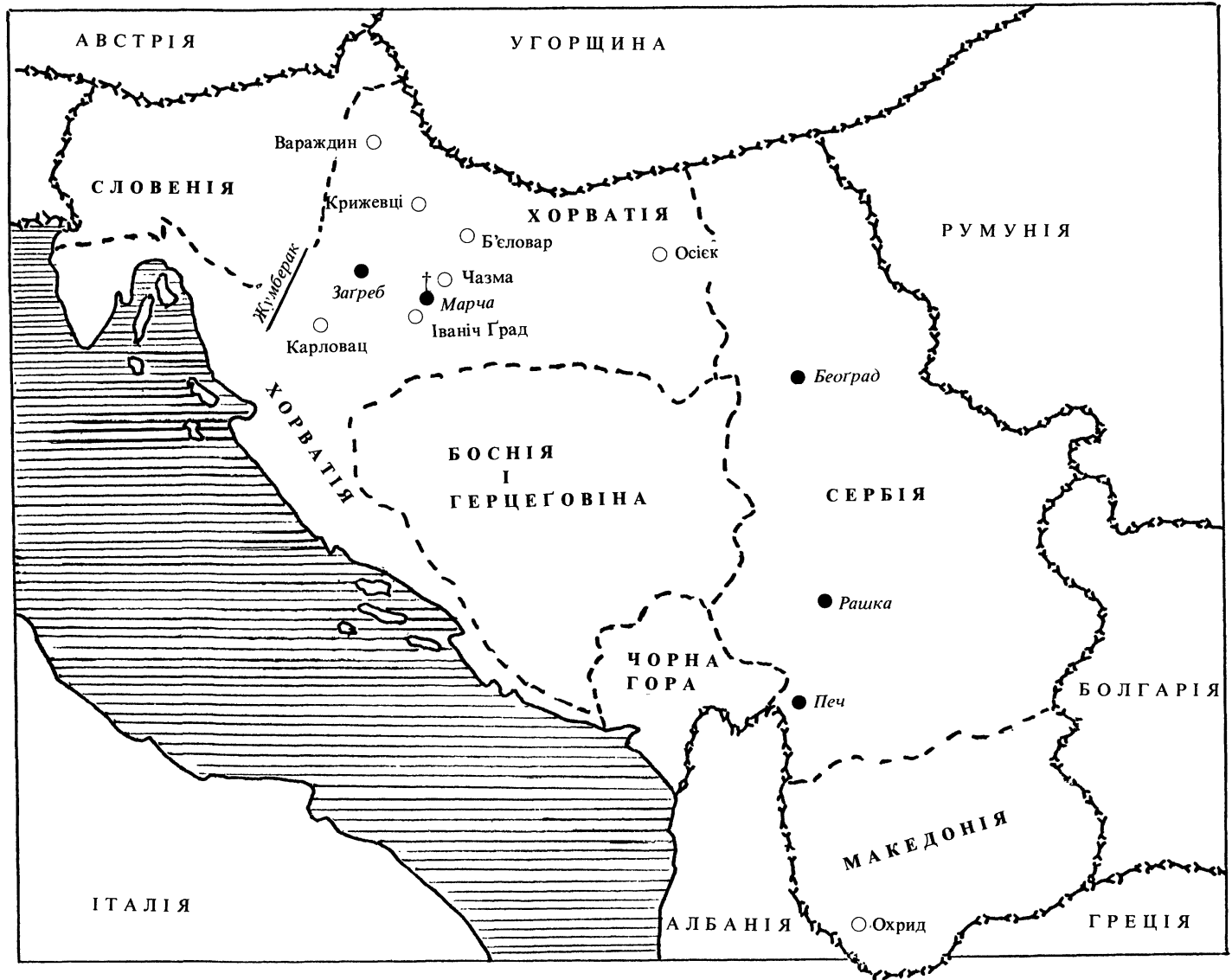
історичного з'їзду в монастирі в Марчі дня 24 березня 1611 року. Єпископ Вратаня прочитав листа єпископа Домітровича народним представникам. Вони однодушно відповіли, що не можуть, ані не сміють противитись добрій волі і щирій любові єпископа Петра Домітровича та що вони готові прийняти єдність з католицькою Церквою, але перед тим ще повідомлять про це своїх військових зверхників і архикнязя Фердінанда, які їх перевели з Туреччини і яким мають бути вдячні за те, що їм дають платню.»¹⁴

І дійсно, незабаром після того історичного з'їзду архикнязь Фердінанд видав декрет, яким затвердив Симеона Вратаню з'єднаним єпископом,¹⁵ на підставі «права патронату».¹⁶

14. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, o. c., p. 2.

15. *Jubilarni Sematizam*, o. c., p. 29.

16. Задля заслуг за поширення християнства у своїм королівстві, перший угорський король св. Стефан (997-1038), отримав з Риму титул Апостольського Короля і в зв'язку з титулом папа Сильвестер II в 1000 році наділив його привілеєм або т. зв. «правом патронату», на підставі якого король мав право оснóвувати єпископства, іменувати єпископів, ігуменів в своїм королівстві..., яких Ап. Столиця пізніше потверджувала. На основі згаданого «права патронату» св. Стефан заснував в Угорщині дві архієпархії: Острогон і Калочу та вісім єпархій. Угорські королі, які були водночас і імператорами Австрії, послуговувались в подібний спосіб «правом патронату» при оснóванні єпархій та іменуванні єпископів аж до 1918 року. Про «право патронату» пор.: PEKAR B., *De erectione canonica Eparhiae Mukačoviensis (an. 1771). De iure patronatus supremi Regum Hungariae, Romae 1956, 19-22; СЕГЕДИ Й., 200 роки ювілей Крижевської єпархії, в Християнський Календар, Руски Керестур 1978, стор. 36.*

Карта границь сучасної Югославії

Б. АП. СТОЛИЦЯ І ЦЕРКОВНЕ ПОЄДНАННЯ МІЖ УСКОКАМИ В ХОРВАТІЇ

1. Потвердження Марчанського поєднання Ап. Столицею

Церковне поєднання ускоків з католицькою Церквою вже було здійснено представниками народу і духовенства. Потрібно було ще акту офіційного визнання церковного поєднання з боку відповідної церковної влади. Тому, того самого року (1611), в місяці вересні, єпископ Симеон Вратаня в супроводі священника Мартина Дубравича вирушив до Риму, щоб перед папою Павлом V (1605-1621) скласти визнання католицької віри і водночас визнати його Христовим намісником і наступником св. апостола Петра. Їхня дорога до Риму провадила через Грац, де єпископ Симеон отримав для папи поручені листи від апостольського нунція Петра Антонія де Понте і від австрійського архикнязя Фердинанда.¹⁷ До Риму прибули єпископ Симеон і священник Мартин Дубравич з початком листопада 1611 року.

В Римі згадані листи апостольського нунція Петра Антонія де Понте й австрійського архикнязя Фердинанда разом з меморіалами самого ж владика Симеона Вратаня були реферовані на засіданні десятиох кардиналів, членів Конгрегації св. Офіціюма, дня 10 листопада 1611 року, на якому головував сам папа Павло V.¹⁸

«...Відчитавши меморіали Преосвященного Симеона Вратаня, єпископа рашанів для Хорватії, Славонії і Мадярщини, висвяченого на єпископа Козмою Морфієм, тоді ув'язненим у св. Офіціюмі, який представив себе архієпископом Корінту, прочитавши також листи архієпископа Фердинанда й апостольського нунція, дані в Грац 8 і 12 вересня, Папа вирішив, щоб (єп. Симеон) склав визнання віри та щоб його розршити й допустити до служіння при престолі, крім того погодився надати йому титул архимандрита якоїсь церкви в його країнах і доручив Емінінції Кардиналові Беллярміно це для виконання. Щоби згодом було простежено і йому дано до відома, чи справді законно був висвячений на єпископа вищезгаданим архієпископом Корінту.»

17. HOFMANN G., *Bellarmino ed i Slavi*, in *Orientalia Christiana Periodica*, vol. VIII, Roma 1926-27, p. 291; *Jubilarni Sematizam*, o. c., p. 29.

18. HOFMANN G., *Bellarmino ed i Slavi*, o. c., p. 291: «La Congregazione del S. Offizio e l'Unione del vescovo Vretanja. 10 nov. 1611. Feria 5 die 10 nov. fuit Congregatio S. Officii in Palatio Apostolico apud S. Petrum coram S. D. N. Paulo Papa V et II. mis D. Cardinalibus S. Caeciliae, Aldobrandino, Blanchetto, Arrigonio, Bellarmino, Zapata, S. Eusebii, Millino, Rochesocault, et Asculano.»

У зв'язку з цим рішенням папи Павла V, кардинал Роберт Беллярміно, дня 19 листопада 1611 року, видав засвідчення про поєднання з католицькою Церквою єпископа Симеона Вратані, який на його руки перед свідками склав визнання католицької віри і приобіцяв вірність Папі. Тим-то й Папа визнає його правдивим єпископом для вірних грецького обряду, які знаходяться в Угорщині, Славонії і в Хорватії та в найбільш віддалених частинах Словенії під владою архикнязя Фердінанда.¹⁹

Три дні пізніше, 21 листопада, папа Павло V видав декрет «*Divinae Majestatis arbitrio*»,²⁰ яким звільняє єпископа Симеона від будь-якого роду викляття, відлучення і заборони, як також і від інших церковних вироків, цензур і кар накладених від людей або правно з якої-небудь причини або нагоди, визнає його правдивим єпископом для католиків рашанів грецького обряду в границях Угорщини, Славонії і Хорватії, як і в найбільш віддалених частинах Словенії, не надаючи йому якогось особливого відзначення, не враховуючи титулу архимандрита.²¹ Крім того Папа канонічно освоює монастир в місцевості Марча для монахів Чину св. Василя Великого під назвою св. Архангела Михаїла, збудований на місці колишньої церкви Всіх Святих, а відновлену церкву надає як церкву для монастиря і доручає управління й опіку над всіма монастирськими посілками, які колись посідала римокатолицька церква Всіх Святих, єпископові Симеонові аж до кінця його життя.

II. Юрисдикція єпископа Симеона Вратані і над ускоками в Жумберку

Папа Павло V в декреті «*Divinae Majestatis arbitrio*» виразно поширив юрисдикцію єпископа Симеона Вратані і на рашанів католиків «*in extremis Carniolae partibus*» — в найбільш віддалених околицях Словенії.²² Тими словами Папа мав на увазі тільки рашанів-ускоків, населених в горах Жумберку, по-німецькому «*Sichelburg*».²³

Між тими переселенцями в Жумберку не було ніякого виразного руху до церковного поєднання протягом цілого сімнадцятого сторіччя, хоч могло б здаватись природним, щоб бажання церковного поєднання зродилось в той час і на тій території, яка підпадала під юрисдикцію єпископа латинського обряду міста Любляни.

Для церковного зближення між нез'єднаними ускоками і католиками в тих

19. Там же, стор. 292. Текст засвідчення кардинала Беллярміно в додатку, стор. 161 ч. I.

20. NILLES N., *Symbole*, t. II, o. c., p. 1058. Текст декрету папи Павла V в додатку, стор. 161-163, ч. II.

21. Там же, стор. 705. твердить: «... *Vratanja primum abbatem et Episcopum graeci ritus unitorum constituit et Zagradiensis perpetuum vicarium in ritu graeco creat.*» В декреті папи Павла V «*Divinae Majestatis arbitrio*» з 21 листопада 1611 року нема ніякої згадки, що Папа Павло V назначує єпископа Симеона обрядовим вікарієм Загребського єпископа.

22. Там же.

23. Пор. стор. 22, ноту 3.

околицях стояло на перешкоді те, що ускоків більшість тамошніх католицьких шляхтичів нерадо приймали і вони мусіли постійно жалуватись, що їх католики підманули на переселення з Туреччини гарними обіцянками, з яких не дотримали ані однієї. Самозрозуміло, що ускоки серед таких обставин з розпачі задумували вертатись назад до Туреччини.²⁴ Крім того, на початку сімнадцятого сторіччя про релігійне виховання ускоків у тих околицях дбав єпископ латинського обряду Тома Хрен з Любляни. Він був несхитно переконаний, що з церковним поєднанням доконечно мусить бути переведена і латинізація, а спосіб її переведення мав би полягати в тому, щоб прогнати або заборонити прихід нових нез'єднаних священників, а молодих синів ускоків, кандидатів на священників, виховувати в латинському обряді. Таким чином, по смерті тих священників, які виконували між ускоками служіння, ускоки були б змушені приймати святі тайни з рук латинських священників і переходити на латинський обряд. З цього видно, що єпископ Хрен не мав виразного поняття ані відрізнення між обрядом і вірою. В своїм нещаснім намаганні пішов аж так далеко, що зовсім не звертав уваги на з'єданого єпископа Вратаню в Марчі, та навіть пропонував імператорові, щоб усунути з'єданого «Марчанського» єпископа, а замість нього поставити нового єпископа в Жумберку, якогось францісканина з Боснії, латинського обряду.²⁵

Серед таких несприятливих обставин для церковного поєднання і з огляду на віддаленість жумберських ускоків від монастиря в Марчі, осередку церковного поєднання, таке діло поєднання між ними не могло спочатку глибоко закорінитись. Однак від самих початків поєднання ця група переселенців була піддана юрисдикції з'єданого єпископа, а їхні нащадки в Жумберку по сьогодні становлять значну кількість Крижевської єпархії.

III. Нерегулярність єпископських свячень Симеона Вратані

В Римі ще мало бути розв'язане важливе питання дійсности єпископських свячень Симеона Вратані. З декрету св. Офіціума про Симеона Вратаню, довідуємось про ув'язнення в св. Офіціумі його святителя, який себе представив архієпископом Корінту, Козми Морфія,²⁶ з причин сумнівів про його власні єпископські свячення.²⁷

З листа латинського пароха з Іванічу, Мартина Дубравича, до кардинала Беллярміно з 12 травня 1614 року довідуємось, що Вратаня був в Римі ще раз висвячений умовно та що йому, після повороту з Риму доручено так само

24. ŠIMRAK J., *Historia episcopatus Graeco-Catholici*, o. s., p. 293.

25. Там же, стор. 301.

26. Пор. стор. 27.

27. HOFMANN G., *Bellarmino ed i Slavi*, o. s., p. 298: «Nondum enim plane constitit, an Cosmus Morphi sit verus archiepiscopus Corinthi, ut ipse se esse dicebat, quamvis fere certum sit, eum non esse nec umquam fuisse episcopum vel archiepiscopum.»

умовно висвятити всіх тих священників, яких святив перед своїм умовним свяченням.²⁸

Кардинал Роберт Беллярміно, у своїм засвідченні про поєднання єпископа Симеона з католицькою Церквою, не згадує про умовні свячення, але у своїй відповіді написаній 16 червня 1614 року до священника Дубравича пригадує, щоб єпископ Рашанів «якнайшвидше умовно перевисвятити тих, яких висвятити заки туди прибув».²⁹ Те саме кардинал Беллярміно відписує у своєму листі до єпископа Вратані з 16 червня 1614 року.³⁰

Умовні єпископські свячення Симеона Вратані, отже, не можна ставити в сумнів. Симеон Вратаня був в Римі другий раз умовно висвячений, і то кардиналом Беллярміно. Однак ці умовні свячення під кожним оглядом не були найуспішнішим кроком для самого початку поєднання, тим більше, що відбулись вони в римському обряді і в латинській мові. Це повторне свячення створило один невідгідний прецедент для майбутности, бо наступники Симеона Вратані, «Марчанські» владики, згодом будуть вдаватись по висвячення або тільки до Печського нез'єданого патріярха, або будуть по два рази приймати свячення: перший раз від нез'єданого єпископа або патріярха, а другий раз у Римі. До Печі будуть іти задля обряду і церковної мови, а до Риму — для визнання церковного поєднання.

По повороті з Риму єпископ Симеон постійно трудився над закріпленням церковного поєднання у своїм народі не лише виправлюванням «кривих» наук, але передовсім свідченням правдивого християнського життя. Про це засвідчує він сам в листі до кардинала Беллярміно вже в травні 1614 року, пишучи, щоб Папа не сумнівався про його віру, бо він зостанеться до останнього віддиху свого життя вірним тому, що присягнув у Римі.³¹

Коли єпископ Вратаня помер, точно не можна встановити. З деяких документів видно, що в 1632 і на початку 1633 року він ще був при житті. З огляду на це й рік його смерті не є точно означений. Припускається, що помер після того, як про нього згадують останні вістки, тобто на початку 1633 року, а від 1630 року був уже дуже слабий і немічний. Помер і похоронено його в Марчі. А що єпископ Симеон дійсно до кінця свого життя зостався вірним церковному поєднанню, потверджує сам папа Урбан VIII в листі до нього з 20 квітня 1629 року, переданим через монаха о. Методія Терлецького ЧСВВ.³²

28. Ibid., p. 293: «Idcirco iussu Beatissimi DD. Nostri demandatur Rev. mo D. Simeoni Vretaniae Rassionorum episcopo, ut sacerdotes, quos ante suam conditionalem ordinationem in episcopum Romae factam, ordinaverat, sub simili conditione reordinet.»

29. Ibid., p. 297: «Quamprimum reordinet sub conditione, quos ordinavit, antequam huc veniret.»

30. Ibid., p. 298: «Quare Rev. D. V. non amplius retardet reordinationem eorum quos antea ordinaverat.»

31. Ibid., p. 296: «Neque Beatitudo Sua de mea suspicetur fide. Nam quod in Urbe coram III. ma et Rev. ma D. V. iuravi et iureiurando promisi, in eo usque ad vitae exitum perseverabo.»

32. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum* o. c., p. 36: «Pater Methodius, Monachus Sancti Basilii, Ruthenus unitus, qui ut Metropolitae Russiae nomine sacra Apostolica limina visitaret, ad Urbem venit,

IV. Зв'язки з'єднаних усюків в Хорватії з Київською митрополією

З Методієм Терлецьким починаються перші зв'язки з'єднаної Церкви в Хорватії з католицькою Церквою на Україні. Методій Терлецький, пізніший Холмський єпископ (1630-1649), перебував два рази між усюками в Жумберку. Коли ще Терлецький перебував на студіях у Відні, Київський митрополит Йосиф Велямін Рутський (1613-1637) доручив йому, щоб у його імені та в імені інших українських єпископів, зробив візиту Ad Limina до Риму.³³

З огляду на те, що тоді в Римі розглядалася справа наступника єпископа Вратані, то, з доручення цісаря Фердинанда II й апостольського нунція у Відні Карла Караффи, Методій відвідав вірних східного обряду в Жумберку, щоб поінформувати про їхнє становище в Римі Папу і Священну Конгрегацію Поширення Віри. Так ото перший раз бачимо Терлецького в Жумберку влітку 1628 року.

В Римі папа Урбан VIII люб'язно прийняв Терлецького 1629 року і в Велику Суботу видав йому декрет, яким назначив його головним проповідником між усюками в Жумберку.³⁴

При повороті Методія з Риму до Марчі і до Жумберку, папа Урбан VIII передав через нього згадані листи до єпископа Симеона Вратані. Після того Методій лишився якийсь час в Жумберку і на початку 1630 року вислав обширне звітлення про свою діяльність в тих околицях до Священної Конгрегації Поширення Віри, яка у зв'язку з тим йому відписала 25 квітня того ж року, заохочуючи його продовжати добре розпочате діло.³⁵ Того самого року задля своїх великих заслуг Терлецький був іменований Холмським єпископом, та й після того як став єпископом, він не перестав слідкувати за церковно-релігійним життям серед усюків.³⁶

plura nobis de Amplitudinis Tuae erga Sanctam hanc Sedem Apostolicam oboedientia ac devotione retulit, quibus non mediocriter laetati sumus, sperantes te in eisdem usque ad extremum vitae spiritum constanter permansurum curaturumque,.. ac in eo Tuam erga nos benevolentiam agnoscentes eidem Patri iniunximus, ut istuc rediens nostro nomine Te carissime salutet ac amantissime amplectatur Tuamque Amplitudinem humanitatis, charitatis et amoris...»

33. *Monumenta Ucrainae Historica*, vol. IX-X, Romae 1971, p. 736-737.

34. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 56.

35. Ibid., p. 56-57: «Romae an. 1630. d. 25 Aprilis. Sacra Congregatio de Prop. Fide laudibus extollit labores Apostolici missionarii in Monte Feletrio Methodii Terlecki.

Patri Methodio Terlecki, Rutheno, Monacho unito. Recitata in hac Sacra Congregatione de Propaganda Fide Reverentiae Tuae relatione de Uscochis seu Vallachis Montis Feletrii, Illustrissimi Praesules labores ac diligentias Tuas pro salute illarum animarum summpere commendantes ad opus tam bene coeptum sicuti in Domino Tibi videbitur, sedulo prosequendum Te plurimum hortantur pro comperto habentes progressus Tuos et Sanctissimo Domino Nostro et Caesariae Maiestati pergratos ac iucundos fore et proinde de illis iidem Illustrissimi Praesules crebriores desiderant litteras. Romae die 25 Aprilis 1630.»

36. ХОМА І., *Зв'язки Крижівської єпархії з Київською Митрополією в XVII ст.*, Рим 1979, стор. 166.

В. ПОУНІЙНІ ТРУДНОЩІ ДЛЯ З'ЄДНАНОЇ ЦЕРКВИ В ХОРВАТІЇ

І. Вплив Печських патріархів на церковно-національне життя з'єднаних усюків в Хорватії

Що Печські патріархи мали великий вплив і відігравали дуже важливу роль у церковно-національному житті з'єднаних усюків в Хорватії, засвідчує вже перший наступник єпископа Симеона Вратані, Максим Предоевич, своєю подорожжю до Печського патріарха по єпископські свячення.

Фердінанд II, 8 вересня 1630 року в місті Пожун (Братіслава) видав декрет, яким, на доручення усюцьких народних вождів, іменував Максима Предоевича,³⁷ монаха Чину св. Василя Великого, архимандрита монастиря св. Архангела Михаїла в Марчі, єпископом єпископства «Вратанського» (по єпископові Вратані), заснованого між волоським народом в Славонії й опорожнілого фактично і юридично спонтанним і добровільним зреченням єпископа Симеона Вратані».³⁸

В номінаційному декреті виразно зазначено, що Максим «має просити potwierдження від папи Урбана VIII».³⁹

Після іменування на єпископа Максим Предоевич склав визнання католицької віри перед апостольським нунцієм у Відні, кардиналом Іваном Христителем Палотті, і заявив, що перебуває в єдності зі святою Римською Церквою та обіцяв, що втримає в тій же єдності свій народ і духовенство, а Папі виявлятиме послух і від нього прийме єпископське potwierдження і висвячення.⁴⁰ Однак, після визнання католицької віри перед апостольським нунцієм у Відні і після заяви єдності з католицькою Церквою, Максим вдався до сербського нез'єданого патріарха Паїсія (1614-1647) до Печі, від якого отримав єпископське potwierдження і висвячення.⁴¹

37. NILLES N., *Symbolae*, t. II, o. c., p. 744: Автор твору непевно і неточно наводить, що наступником єпископа Симеона Вратані став якийсь Данило: «Quis immediatus ejus successor fuerit, ex defectu documentorum non licet certo eruere. Probabile est Daniele[m] quendam fuisse, cujus mentio occurrit in instrumentis ad Marcsam pertinentibus.»

38. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 76: «Episcopatum Vretaniensem in regno nostro Sclauoniae inter nationem Valachicam fundatum per spontaneam et benevolam cessionem fidelis nostri Rev. Simeonis (Vratanja),.. de jure et de facto vacantem...»

39. Ibid., «Sanctissimo Domino Nostro Urbano Papae VIII, pro confirmatione impetranda.»

40. Ibid., p. 77; ŠIMRAK J., *Historia Episcopatus*, o. c., p. 305.

41. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, o. c., p. 6.

Спонукою для Максима Предоевича, щоб звернувся до Печського патріарха було, мабуть, те, що і його попередник, єпископ Симеон Вратаня ще перед своїм прибуттям в нові сторони, отримав від Печського патріарха Івана, 8 липня 1609 року, декрет потвердження на єпископа.⁴² А було це і бажанням ускоцького народу, який в той час, будучи недостатньо повчений у правдах католицької віри, не міг знати про різницю між юрисдикціями. Крім того Печ уважалась тоді не лише церковним, але й національним осередком візантійсько-слов'янського обряду зі старослов'янською мовою. Та опріч церковно-національних мотивів, Печські патріархи були ще й захисниками «Марчанських» єпископів перед Загребськими єпископами латинського обряду, які намагались усунути візантійсько-слов'янський обряд між ускоками і впровадити латинський.⁴³

Наступники в єпископстві Максима Предоевича, керуючись тими самими спонуками, не переривали зв'язків з Печським патріархатом.

Почини звернення з'єднаних єпископів до Печських патріархів заслуговують на догану, з огляду на те, що Печські патріархи були нез'єднані, однак, могла б їх виправдати та обставина, що в той час між сербськими патріархами в Печі й Ап. Столицею існували приязні взаємини. Це видно з того, що Печські патріархи постійно висловлювали до Папи бажання про єдність всіх християн.⁴⁴ Те, що з'єднані єпископи не були ознайомлені із зв'язками Печських патріархів з Ап. Столицею, є цілком імовірним, а наочним є, що в своїх зверненнях до Печських патріархів не руководились приязними відношеннями патріархів з Ап. Столицею, але обрядово-національними спонуками, отож і їхні стосунки з Печським патріархатом не можуть бути виправданими.

42. Там же, стор. 25-28.

43. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 88: «Benedictus Vinković (ep. Zagrabiensis) hanc sententiam defendit: „In principio dicti Valachi in suo Graeco ritu et purgatis erroribus conservandi sunt. Ubi vero errores et schisma relinquerent, ut in rebus divinis magis informati essent paulatim et ritus Graecorum apud illos sepelliri posset“.»

44. Ibid., p. 79: «Fine saeculi decimi sexti et saeculo decimo septimo ecclesiastici antistites Slavorum Meridionalium orthodoxam fidem profitentium communionem cum Sede Romana habere desiderabant. In eum finem Romam non solum litteras et legatos mittebant, sed etiam solemniter fidem catholicam profitebantur. Ex multis documentis tantum aliqua et praesertim illa inedita ex tabulariis Vaticanis et S. C. de Propaganda Fide afferamus. Quae ante oculos ponenda sunt, quando consecratio Maximi in Peč peracta consideratur;» Ibid., p. 82: S. C. de Propaganda Fide in congregatione 83 die 9. Maii 1648. «De unione patriarchatus de Pech cum Sancta Romana Ecclesia in Seruia;» Ibid., In congregatione 85. die 25. Maii 1648. «De unione episcoporum patriarchae de Pech Seruia et de illuc mittendo Patre Paulino Rutheno Demskio...;» Ibid., p. 83: Congregatio 88 die 1 Julii 1648. «De sententia Sacri Officii circa unionem ab episcopis patriarchatus Pech in Seruia petitam;» THEINER A., *Vetera Monumenta Slavorum* o. c., p. 90: «Clemens PP. VIII archiepiscopum Rascianorum Joannem, qui duos miserat monachos Romam, ad devotionem erga Ecclesiam Romanam hortatur, Romae 10. apr. 1598;» Ibid., p. 92: «De conversione ad fidem catholicam Joanni archiepiscopi et Bessarionis metropolitae Serviae, Romae 24 apr. 1599.»

II. Боротьба Загребських єпископів проти з'єднаних єпископів в Хорватії

1) Боротьба проти «Вратанського» титулу

Після смерти єпископа Максима Предоевича 1642 року, в серпні того самого року, на пропозицію монахів Марчанського монастиря й ускоцького народу, Фердинанд III іменував єпископом монаха монастиря св. Архангела Михаїла в Марчі Гавриїла Предоевича на титул «Вратанський». В номінаційнім декреті Гавриїлові доручено скласти визнання католицької віри перед апостольським нунцієм у Відні та поїхати до Риму, щоб отримати потвердження і єпископські свячення від якогось з'єданого з католицькою Церквою рутенського єпископа.⁴⁵

Загребський єпископ Бенедикт Вінкович усіма силами старався припинити на цісарському дворі вибір Гавриїла на єпископа. У зв'язку з цим він вислав лист до цісаря, в якому просить відкликати номінацію Гавриїла Предоевича на єпископа і назначити на його місце когось іншого.⁴⁶ Однак не вдалося єпископові Вінковичеві припинити номінацію Гавриїла Предоевича, бо тоді вже посилювалось листування між Апостольською Нунціятурою у Відні і Священною Конгрегацією Поширення Віри в Римі в справі іменування Гавриїла Предоевича на єпископа.⁴⁷ Тоді єпископ Вінкович вхопився до іншої зброї, а саме: написав протест до апостольського нунція у Відні Гашпаро Матея, до цісарського канцлера Ліппая та до Священної Конгрегації Поширення Віри в Римі проти «Вратанського» титулу.⁴⁸

45. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 34; ŠIMRAK J., *Marčansko-Svidnička eparhija*, in *Bogoslovska Smotra*, Zagreb 1925, p. 34-35.

46. *Ibid.*, p. 34: «In memoriam benigne vestra sacratissima maiestas revocare poterit, qualiter apud eandem mediante agente meo demisse institerim, quatenus in locum demortui episcopi Valachorum in dioecesi mea Zagrabiensi residentium alium eisdem Valachis praeficeret episcopum et quidem catholicum, vel si quisdem Gabrielem Valachum, Basilianum monachum, in episcopum dare vellet, id non secus faceret, quam ut prius idem catholicus fieret.»

47. Там же.

48. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 117. «Petrus Petretić (ep. Zagrabiensis 1648-1667) in informatione, quam Thermis ad Varasdinum 20 Junii 1667 ad imperatorem scripsit, de Gabriele Predojević, refert: „Huic (Maximo Predojević) successit Gabriel Predojević, pariter schismaticus. Et is etiam ad eundem titulum Vrataniensem se nominari cupiebat, sed dominus olim Benedictus Vinkovich, attunc episcopus Zagrabiensis, novo huic titulo uelut non solum sibi, in cuius dioecesi, sed etiam Domino Archiepiscopo Colocensi, in cuius provincia, Domino item Archiepiscopo Strigoniensi, in cuius primatia, et Romano Pontifici, in cuius patriarchatu et Sacrae Caesareae Maiestatis, in cuius ditone est, multum praeiudicose et damnose per patriarcham Pechensem et dictum Maximum Predoeuich conficto et erecto contradixit nominationemque eiusdem ad hunc titulum apud Suam Maiestatem impediuit.“»

2) Боротьба проти нового «Свідницького» титулу

а) За єпископа Гавриїла Предоевича

Коли Загребському єпископові Вінковичеві вдалося повалити «Вратанський» титул, Угорська канцелярія ухвалила новий «Свідницький»⁴⁹ титул для з'єднаного єпископа Гавриїла Предоевича.

Тут перший раз стрічаємо в «Марчанських» єпископів титул «Свідницький», який завдасть стільки турботи з'єднаним єпископам, бо Загребські єпископи з новою силою накинуться на цей титул, який, згідно з їх свідченнями, майже не знаходиться «in regum natura» й уважатимуть його завжди як латинський титул, а «episcopus graecus non est saraх tituli latini».⁵¹ Це стане новою зброєю в руках латинських ієрархів в їхніх намаганнях, щоб узалежнити від себе з'єднаних єпископів візантійсько-слов'янського обряду в Марчі.

«Свідницький» титул належав єпархії, яка з сімох єпархій, залежних від Калочької Архиепархії латинського обряду в Угорщині, займала з черги п'яте місце. Коли Угорщина, перший раз попала в турецькі руки 1541 року, то й вона опинилась під турками.⁵² Відтоді ця єпархія не була надавана нікому навіть як титулярна, бо Угорщина, маючи, крім згаданої єпархії, ще двадцять інших, якими рідко послуговувалась, не звертала особливішої уваги на Свідницьку єпархію.⁵³

Про Гавриїла Предоевича і його відношення до католицької Церкви та релігійне переконання можна ствердити те саме, що і про його попередника, єпископа Максима Предоевича. Гавриїл визнав єдність з католицькою Церквою й Ап. Престолом та мав щире бажання вдатись до Риму, щоб бути

49. Ibid., p. 118: «Tandem bonae memoriae Dominus olim Georgius Lippay, ultimatim Archiepiscopus Strigoniensis, attunc uero cancellarius, cum nonnullis aliis adiuuenit, ut ad alium titulum, qui de collatione Suae Maiestatis est, idem Gabriel nominetur. Ex quibus titulis occurrat Szuidnicensis uel potius Sziuniensis aut Cibinensis, ad quem et erat a Sua Maiestate nominatus, ut ita ad hunc Sziuniensem titulum a Romano Pontifice confirmatus ac de licentia eisdem Pontifici ab aliquo Rutheno Graeci ritus episcopo Sanctae Romanae Ecclesiae unito, consecraretur.»

50. ŠIMRAK J., *Marčansko-Svidnička eparhija*, o. c., p. 36.

51. Там, же.

52. Пор. стор. 21

53. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 53. «Viennae an. 1626. 10. Iunii Stephanus Sennyey de kys Sennye, electus Episcopus Vacziensis, Sacrae Caesareae et per Regnum Hungariae aulae Cancellarius. Testor per praesentes in antiquis nostris statutis siue Priuilegiis haberi et constare. Episcopatum Suidnicensem esse sub Archiepiscopo Colocensi, immediate Coronae Hungaricae subiecto et inter Archiepiscopatus Colocensis septem suffraganeos quintum locum tenere. Quia tamen Episcopatus ille fere sub initio ruinae hungaricae ad manus infidelium deuenit a nemine pro titulo sibi conferendo inscitum est, unde credibile est a centum et quinquaginta uel etiam ultra annis nemini collatum fuisse. Cum praeter hunc etiam alii circiter viginti Episcopatus sint, quorum usus ualde rarus est, etiam Hungarica natione parum huiusmodi titulos curante. Cum autem libri regii seu Registraturae antiquiores Budae apud infideles in Bibliotheca haereant, quis ultimus possessor fuerit, scire non possum. Actum Viennae die 10. Mensis Iunii Anno Domini 1626. Stephanus Sennyey, Episcopus Vacziensis.»

законним з'єднаним єпископом. Однак, за прикладом своїх попередників і з огляду вже на традицію, він не міг перервати зв'язків з Печським патріархатом, як церковним і національним осередком для переселеного народу, куди і вдався по єпископські свячення.

Перед своєю подорожжю до Печі Гавриїл, згідно зі свідченням Загребського єпископа Петретича з 1663 року, склав визнання католицької віри перед апостольським нунцієм у Відні, а після повороту з Печі вибирався у подорож до Риму. Але його застала передчасна смерть — помер 1644 року.⁵⁴

б) За єпископа Василя Предоевича

Скільки шкоди нанесла закріпленню церковного поєднання між ускоками завзятість Загребських єпископів в боротьбі проти незалежності з'єднаних єпископів, найкраще унаочнюється із способу поведінки з іменованим єпископом Васиєм, третім Предоевичем.

Після двох останніх з'єднаних єпископів, Максима і Гавриїла Предоевичів, які, мабуть, не могли вповні збагнути самого церковного поєднання, імператор Фердинанд III іменував 1644 року єпископом на титул Свідницький Василя Предоевича, архимандрита Гомирського монастиря,⁵⁵ особу гідну і заслужену та прихильну до католицької віри⁵⁶ і просив Папу, щоб потвердив Василя на єпископа.⁵⁷

Вибраний єпископ, Василій Предоевич, склав визнання католицької віри перед апостольським нунцієм у Відні, а згодом вирушив у дорогу до Риму, щоб бути потвердженим і висвяченим на єпископа. Він поніс з собою до Риму декрет папи Павла V з 1611 року, «*Divinae Majestatis arbitrio*», яким Папа визнав Симеона Вратаню з'єднаним єпископом,⁵⁸ дарувальні листи Загребського єпископа Петра Домітровича, якими, 25 вересня 1612 року, він подарував

54. Там же.

55. ŠIMRAK J., *Marčansko-Svidnička eparhija*, о. с., р. 45-51 Місцевість Гомире збудована на острові в гирлі ріки Унця в Уну, в Карловському генералаті. В давнині була головним осередком племені Лапачанів. Коли монастир збудований, не відомо. В 1638 році ігумен Гомирського монастиря просив імператора Фердинанда, щоб задля великих турецьких переслідувань йому дозволив збудувати монастир на побережжі моря. Коли тому спротивився граф Франкопан 1642 року, монахи переселились до монастирів в Марчі і Лепавині. Лепавинський монастир побудований в місцевості Лепавина, на руїнах римокатолицької церкви поблизу Крижевців з дозволом капітана крижевських границь, з огляду на превелике число новоприбулих монахів з-під турецького володіння до монастиря в Марчі.

56. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, о. с., р. 129 ; «*Vir quidem, ut apparebat, ad catholicam fidem et sanctam cum Romana Ecclesia unionem uiuentibus adhuc praecedentibus Valachorum episcopis bene affectus et propensus*» THEINER A., *Vetera Monumenta Slavorum*, о. с., р. 128: «... episcopatum Suidnicensem, sub archiepiscopatu Colocensi existentem, nunc per mortem et decessum reverendi quondam Gabriellis similiter Predoeuich legitime vacantem eidem Basilio Predoeuich, personae utpote idoneae et benemeritae contulimus.»

57. Там же.

58. Пор. стор. 28, 161-163.

посілості коло монастиря в Марчі з'єднаному єпископові Симеонові Вратані,⁵⁹ та свій номінаційний декрет на титул Свідницький.

В Римі виникли труднощі у зв'язку з потвердженням того вибраного мужа на єпископа з тієї причини, що Свідницький титул був латинський, а Василій був грецького обряду, отож не був спроможний прийняти титул латинського обряду. Священна Конгрегація Поширення Віри переслала декрет такого ж змісту до апостольського нунція у Відні, з дорученням надати новий титул для з'єднаних єпископів: «Владика монастиря і церкви Святого Архангела Михаїла в Загребській єпархії.»⁶⁰ До цього, ще проти потвердження Василя на єпископа при Священній Конгрегації Поширення Віри була додана повинність з'єднаних владик платити Загребським єпископам дванадцять мір воску, як ознаку вдячності за отримані посілості коло монастиря в Марчі.⁶¹ На підставі того Загребські єпископи намагались доказати юридичну залежність з'єднаних владик і як своїх обрядових вікаріїв, згідно з рішенням 9 канону Вселенського Собору Лятеранського IV з 1215 року. Соборове рішення виразно забороняло існування двох єпископів з незалежною юрисдикцією в тім самім місті або єпархії для вірних відмінних мов чи обрядів. В таких обставинах, де співжили б між собою народи різних мов чи обрядів, ординарій місця повинен був розсудливо назначити відповідного католицького священика, відповідно до відмінності мови чи обряду, як свого вікарія, який виконував би священнослужіння та вділяв святі тайни відносному населенню та був ординарієві у всьому послушним і підлеглим.⁶²

Коли Василій не міг бути потверджений на єпископа на Свідницький титул, він, у 1645 році, повернувся до свого монастиря в Марчі, очікуючи надання

59. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 704: «... Montem Marcisia una cum ejusdem appertinentiis pro erigendo Basilitarum unitorum monasterio, eidem Simeoni jam unito sub quibusdam conditionibus anno 1612, feria 3. post festum sancti Mathaei Apostoli (H. e. 25 Septemb.), donavit et contulit (episcopus Zagrabiensis Petrus Domitrovich).»

60. ŠIMRAK J., *De relatinobus Slavorum*. o. c., p. 128-129.

61. Ibid., p. 133: Episcopus Zagrabiensis Petrus Domitrović... et pro Simeone litteras donationales quoad has terras. In litteris hae conditiones ponuntur: «... singulis annis ad festum Sancti Martini episcopi et confessoris 12 libras purae cerae nobis et successoribus nostris pendere...»

62. NILLES N., *Symbolae*, vol. I, o. c., p. 416-417: Textus Constitutionis Concilii Oecumenici Lateranensis IV. anni 1215. «Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores: districtae praecipimus, ut pontifices hujusmodi civitatum sive dioecesium provideant viros idoneos, qui secundum diversitates linguarum divina officia illis celebrent et ecclesiastica sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tamquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum. Sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationis illius conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subjectus. Unde si quis aliter se ingesserit, excommunicationis se noverit mucrone percussus; et si nec sic resipuerit, ab omni ecclesiastico ministerio deponatur: adhibito, si necesse fuerit, brachio saeculari ad tantam insolentiam compscendam.»

нового титулу. Не дочекався бути іменованим на новий титул, пропонований Священною Конгрегацією Поширення Віри. Закінчив своє життя як іменований єпископ Свідницький і архимандрит монастиря св. Архангела Михаїла в Марчі 1648 року і був там похоронений не разом зі своїми попередниками в церкві, але поза церквою, з огляду на те, що був лише іменований, а не висвячений на єпископа.⁶³

III. З'єднаний єпископ в Марчі визнає себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа

По Василієві Предоевичеві з'єднаним єпископом в Марчі був Сава Станіславич від 1648 до 1661 року. Він єпископські свячення прийняв від Печського нез'єданого патріярха, а також з Риму і він не отримав потвердження на титул Свідницький.⁶⁴ Після його смерті знайшлося аж трьох претендентів на опорожніле єпископське місце: Симеон Кордич, Йоаким Дякович, архимандрит і протоігумен монастиря в Лепавині⁶⁵, та Гавриїл Міякич, архимандрит Марчанського монастиря і диякон покійного єпископа Сави Станіславича, якого єпископ Сава перед своєю смертю пропонував військовим старшинам і народові, щоб вибрали на єпископа.⁶⁶

Всі три кандидати були готові обіцяти все, чого від них вимагалось б, щоб отримати єпископську номінацію. При такому виборі імператор Леопольд просив Загребського єпископа Петра Петретича, який ближче знав цих людей, його думку відносно найгіднішого кандидата на єпископа. У своїй відповіді єпископ Петретич не поручив ані одного з представлених кандидатів, але висловив пропозицію, що було б найкраще скасувати з'єднаних єпископів в Марчі. У випадку, якщо б така пропозиція була нездійснима, можна б було іменувати єпископом якогось кандидата з Єгерської єпархії в Угорщині або з монастирів в Марчі чи Лепавині за умовою, що кандидат на єпископа мав би дати заяву, що при вділюванні св. тайн і виконуванні пастирського служіння буде підлеглий ординарієві місця.⁶⁷

Однак імператор Леопольд, керуючись політичними раціями, що в разі війни з турками, найперше треба розраховувати на ускоків, вирішив, що їм треба мати незалежного єпископа.⁶⁸ І на початку 1663 року іменував, з-поміж згаданих кандидатів, єпископом на титул Свідницький Гавриїла Міякича, за

63. ŠIMRAK J., *Marčansko-Svidnička eparhija*, о. с., р. 44.

64. Там же, стор. 47-48.

65. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, о. с., р. 7.

66. ŠIMRAK J., *Marčansko-Svidnička eparhija*, о. с., р. 53.

67. ŠIMRAK J., *Marčanska eparhija*, in *Bogoslovska Smotra*, Zagreb 1930, р. 63, 70.

68. Там же, стор. 70.

тими самими умовами, яких вимагалось в його попередників, щоб бути потвердженим Ап. Столицею й отримати свячення з рук з'єднаних єпископів.⁶⁹

З нагоди іменування на єпископа, Гавриїл Міякич склав визнання віри і заяву вірності у Відні перед апостольським нунцієм. В заяві вірності Міякича перший раз зустрічається, що один з'єднаний єпископ визнає себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа між народом «грецького» обряду.⁷⁰

Наступник Гавриїла Міякича, єпископ Павло Зорчич (1671-1685), іменованій на титул Свідницький, визнав у своїй заяві вірності з 8 квітня 1671 року перед Загребським єпископом Мартином Борковичем і Загребськими каноніками те саме, що і Міякич 1663 року. І він, як і його попередник Міякич, визнав себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа для вірних «грецького» обряду на території Загребської єпархії.⁷¹

Хоч згодом з'єднані єпископи у виконванні єпископського служіння не дотримувались зобов'язань, даних у присязі Загребським єпископам, залишилось незаперечним доказом, що з'єднані єпископи визнали свою залежність у властивості обрядового вікарія від Загребського єпископа, як свого «*ordinarius loci*». Тому, незважаючи на те, що визнання з'єднаних єпископів обрядовими вікаріями не мало юридичної вартості, не будучи потвердженим відповідною церковною владою, Загребські єпископи намагались надати йому цю вартість, покликуючись на нього при кожній відповідній нагоді, що їм безперечно і вдавалось.

69. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 36.

70. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 1036: «... Dno. vero Episcopo Zagrabieni, in cujus dioecesi et episcopatu sedem fixam habeo, ex ejusdem bonis episcopalibus a pia memoriae Petro Domitrovich, Episcopo Zagrabieni, juxta consensum et confirmationem Caesareae Majestatis, et Romani Pontificis Pauli V., dotatam, et cujus vicarius ac suffraganeus inter gr. r. populum seu nationem sum, honorem, veluti principali in dicta dioecesi Zagrabieni meo, praesertim in functionibus curam animarum concernentibus, obedientiam in tantum promitto...» Повний текст визнання віри і заяви вірності в додатку, стор. 163-165, ч. III.

71. ŠIMRAK J., *Pavao Zorčić, Marčanski vladika*, in *Spomenica Kalendar grkokatolika Križevačke biskupije*, Zagreb 1933, p. 74.

Розділ 2

**ПІЗНІША ІСТОРІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ХОРВАТІЇ
І РОЗВИТОК ЇЇ ЮРИДИЧНОЇ СТРУКТУРИ**

**А. ВСТАНОВЛЕННЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО ВІКАРІЯТУ ДЛЯ З'ЄДНАНИХ
УСКОКІВ В ЗАГРЕБСЬКІЙ ЄПАРХІЇ**

З'єднані єпископи в Марчі, іменовані на титул Свідницький імператором, вдавались кожного разу до Риму, щоб отримати потвердження від Ап. Столиці. З Риму поверталися назад непотвердженими з огляду на приналежність Свідницького титулу латинській єпархії, а з'єднані єпископи, будучи візантійсько-слов'янського обряду, були неспроможні прийняти латинський титул. Таке твердження Загребським єпископам вдалось закріпити в Римі. Крім того, останніх двох з'єднаних єпископів, Гавриїл Міякич і Павло Зорчич, визнали свою підлеглість Загребському єпископові у властивості обрядових вікаріїв. Того не вимагалось ані з боку імператора, який іменував з'єднаних єпископів в Марчі, ані з боку Ап. Столиці, яка їх мала затверджувати. Було це намаганням лише Загребських єпископів, які були переконані, що таким чином вірних візантійсько-слов'янського обряду згодом переведуть на латинський обряд і піддадуть їх цілковито своїй юрисдикції.¹

Коли до Риму прибув єпископ-номінат Павло Зорчич 1671 року, іменований імператором на титул Свідницький, який визнав себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа, Ап. Столиця рішила розв'язати згадані проблеми; в тім наміренні папа Климент X, 20 листопада 1671 року, видав бреве-папський лист для Павла Зорчича, іменуючи його апостольським вікарієм над волохами, які живуть в Загребській єпархії, з юрисдикцією, правами і можливостями доконечними і потрібними.² Другим бреве з того самого дня Папа надав новому апостольському вікарієві титул Платейський — «Platearum».³

1. ŠIMRAK J., *Pavao Zorčić, Marčanski vladika*, o. c., p. 123.

2. ASV, *Secr. Brevi*, vol. 1671 (november pars I), f. 20: «... Te supra Vallachos Schismaticos in Dioecesi Zagabriensi commorantes Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis et opportunis ad nostrum et Sedis Apostolicae beneplacitum auctoritate Apostolica tenore praesentium facimus, constituimus, eligimus et declaramus: ...»; ŠIMRAK J., *Pavao Zorčić, Marčanski vladika*, o. c., p. 83. Повний текст документу в додатку, стор. 166і, ч. IV.

3. Титул «Platearum» походить від назви міста «Plateae» (Plataiai) в південній Беоції. Своім

Довідавшись, що Павло Зорчич став іменованим апостольським вікарієм, Загребський єпископ Мартин Боркович ради того протестував, пишучи до апостольського нунція у Відні, Марія Албріція 30 квітня 1672 року, що Зорчич перед своїм від'їздом до Риму в Загребі присягнув, що буде обрядовим вікарієм Загребського єпископа, а в номінаційних листах папи Климента X для Павла Зорчича про це нема навіть згадки.⁴

Апостольський нунцій 30 червня 1672 року відписав Борковичеві, що Павло Зорчич був іменованим апостольським вікарієм з огляду на те, що імператор вимагав за всяку ціну, щоб усюки мали свого самостійного єпископа, іменування якого належить до імператорських прав. Врешті вибрано середню дорогу: Павло Зорчич став іменованим апостольським вікарієм, поки не упевняться щодо права імператора під цим оглядом.⁵

Єпископ Боркович, невдоволений ясною відповіддю апостольського нунція, фактично уважав єпископа Зорчича як свого обрядового вікарія, на основі його присяги, складеної в Загребі і на основі 12 мір воску, які з'єднані єпископи повинні були давати щороку, на свято св. Мартина, Загребським єпископам на знак вдячності за отримані посілості коло монастиря в Марчі.⁶

Єпископ Мартин Боркович вимагав і від наступника єпископа Павла Зорчича, його брата Марка Зорчича, апостольського вікарія (1685-1688), щоб визнав себе обрядовим вікарієм Загребського єпископа.⁷

Такі намагання Загребських єпископів латинського обряду, того і пізніших часів, не могли мати юридичної правосильності, не будши ніколи апробованими компетентною церковною владою. А нам залишається дослідити рації встановлення і розвитку Апостольського Вікаріату, щоб встановити, чи в тому часі та згодом взагалі могла існувати будь-яка залежність апостольського вікарія від резиденційного єпископа, на чий території перебував.

І. Поняття і розвиток Апостольського Вікаріату

У своїм остаточно окресленім виді апостольський вікарій представляється як єпископ «*titularis in partibus*», назначений Ап. Столицею для управління

положенням є розташоване на південь від Теб. Між роками 347-460 є згадка про трьох єпископів в тім місті. Сьогодні місто є «*episcopatus in partibus infidelium*» або «*titularis*». Руїни міста видно по сьогодні коло села Кокла. Пор. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, o. c., p. 84-85.

4. ASV, *Secr. Brevi*, vol. 1481, f. 25; ŠIMRAK J., *Pavao Zorčić, Marčanski vladika*, o. c., p. 124.

5. Там же.

6. Там же.

7. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 44.

означеною територією, на якій ще не засновано єпархію, і наділений всіма правами, які належать резиденціальному єпископові.⁸

В перших сторіччях християнської історії ім'я апостольського вікарія було вживане паралельно з *missus* або *legatus* на означення представника Папи на Соборах Сходу, або для окреслення постійного папського представника.⁹

Під кінець четвертого сторіччя титул апостольського вікарія вживається для означення резиденціального єпископа, який, крім звичайних повновастей резиденціального єпископа, був наділений Папою спеціальними повновастями і над іншими єпископами в церковній провінції. Того роду апостольських вікаріїв в наступних сторіччях Ап. Столиця іменувала в країнах західної Європи: у Франції, Португалії, Іспанії, Італії та Німеччині. Влада апостольського вікарія в тих країнах дорівнювала єпископам примасам і була злучена з архієпископським титулом та визначена папськими листами.¹⁰

В дванадцятому сторіччі апостольські вікарії цього роду перемінюються в т. зв. папських легатів, і постає новий рід апостольського вікарія. До дванадцятого сторіччя управління незаміщеною єпархією перебирав близький єпископ або митрополит. Від тринадцятого сторіччя незаміщеними чи навіть заміщеними єпархіями, з доручення Ап. Столиці, управляли апостольські вікарії. У випадку незаміщеної єпархії Ап. Столиця назначувала апостольського вікарія, щоб єпархія не залишилась довший час без пастиря або щоб запобігти можливим суперечкам і заколотам при виборі капітулярного вікарія; у випадку заміщеної єпархії був назначуваний апостольський вікарій для управління нею, коли з будь-яких причин резиденціальний єпископ ставав нездатним до управління єпархією. Обов'язки такого апостольського вікарія відповідали обов'язкам сьогоденішнього апостольського адміністратора.¹¹

Цього роду права й обов'язки апостольських вікаріїв були точно визначені Ап. Столицею. Декрет Священної Конгрегації Єпископів з 27 березня 1580 року стверджує, що апостольський вікарій в заміщеній єпархії залежить безпосередньо від Папи,¹² а 27 вересня 1641 року забороняє, як резиденціальним єпископам, так і їхнім генеральним вікаріям, де були Ап. Столицею вислані апостольські вікарії, виконувати будь-яку владу.¹³

8. CIC, 1917, c. 293. par. 1. *Territoria quae erecta non sunt in dioeceses reguntur per Vicarios aut Praefectos Apostolicos; qui omnes ab una Apostolica Sede nominantur.* c. 294. par. 1. *Vicarii et Praefecti Apostolici iisdem iuribus et facultatibus in suo territorio gaudent, quae in propriis dioecesibus competunt Episcopis residentialibus, nisi quid Apostolica Sedes reservaverit; PALAZZINI P., Dictionarium Morale et Canonicum.* t. IV, Romae 1968, p. 659: «V. Apostolici sunt episcopi titulares (ita in genere) qui nomine Romani Pontificis (non vero proprio nomine) regunt Vicariatum Apostolicum i. e. territorium, quod iam accuratius est organizatum, ... sed nondum erectum in dioecesim.»

9. *Enciclopedia Cattolica.* t. XII, Città del Vaticano 1954, p. 1358.

10. *Ibid.;* *Dictionnaire du Droit Canonique,* vol. VII, *Vicaire Apostolique,* Paris 1965, p. 1480.

11. BENEDICTUS XIV, *De Synodo Dioecesana,* t. I, Ferrariae 1760. p. 62-63, 65; *Dictionnaire du Droit Canonique,* o. c., p. 1481.

12. GASPARRI R., *Codicis Iuris Canonici Fontes,* vol. IV, Romae 1926, p. 593.

13. Там же, стор. 767.

В остаточно розвиненім виді апостольський вікарій був назначений 16 листопада 1637 року, коли Рим вислав Матея ді Кастро, титулярного єпископа Крізополі, до Індії в околиці Гоа з повноваженнями, належними резиденціальному єпископові для управління територією, ще не заснованою в єпархії.¹⁴

Папа Климент X, конституцією «*Christianae religionis*» з 17 вересня 1674 року, виразно визначив незалежність апостольського вікарія від резиденціального єпископа, на чий території знаходився Апостольський Вікаріят. А порушення незалежності апостольського вікарія потягало кару відлучення-екскомуніки для єпископів-порушників.¹⁵

Установлення Апостольського Вікаріату для ускоків в Хорватії припадає в часі папи Климента X, який виразно визначив права апостольського вікарія. А згадані документи Ап. Престолу, промовляють проти претенсій Загребських єпископів латинського обряду, щоб виконувати юрисдикційні акти над апостольськими вікаріями на своїй території. Крім того в оснувальнім декреті Апостольського Вікаріату для ускоків в Хорватії нема згадки про будь-якого іншого вікарія, крім «апостольського вікарія для волохів, які живуть в Загребській єпархії».¹⁶

II. Значення першого апостольського вікарія Павла Зорчича

З особою першого апостольського вікарія Павла Зорчича розпочинається більш організоване церковне життя для з'єднаної Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Хорватії.

Першим намаганням нового апостольського вікарія було скріпити церковне поєднання, захитане численними нез'єднаними монахами, прибулими з-під турецького володіння, які осілись у монастирі в Лепавині. В тяжкій боротьбі з нез'єднаними монахами єпископові Зорчичеві вдалось привернути більшість чернецтва і вірних до того діла, яке встановили їхні предки перед 60 роками на чолі з єпископом Симеоном Вратанею. Та для єпископа-провідника не досить було лише відновити церковне поєднання. Він старався забезпечити йому тривалість і на майбутнє. З цією метою йому вдалось 1681 року купити в Загребі будинок для семінарії,¹⁷ де мали виховуватись молоді кандидати на

14. *Enciclopedia Cattolica*, т. XII, о. с., р. 1360.

15. *Bullarium Romanum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum, Taurinensis editio*, т. XVIII, Neapoli 1882, р. 4869 «par. 1. *Christianae religionis...*, auctoritate apostolica, tenore praesentium, declaramus venerabiles etiam fratres episcopos Indiarum aliarumque partium orientalium, eorumque ministros et officiales, non posse nec debere exercere actus iurisdictionales super praefatos vicarios apostolicos tamquam delegatos Sanctae Sedis praedictae, eorumque operarios in provinciis sibi assignatis. par. 2 Porro contraventores eo ipso in poena excommunicationis et indignationis nostrae incurrisse censei...»

16. Поп. стор. 40 ноту 2.

17. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, о. с., р. 85.

священиків в тім самім дусі, що і він, а недалеко Жумберку набув посілість Прібіч, для матеріального утримання вихованців у семінарії.¹⁸ І дійсно, в наступних сторіччях ця семінарія була і до сьогоднішніх часів є колискою з'єднаної Церкви, зіницею ока вірних і найтривкішою підвалиною для збереження церковного поєднання в тих околицях. А єпископ Павло Зорчич, разом з єпископом Симеоном Вратанею, є найміцнішою опорою в закріпленні церковного поєднання в Хорватії. Намагання єпископа Зорчича утверджувати єдність з католицькою Церквою в багатьох випадках сходилися із щирим намаганням його славного попередника Симеона Вратані. Між Вратанею і Зорчичем різниця була тільки в тому, що перший, не мавши богословської освіти, прийняв єдність з католицькою Церквою і для тієї єдності трудився за внутрішнім поривом душі та розумів це як святий Божий голос. Натомість другий, крім натхнення Святого Духа, мав високу філософську і богословську освіту¹⁹, тим то й розпоряджався всіма можливостями визначного церковного провідника, який повів велике діло поєднання новими шляхами і надав йому нове зовнішнє окреслення та внутрішню силу, яка відчувалася впродовж сторіч.

III. Апостольський Вікаріят для з'єднаних усюків в Хорватії від початків до канонічного утворення Крижевської єпархії, (1671-1777)

1. Змагання апостольських вікаріїв за збереження церковного поєднання

Студіюючи історію з'єднаної Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Хорватії від самих початків Марчанського поєднання, коли вона 1611 року приступила до єдності з католицькою Церквою, насувається запитання: чому аж в 1777 році завершилась її церковна структура канонічним створенням Крижевської єпархії?

Безпосередньою причиною, яка стояла на перешкоді вчаснішому утворенню єпархії для з'єднаної Церкви, були претенсії Загребських єпископів латинського обряду перед Ап. Престолом і Віденським двором до архимандритів Марчанського монастиря, який лежав на території їхньої єпархії, і з'єднаних єпископів, а від 1671 року апостольських вікаріїв, щоб їх піддати своїй юрисдикції.

Протагоніст Марчанського поєднання, Загребський єпископ Петро Домітрович, що походив від нез'єднаних переселенців,²⁰ із щирим серцем і повною віданністю трудився для проведення церковного поєднання між

18. SIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 85.

19. *Ibid.*, p. 9: «Paulus Zorčić erat primus inter episcopos Marčenses, qui humaniora Zagrabiae in scholis Patrum Societatis Jesu discebat et postea studiis theologicis et philosophicis Bononiae operam dabat.»

20. Пор. стор. 24

ускоками з католицькою Церквою. Для закріплення і утривалення dokonаної церковної єдності він подарував єпископові Симеонові Вратані доколiшні землі Марчанського монастиря і церкви Всіх Святих, де осіли перші монахи, які прибули в ті сторони із зайнятих турками країн.²¹

Наступники Петра Домітровича на єпископській столиці по-своєму розуміли церковне поєднання. Вони його вважали тільки тимчасовим етапом вірних візантійсько-слов'янського обряду на дорозі до переходу на латинський обряд. Тому найперше старались піддати своїй юрисдикції з'єднаних єпископів у властивості обрядового вікарія для вірних візантійсько-слов'янського обряду на своїй території. Як основу своїх домагань ставили, що осідок з'єднаних єпископів лежить на їхній території, і зобов'язання з'єднаних єпископів щороку, на свято св. Мартина, давати їм 12 мір воску як вияв вдячності за отримання опустілих земель коло монастиря і церкви Всіх Святих в Марчі.

Ап. Столиця ніколи не визнала домагань Загребських єпископів, щоб узалежнити від себе з'єднаних єпископів. З номінаційних декретів для з'єднаних єпископів і пізніших апостольських вікаріїв виразно виходить, що Ап. Столиця стояла на становищі юридичної незалежності з'єднаної Церкви від Загребських єпископів. Однак, Загребські єпископи не переставали домагатись здійснення своїх бажань проти незалежності з'єднаних єпископів аж до часу канонічного заснування Крижевської єпархії в 1777 році для вірних візантійсько-слов'янського обряду.

Наслідки таких домагань були великих розмірів з наочними утратами для церковного поєднання. Вірні, бачивши постійну боротьбу своїх владик за церковну незалежність від єпископів латинського обряду, за чистоту обряду і збереження церковної традиції та церковно-слов'янської мови в богослуженнях, легко підпадали впливам новоприбулих нез'єднаних монахів з «турецьких» країн, які обвинувачували з'єднаних владик як запродавців віри й обряду.

Крім того, в кінці XVII сторіччя, після смерті єпископа Павла Зорчича (1685), для з'єднаної Церкви почались тяжкі та сумні часи і з причин віденської політики.

У великих плянах за визволення Балканського півострова з-під турецького ярма, віденська політика поклала велику надію на церковних достойників нез'єднаної Церкви на Балканах. З огляду на такі воєнні пляни у Відні, церковне поєднання утратило своє політичне значення, яке мало для Австрії в боротьбі з хорватськими вельможами, й уважалось навіть перешкодою для воєнної політики. Натомість центром уваги і політичних подій в часах турецько-австрійських воєн (1683-1699), стала нез'єднана Церква.²²

Противники церковного поєднання в тих часах могли робити, що їм було до вподоби, й ніколи ніким не були покликувані до відповідальності.

21. Пор. стор. 37, ноту 59.

22. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 45, 55.

Ще за життя єпископа Павла Зорчича монахи з монастиря в Лепавині, відступники церковного поєднання, старались усіма способами знищити поєднання, готуючи на єпископа Зорчича різного роду засідки. А коли їм це не вдалось, зорганізували 30 травня 1678 року нічний напад на монастир в Марчі. При тій нагоді монастир ограбували, а з монахами жорстоко повелися.²³ Другий напад на Марчанський монастир учинив, 19 листопада 1735 року, нез'єднаний єпископ Симеон Филипович з місцевости Северін, коло міста Б'єловар. Цим разом нез'єднані насильно відібрали Марчанський монастир і тримали його в своїх руках аж до 1738 року, коли монастир знову був повернений з'єднаним.²⁴ Той самий нез'єднаний єпископ, Симеон Филипович, намовив ватажка Томашевича, який 28 липня 1739 року, спустившись вночі з розбійниками з гір, доценту зруйнував церкву і монастир в Марчі.

Від того часу з'єднані єпископи були змушені перенести остаточно свій осідок на посілість Прібіч коло Жумберку.

За ті злочини ніхто ніколи злочинців не покликав до відповідальности, а про всі ці злочини по якимсь часі цілком забули ті, які мали перевести слідство.²⁵

В 1690 році, на запрошення імператора Леопольда, нез'єднаний Печський патріарх Арсеній III Црноєвич перейшов з численними родинами вірних з країв, зайнятих турками, на християнську сторону. На початку 1691 року він вислав нез'єданого єпископа Стефана до Хорватії, як свого візитатора для всіх вірних візантійсько-слов'янського обряду. А 20 серпня 1691 року імператор Леопольд видав для патріарха Арсенія диплом, яким надав йому владу над усіма церквами грецького обряду, якому, як своєму верховному настоятелю, мали підкорятись усі вірні грецького обряду в Угорщині, Славонії, Іллірії, Албанії, Греції, Болгарії, Далмації, Боснії, Герцеговіні й Хорватії. Наділений такою владою, патріарх Арсеній уважав, що йому належить влада і над з'єднаними єпископами в Марчі. Він і повівся згідно зі своїм переконанням, коли 31 грудня 1692 року прибув до монастиря в Лепавині, де перебували монахи, відступники поєднання, покликав перед себе з'єданого єпископа з Марчанського монастиря, Ісаю Поповича (1689-1699), і вимагав від нього, щоб визнав його, патріарха, своїм церковним настоятелем і був від нього у всьому залежним.²⁶ Якби єпископ Ісаєя вдоволив домагання патріарха Арсенія, доля знищення з'єднаної Церкви в тих околицях була б вирішена.

Після смерти єпископа Павла Зорчича (1685), в наступних шістдесятьох роках, у тяжкі часи для з'єднаної Церкви, на єпископській столиці засідало вісім апостольських вікаріїв: Марко Зорчич (1685-1688),²⁷ брат покійного єпископа

23. ŠIMRAK J., *Borba za vjersko i crkveno jedinstvo*, o. c., p. 99.

24. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 55.

25. Там же, стор. 54.

26. Там же, стор. 10.

27. NILLES N., *Symbolae*, t. I, o. c., p. CXX. Подає неточно 1686 рік номінації Марка Зорчича на єпископа.

Павла Зорчича, Ісає Попович (1689-1699),²⁸ (в часах його єпископського служіння припадають тяжкі часи переходу на християнську сторону патріярха Арсенія III Црноєвича), Гавриїл Турчинович (1700-1706), Григорій Югович (1707-1709), Рафаїл Маркович (1709-1726), Григорій Вучинич (1727-1733), Сильвестер Іванович (1734-1735) та Теофіл Пашич (1738-1746); за нього настало цілковите спустошення церкви і монастиря в Марчі 1739 року.²⁹

Серед несприятливих обставин, які змушували з'єднаних єпископів того періоду зосереджувати всю свою увагу і сили на втриманні церковного поєднання, було неможливим для них приділяти більше уваги знатнішому розвитку з'єднаної Церкви.

2. Апостольський вікарій, Гавриїл Палкович, і його значення для з'єднаної Церкви в Хорватії

В тяжких часах для з'єднаної Церкви в Хорватії Боже провидіння вислало єпископа Гавриїла Палковича (1751-1759), який відзначався ревністю, освітою та походженням від своїх попередників, які вповні не могли відповісти тяжкому положенню довіреної їм Церкви. Він утримав церковне поєднання в Жумберку, спас те, що можна було ще спасти, та приготував ґрунт для утворення нової єпархії.

Про Гавриїла Палковича писав ігумен василіянського монастиря в Мукачеві, Григорій Було, 14 лютого 1738 року до Загребського єпископа Бранюга. В листі він висловлює жаль, що нез'єднані насильно відібрали монастир в Марчі, де він перебував три роки як помічник єпископа Вучинича. В Загребі в семінарії він залишив свого близького свояка Гавриїла Палковича, якого привів з собою з «руських меж» до монастиря в Марчі, де юнак вступив до Чину св. Василя. Тому, що Гавриїл є надзвичайним учнем і найвизначнішим у філософських науках в єзуїтській школі в Загребі, то нехай єпископ постарається вислати студента в якийсь закордонний університет на богословські студії.³⁰

Гавриїл Палкович закінчив свої богословські студії в роках 1738-1742 в університеті Поширення Віри, перебуваючи в грецькій колегії св. Атанасія в Римі.³¹

По своїм повороті з Риму Палкович перебував разом з іншими монахами на посілості Прібіч. Звідтам, як місіонер, ходив по всіх парафіях в Жумберку,

28. Там же, стор. ХСVII. Подає неточно 1701 рік — дату смерті єпископа Ісаї Поповича.

29. Ibid., т. II, р. 711-712; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 33-35. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, о. с., р. 44-45.

30. Там же, стор. 57; КОСТЕЛЬНИК Г., *Крижівська єпархія*, в *Нива*, Львів 1933, стор. 145.

31. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, о. с., р. 57.

проповідуючи Боже слово, несучи потіху та заохочуючи вірних, щоб устоялись у святім з'єднанні. Крім апостольської праці Палкович виконував також і обов'язки духовного опікуна в монастирі на посілости Прібіч та в духовній семінарії в Загребі.

1751 року Марія Тереса іменувала Гавриїла Палковича єпископом на Свідницький титул, а з Риму дістав назначення на апостольського вікарія з титулом «*Drusipariensis*».³²

1752 року Палкович у Відні був висвячений на єпископа. Як єпископ він продовжував свою ревну апостольську діяльність і вдалось йому привернути багато вірних, відсталих від поєднання, та не дочекався побачити зрілих плодів своєї праці. Це сталось за його наступника, Василя Божічковича 1777 року, коли була утворена Крижевська єпархія для греко-католиків. А Гавриїл Палкович закінчив своє життя в Прібічі 1759 року і похоронений в тамошній церкві.³³

32. ASV., *Secr. dei Brevi*, vol. 3239, f. 33, 39-40; MORONI G., *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, vol. XIX, Venezia 1843, p. 272-273: *Drusipariensis* від *Drusipara* або *Druzipara*, єпископське місто в Тракії європейської провінції, належить до митрополії в Гераклеї. Тепер є надаване як «*titularis in partibus*».

33. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 60-61.

Б. КАНОНІЧНЕ СТВОРЕННЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

І. Імператриця Марія Тереса — головна ініціаторка створення Крижевської єпархії

Наступниця короля св. Стефана на угорським троні, імператриця Марія Тереса (1740-1780) виявляла велике старання про утвердження і розповсюдження католицької віри в своїй імперії. На підставі привілеїв «Апостольського Короля», якими в 1000 році наділив папа Сильвестер II короля св. Стефана,³⁴ Марія Тереса розмежувала деякі святостефанівські єпархії й утворила п'ять нових єпархій латинського обряду. Так ото її старанням були засновані й Ап. Престолом канонічно встановлені, 13 березня 1776 року, три єпархії в північній Угорщині — сьогоднішній Чехословаччині: Рожнава,³⁵ Спіш³⁶ та Банська Бістриця.³⁷ А наступного року в західній Угорщині оснувала дві єпархії: Сабарійську й Алба Регалійську, які були Ап. Престолом канонічно встановлені 17 червня 1777 року.³⁸

Крім старань про католиків латинського обряду, Марія Тереса присвячувала велику увагу утвердженню греко-католицької Церкви та збільшенню греко-католиків³⁹ на терені свого королівства.

Щоб покласти край різним скаргам у зв'язку з залежністю греко-католицьких єпископів від єпископів латинського обряду та щоб зберегти церковне поєднання з надією на новий приплив нез'єднаних, Марія Тереса

34. Пор. стор. 25, ноту 16

35. ASV, *Consistorialia*, 1776/1777, f. 414, Roznava, Rozsnyó, Rosenau.

36. Ibid., f. 429, Scepusien, Szepes, Zips.

37. Ibid., f. 443, Besztercebánya, Neosolien, Neusohl.

38. ASV, *Consistorialia*, 1777, f. 100, Sabarien, Szombathely, Steinamanger; f. 144, Alba Regalien, Székefehérvár, Stuhlweissenburg.

39. БАРАН О., *Синод Мукачівської, Фогарашської і Свідницької єпархій у Відні 1773-го року*, *Analecta OSBM*, vol. III (IX), fasc. 3-4, extractum, Romae 1961, p. 402. Єпископи з давньої Угорщини візантійсько-слов'янського обряду, учасники Віденського Синоду 1773 року, на закінчення Синоду 24 квітня 1773 року, висловили бажання імператриці Марії Тересі про урядове названня для себе «Греко-католики», а не «Уніяти», яке мало велику непопулярність на Сході; NILLES N., *Symbolae* vol. II, o. s., p. 1055, nota I: «Iuxta decretum ab Augustissima Imperatrice ac Regina... emissum die 22 Julii 1773, Graeci cum Sede Apostolica conjuncti „loco graeci ritus Uniti appellantur graeci ritus Catholici seu Graeco-catholici, et curiores omisso poparum nomine parochi vocantur”»; LACKO M., *Synodus episcoporum Ritus Byzantini catholicorum ex antiqua Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata, Orientalia Christiana Analecta* 199, Roma 1975, p. 265, 269, 271, 273.

вирішила, щоб і греко-католики мали своїх самостійних єпископів, так само як і католики латинського обряду. З цим наміром, її старанням була заснована і в 1771 році Ап. Престолом канонічно встановлена Мукачівська єпархія.⁴⁰ Успіхи такого почину, з напливом нез'єднаних і поверненням відсталих від поєднання до католицької Церкви, стали побудником для Марії Тереси до заснування двох нових греко-католицьких єпархій з Апостольських Вікаріятів, Великоварадинського (в сьгоднішній Румунії місто Орадеа Маре) і «Свідницького»,⁴¹ які існували на території Австро-угорської імперії.

Залишивши справи Великоварадинського Апостольського Вікаріату, зосередимо увагу на «Свідницький» Апостольський Вікаріят. Тому що апостольський вікарій в Хорватії, іменований на титул Свідницький, не мав сталого місця для резиденції, то в тій справі виникла перша трудність, де назначити місце резиденції для майбутнього єпарха? В цій трудності прийшов з допомогою тодішній апостольський вікарій в Хорватії, єпископ Василій Божічкович (1759-1785). На осідок майбутньої єпархії він пропонував місто Крижевці, віддалене приблизно 50 кілометрів на північний схід від Загребу. Причини пропозиції ось які:

а) Крижевці були вільним королівським містом. Доступ до міста з'єднаних вірних з близького Вараждинського генералату був вигідний; до Крижевців часто з'їжджалися у великій числі вірні обох обрядів на ярмарок.

б) Марія Тереса в Крижевцях заснувала 1769 року монастир під назвою св. Пулхерії для ченців Василіян.

в) Сам єпископ Божічкович походив з місцевости Клоштер, недалеко Крижевців.⁴²

1774 року Марія Тереса скликала мішану комісію з членів Імперської камери й Угорської канцелярії, яка мала розглянути справу заснування двох нових єпархій і визначити для них відповідну дотацію.⁴³ Згідно з позитивним рішенням комісії, імператриця видала 6 листопада 1775 року цісарський рескрипт з проектом заснування нової єпархії з існуючого Апостольського Вікаріату для з'єднаних в Хорватії. На осідок нової єпархії вона вибрала місто Крижевці, яке пропонував апостольський вікарій Василій Божічкович. Границі майбутньої єпархії мали б розтягатись на Жумберак, Хорватію, Славонію і комітат Бачку.⁴⁴ З огляду на віддаленість від Крижевців, майбутнього

40. PEKAR B., *De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis*, o. c., p. 116.

41. Назву Свідницький Вікаріят Віденський двір уживав на окреслення Апостольського Вікаріату для усюків в Хорватії, з огляду на титул Свідницький, на який імператор іменував апостольських вікаріїв згаданого Апостольського Вікаріату.

42. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 760-761.

43. ASV, *Nunziatura di Germania*, vol. 395, f. 87.

44. В комітаті Бачка існували тоді два церковні осередки переселенців-русинів з Пряшівщини і Підкарпаття, належних до Ужгородського церковного поєднання з 1646 року: парафія в Керестурі, заснована 1751 року і самостійна капелянія в Кошурі, заснована 1765 року. Згадані церковні осередки до 1777 року підлягали юрисдикції Калочського архієпископа латинського обряду в Угорщині. Про цей другий складник вірних Крижевської єпархії обширніше буде мова згодом.

епархіяльного осередку, долішньої Славонії і комітату Бачки, майбутній Крижевський єпископ для тих околиць повинен назначити місіонерів і з них одного вибрати своїм вікарієм з осідком в місті Осієк. Цісарський рескрипт був висланий всім єпископам латинського обряду, на території яких, з огляду на з'єднаних, мала б простягатись юрисдикція майбутнього Крижевського єпископа, щоб протягом шістьох тижнів представили, якщо б мали, свої обґрунтовані застереження відносно проекту заснування нової Крижевської єпархії.⁴⁵

II. Зауваження єпископів латинського обряду відносно проекту заснування нової Крижевської єпархії

З-поміж усіх відповідей єпископів латинського обряду, найбільш гідні уваги видаються зауваження Калочського архієпископа, на території якого в Бачванському комітаті жили вірні з Ужгородського поєднання та Загребського єпископа, на якого території, на відстані тільки п'ятидесяти кілометрів від його єпископського осідку (Загребу), був пропонувався в Крижевцях новий осідок для з'єданого єпископа.

1) Зауваження Калочського архієпископа

У своїй відповіді на цісарський рескрипт Калочський архієпископ Йосиф Баттани (1760-1776) в загальному був згідний з проектом заснування нової Крижевської єпархії, однак звернув увагу на комітат Бачку, який підлягав його юрисдикції. Але він, згідно з проектом імператриці Марії Тереси, повинен був увійти до складу майбутньої Крижевської єпархії. На його думку, з'єднаних вірних з місцевостей Керестур і Коцур, які до того часу підлягали його юрисдикції, було б вигідніше, задля мовної схожості, включити в Мукачівську єпархію, засновану 1771 року. Крім мовної схожості, Мукачівська єпархія також і територіяльно лежала ближче до них, аніж Крижевці. Або можна було їх, на думку Калочського архієпископа, долучити до Великоарадинського Апостольського Вікаріату, який територіяльно лежав ще ближче до них, аніж Ужгород, та про який власне тоді йшли заходи, щоб у ньому заснувати Великоарадинську греко-католицьку єпархію.⁴⁶

45. *Vjesnik Križevačke eparhija*, n. 1, Zagreb 1978, p. 3-4: «Benignum rescriptum R. quo intimatu Vicariatum Szvidnicensem in Episcopatum Crisiensem mutatum esse. Cujus iurisdictioni Croatia inferior, Slavonia, et Co-ttus Bacsiensis quoad animas Graeco ritui Catholico addictas subiacet. ...quapropter si quas nefors eatenus Reverendissima Paternitas et Fidelitas Vestra haberet fundatas reflexiones, eas nimirum intra sex hebdomadarum spatium demisse repraesentare possit, ac noverit eadem Reverendissima Paternitas et Fidelitas Vestra.» Повний текст цісарського рескрипту в додатку, стор. 167, ч. v.

46. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, Zagreb 1977, p. 63.

2) Зауваження Загребського єпископа

Найбільш зацікавленим відносно проекту утворення нової Крижевської єпархії показався Загребський єпископ Йосиф Галюф (1772-1778). У відповіді на цісарський рескрипт він висловив цілком протилежне становище до пропозиції Крижевців на осідок для нової єпархії, задля наступних причин:

а) Місто Крижевці лежить на території його єпархії під його юрисдикцією. Він звернув також увагу на дев'ятий канон Лятеранського Собору IV, який забороняв перебування двох єпископів в тій самій єпархії. Крім того зауважив, що в той час в самім місті Крижевцях не було жодного з'єданого вірного.

б) На території цілої Загребської єпархії не знаходилась жодна місцевість, а навіть жодна родина з'єднаних вірних, натомість Жумберак, де було багато з'єднаних, територіяльно мав би належати до архієпископа в Горіції.

в) Оснування єпархії для з'єднаних не виглядало корисним, бо нез'єдані виявляли більшу неприхильність до з'єданого єпископа, ніж до латинського.⁴⁷

У справі заснування єпархії, вибору місця на осідок і резиденцію для єпископа незабаром почалось пожвавлене листування між апостольським вікарієм, Василієм Божічковичем і Загребським єпископом, Йосифом Галюфом за посередництвом Віденського двору. В обороні своєї пропозиції — Крижевців на осідок єпархії — єпископ Василій Божічкович доказував існування двох з'єднаних осіб в Крижевцях та ще одинадцять з'єднаних вірних в околиці Крижевців.⁴⁸

З дальшого листування і зауважень згаданих єпископів гідною уваги є лише пропозиція Загребського єпископа Галюфа, який пропонував інші місця на осідок для нової єпархії.

3) Пропозиція Загребського єпископа Галюфа інших місць на осідок нової єпархії (Жумберак, Марча, Северін, Б'єловар, Осіек, Карловац)

На думку Загребського єпископа Галюфа, логічнішим вибором на осідок єпархії було б місце, в якому живе більшість з'єднаних вірних. Тому на осідок єпархії він пропонував округу Жумберак,⁴⁹ де у відповідній місцевості серед вірних можна б було побудувати катедрu і резиденцію для єпископа, а назва для єпархії могла б бути «Жумберська». Іншою спонукою для того була стійкість в поєднанню з'єднаних вірних в Жумберку, які, незважаючи на різні загрози

47. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 761; APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania, Ungheria, Miscellanea II*, f. 192v-193.

48. *Ibid.*, f. 215; APF, SC, *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, dal 1761 al 1843*, vol. II, f. 576.

49. APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania, Ungheria*, o. c., p. 195: «Si Vicariatus Apostolicus Episcopi Svidnicensis in Sedem titulum Dioecesanum Episcopi esse vertendus optime secundum Institutionem Apostolicam cum in Sichelburg sint animae, et parochiae unitae, ibidem Episcopatus erigi.»

обставини, були завжди вірні і віддані апостольському вікарієві. Тому, як винагороду за витривалість у поєднанні, треба їм дати єпископа, щоб це було заохотою і для інших, а саме місце відзначити титулом єпископського осередку. Границі тієї єпархії охоплювали б округи: Жумберак, Ліку, Крбаву та цілий Карловський генералат, — досить розлоге поле праці у винограднику Господнім для з'єданого єпископа. Тому що в тих округах існує немале число з'єднаних вірних, можна побоюватись, у випадку якби перенести осідок єпархії з Карловського генералату до Крижевців, віддалених на два дні ходу, що з'єднані могли б повернутись до нез'єданого єпископа, який має свій осідок в Карловському генералаті. Це вже трапилося у Вараждинському генералаті, де з'єднані, не маючи близько свого єпископа, відпали від поєднання.⁵⁰

Поставлений з'єднаний єпископ в Жумберку зможе в близькому місті Карловці заснувати монастир для ченців Василіян з відповідною церквою. До Карловця, торговельного центру, приходять багато нез'єднаних не тільки з округи Ліки і Крбави та від моря, але допливають також і кораблями зі Срему, долішньої Славонії та Вараждинського генералату. В Карловці всі ці нез'єднані мали б нагоду брати участь в богослуженнях в монастирській церкві та відкинути усяке упередження до з'єднаних, зокрема тоді, як монахи докладно відправлятимуть богослуження, ревно проповідуватимуть слово Боже та яснітимуть прикладом життя і чеснот. Тоді нез'єднанні поважатимуть їх більше, ніж нез'єднаних священників та запросять їх до себе давати місії. А з'єднаний єпископ з Жумберку міг би наглядати над ревністю і побожністю монахів.⁵¹

Потім, коли поєднання вже утвердиться в Карловському генералаті, можна буде вислати місіонерів до Вараждинського генералату, щоб і там поширювати і закріплювати поєднання. Згодом Ап. Столиця і в цім генералаті зможе дати з'єданого єпископа з осідком не в Крижевцях, які заселяють виключно вірні латинського обряду, а в місцевості Северін, або в Марчі, де в давнині був осідок з'єданого єпископа, або, навіть в місті Б'єловар, де з'єднаний єпископ з монахами був би під військовою захороною. В місті Б'єловар є багато нез'єднаних військових старшин і звичайних жовнірів та багато інших нез'єднаних часто приходять до міста, отож це було б широким полем діяльності і найліпшою нагодою для з'єданого єпископа і ченців для практикування апостольської ревності.⁵²

Утвердивши поєднання також і в межах Славонії, де існує велика кількість нез'єднаних, можна було б і там дати з'єданого єпископа, визначаючи йому достатньо розлоге поле духовної праці. А задля бажаного поширення поєднання, місцем осідку для з'єданого єпископа назначити місто Осіек, звідки єпископ міг би успішно адмініструвати і Бачванський комітат.⁵³

50. Там же.

51. Там же, стор. 195 v.

52. Там же, стор. 196.

53. Там же.

Тому що всі дотепер пропоновані місця Загребським єпископом Галюфом єпископ Василій Божічкович відкинув, як можливі для осідку нової єпархії,⁵⁴ то єпископ Галюф в останньому пункті пропонував місто Карловац, довкруги якого знаходилося найбільше число з'єднаних вірних. Причини, які його спонукали до такого вибору, були оці:

а) Сам апостольський вікарій зауважив, що більшість його вірних є в Жумберку, в окрузі Ліка Карловського генералату та в інших округах цього ж генералату. Якщо б осідок єпископа був в Карловці, то єпископ мав би легкий доступ до Жумберку, а ще легший до Ліки та міг би піклуватись тими з'єднаними, які там є.

б) В околицях Карловця є значно більше з'єднаних, ніж в околицях Крижевців. Більша надія на поєднання є в Карловському генералаті, бо нез'єднані в цім генералаті не виявляють великої неприхильности до поєднання і, за свідченням апостольського вікарія Божічковича, багато з них в останніх роках приступили до поєднання.

в) Нез'єднаний єпископ, з осідком в місті Костайніца, не дуже далеко від Карловця, без усякого права присвоїв собі нахабно титул Карловського єпископа. Якщо б в Карловці поставити з'єданого єпископа, то нез'єднаний єпископ не тільки відкріся б цього незаконного титулу, але, побачивши приставання нез'єднаних до поєднання, переніс би навіть і свій осідок з Костайніци. Тим була б відкрита нова можливість з'єданому єпископові для поширення поєднання.

г) До Карловця доїжджають багато нез'єднаних. Там вони мали б нагоду брати участь в богослуженнях у своїм обряді у з'єднаних і відкинути упередження до з'єднаних та приставати до поєднання.⁵⁵

д) В Карловці з'єднаний єпископ мав би більшу вигоду, ніж на посілості Прібіч, де єпископ здебільша проживає, віддалений дві години ходу від Карловця. До посілості Прібіч він міг би часто приходити на відпочинок. Якщо ж, задля санітарних причин, уважав би несприятливим будувати катедру в місті, можна її побудувати поза містом, де є цілюще повітря.

е) Після Карловця, можна сподіватись поширення поєднання і в Крижевському генералаті та в Славонії. Таким чином, після приєднання нез'єднаних в тих околицях, єпископська столиця нез'єданого єпископа в Пакрац перейшла б в руки з'єданого єпископа.⁵⁶

54. APF, SC, *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia*, o. c., p. 582-583v: На думку єпископа Божічковича, в окрузі Жумберак не було жодного відповідного місця на осідок для єпископської резиденції і катедри, а самим розташуванням, між крутими горами, сама округа Жумберак є закинена та тяжко доступна якими-небудь засобами. Відносно місцевости Марчі, єпископ Божічкович зауважує, що її замешкують виключно вірні латинського обряду, а будучи дуже відокремленою місцевістю, може надаватись більше для пустельницького життя, ніж на осідок для єпископської резиденції і катедри. Про місцевість Северін єпископ Божічкович зауважує, що ця місцевість йому відома лише з назви і, будучи місцевістю приватного характеру, не є гідною титулу єпископського осередку. В порівнянні міста Крижевці з Б'еловаром, єпископ Божічкович дає першість Крижевцям, тому, що Крижевці є вільним королівським містом з цілющим повітрям та іншими вигодами.

55. Пор. стор. 53.

56. APF, SC, *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia*, o. c., f. 180-181; APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania, Ungheria*, o. c., f. 234-234v.

Пропозиції і застереження поодиноких єпископів латинського обряду для імператриці Марії Тереси, мабуть, не були достатньо обґрунтовані, бо, як зауважимо згодом, не увійдуть у виготовлений проєкт Марії Тереси, яким вона звернеться до Папи про заснування нової єпархії з осідком в Крижевцях.

III. Процес заснування Крижевської єпархії

1) Звернення імператриці Марії Тереси до папи Пія VI про заснування Крижевської єпархії

Розваживши зауваження поодиноких єпископів латинського обряду, на території чийх єпархій мали б простягатись границі майбутньої Крижевської єпархії, імператриця Марія Тереса представила 26 липня 1776 року папі Пієві VI виготовлений проєкт про заснування Крижевської єпархії з існуючого Апостольського Вікаріату для з'єднаних у Хорватії, і просила потвердження та апостольського благословення для свого почину.⁵⁷

В своїм зверненні до Папи Марія Тереса просила, крім заснування Крижевської єпархії з існуючого Апостольського Вікаріату в Хорватії, також і про заснування Великоварадинської єпархії для з'єднаних з існуючого Великоварадинського Апостольського Вікаріату та про відлучення з'єднаних парафій від латинських єпархій; одну від Рожнавської і три інші від Трнавської та їхнє приєднання до Мукачівської єпархії. Ми також тут звернемо нашу увагу тільки на справи, що відносяться до заснування Крижевської єпархії.

У вступі свого звернення до Папи імператриця представила вірний образ вірних на землях, залежних, від її корони, вказуючи на немале число вірних «грецького» обряду. Між ними є значна кількість з'єднаних, натомість більшість становлять нез'єднані, які мають своїх єпископів та свого власного архієпископа-митрополита.⁵⁸

Керована в тих часах стараннями про здійснення церковного поєднання усякими можливими способами, Марія Тереса, спостерігши великий зріст з'єднаних на території Єгерської єпархії латинського обряду перед кількома роками, порушила справу про канонічне заснування Мукачівської єпархії для з'єднаних з існуючого Мукачівського Апостольського Вікаріату. Метою її намагань було, щоб апостольський вікарій згаданого Апостольського Вікаріату, якого Єгерський єпископ уважав завжди тільки своїм обрядовим вікарієм для з'єднаних, міг в «належній» формі виконувати юрисдикцію над своїми вірними, над якими до того часу юрисдикцію виконував Єгерський єпископ латинського обряду.⁵⁹

57. ASV, *Principi*, vol. 265, f. 415-418v, 425-427v.

58. Там же, стор. 415.

59. Там же, стор. 415v.

Заснування Мукачівської єпархії Марія Тереса вважала найбільшим сприянням поширенню церковного поєднання, бо в той спосіб з'єднаний єпископ, разом зі своїм духовенством і вірними, не знаходився більше в залежному положенні від латинського єпископа, а нез'єднані єпископи, бачивши з'єданого єпископа повністю незалежного від латинського єпископа і збереження таким чином правил старинної традиції, були б спонукані приступити разом зі своїми вірними до церковної єдності.⁶⁰

Тоді папа Климент XIV не загаявся в тих спасенних намаганнях імператриці і на її бажання заснував 1771 року Мукачівську єпархію з наміром, щоб запобігти суперечкам між єпископами Мукачівським і Єгерським з причини залежності, щоб вийняти з'єднаних вірних з-під будь-якої юридичної залежності від Єгерського єпископа та щоб зберегти і поширити церковне поєднання.⁶¹

Сподівання, зв'язані з цією «розлукою» і заснування нової єпархії для з'єднаних, не обманули ані імператрицю, ані Ап. Столицю, бо від того часу зсезли всілякі суперечки між єпископами — Єгерським і Мукачівським до того часу апостольським вікарієм, які їх постійно турбували, та роз'ятрення спорів між вірними обох обрядів цілком згасли, а церковне поєднання у тихомирності співжиття в тих часах найбільше закріпилось.⁶²

Крім з'єднаних вірних Мукачівської єпархії, в долучених до Угорського королівства провінціях між численними нез'єднаними знаходилось помітне число з'єднаних, які належали до двох Апостольських Вікаріятів: Великоварадинського, у єпархії Великоварадинській латинського обряду та другого Апостольського Вікаріату в Хорватії.⁶³

Керована, отже, тими самими спонуками й аргументами, що й при заснуванні Мукачівської єпархії, Марія Тереса вирішила, щоб із згаданих Апостольських Вікаріятів створити дві нові єпархії і тим вповні вийняти їх з-під юрисдикції єпископів латинського обряду і піддати їх, як і Мукачівську єпархію, самому лише примасові Угорщини, Острогонському митрополитові. Ті свої рішення імператриця представила Папі і просила апробати та апостольського благословення для своїх постанов.⁶⁴

Наша увага зосереджується на процесі утворення нової єпархії з Апостольського Вікаріату в Хорватії. На осідок нової єпархії Марія Тереса вибрала вільне королівське місто в Хорватії — Крижевці, де вже від кількох років заснувала монастир св. Пулхерії для монахів Василіян і подбала, щоб були покладені основи під нове забудовання. Вибір імператриці впав на місто

60. Там же, стор. 416.

61. Там же.

62. Там же.

63. Там же, стор. 416 v.

64. Там же.

Крижевці і з огляду на те, що, на її думку, воно лежало в центрі Хорватії, Славонії та комітату Бачки. З огляду на існуючі парафії з'єднаних вірних, границі майбутньої єпархії мали б простягатись на територію оцих єпархій латинського обряду: Боснійської і Сремської (Дяковської), як також Бачванської (Калочської), Загребської та П'ятицерковної (Печуйської), частина якої простягалась і на Славонію.⁶⁵

За свідченням численних осіб того часу, велика частина вірних міста Крижевців і довколишніх воєнних генералатів в минулому були в єдності з католицькою Церквою, але через намагання нез'єднаних єпископів та задля браку задовільної дбайливості з'єданого духовенства, повернулись до свого відступства.⁶⁶ З надією на привернення відсталих до поєднання, Марія Тереса рішила з існуючого Апостольського Вікаріату заснувати нову єпархію з осідком в Крижевцях.

В розлогій майбутній єпархії існувало всього сім парафій з'єднаних вірних: п'ять в окрузі Жумберку і дві в комітаті Бачки та невелике число вірних, порозкиданих поза згаданими парафіями. Тому, що з того зродилась велика надія на поширення поєднання в різних місцях, то майбутня єпархія уважалася дуже пожиточною та необхідною, щоб тих, які вже є з'єдані, більш утвердити в єдності й інших привести на лоно матері Церкви та щоб перешкодити поширенню нез'єднання через існуючих нез'єднаних єпископів в Хорватії, Славонії та в комітаті Бачки.⁶⁷

В своїм рескрипті, з 6 листопада 1775 року, в справі заснування нової Крижевської єпархії, імператриця просила від єпископів латинського обряду, на території чийх єпархій мали б простягатись границі нової Крижевської єпархії, обґрунтовані застереження відносно тієї справи. А тепер, у своєму зверненні до Папи, Марія Тереса не взяла до уваги жодних застережень тих єпископів, заявивши, що вони не є гідні уваги і вже знані Ап. Столиці, ані не зважалося на них в часі заснування Мукачівської єпархії. А що Загребський єпископ противився головню встановленню осідку єпархії у вільнім королівським місті Крижевцях, то імператриця є переконана в тому, що заснуванням нової єпархії, з осідком в Крижевцях, Загребському єпископові не буде нанесена жодна кривда у виконуванні його юрисдикції відносно духовенства і вірних його обряду, а спонуки, щоб визначити Крижевці на осідок для майбутньої єпархії, вже були представлені.⁶⁸

Імператриця рішила, щоб ніяк не відступати від своїх постанов задля всіх представлених причин, обліків і зауважень єпископів латинського обряду, вважаючи, що для зросту і поширення поєднання ніщо не може виявитись більш

65. Там же, стор. 417 v.

66. Там же, стор. 418.

67. Там же.

68. Там же, стор. 425.

сприятливим, ніж для з'єднаних вірних дати власних пастирів в їхнім обряді у відповідних місцях.⁶⁹

Марія Тереса уважала відповідним, щоб для Крижевської єпархії назначити єпископом Василя Божічковича, апостольського вікарія в Хорватії, висвяченого єпископом на титул Діоклеціанопільський, який до того часу, задля визначних чеснот і надзвичайних дарів духа, успішно виконував своє єпископське служіння.⁷⁰

Кінчаючи своє звернення до Папи, імператриця пригадує, що на підставі права патронату, яким були наділені славної пам'яті її попередники на Угорським троні, вона вирішила заснувати згадані єпархії та шанобливо представляє і найпокірніше благає, щоб, за апостольським благословенням, вони були потверджені та щоб в потвердженнях для нових єпископів опустити згадку про повинність звичайного датку.⁷¹

2) Відмова заснування єпархії

а) Перше засідання Консисторіяльної Конгрегації (12 листопада 1776 року)

12 листопада 1776 року зійшлася комісія Консисторіяльної Конгрегації в складі шістьох кардиналів: Паллавічіні, Корпіні, Джіріячі, Корізі, Албані та Нігроні, щоб вирішити справу про заснування Крижевської єпархії, пропоновану Марією Тересою папі Пієві VI, 26 липня 1776 року.⁷²

Релятор справи, кардинал Паллавічіні, на самому початку зауважив, що «згідно із священними канонами, безсумнівно не є дозволено, а навпаки, виразно забороняється, щоб в одній і тій самій єпархії існувало більше незалежних єпископів, особливо відмінних обрядів. Все-таки обставини часів і народів більше разів вимагали, щоб встановити в тих самих містах і єпархіях не лише двох, але навіть трьох єпископів відмінних обрядів і кожного з них з незалежною юрисдикцією. В Трансільванії існують два єпископи, один латинського і другий „грецького” обряду. В Єгері, в Угорщині так само існують два єпископи відмінних обрядів, і вони незалежні — „грецький” і латинський. У місті Львові, під Польщею, існують навіть три, а саме: архієпископ латинського обряду та єпископи „грецького” й вірменського обрядів. На таких прикладах імператриця, повна дбання про св. віру та про зріст св. поєднання „греків” з католицькою Церквою, представляє Папі безпосередній проєкт, переданий цій Священній Конгрегації, про заснування двох

69. Там же, стор. 425 v.

70. Там же, стор. 426 v.

71. Там же, стор. 427.

72. ASV, *Acta Consistorialia*, 1776, pars III, f. 360.

нових „грецьких” епархій, незалежних від латинського єпископа та підлеглих тільки митрополитові в Острогоні».⁷³

В дальшій викладі справи кардинал Паллавічіні представив цілий плян імператриці Марії Тереси відносно заснування нових епархій, висланий до Папи 26 липня 1776 року.

На думку релятора, плян Марії Тереси відносно створення нових епархій є гідний того, щоб бути апробованим в цілості, однак «для більшої певности щодо стійкості тих єпископів у св. поєднанні, можна б було накласти їм обов'язок, як це було зроблено при заснуванні Мукачівської епархії: скласти визнання віри, приписане папою Урбаном VIII, в присутності церковних достойників, та вислати те визнання до нунція, щоби згодом було переслане до Священної Конгрегації Поширення Віри».⁷⁴

Після реляції і зауважень відносно пляну про заснування двох нових епархій, справа була передана під голосування шістьом кардиналам, членам Консисто́ріяльної Конгрегації. Результат голосування був, щоб справу відкласти.⁷⁵

б) Рішення і відповідь папи Пій VI

Прийнявши до відома рішення Консисто́ріяльної Конгрегації в справі створення двох нових епархій, папа Пій VI 30 листопада 1776 року своїм листом повідомив Марію Тересу про погляди і становище Ап. Престолу в цій справі.⁷⁶

Секретар Стану, кардинал Паллавічіні, переслав до апостольського нунція Гарампія у Відні папський бреве для Марії Тереси із своїм супровідним листом з того самого дня та з долученою реляцією Консисто́ріяльної Конгрегації, щоб нунцій міг виправдати перед імператрицею зрілу розсудливість, якою Папа був змушений керуватись, перше ніж рішиться апробувати плян створення двох нових епархій, Великоварадинської і Крижевської.⁷⁷

Папа у своїм бреве до Марії Тереси виносить позитивне рішення про створення двох нових епархій латинського обряду в Угорщині, Сабарійській й Албарегалійській, та виявляє великий жаль, що змушений зайняти негативне становище до справи створення двох нових епархій «грецького» обряду, Великоварадинської і Крижевської. Папа віднісся похвальними словами до

73. Там же, стор. 351.

74. Там же, стор. 353v.

75. Там же, стор. 360. Голосування шістьох кардиналів-членів Консисто́ріяльної Конгрегації 12 листопада 1776 року:

1. Em. CORPINI — Dilata

2. Em. GIRIACI — Ad mentem

3. Em. ALBANI — Ad mentem

— DILATA —

4. Em. PALLAVICINI — Dilata

5. Em. CORISI — Dilata

6. Em. NIGRONI — Dilata

76. THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum*, o. c., p. 305.

77. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 95, f. 235.

починів імператриці, однак заявляє, що не могли бути апробованими з огляду на сумніви щодо вдачі «грецького» народу, який є хиткий і тому дуже небезпечно довіряти яким-небудь його обітницям, бо нерідко траплялося, що ті, через яких сподівались здобути інших, самі зневірилися. Тому Папа рішив відкласти справу створення згаданих єпархій, аж доки імператриця не представить нових рацій, які могли б розвіяти сумніви в цій справі.⁷⁸

Кардинал Паллавічіні у своїм супровіднім листі до апостольського нунція у Відні звернув увагу ще й на іншу причину, задля якої було відкладене створення згаданих єпархій. А були то «дійсні обставини Варадину і Загребу з малим числом народу, підлеглих і з'єднаних, щоб заслужили подібної (до єпархій Мукачівської і Фогарашської) папської уваги і дбайливости».⁷⁹

3) Дальші намагання Імперської курії й апостольського нунція у Відні про заснування єпархії

Із звідомлення апостольського нунція у Відні, Йосифа Гарампія до Секретаря Стану, кардинала Паллавічіні, з 27 лютого 1777 року⁸⁰, довідуємось, що на авдієнції, яку він мав 28 грудня 1776 року в імператриці Марії Тереси, представив бреве Папи й інструкції кардинала Секретаря Стану, кардинала Паллавічіні та реляцію Консисторіяльної Конгрегації в справі заснування нових єпархій. Імператриця та її міністри в загальному признали належну справедливість в пильній розсудливості, якою керувався Папа в тій справі, однак не полишають надії, що Папа, маючи на увазі особливі обставини в цім випадку, вдовольнить їхню просьбу. Вони також признають, що канонічні норми відносно заборони двох або більше єпископів відмінних обрядів або націй в тім самім місті або єпархії є правильні і вказані для тих країн, де світський уряд є або некатолицького віровизнання, або ж авторитетно слабосилий. Для таких країн може виявитись небезпечним і шкідливим дати для «грецького» народу власного єпископа, незалежного від єпископа латинського обряду в тій самій єпархії, навпаки, вони вважають, що жодна небезпека не може загрожувати в такій спадковій монархії, якою є Угорщина, де панівною є католицька віра та де сам імператор в якій-небудь небезпеці може безпосередньо зарадити відповідними зарядженнями.⁸¹

Забезпечившись перед згаданими небезпеками, імператриця та її міністри перейшли до представлення користей, яких можна сподіватись завжди, коли

78. APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania, Ungheria*, o. c., f. 27-27v: («...nihil nos magis cupere, Carissima in Christo Filia Nostra, quam ut ea omnia, quae nobis, incertosque hactenus reddunt, perspicua rationum tuarum luce illustrentur»);

79. THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum* o. c., p. 305; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 95, o. c., f. 235.

80. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, f. 237-240.

81. Там же, стор. 237 v.

дається «грецькому» народові незалежного єпископа в його власнім обряді. При тім були повторені всі користі, вказані Марією Тересою вже 26 липня 1776 року при нагоді її звернення до папи Пія VI про створення двох нових єпархій для з'єднаних, Великоварадинської і Крижевської,⁸² документовані численними і швидкими приєднаннями до католицької Церкви через «грецького» єпископа Майора в Батасфалві, Трансільванія. Для прикладу були наведені і три нез'єднані парафії, на території Великоварадинської єпархії латинського обряду: Папфалія, Кечесі і Кетеджі, які в минулих місяцях приєдналися до католицької Церкви через заслуги новийменованого Великоварадинського єпископа Мойсея Драгосія та задля переконання вірних, що не будуть підлеглі латинському ієрархові, але своєму власному.⁸³

Врешті, імператриця з міністрами виявляють журбу про втрати, які, в дійсних обставинах, показалися б для поєднання у випадку, як Папа не уважав би гідним уваги заснувати згадані єпархії. Нез'єднані в Угорщині мають митрополита і шістьох власних єпископів, а з'єднані в Угорщині, перед заснуванням Мукачівської єпархії, не мали жодної іншої. Такому бракові приписуються численні відступства з'єднаних, які, почуваячись «безголовними», приставали до нез'єднаних. З причин такого браку стрічаються випадки хитання з'єднаних в католицькій вірі, а з другої сторони — брак приставання нез'єднаних до католицької Церкви.

Нез'єднані, маючи власну ієрархію, докоряють з'єднаним, що вони є того позбавлені і якраз через те неспроможні дотримуватись власного обряду; їх уважається за суспільно нижчих; вони менше шановані та більше погорджувані самим світським урядом, хоч він є католицьким.

Щоб зарадити дальшим небезпекам відступства від католицької Церкви, імператриця з міністрами знова з запопадливістю благає, щоб Папа схвалив згадані єпархії для з'єднаних.⁸⁴

Щоб Папа міг упевнитися щодо вирішення справи, про яку його проситься, Марія Тереса бажає, щоб молоді з'єднані кандидати до священничого стану виховувались разом з латинськими в тих самих семінаріях і в латинських школах. Уважає також доречним, щоб «грецькі» єпископи не мали митрополита свого обряду, але щоб їхнім митрополитом був архієпископ-примас в Острогоні. Так ото «грецькі» єпископи не мали б повноти своєї влади і був би хтось із латинників, який гарантував би неушкодженість поєднання. Остаточно імператриця погоджується на пропозицію Консисторіяльної Конгрегації, щоб у самих буллах було накладено новим єпархам і їхнім наступникам обов'язок щорічно складати публічне визнання віри, за таким зразком, як це вимагалось від Мукачівського єпископа.⁸⁵

82. Пор. стор. 55.

83. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 238.

84. Там же, стор. 238v-239.

85. Ibid., f. 239; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 76, f. 170v.

Виклавши вірно звіт про зауваження імператриці та її міністрів, апостольський нунцій, наприкінці, представляє свої погляди відносно заснування нових епархій для з'єднаних. На його думку, найнеобхіднішим заходом у цій справі було б впровадити обов'язок публічного визнання віри для нових єпископів. Цим назавжди або принаймні на довгий час забезпечувалося б поєднання. Та якраз побачимо, що це «необхідне застереження» стане згодом «новим каменем спотикання» для створення Крижевської і Великоварадинської епархій.

Апостольський нунцій Гарампі підкреслив рішучість Марії Тереси в своїх намаганнях. Він уважає, що причини, задля яких була відкладена справа створення нових епархій, могли мати значення раніше, ніж імператриця оголосила своє рішення. Натомість, після того як вона публічно, перед усією нацією представила плян, іменувала нових єпархів і впровадила їх в посідання маєтків, не можна більше сподіватись, що вона відступить від своїх рішень. А міністри вважають, що гідність імператриці була б цим дуже принижена в очах підвладних.

Тому, що справа є вже оголошена і з'єднані гордяться новою почесною та є вдоволені, що не будуть залежні від ієрархів латинського обряду, а нез'єднані, з приводу відмови справи, могли б ще більше докоряти з'єднаним і приваблювати їх до відступства, апостольський нунцій висловлює переконання, що папське схвалення пляну Марії Тереси є не лише корисним, але до певної міри навіть необхідним, і додає, що такого самого переконання є й архієпископ Відня та примас Угорщини, хоч і вони спочатку були інакшого переконання з тих же причин, які спонукали Папу відкласти справу.⁸⁶

4) Нова трудність для новоіменованих єпископів для майбутніх епархій — визнання віри

Апостольський нунцій Йосиф Гарампі 27 лютого 1777 року у своїм звіті до кардинала Секретаря Стану про усунення сумнівів в справі створення нових епархій, між іншим зауважив, що Мукачівський єпископ висловлює нехоть і невдоволення з приводу обов'язку визнання віри, бо сорому завдає визнавати такий акт, який не накладається жодному єпископові латинського обряду. Тому просив імператрицю, щоб бути звільненим з такого обов'язку, який наносить єпископові наочну неславу, ніби то він потребує очищення у вірі.⁸⁷

Новоіменовані імператрицею єпископи для майбутніх епархій, Василій Божічкович і Мойсей Драгосі, були дуже незадоволені, коли довідались про рішення нових розпоряджень, щоб у їхні булли був впроваджений обов'язок щорічного публічного визнання віри. Щоб запобігти впровадженню такого

86. Там же, стор. 240.

87. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 176, f. 170v; ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 239v.

обов'язку, вони звернулися 20 лютого 1777 року до імператриці Марії Тереси з проською, щоб в їхні булли не впроваджувати щорічного обов'язку визнання віри, як це вимагалось від Мукачівського єпископа.⁸⁸

Єпископи Божікович і Драгосі у своїм проханні заявляють, що вони є дійсно католиками і щоденно проказують визнання католицької віри в єдності з римською Церквою, та що будуть його проказувати до кінця свого життя. Вони не перечать, що таке проказування — це добра і свята річ, однак, щоб накласти єпископам обов'язок публічного визнання католицької віри та крім того внести цю повинність в їхні булли — це неслава для єпископів, шкідлива для поєднання і зайва, якщо зусюди розглядати обставини. Домагаться від єпископів щорічно, з приписаними врочистостями, публічного визнання католицької віри, означало б, що Папа сумнівався про щире поєднання тих єпископів або мав сумніви про їхню стійкість в католицькій вірі. Цим поєднанню аж ніяк не сприяється, але перешкоджується, бо принижується повагу єпископів в очах духовенства й вірних.⁸⁹

Хто ж тоді схоче пристати від нез'єднаних до католицької Церкви, як побачить, що сам Папа, який майже у всіх буллах наголошує рівність єпископів латинського і «грецького» обрядів, робить між ними різницю в такій суттєвій справі? Наслідок буде такий, що і латинники, і нез'єднані, бачачи сумніви Ап. Престолу, легко дійдуть до переконання, що з'єднані єпископи є нестійкі в католицькій вірі. Таким засобом, очевидно, не може поширюватись поєднання, а навпаки, існує небезпека, що зовсім щезне, бо з'єднані вірні, довідавшись про такі сумніви Риму, будуть в душі турбуватись тим явищем і стануть чимраз менше доцінювати поєднання, а ще побудником до того може стати і те, що іншим з'єднаним єпископам в Галичині, Литві, Трансільванії та, навіть, в Азії, ніколи не накладалося такої повинності.⁹⁰

Що така повинність в майбутньому є зайва, можна легко переконатись, дивлячись чи то на сучасне, а чи й на майбутнє становище з'єднаних в Угорщині. Всім бо звісно в Угорським Королівстві та й імператриця з щоденного досвіду бачить і знає, що з'єднані єпископи прихильні поєднанню й одверто та прилюдно визнають єдино правдиву католицьку віру, що бороняться перед нез'єднаними та стараються всіма силами, щоб нез'єднання в Угорщині цілком щезло, ціле стадо заблуканих душ щоб перейшло в кошару католицької Церкви,

88. Ibid., f. 275; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 155, f. 143: «Dum Bullas erectionis et canonizationis Episcopatum Crisientis et Magno-Varadiensis Graeci Ritus Catholicorum, quos Sacra Caesareo Regia... pro mere merito Sacrae Unionis immortalis nominis sui gloria fundavit, majori in dies cum desiderio praestabatur: eodem tempore gravi semper cura, et sollicitudine nos affici, diffiteri non possumus, ne obligatio annuam Professionem Fidei coram personis ecclesiastica dignitate conspicuis eliciendi, et authentica eorum, qui praesentes aderunt, testimonia Sacrae Nuntiaturae Apostolicae quotannis submittebant, prout cum Episcopo Munkacsiensis factum esse intelligimus, Bullis inseratur.»

89. Ibid., f. 144; ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 275-275v.

90. Ibid., f. 275 v.; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol., 96, o. c., f. 244.

і так визнано, шанувало і почитало в своїм обряді одного пастиря, а саме Римського Архієрея.⁹¹

Хто ж міг би мати страх перед майбутністю? Адже ж право вибору єпископа не належить народові, але Апостольським Королям Угорщини, які є завжди стійкі в католицькій вірі. Потрібне затвердження дає Рим, тоді як слідство про життя, поведінку та віру єпископів проводиться перед Апостольською Нунціятурою, а новийменовані єпископи, заки приймуть свячення, повинні, за приписом Ап. Престола, скласти прилюдне визнання віри. Наприкінці завжди, коли відбувається якийсь синод, треба складати прилюдне визнання віри. Також щоразу, коли хтось наvertsється до католицької віри, самі єпископи вимагають від нього прилюдного визнання віри.

Коли, отже, єпископи Божічкович і Драгосі доказали, що таке застереження для єпископів спричинює неславу, а для поєднання є зайвим чи просто шкідливим, не лишилось їм нічого іншого, як покірними благаннями просити імператрицю, щоб своїм могутнім заступництвом зволила заступитись перед Ап. Престолом, щоб в буллах канонічного оформлення єпархій згадане застереження повинности визнання віри не було наложене ані для них, ані для їхніх наступників.⁹²

5) Звернення імператриці Марії Тереси до папи Пія VI про звільнення з'єднаних єпископів Божічковича і Драгосія з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри

Імператриця Марія Тереса, із зрілою застановою простудіювавши просьбу з'єднаних єпископів Драгосія і Божічковича, щоб були звільнені з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри, визнала наведені причини цілком слухними й гідними дальшої уваги та обміркування для Ап. Столиці.

Звичайною дорогою спілкування між Ап. Столицею й Імперським двором була Апостольська Нунціятура у Відні. Однак, Марія Тереса рішила сама безпосередньо звернутись до Папи 20 березня 1777 року з проською, щоб двох з'єднаних єпископів, Божічковича і Драгосія, звільнити з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри.⁹³ Такий крок Марії Тереси став причиною обурення апостольського нунція у Відні з приводу такого її вирішення цієї справи, про яку він недавно, 28 грудня 1776 року, зауважив, що «найнеобхіднішим було б впровадити обов'язок публічного визнання віри для єпископів. Цим забезпечувалося б поєднання назавжди або принаймні на довгий час».⁹⁴ А до Секретаря Стану, кардинала Паллавічіні, писав, що в цій справі він намагався

91. Ibid., f. 145; ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 276.

92. Там же.

93. THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum*, o. c., p. 309.

94. Пор. стор. 62.

переконати сповідника імператриці та пропонував, щоб для з'єднаних єпископів, Драгосія і Божічковича, впровадити обов'язок визнання віри на зразок з'єднаної єпархії в Полоцьку, на свято Верховних Апостолів Петра і Павла, для духовенства разом з вірними, з повним відпустом для кожного, хто висповідався і запричастився при цій нагоді.⁹⁵

В своєму зверненні до Папи, Марія Тереса на початку виявляє своє сподівання, що після того як апостольський нунцій зreferував Ап. Столиці рації для усунення сумнівів, що виникали з приводу заснування двох єпархій для з'єднаних в Угорщині і Хорватії, Папа міг позбутись яких-небудь сумнівів, які мав щодо з'єднаних відносно їхньої тривкості у вірі.

Вибрані єпископи для нових єпархій, Крижевської і Великоварадинської, Василій Божічкович і Мойсей Драгосі, наполегливо благають імператрицю, щоб за її заступництвом були назначені в єпископській гідності в повноті стану в той самий спосіб, як і з'єднані єпископи під Польщею і в Трансільванії та щоб не робити жодної різниці між ними і тими під Польщею і в Трансільванії, яким не накладається обов'язку щорічного визнавання віри. Бо вірні, повірені їхній опіці, є добре випробувані в непохитності і стійкості в католицькій вірі, а завзятість і ворожість нез'єднаних до католицької віри такою пересторогою могла б хіба що збільшитись. Тому імператриця вважає, що справу треба розслідувати, щоб можна було її відкинути.⁹⁶ Вона зауважує також, що обставини згаданих єпископів є відмінні від Мукачівського єпископа, щоб при їхнім назначенні йти за його прикладом, і Крижевському і Великоварадинському єпископам накладати таку повинність, до якої не є зобов'язані інші єпископи в імперії, за винятком Мукачівського єпископа, якому 1770 року задля особливих причин, які спричинили повне недовір'я до його особи, накладалася повинність визнання віри, та згодом розтягнуто її також на його наступників. Імператриця не перечить, що такий обов'язок для першого Мукачівського єпископа був накладений за її згодою. Але тоді імператриці ще не було відомо, що з'єднані єпископи в Галичині і в Трансільванії не були зобов'язані до такої повинності та що того не вимагалось від інших з'єднаних єпископів в імперії.⁹⁷ Справа про відкликання такого обов'язку для Мукачівського єпископа вже тоді була представлена, між іншим, коли в імені імператриці між нунцієм і Ап. Столицею трактувалось про усунення сумнівів при процесі створення нових єпархій.⁹⁸

Простудіювавши глибше справу запропонованої повинності, імператриця заявляє, що дуже тривожить її духа те, щоб ця справа не перешкодила цілком успішному зростові поєднання. Признає, що це нікому не вчиняє труднощі, навпаки, є гідним доброго християнина, пастиря душ, навіть щодня перед

95. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 176, o. c., f. 195v.

96. THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum*, o. c., p. 309.

97. Там же.

98. Пор. стор. 62.

Богом повторяти визнання своєї віри. Але, якщо це має робити єпископ щороку за приписаною формулою, перед свідками, будучи зобов'язаним підписати визнання, пересилати нунцієві, це не могло б не бути причиною сумнівів у всіх, що існують якісь поважні причини для такої осторожності, як також показувало б недовір'я і підозріння щодо щирості й непохитності з'єднаних єпископів в поєднанні.⁹⁹

В дійсності ж Рим розпорядив, щоб однаково поважати єпископів латинського і «грецького» обрядів, що є безумовно необхідним для зросту поєднання, однак цілком суперечним з таким рішенням є робити між ними в поважній справі таку велику різницю, якою віру з'єднаних єпископів виставляється різним осудам і сумнівам вірних. Сумніватись постійно в вірі з'єднаних єпископів і ті самі сумніви виявляти і в папських документах, наносить неславу не тільки єпископам, але й вірним, які приймуть це як зневагу для себе і будуть мати злу думку про підозрілу віру своїх пастирів, щоб не говорити про негативне наставлення нез'єднаних до цієї справи.

Якщо в справі першого Мукачівського єпископа поступилось строгіше задля особливих причин, виглядає непотрібним поширювати це й на інших, бо дійсно інакші є обставини наступника Мукачівського єпископа, як і двох інших нових єпископів, про віру яких Ап. Столиця вже добре ознайомена з багатьох документів.

Вкінці, розваживши все як слід, імператриця із пошаною благає Папу, щоб задля її старання про поєднання не вимагати від з'єднаних єпископів в Угорщині і в Хорватії більше, ніж від інших з'єднаних єпископів в Галичині і в Трансільванії та щоб не робити жодної різниці між з'єднаними єпископами і єпископами латинського обряду, що може спричинити тільки сумніви і недовір'я та сумніви про з'єднаних єпископів в католицькій вірі.¹⁰⁰

Намагання імператриці виявились, отже, слухними і навіть необхідними тому, що не було поважної причини, щоб робити різницю між з'єднаними єпископами в Галичині і Трансільванії і тими в Угорщині і Хорватії, щоб накладати для цих цілком незвичайний обов'язок, який наносить неславу єпископам і становить перешкоду для поєднання.

6) Друге засідання Консисторіяльної Конгрегації (8 квітня 1777 року)

Після отриманого повідомлення, з 30 листопада 1776 року, про відмову заснування єпархій, імператриця представила Папі, 27 лютого 1777 року, нові рації для усунення сумнівів, які виникли з приводу заснування Великоарадинської і Крижевської єпархій, про що повідомив Папу апостольський нунцій Гарампі та при тім висловив своє прихильне ставлення про заснування згаданих

99. THEINER A., *Vetera monumenta Slavorum*, o. c., p. 309.

100. Там же.

епархій. Крім того, Марія Тереса внесла, 20 березня 1777 року, прохання до Папи, щоб звільнити з'єднаних єпископів Божічковича і Драгосія від обов'язку щорічного прилюдного визнання віри й увільнити з цього також і Мукачівського єпископа, який до того часу виконував цей незвичайний обов'язок.

Розваживши нові рації і прохання в справі створення нових епархій, папа Пій VI, був спонуканий скликати комісію Консигоріяльної Конгрегації для повторного вирішення справи заснування двох нових епархій.

Дня 8 квітня 1777 року зібралися члени комісії Консигоріяльної Конгрегації в складі п'ятьох кардиналів: Панфілі, Жірауд, Конті, Албані та Нігроні для повторного вирішення справи двох нових епархій, Великоварадинської і Крижевської.¹⁰¹ Релятор справи докладно виклав перед членами комісії Консигоріяльної Конгрегації зміст звернення Марії Тереси, з 26 липня 1776 року, до папи Пія VI про заснування епархій з існуючих Апостольських Вікаріятів Великоварадинського і «Свідницького».¹⁰² Згодом представив рішення Консигоріяльної Конгрегації, з 12 листопада 1776 року, і відповідь Папи, щоб припинити вирішення справи про створення двох нових епархій для з'єднаних, задля виниклих сумнівів про нестійкість вдачі з'єднаних вірних;¹⁰³ нові рації, представлені Марією Тересою Папі, 27 лютого 1777 року, для усунення виниклих сумнівів, які стали перешкодою її проханню, і прихильне ставлення апостольського нунція до створення нових епархій¹⁰⁴ і, на кінець, звернення Марії Тереси до Папи з 20 березня 1777 року про відкликання рішення, щоб накласти новим з'єднаним єпископам обов'язок щорічного прилюдного визнання віри, як теж і про звільнення з цього обов'язку Мукачівського єпископа, який до того часу виконував це надзвичайне доручення.¹⁰⁵

По докладнім викладі внесених прохань і представлених рацій імператрицею про заснування двох з'єднаних епархій, релятор зауважує, що їм нічого іншого не лишається, як розважити три важливі питання, на які треба звернути пильну увагу при заснуванні «грецьких» епархій, а саме: відносно нестійкості з'єднаних вірних, друге питання — стосовно малого числа вірних, для яких проситься заснувати епархії і на третім місці: треба розглянути канонічні норми відносно заборони двох, чи більше, єпископів відмінних обрядів в тім самім місті або епархії.

а) Нестійкість з'єднаних

Нестійкість, яку приписується з'єднаним, на думку релятора, можна було

101. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 234.

102. Там же, стор. 226-226 v; Пор. стор. 55-58.

103. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 227; Cf. p. 58-60.

104. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 227-228v; Cf. p. 60-62.

105. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 228-229v; Cf. p. 64-66.

зауважити в тих, які є підвладні володарям некатолицького віровизнання або живуть в країнах, де уряд не є католицький. Натомість у з'єднаних вірних, де володарі є католицького віровизнання, дуже рідко трапляються випадки відступлення від єдності. Окрім того, два нових з'єднаних єпископи будуть суфраганамі архієпископа в Острогоні, примаса королівства, який буде мати завдання наглядати над чистотою віри з'єднаних єпископів і те саме завдання матиме й апостольський нунцій у Відні.¹⁰⁶

б) Мале число вірних

Щодо числа вірних, зауважує релятор, не можна перелічити, що воно є невелике в обох єпархіях, які мали б бути засновані, зокрема, як його порівняти з числом вірних: триста тисяч у Фогарашській та сто тисяч в Мукачівській єпархії. Все-таки треба взяти під увагу численні навернення, які сталися в останніх часах. В тих околицях, де донедавна жили виключно нез'єднані, тепер, задля заслуг ревних місіонерів, нараховуються тисячі з'єднаних. Таке явище дає підставу сподівань, що число з'єднаних буде зростати завдяки ревності й опіці ієрархів власного обряду.¹⁰⁷

в) Канонічні норми

Що стосується канонічних норм відносно заборони помножування єпископів в тім самім місті або єпархії, релятор стверджує, що від перших сторіч незмінна дисципліна Церкви була така, щоб лише один єпископ управляв однією єпархією та що ця дисципліна була потверджена більше соборами, зокрема ж на Лятеранським, що відбувся за папи Інокентія III. Він, замість дати позволення на двох єпископів в тім самім місті, вирішив, що для вірних відмінного обряду має бути назначений інший єпископ у властивості вікарія, підлеглого єпископові ординарієві єпархії.

Але, незважаючи на таку дисципліну, не бракує випадків, в яких Папи звільняли від такої практики, назначуючи двох єпископів в тій самій єпархії. Від такої практики відступив Інокентій III, коли дозволив грекам на Кипрі, помішаним з латинниками, вибрати єпископів власного обряду. Відступив від того звичаю також і Лев X, який у своїм бреве зарядив, щоб єпископи «грецького» обряду управляли вірними свого обряду в повній незалежності від єпископів латинського обряду. Та хоч Пій IV спершу привернув юрисдикцію латинським єпископам, все-таки Климент VIII у приверненні сімох руських єпископів під Польщею до католицької Церкви, доручив їм не тільки управління Церквами і там, де були єпископи латинського обряду, але надав ще й митрополитові, голові нового поєднання, широкі можливості потверджувати єпископів, вибраних у випадку незаміщеної єпископської столиці.

106. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 230.

107. Там же, стор. 230 v.

Два інші приклади наводить релятор з вісімнадцятого сторіччя, один з Трансильванії, де папа Климент XI погодився затвердити єпископа «грецького» обряду в єпархії латинського єпископа, а другий приклад в Угорським Королівстві, де папа Климент XIV заснував Мукачівську єпархію на території Єгерської єпархії латинського обряду.

Маючи, отож, більше прикладів двох єпископів в тій самій єпархії, виглядало релятору, що вони є достатніми, щоб виправдати прохання імператриці. Тому він висловив думку у відповіді Папі дорадити, щоб заснувати дві нові єпархії, згідно з пропозицією імператриці Марії Тереси, головної фундаторки тих єпархій. Релятор уважав потрібним також, щоби в буллах опустити обов'язок щорічного визнання віри, щоб Папа написав бреве до примаса, митрополита нових з'єднаних єпископів, щоб він наглядав над їхньою поведінкою, та щоб Папа через Секретаріят Стану зволив написати листа до апостольського нунція Гарампія, заохочуючи його наглядати над поведінкою нових єпископів та щоб уже більше не змушувати Мукачівського єпископа до щорічного визнання віри.¹⁰⁸

Потім справа створення єпархій була передана на голосування членам комісії Консигоріяльної Конгрегації, які однодушно вирішили, щоб єпархії були засновані згідно з останніми пропозиціями релятора.¹⁰⁹

7) Повідомлення про вирішення канонічного оформлення Крижевської єпархії (19 квітня 1777 року)

19 квітня 1777 року, після вирішення Консигоріяльної Конгрегації і Папи про канонічне оформлення двох нових єпархій для з'єднаних, Великоварадинської і Крижевської, Секретар Стану, кардинал Паллавічіні, вислав до апостольського нунція у Відні декрети відносно рішення щодо заснування двох нових єпархій і прилучення деяких парафій до Мукачівської єпархії. Разом з декретами був пересланий і лист Папи з того самого дня до імператриці, в якому повідомляв її про рішення щодо заснування згаданих єпархій.¹¹⁰ При цьому кардинал Паллавічіні висловив сподівання, що імператриця, напевно, вдоволена з того, що Папа вповні вдоволить її старання. Апостольський нунцій мав

108. Там же, стор. 230-232.

109. Там же, стор. 234: Голосування членів Комісії Консигоріяльної Конгрегації з 8 квітня 1777 року:

1. Em. PANFILI — Pro Ereptione
2. Em. GIRAUD — in Eodem
3. Em. CONTI — in Eodem
4. Em. ALBANI — in Eodem

5. Em. NIGRONI — in Eodem. — Omnes = Consulendum Sanctissimo pro Gratia Ereptionis novarum Cathedralium Ritus Graeci, quae ad nominationem Imperatricis Reginae utpote dotantis, conferri debeant.

110. DE MARTINIS R., *Juris Pontificii de Propaganda Fide*, pars I, vol. IV, Romae 1902, p. 223.

завдання вручити імператриці папський лист та з обережністю в'яснити усно цей текст в листі, який мав неясні місця та наміряв заохотити імператрицю до нагляду над стійкістю у вірі з'єднаних єпископів, що Папа їй поручав з усією дбайливістю та увагою.¹¹¹

Імператриця, довідавшись від апостольського нунція на авдієнції, яку він мав 10 травня 1777 року, про вирішення Ап.Престолу, висловила своє вдоволення з приводу позитивного вирішення справи, натомість сильно спротивилась порученню наглядати над з'єднаними єпископами і намагалась звільнитись від такого обов'язку.¹¹²

Папа Пій VI, довідавшись про спротив імператриці, та щоб цілковито вдоволити її бажання, поручив в особливий спосіб нагляд над з'єднаними єпископами апостольському нунцієві у Відні¹¹³ та зарядив, щоб в архіві Нунціатури залишити інструкцію, як нагадання для наступних апостольських нунціїв, вказуючи їм на засоби, якими зможуть належно користуватись у виконванні бажань Папи.¹¹⁴

8) Булла канонічного оформлення Крижевської єпархії

Після двох років старань імператриці про заснування єпархії, папа Пій VI дня 17 червня 1777 року видав буллу «Charitas illa», якою канонічно оформив Крижевську єпархію.¹¹⁵

Самою буллею папа Пій VI найперше скасував цілковито і назавжди згаданий Апостольський Вікаріят і на його місце канонічно заснував Крижевську єпархію: «На власне бажання і з впевненим знанням апостольською владою назавжди і цілковито касуємо і припиняємо існування і назву згаданого Апостольського Вікаріату; а коли ми цей Вікаріят скасували і припинили в чинності, однаково й тією самою владою назавжди відзначаємо раніш згадане місто Крижевці титулом і гідністю єпископського міста; і згаданий Апостольський Вікаріят, який ми, як раніш сказано, скасували і припинили в чинності повнотою апостольської влади, із згаданою апостольською владою так само назавжди оформлюємо і встановлюємо як з'єднану греко-католицьку єпархію.»¹¹⁶

Спонуками Папи для канонічного оформлення Крижевської єпархії були старання імператриці Марії Тереси про: утвердження в поєднанні з'єднаних у величезних відстанях своєї імперії, про приєднання відсталих від єдності на

111. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 96, o. c., f. 115.

112. Там же, стор. 114; том. 176, стор. 236v.

113. DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii*, o. c., p. 224.

114. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 96, o. c., f. 145.

115. Булла «Charitas illa» знаходиться в: *Bullarii Romani continuatio*, vol. V, Romae 1842, p. 345-347; *Bullarii Romani continuatio*, vol. VII, Prati 1847, p. 548-551; DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii*, o. c., p. 224-227. Текст булли подано в додатку стор. 168-173, ч. VI.

116. 3 булли «Charitas illa».

лоно матері Церкви та про усунення будь-яких вимог нез'єднаних єпископів відносно з'єднаних вірних.

До гідности катедральної церкви Крижевської єпархії мала бути піднесена одна з церков, які знаходились в місті Крижевцях. А відповідну церковну будівлю на катедру мав назначити і проголосити апостольський нунцій у Відні. До встановленої катедральної церкви мали бути призначені священники з єпархіяльного або монашого духовенства, щоб заступали капітулу каноніків й інших церковних достойників і виконували їхні відповідні функції.

Для дотації катедральної церкви Крижевської єпархії і гідного втримання єпископської гідности Крижевського єпископа Папа призначив річно 6000 флоринів з маєтків, приділених імператрицею Марією Тересою при встановленні вікарія і місіонера для Славонії та двох місіонерів для комітату Бачки.

Існуючу семінарію в Загребі визначено за єпархіяльну семінарію і доручено побудову пригожої єпископської резиденції в Крижевцях.

Границі новооформленої єпархії мали простягатись на Хорватію і Славонію та округу Жумберак, як також і на частину Угорщини на території єпархій латинського обряду Боснійської і Сремської, та на цю частину Печуйської єпархії, яка лежала в Славонії, але все тільки з огляду на з'єднаних вірних «грецького» обряду.

Право назначування і представлення Папі відповідних кандидатів на єпископів залишено імператриці Марії Тересі та її наступникам.

Новооформлену Крижевську єпархію, як суфраганську, було підпорядковано Острогонському митрополитові, примасові Угорщини, щоб виконував і над Крижевською єпархією юрисдикцію, яка йому належить за правом митрополита над суфраганськими єпархіями в його церковній провінції.

9) Фундаційний декрет Крижевської єпархії

Канонічне оформлення нової єпархії було здійснено Ап. Престолом, компетентною церковною установою. Практичне переведення в діло заснування нових єпархій в тодішній Австро-угорській імперії виконував сам імператор, як апостольський король, на підставі історичних привілеїв права патронату, які йому признавала Ап. Столиця.

Згаданим правом патронату імператори, як апостольські королі, користувались однаково відносно всіх католиків у своїй імперії, а отже й відносно з'єднаної Церкви. В зв'язку з такою практикою імператриця Марія Тереса видала 17 жовтня 1777 року фундаційний декрет Крижевської єпархії, який був оприлюднений 20 травня 1778 року в місті Новий Вуковар Сремського комітату.¹¹⁷

117. Текст фундаційного декрету Крижевської єпархії, виданий імператрицею Марією Тересою подано в додатку стор. 173-176, ч. VII. З оригінального тексту з архіву Крижевської єпархії (без розміщення).

На початку фундаційного декрету перелічено всі володарські титули імператриці Марії Тереси і країни, залежні від неї. Потім імператриця робить натяк на всі добрі діла, які угорські володарі, починаючи від св. Стефана, зробили для добра і зросту християнської віри і католицької Церкви в імперії. Тому, зауважує імператриця, і вона, спонукана і заохочена прикладами своїх попередників і тим, що вони зробили для Божої справи, а також спонукана своїм постійним старанням для поширення св. поєднання та материнською дбайливістю про право патронату, яке вона як апостольська королева Угорщини посідає і виконує при заснуванні єпархій, або їх впорядкуванні, коли цього вимагає загальне добро і потреба, цим декретом, після отриманого канонічного оформлення від Ап. Столиці, засновує з існуючого Апостольського Вікаріату в королівстві Хорватським, єпархію для католиків «грецького» обряду, незалежну від єпархій латинського обряду і підпорядковану, у властивості суфраганської єпархії, Острогонському митрополитові. На осідок новозаснованої єпархії вибрано і призначено вільне королівське місто Крижевці і від нього назва новозаснованої єпархії буде «Крижевська єпархія для католиків грецького обряду». Крижевський єпископ в Крижевцях повинен мати свою резиденцію з катедральною церквою та двома крилошанами у властивості архиєпископів. В місті Осієку має бути заснована місійна станиця з єпископським намісником-вікарієм і місіонером, духовним помічником, які будуть залежні від Крижевського єпископа.

Границі новоствореної єпархії мають простягатись на ціле королівство Хорватії і на Славонію, а також і на комітат Бачку, то з огляду на з'єднаних вірних простягатимуться на території єпархій латинського обряду: Боснійської і Сремської, а також Бачванської, і Загребської та на цю частину Печуйської єпархії, яка знаходиться в Славонії.

Для виховання кандидатів до священничого стану залишилось чинним встановлене Ап. Столицею розпорядження, щоб 6 вихованців Крижевської єпархії виховувались в семінарії у Відні при церкві св. Варвари, а інші — в існуючій семінарії «грецького» обряду в Загребі, які мали утримуватись з прибутків маєтку Прібіч.

Для гідного втримання єпископа новозаснованої Крижевської єпархії назначено річну дотацію 6000 флоринів. Дається в посідання Крижевському єпископові посілості в місті Шид і в місцевості Беркасово, які лежать в Сремським комітаті.

Прибуток для Осієцького вікарія мав виносити 800 флоринів річно, для душпастиря-місіонера — 400 флоринів, і на утримання тамошньої каплиці призначено 300 флоринів річно з фонду незаміщеної в той час Великовардинської єпархії.

Імператриця надалі застерегла собі право вибору і назначення Осієцького вікарія, як і двох крилошан з-поміж кандидатів, яких мав представляти Крижевський єпископ.

Врешті, у фундаційнім декреті є наведені численні церковні достойники, яким був поданий до відома текст декрету.

Декрет був виданий за посередництвом графа Франціска Естергазія де Галанта у Відні, 17 жовтня 1777 року, і підписали його: Марія Тереса, граф Франціск Естергазі й Адам Тачик.

На останній сторінці декрету додано, що фундаційний декрет Марії Тереси, дня 20 і наступних місяця травня 1778 року, був оприлюднений в місті Сремського комітату, Новий Вуковар, під час генерального засідання згаданого комітату та що декрет прочитав Йон Наздровіцький, генеральний нотар Сремського комітату.

Розділ 3

ЮРИДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ**А. І. ВИКОНАННЯ РОЗПОРЯДЖЕНЬ БУЛЛИ КАНОНІЧНОГО
ОФОРМЛЕННЯ І ФУНДАЦІЙНОГО ДЕКРЕТУ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ****1) Визначення резиденції і катедри для Крижевського єпископа**

Апостольському нунцієві у Відні було доручено визначити в місті Крижевцях відповідну церкву на катедру і будинок на резиденцію для Крижевського єпископа.¹ Тому що в Крижевцях не було відповідної церкви, яка могла б стати катедральною церквою для Крижевського єпископа візантійсько-слов'янського обряду, імператриця Марія Тереса розпорядила, щоб видатками з її державної скарбниці від основ побудувати нову резиденцію і катедральну церкву для Крижевського єпископа, присвячену св. Пулхерії, під іменем якої був заснований та не збудований василіянський монастир на місці згорілого монастиря в місцевості Марча. На дотацію для утримання катедральної церкви імператриця визначила річно 500 флоринів² і на утримання єпископської резиденції визначила 300 флоринів річно.³ Відповідний терен для побудови катедральної церкви і єпископської резиденції був скоро набутий і матеріал для вибудови приготований.⁴ Все-таки до вибудови катедральної церкви Крижевської єпархії і єпископської резиденції ніколи не дійшло.

В тім же часі єпископ Божічкович займався і відбудовою семінарійного будинку в Загребі. Через недостатність визначених фондів для відбудови семінарії, вжито і матеріал, приготований для вибудови катедральної церкви в Крижевцях, а набутий терен під катедру згодом продано.

Крижевський єпископ новозасновної єпархії, Василій Божічкович, далі перебував на посілості Прібіч коло Карловця, недалеко Жумберку. Коли 3 квітня 1779 року був приділений Крижевській єпархії маєток на посілості Ткалец,

1. Пор. стор. 71.

2. ASV, *Processus Consistorialis*, vol. 173, f. 246v.

3. Там же, стор. 249.

4. Там же, стор. 246v, 249.

бувша єзуїтська власність,⁵ з відповідними будинками⁶ близько Крижевців, тоді єпископ Василій Божічкович переніс туди свій осідок і там перебував до кінця свого життя, де і помер 1785 року та був похований в тамошній каплиці латинського обряду, в якій, за дозволом Загребського єпископа Галюфа з 17 квітня 1780 року виконував архиєрейські літургічні обряди.⁷ За свого життя єпископ Божічкович збудував будинок на єпархіяльній маєтці в місті Шиді,⁸ який став пізніше літньою резиденцією Крижевських єпископів.

На посілости Ткалец коло Крижевців, Крижевські єпископи перебували до 1801 року, коли перенеслися до колишнього францісканського монастиря в Крижевцях, який 1791 року був приділений на єпископську резиденцію, а монастирська церква на катедрі для Крижевського єпископа.⁹

При загальнім касуванні контемплятивних монастирів в своїй імперії 1781 та 1785-1786 років, імператор Йосиф II 1786 року скасував францісканський монастир у Крижевцях та перемінив його на воєнні цілі.¹⁰

Єпископ Йосафат Басташич (1787-1793), наступник єпископа Божічковича, звернувся з проханням до тодішньої державної влади, щоб приділила колишній францісканський монастир в Крижевцях Крижевському єпископові на резиденцію, а монастирську церкву — на катедрі. Він також просив, щоб єпархіяльні маєтки в Шиді і Беркасові були замінені колишніми маєтками скасованого Чину монахів Павлинів у св. Єлені коло міста Чаковац та в Реметах коло Загребу з наміром, якби тяжко було одержати францісканський монастир з церквою в Крижевцях, тоді колишній монастир з церквою монахів Павлинів в Реметах коло Загребу міг би послужити на резиденцію і катедрі для Крижевського єпископа. Крім того, єпархіяльні маєтки в Шиді і Беркасові знаходилися на великій відстані від місця перебування Крижевського єпископа то й управління ними було зв'язане з великими труднощами.¹¹

Єпархіяльні маєтки в Шиді і Беркасові не були замінені колишніми павлинськими маєтками в св. Єлені і Реметах, натомість 1 квітня 1791 року був приділений Крижевському єпископові колишній францісканський монастир в Крижевцях на єпископську резиденцію з помешканнями для двох крилошан, а монастирська церква — на катедрі.¹²

Наступник єпископа Йосафата Басташича, Крижевський владика Сильве-

5. 21 липня 1773 року папа Климент XIV видав бреве «Dominus Redemptor», яким скасував Чин Єзуїтів. В наслідок того всі маєтки Єзуїтів в Хорватії, які були сконфісковані, підпали під шкільний фонд: «Fundus studiorum croaticus». Під цей фонд підпала і єзуїтська посілость Ткалец, яка 1779 року була приділена Крижевській єпархії.

6. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1977, o. c., p. 66.

7. *Arch. Eparchiae Crisiensis*, 86/1780.

8. Там же, 95/1778.

9. Там же, 57/1791.

10. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 42.

11. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1977, o. c., p. 67; *Arch. Eparchiae Crisiensis*, 95/1788.

12. *Ibid.*, 57/1791; *Vjesnik Križevačke eparhije*, 1977, o. c., p. 67.

стер Бубанович (1794-1810), в роках 1796-1801, реставрував єпископську резиденцію і пристосував бувшу монастирську церкву латинського обряду до вимог візантійського обряду. 1798 року єпископ Бубанович посвятив реставровану катедру Крижевської єпархії,¹³ а 1801 року переніс туди свій осідок з посілости Ткалец.¹⁴

Крім єпископської резиденції в Крижевцях, Крижевські єпископи посідали ще й літню резиденцію в місті Шид Сремського комітату. Там на єпархіяльнім маєтку, подарованім в часі заснування єпархії, єпископ Василій Божічкович почав споруджувати відповідний будинок для літньої єпископської резиденції, а його наступник, єпископ Йосафат Басташич, після того як йому не вдалось отримати посілости св. Єлени коло Чаковця і Реметів коло Загребу в заміну за маєтки в Шиді і Беркасові, добудував в Шиді відповідні будинки на літню резиденцію. Його наступник, єпископ Сильвестер Бубанович, 1802 року переселив до Шиду 50 родин вірних з Бачки, з Керестура і Коцура і вже 1803 року була заснована в Шиді для них капелянія. Того самого року при катедрі в Крижевцях була заснована парафія.¹⁵ А 1810 року і в Шиді була заснована парафія. В своїй літній резиденції Крижевські єпископи залюбки перебували і довші проміжки часу, а деякі з них там закінчили свою мандрівку туземного життя, напр. єпископ Басташич, який доклав найбільше зусилля до побудови тамошньої резиденції, помер в Шиді 28 серпня 1793 року і був похований в римокатолицькій церкві в місцевості Сот, недалеко Шиду.¹⁶

Крижевська катедра другий раз була реставрована і надано їй сьогоднішній вигляд в роках 1895-1897, за єпископа Юліяна Дрогобецького (1891-1920), який 27 липня 1897 року її другий раз посвятив.¹⁷ Та це не було лише реставрування, але радше нове будування катедри, бо в обіжнику, що його видала єпархіяльна капітула¹⁸ 1902 року, в 10 річницю єпископського служіння Крижевського владики Юліяна, зазначено, що: «Владика збудував величаву катедру, яка є не тільки найкращою прикрасою столичного міста нашого владики, але і великою гордістю кожного вірного нашої єпархії».¹⁹

5 липня 1932 року Священна Конгрегація Східних Церков, яка тоді мала назву — «для Східної Церкви», видала декрет, яким дозволено Крижевському єпископові перенести на стало свій осідок до Загребу і в зв'язку з тим Конгрегація піднесла на ступінь прокатедральної церкви існуючу парафіяльну церкву св. Кирила і Методія при єпархіяльній семінарії в Загребі.²⁰ Однак, того

13. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 45.

14. *Ibid.*, р. 32; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, Zagreb 1978, р. 68.

15. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 72.

16. *Ibid.*, р. 37, 45; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1977, о. с., р. 67.

17. *Ibid.*, р. 72; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 46.

18. Про капітулу Крижевської єпархії буде мова згодом.

19. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 38.

20. *Arch. S. C. Or. Ruteni, Crisio*, 367/32; Текст декрету подано в додатку, стор. 185-186, ч. XI11.

декрету не було виконано й осідок Крижевської єпархії тим разом не перенесено до Загребу.

В Загребі на місці старинної семінарійної каплиці св. Василя 1831 року була збудована невелика церква під тою самою назвою. Крижевський єпископ Ілля Хранилович (1883-1889) поширив і перебудував попередню церкву і 1886 року її посвятив в честь слов'янських апостолів Кирила і Методія та заснував парафію в Загребі.²¹

Причиною переселення єпископа з Крижевців до Загребу було мале число з'єднаних вірних в Крижевцях від часу заснування Крижевської єпархії по сьогодні.

На підставі старих шематизмів Крижевської єпархії число з'єднаних вірних в Крижевцях виглядало так: 1831 року в Крижевцях було 98 з'єднаних вірних,²² 1838 року в Крижевськiм комітаті було 115 з'єднаних вірних,²³ 1853 року в Крижевськiм комітаті було з'єднаних вірних 121 особа.²⁴ Згідно з шематизмом з 1931 року Крижевська катедральна парафія разом із сусідніми парафіями Дішнік і Пргомеле нараховувала 200 вірних.²⁵ 1962 року парафії Дішнік і Пргомеле уважались нечинними, Дішнік — з 8 вірними,²⁶ а Пргомеле — з 12 вірними.²⁷ А Крижевська парафія, яка простягалась на округи: Крижевці, Б'еловар і Віровітіцю, 1962 року нараховувала 100 вірних, з чого лише кілька родин мешкало в Крижевцях.²⁸ 1974 року Крижевська парафія нараховувала 50 вірних.²⁹ А в кінці 1976 року було коло 25 душ, з чого майже половина припадала на монастир сестер Василіянок і двох священників на пенсії.³⁰

Серед таких обставин 14 травня 1959 року, після 158 років перебування Крижевського єпископа в Крижевцях (1801-1959) та 27 років після отриманого позволення, що можна перенести осідок єпархії до Загребу (1932), на просьбу апостольського адміністратора Крижевської єпархії Гавриїла Букатка, Священна Конгрегація Східних Церков видала другий декрет, яким дозволено перенести осідок Крижевської єпархії до Загребу.³¹ 31 січня 1962 року виконано декрет Священної Конгрегації і перенесено на стало осідок Крижевського єпископа до Загребу, до недавно перед тим набутої єпископської резиденції, а 1 грудня 1966 року перенесено туди і єпархіяльний ординаріат.³²

21. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 38,76.

22. Там же, стор. 54, за шематизмом з 1831 року.

23. Там же, за шематизмом з 1838 року.

24. Там же, стор. 55, за шематизмом з 1853 року.

25. СЕГЕДИ Й., *200 рочни ювелей Крижевскей єпархії*, ц. тв., стор. 84; *Vjesnik Križevačke eparhije*, п. 2, 1977, о. с., р. 77.

26. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 71.

27. Там же, стор. 74.

28. Там же, стор. 72.

29. *Opći Šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji*, 1974, Zagreb 1975, р. 180.

30. СЕГЕДИ Й., *200 рочни ювелей Крижевскей єпархії*, ц. тв., стор. 84.

31. *Arch. S. C. Or., Ruteni. Crisio*, 367/32, о. с.; Текст декрету подано в додатку, стор. 186-87, ч. XIV.

32. СЕГЕДИ Й., *200 рочни ювелей Крижевскей єпархії*, ц. тв., стор. 82.

Таким чином Крижевці, де єпископ остаточно практично був сторожем напівпорожньої резиденції, бібліотеки, архіву і гарної, але, на жаль, порожньої катедри, по переселенні єпископа до Загребу, залишились осередком єпархії тільки за назвою.

2) Юрисдикція Крижевського єпископа визначена папською буллею і фундаційним декретом імператриці

Юрисдикція колишнього апостольського вікарія для з'єднаних вірних в Хорватії простягалась на територію Хорватії зі Славонією і на округу Жумберак відносно з'єднаних вірних візантійсько-слов'янського обряду. Юрисдикція ж єпископа новооформленої Крижевської єпархії була значно поширена. В Хорватії і Славонії вона простягалась на території єпархій латинського обряду: Загребської і Дяковської та в Угорщині на частину Калочької митрополії латинського обряду, а також і на цю частину Печуйської, яка лежала в Славонії. Так ото формаційним складником Крижевської єпархії, разом з вірними з Марчанського поєднання з 1611 року, стала частина вірних з Ужгородського поєднання з 1646 року,³³ які в часі канонічного оформлення Крижевської єпархії перебували на території Калочької митрополії, в комітаті Бачка. В роках 1746-1751 вони переселились з північних в південні частини тодішньої Угорщини, точніше — із Земплинського і Шарішського повітів в комітат Бачку, на територію Калочької митрополії латинського обряду. В нові країни вони понесли і зберегли поєднання, встановлене їхніми предками і назву русини, та заснували, незадовго по своїм приході в нові сторони, під юрисдикцією Калочького архієпископа латинського обряду, на території якого перебували, свої дві перші парафії, в Керестурі 1751 року та в Коцурі 1765 року (капелянію), а 1780 року парафію.³⁴

а) Єпархія з двох поєднань — Марчанського й Ужгородського

З'єднані вірні з Марчанського поєднання з 1611 року, про яких дотепер майже виключно була мова, становлять первісний зародок Крижевської єпархії і сьогоднішньої з'єднаної Церкви в Югославії. Другим співскладником Крижевської єпархії є частина з'єднаних вірних з Ужгородського поєднання, переселенців-русинів в комітаті Бачка.

Ужгородське поєднання встановлено 24 квітня 1646 року. В церкві ужгородського укріплення, 24 квітня 1646 року, 63 нез'єднаних священиків Мукачівської єпархії склали на руки тодішнього латинського Єгерського

33. LACKO M., *Unio Uzhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica, Unio Uzhorodensis anno 1646*, in *Orientalia Christiana Analecta* n. 143, Roma 1955, p.91-113.

34. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 191, 192, 201.

єпископа Георгія Якушича визнання віри і приєдналися до католицької Церкви.³⁵ Мукачівська нез'єднана єпархія в той час нараховувала 600 священиків, тому приєднання 63 священиків було лише гірчичним зерном і початком поєднання.³⁶

Та сприятливі обставини поєднання скоро поширились, і вже 1700 року поєднання було розповсюджене в цілій єпархії, а 1735 року, після смерти останнього нез'єданого єпископа Доситея Теодоровича (1773), поєднання вже було всюди прийняте в єпархії.³⁷ Ужгородське поєднання є рідкісним прикладом, де з'єднання було вповні переведене. У своїм звіті з 1759 року до Священної Конгрегації Поширення Віри з'єднаний єпископ Емануїл Ольшавський заявляє, що на його території нема більше жодного нез'єданого.³⁸

1751 року група з'єднаних вірних, в числі 120 родин, з Ужгородського поєднання, організовано і громадно переселилась в південні країни тодішньої Мадярщини, визволені від турків, в комітат Бачку й оселились в місцевості Керестур.³⁹

Після поразки турецьких військ біля міста Сента, в Бачці, 1697 року та мировим договором в Сремських Карловцях 1699 року, разом з частиною південних земель тодішньої Угорщини і комітат Бачка був визволений від турків. По відході турків всі визволені країни залишились спустошеними, а населення розбіглося. Ці країни треба було заселювати новими жителями. Та вже 1703 року розпочалось мадярське повстання під Ракоцієм проти Габзбургів і плян заселювання опустілих країн мусів бути відкладеним. Чого турки не спустошили за 150-літнього панування в тих країнах, це було зруйновано і спустошено під час мадярського повстання. 1711 року мадярське повстання проти Габзбургів було придушене, однак ще не почались спокійні часи для визволених південних країн тодішньої Мадярщини, бо на півдні ще воювалось з турками, а всі війська проти турків переходили через ці визволені країни. Спокійні часи для південних країн тодішньої Угорщини почались по закінченні війни з турками мировим договором в Београді 1738 року.⁴⁰

Тоді розпочався плян заселювання визволених пустих країн і зруйнованих

35. LACKO M., *Unio Užhorodensis Ruthenorum*, o. s., p. 91, 103-104.

36. Там же, стор. 104.

37. Ibid., p. 109.189; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1777, o. s., p. 50.

38. LACKO M., *Unionsbewegung im Slawischen Raum und Rumänien, die Union von Užhorod (1646)*, Düsseldorf 1971, p. 226; LACKO M., *Documenta spectantia regimen episcopi Mukačevensis Michaelis Manuelis Ošavsky 1743-1767*, in *Orientalia Christiana Periodica* 25, Romae 1959, p. 77: «An haeretici, vel scismatici, si qui sunt, habeant proprias ecclesias, presbyteros, et episcopos, et in quo numero?» — respondit: «Haeretici plurimi sunt quamplurimas habeant ecclesias, et quot ecclesias, tot fere praedicationis (sic!). Scismatici nulli.»

39. ЛАБОШ Ф., *История русинок у Бачки, Сриму и Славонии, 1754-1818*, Вуковар 1979, стор. 67.

40. Там же, стор. 54.

міст тодішньої південної Угорщини. Між визволеними від турків країнами комітат Бачка, лише частинно заселений сербами, був скласифікований між опустілі і добрі землі, які мали усі можливості для доброго економічного розвитку.

При руйнуванні і пустошенні міст, які належали мадярським боярам, часто страждали й міські архіви і в наслідок того вони не могли перед урядом доказати їхні права на власність різних посіlostей, тому більша частина визволених земель тоді припала державі, яка уклала плян заселення тих країн. Разом з пляном заселення Віденський двір почав організувати у визволених країнах, а головню на границях перед турками, постійне військо, яке мав давати сам народ. Тому Віденському урядові, в освободжених країнах від турків, був потрібний не лише працьовитий народ для колонізації опустілих земель, але разом і певні громадяни імперії, на яких вона могла б опертись при кожній нагоді. Намір такої політики Віденського уряду був ясний: визволені країни від турецького панування тодішньої Угорщини, перетворити в німецьку провінцію. Так то колишні землі мадярських бояр були подаровані німецьким боярам, людям вірним і прихильним політиці Віденського двору.

Німецькі бояри, як тільки отримали подаровані землі, зараз їх почали заселювати німецькими переселенцями з околиць міст: Ульм, Франкфурт-на-Майні, Кельн, Швайнфурт, Регенсбург та інших.⁴¹ Німецькі переселенці отримували від уряду при переселенні окремі допомоги та привілеї.

Між переселенцями в Бачці, в роках 1745-1746, знаходимо й осіб, які без урядового запрошення, без допомоги від уряду, яку отримували німецькі переселенці при переселенні, без відома адміністративної влади маєтків, яка провадила колонізацію, пішли собі шукати в нові країни місця, щоб будувати новий дім. Так на тодішній пустелі Великий Керестур вже при кінці 1746 року було 78 родин переселенців-русинів, з'єднаних вірних з Ужгородського поєднання, з пізнішої Пряшівщини.⁴² Виконавча адміністраційна влада пляну заселювання не звертала на тих переселенців особлившої уваги; їй треба було доброї робочої сили, а тому що тодішній уряд за імператриці Марії Тереси (1740-1780) дбав про поширення католицької віри в своїй імперії, то з'єднані вірні не становили перешкоди в здійсненні імперської політики. А тому що показали доброю робочою силою, скоро здобули довір'я у виконавчій адміністраційній владі пляну заселювання опустілих країн, визволених від турків. Так дійшло до їхнього організованого переселення до Бачки 1751 року. Тодішній адміністратор Бачванського комітату, Франціск Йосиф де Редл, в межах своєї компетенції, без імперського декрету, яким колонізувалось виключно німецьких переселенців, видав для них 17 січня лист, яким

41. Там же, стор. 65.

42. Там же, стор. 67.

загарантував мінімальні угоди, які були в можливостях його компетенції.⁴³ На основі того документу, виданого найнижчою компетентною владою і на основі мінімальних полегш, які могла видати ця влада, на пустелю Великий Керестур 1751 року переселилось громадно 120 родин⁴⁴ і того ж самого року (1751) була заснована для них в Керестурі парафія св. Миколая.⁴⁵ Поселення Керестура продовжувалося до кінця 60 років вісімнадцятого сторіччя. В тих часах нові переселенці починають заселювати другу місцевість, Коцур. Заселювання Коцура почалось 1762 року. Спершу належали вони до парафії Керестура, а коли їхнє число збільшилося, 1765 року засновано для них самостійну капелянію, в 1780 року і самостійну парафію.⁴⁶

Загально ці переселенці походили з 4 повітів: головно із Земплинського і Боршодського, та в меншій мірі з Гевешького і Саболчського повітів.⁴⁷ Згодом з тих двох осередків і приходом нових переселенців з Підкарпаття витворились нові кольонії і засновано для них парафії в Бачці, в Сремі та в Славонії, куди вони переселились.⁴⁸

З'єднані вірні з Ужгородського поєднання, в місцевостях Керестур і Коцур, в комітаті Бачка, знаходились на території і під юрисдикцією Калочьського архиєпископа латинського обряду. При пляні заснування Крижевської єпархії вони мали увійти в склад нової єпархії і для них мав бути створений вікаріят з осідком єпископського вікарія в місті Осіек, з огляду на велику відстань їхнього місця поселення від осередку єпархії в Крижевцях.

б) Доля Осіцького вікаріяту

Коли почали робитись заходи про заснування єпархії на місце існуючого Апостольського Вікаріяту для з'єднаних в Хорватії, тоді тодішній апостольський вікарій згаданого Апостольського Вікаріяту, єпископ Василій Божічкович написав промеморію і передав її імператриці у Відні 22 березня 1774 року відносно відновлення колишнього з'єданого Сремського єпископства й утворення в тих країнах нової єпархії, в склад якої увійшли б з'єднані католики в долішній Славонії, в Бачці і в Банаті.⁴⁹ Єпископ Божічкович як причину про заснування нової єпархії наводить те, що в тих країнах ще знаходяться останки поєднання, а

43. КОСТЕЛЬНИК Г., *Значенє Керестура, в Руски Календар, Руски Керестур 1925*, стор. 71-72.

44. ЛАБОШ Ф., *История руснох у Бачки, Сримуг, ц. тв., стор., 67.*

45. *Jubilarni Šematizam, о. с., р. 197.*

46. Там же; МАРУНЧАК М., *Українці в Румунії, Чехословаччині, Польщі, Югославії*, Вінніпег 1969, стор. 43; РАМАЧ Лю., *Русини-українці в Югославії*, Вінніпег 1971, стор. 17.

47. ЛАБОШ Ф., *История русинох у Бачки, Сримуг, ц. тв., стор. 62.*

48. МАРУНЧАК М., *Українці в Румунії, ц. тв., стор. 43.*

49. Після прогнання турків зі Славонії і Срему перемогою християнських військ коло Могача 12 серпня 1677 року, в Славонії і в Сремі, а так само і в країнах між ріками Дравою і Дунаєм між

при тім згадує також і церковні осередки в Бачці, в Керестурі і Коцурі і стверджує, що згідно з його інформаціями там живуть 2000 з'єднаних вірних. Тому що ці вірні є дуже віддалені від Крижевців, від Великого Варадину, а також і від Мукачева, єпископ Божічкович вважає, що їм є потрібний єпископ для посвячення мира, свячення священників, зберігання церковного ладу тощо. На осідок нової єпархії він пропонує місто Осієк. На резиденцію для єпископа міг би бути приділений колишній єзуїтський монастир,⁵⁰ а їхня церква могла б бути призначена на катедру для єпископа, в якій могли б відправлятися богослуження в східнім і західнім обрядах. Кандидатом на єпископа нової єпархії єпископ Божічкович пропонував свого священника Йосафата Басташича, тодішнього цензора східних церковних книг у Відні.⁵¹

До заснування пропонованої з'єднаної єпархії з осідком в місті Осієк не прийшло, натомість 1777 року, із заснуванням нової Крижевської єпархії був створений вікаріят для згаданих з'єднаних вірних з осідком єпископського вікарія в місті Осієк, звідси назва Осієцький вікаріят, а пропонований кандидат на єпископа плянованої з'єднаної єпархії з осідком в місті Осієк, Йосафат Басташич, став першим вікарієм Осієцького вікаріяту (1777-1787).

Шематизми Крижевської єпархії з минулого сторіччя згадують Осієцький вікаріят і єпископських вікаріїв Осієцького вікаріяту, які не мешкали в Осієку, але в інших містах і знаходились в інших службах.⁵²

нез'єднаними настав рух до поєднання з католицькою Церквою. Вислід такого руху було поєднання нез'єданого Печуйського пароха Теодора Срделця і 200 його вірних з католицькою Церквою 1688 року. Того самого року імператор Леопольд іменував з'єднаним єпископом Лонгіна Раїча, з осідком в монастирі Гопово на Фрушкій Горі в Сремі і з юрисдикцією над з'єднаними монастирями і вірними того краю і долішньої Славонії. А 18 січня 1690 року в єзуїтській церкві в місті Печух офіційно було заключене поєднання з католицькою Церквою численних нез'єднаних парохів між ріками Дравою і Дунаєм.

Приходом нез'єданого патріярха Арсенія III Црноєвича з численними вірними в країні Австро-угорської імперії (пор. стор. 46) виникла загроза для з'єднаних церков. Патріярх Арсеній, на підставі дипломи, отриманої від імператора Леопольда 21 серпня 1690 року, якою імператор йому надав право юрисдикції над своїми вірними в нових країнах, старався простягнути свою юрисдикцію і на з'єднаних єпископів візантійсько-слов'янського обряду в імперії. Так то з'єднаний єпископ Петро Любibrатич, наступник єпископа Лонгіна Раїча від 1694 року, був прогнаний з монастиря Гопово нез'єднаним патріярхом Арсенієм, який згодом розтягнув свою юрисдикцію і на територію з'єданого єпископа, який мав свій осідок в монастирі Гопово. В наслідок того і через брак з'єднаних священників з'єднані монастирі і вірні з часом відреклися єдності, а частина з них прийняла латинський обряд.

1705 року патріярх Арсеній на місце прогнаного з'єданого єпископа Петра Любibrатича висвятив Софронія Подгорчаніна на нез'єданого єпископа Пакрацько-Славонського. Так в долішній Славонії і в Сремі зникло з'єдане єпископство, а постало нове нез'єдане єпископство Пакрацьке. пор.: NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 786-790; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, Zagreb 1974, p. 21; *Ibid.*, n. 2, 1977, o. c., p. 50, 54-55; SIMRAK J., *Sjedinjeni biskupi u Marči, Opovu i Pakracu i Arsenije Crnojević in Spomenica grkokatolika Križevačke biskupije*, Zagreb 1934, p. 320-323, 327.

50. Чин Єзуїтів був сказований папою Климентом XIV 1773 року, пор. стор. 75, ноту 5.

51. *Arch. Eparchiae Crisiensis*, 2/1774.

52. СЕГЕДИ Й., *Парохії Осецького вікаріяту у 18 і 19 століттю*, в *Християнський Календар*, Руски Керестур 1980, стор. 116.

Від заснування Крижевської єпархії (1777) до 1900 року Осієцький вікаріят мав 10 вікаріїв, з яких 4 пізніше стали Крижевськими єпископами: Йосафат Басташич, Осієцький вікарій від 1777 до 1787 року, Крижевський єпископ від 1787 до 1793 року, Сильвестер Бубанович, Осієцький вікарій від 1791 до 1794 року, Крижевський єпископ від 1794 до 1810 року. Третім Осієцьким вікарієм від 1794 до 1808 року був Атанасій Гвозданович. Константин Станич був четвертим Осієцьким вікарієм від 1808 до 1814 року, а Крижевським єпископом від 1814 до 1830 року. Гавриїл Смічиклас був п'ятим Осієцьким вікарієм від 1825 до 1834 року, а Крижевським єпископом від 1834 до 1856 року. Василій Бубанович, на становищі пароха в Шиді, був шостим Осієцьким вікарієм в роках 1845-1864. Сьомим Осієцьким вікарієм був Микола Хранилович від 1858 до 1864 року. Осієцьким вікарієм — восьмим був Марко Станич, на становищі пароха в Новім Саді. Дев'ятим — був Георгій Шовш, парох в Коцурі, а десятим Осієцьким вікарієм був Николіч Михайло.⁵³ На початку 20 сторіччя, 1902 року, Осієцьким вікарієм був іменованій Еміліян Коцаков і перебував до 1905 року в місті Славонський Брод, а відтак до 1907 року — в місцевості Сібінь.⁵⁴

Осієцький вікаріят спочатку мав тільки одну парафію в Керестурі і капелянію в Коцурі. 1780 року, коли засновано парафії в Коцурі і в Новім Саді, Осієцький вікаріят в трьох парафіях мав 5000 вірних. При кінці 19 сторіччя число парафій Осієцького вікаріату збільшилося на 10, а число вірних того ж вікаріату 1900 року досягало 13000.⁵⁵

Новіші шематизми Крижевської єпархії не згадують Осієцький вікаріят, однак він і далі юридично існує, бо не був скасований компетентною церковною владою.

в) Крижевська єпархія — суфраган митрополії латинського обряду

Взявши під увагу, що 1777 року, коли була заснована Крижевська єпархія, в Австро-угорській імперії не існувала жодна з'єднана митрополія візантійсько-слов'янського обряду, то силою розпорядження папської булли «Charitas illa», новозаснована Крижевська єпархія у властивості суфраганської єпархії була підпорядкована Острогонському митрополитові, примасові Угорщини.⁵⁶ Та спонуки до підпорядкування з'єднаних єпархій митрополитові латинського обряду були ще й інакшого характеру, бо не лише не було в той час з'єданого митрополита візантійсько-слов'янського обряду, але вважалось доречним, щоб з'єднані єпископи не мали власного митрополита свого обряду. Сама імператриця Марія Тереса в намаганнях, щоб розвіяти виниклі сумніви про нестійкість у вірі з'єднаних в пропонованих тоді нею єпархіях Крижевській і Великоварадинській, 28 грудня 1776 року пропонувала Папі, щоб молоді

53. Там же.

54. Там же, стор. 148.

55. Там же.

56. Пор. стор. 71.

з'єднані кандидати до священничого стану виховувались разом з латинськими в тих самих семінаріях і латинських школах та вважала доречним, щоб «грецькі» єпископи не мали митрополита свого обряду, але щоб їхнім митрополитом був архієпископ-примас Угорщини в Острогоні. Так ото «грецькі» єпископи не мали б повноти своєї влади і був би хтось із латинників, який гарантував би неушкодженість поєднання.⁵⁷

Крижевська єпархія залишилась підпорядкована Острогонській митрополії до 1852 року, коли 11 грудня папа Пій IX буллею «*Ubi primum placuit*» Загребську єпархію, яка до того часу була суфраганською Калочської митрополії, підніс на ступінь митрополії і заснував нову хорватсько-славонську церковну провінцію. Тоді в склад Загребської митрополії, разом з єпархіями латинського обряду Дяковською і Сеньсько-Модрушкою, у властивості суфраганської єпархії увійшла і Крижевська єпархія, вийнята з-під юрисдикції Острогонського митрополита.⁵⁸ Від того часу по сьогодні Крижевська єпархія є суфраганською єпархією Загребської митрополії латинського обряду.

II. РОЗДВОЄННЯ ЄПАРХІЇ І НЕБЕЗПЕКА ЇЇ СКАСУВАННЯ

В часі свого канонічного оформлення Крижевська єпархія нараховувала в чотирьох парафіях в Жумберку і в двох парафіях в Бачці приблизно 7000 вірних.⁵⁹ За неповних 50 років існування число вірних єпархії значно збільшилося, так що 1810 року нараховувала вже 11300 вірних, яких обслуговувало 19 священників.⁶⁰

Задля міжнародних політичних обставин на початку 19 сторіччя Крижевська єпархія стала розділеною на дві частини. 1809 року Жумберак підпав французькій владі.⁶¹ В наслідок того одна частина вірних Крижевської єпархії, в числі 5144 і 9 священників, які жили в Жумберку, опинилась під французькою владою, без свого єпископа. Друга частина вірних Крижевської єпархії, в числі 6156 з 10 священниками та своїм єпископом Сильвестром Бубановичем (1794-1810) залишилась під владою Австро-угорської імперії.⁶²

В Жумберку, який 1809 року підпав французькій владі, вороги церковного поєднання скоро почали робити заколот і ширити пропаганду між з'єднаними, які тоді мали свого єпископа в іншій державі, що вони більше ніколи не будуть

57. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, o. c., f. 239; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 76, f. 170v; Cf. p. 60-61.

58. ASV, *Acta Consistorialia*, a. 1852, t. II, f. 61.

59. ASV, *Processus Consistorialis*, vol. 173, o. c., f. 247.

60. Arch. *Eparchiae Crisiensis*, 26/1811: «*Officii dioecesanii Crisiensis relatio et respective demissa opinio super regulatione episcopatuuum graeco-catholicorum per Hungariam, in specie de episcopatu Crisiensi: conformiter ad benigno-gratiosa Intimata de dato 27. Martii 1810, N. 4935, et 28. Augusti e. a., N. 17170.*» n. 66.

61. ŠIMRAK J., *Spomenica o 250 godišnjici grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu, 1681-1931*, Zagreb 1931, p. 73.

62. Arch. *Eparchiae Crisiensis*, 26/1811, o. c., n. 66.

мати свого з'єданого єпископа, а належатимуть нез'єданому єпископові в місті Плашко. В наслідок такої пропаганди постала непевність та зроджувалось переконання між з'єднаними вірними і священиками в Жумберку, що юрисдикція Крижевського єпископа стала нечинною над ними. Згідно з таким переконанням, деякі зі з'єднаних священиків в Жумберку почали опускати поминання Крижевського єпископа в богослуженнях. Тому тодішній Крижевський єпископ Сильвестер Бубанович вислав до Жумберку, як свого відпоручника з усіма повноваженнями, генерального вікарія єпархії Константина Станича, щоб зарадити тяжкому положенню жумберських вірних та розвіяти виниклі між ними сумніви. Константину Станичу, своєю присутністю в Жумберку і тактичними потягненнями вдалось розвіяти оті сумніви і втихомирити захитаних в переконаннях священиків.⁶³

В той самий час, крім політичних обставин, до загрози Крижевської єпархії спричинились і міркування на церковнім полі, особливо для тих вірних, які залишились під австро-угорською владою, в більшості в Бачці і в Сремі. На початку 19 сторіччя на Віденському дворі робились заходи про розмежування деяких єпархій в Угорщині. Слідом за тим 1804 року на території Єгерської єпархії засновано дві нові єпархії: Кошицьку і Сатмарську. Єгерська єпархія була піднесена на ступінь митрополії, якій як суфраганські єпархії належали: Кошицька, Рожнавська, Сатмарська і Спішська. В роках 1809-1810 ішли заходи про розмежування також і Мукачівської єпархії. Тоді численні радники, а між ними і Великоварадинський єпископ, пропонували, щоб Крижевську єпархію скасувати з огляду на мале число вірних, які залишились в Бачці і в Сремі, і долучити її, як вікаріят, до якоїсь новозаснованої єпархії в Угорщині разом з єпархіяльними маєтками Ткалец, Шид і Беркасово, які, мабуть, були найбільшою причиною таких намагань.⁶⁴

Генеральний вікарій Крижевської єпархії, Константин Станич, який в Жумберку захоронив з'єднаних перед відступленням від католицької Церкви, тепер старався рятувати від скасування Крижевську єпархію. В обороні Крижевської єпархії він написав латинською мовою обширну апологію під заголовком: «Реляція крижевської єпархіяльної діяльності і взглядно покірна думка відносно впорядкування греко-католицьких єпархій в Угорщині, особливо про Крижевську єпархію: відповідно до добродушно-ласкавої заяви з 27 березня 1810, ч. 4935 і 28 серпня ц. р., ч. 17070.»⁶⁵ Матеріал апології розділив він на сім частин під заголовками:

1. Який є початок греко-католицького єпископства в Хорватії і Славонії і які є його традиції?

63. Там же, ч. 65.

64. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 730.

65. Пор. стр. 84, ноту. 60.

2. Який є початок Крижевської єпархії і яка причина її канонічного оформлення?
3. Яким правом радиться її скасування і привернення в стан вікаріату?
4. Чи більше користи було б для віри, якби ця єпархія була скасована й інша в Угорщині заснована чи ж, навпаки, якщо б ця, скасована, як вікаріат, управлялася Мукачівською єпархією?
5. Чи рації, які закидається, є такими, що обстоюють скасування, чи радше заснування єпархії?
6. Які були б засоби, щоб досягнути намічену ціль в єпархії? Де є монастир св. Пулхерії в Крижевцях?
7. Що треба завважити відносно розмежування Мукачівської єпархії?⁶⁶

В своїй апології Константин Станич обширно й основно доказав потребу і важливість існування Крижевської єпархії для вірних, які тоді здебільша жили в Бачці і в Сремі. Причини, представлені Станичем в апології, вплинули на переконання Віденського двору і єпархія була врятована від скасування. Розмежування Мукачівської єпархії здійснено тільки в західній її частині, де імператор Франціск I 1816 року заснував Пряшівську єпархію, а папа Пій VII, 22 вересня 1818 року, надав їй канонічне оформлення.⁶⁷

Задля своїх заслуг в обороні єпархії Константин Станич, генеральний вікарій єпархії, а по смерті єпископа Сильвестра Бубановича, 4 липня 1810 року, адміністратор необсадженої єпархії,⁶⁸ став іменований Крижевським єпископом, 13 листопада 1814 року.⁶⁹

III. ДАЛМАТСЬКИЙ ВІКАРІЯТ І ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПІСКОПА

Єпископ Константин Станич, який урятував єпархію від скасування і вірних в Жумберку від повернення до нез'єднання, помер 1830 року.⁷⁰ Після його смерті, 1831 року, троє нез'єднаних священників в Далмації: Петро Кричка, парох парафії Кричке, коло Дрнішу, Марко Бусович-Кричка, парох парафії Бальке й ієромонах Пахомій Кричка, парох парафії Врліка, з'єдналися з католицькою Церквою.⁷¹ Так ото Крижевська єпархія 1831 року мала 16 парафій і 13885 вірних, юрисдикція ж Крижевського єпископа простягалася аж

66. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 731; Велика частина Станичевої апології знаходиться в архіві Крижевської єпархії 26/1811, з чого першу і другу частини та фрагменти з п'ятої і шостої частини, що стосується минувшини Крижевської єпархії, друкував NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 730-769.

67. ASV, *Acta Consistorialia*, 1818, pars II, f. 153-159; ASV, *Bolle e Brevi*, vol. 5. f. 157-163.

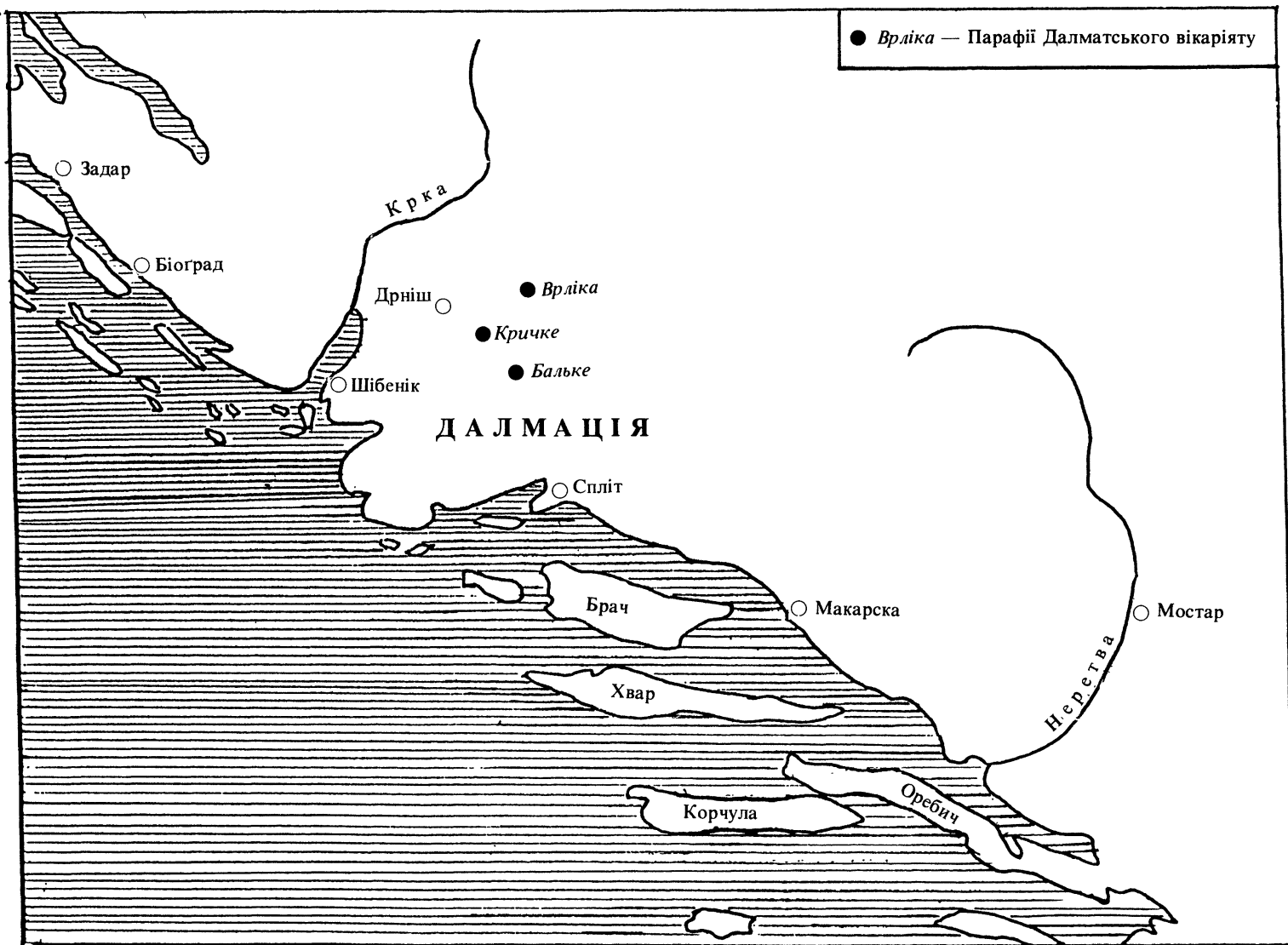
68. ASV, *Processus Consistorialis*, vol. 211, f. 174; *Arch. Eparchiae Crisiensis*, 37/1810.

69. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 66.

70. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 37.

71. Там же, стор. 124.

● *Врліка* — Парафії Далматського вікаріату

Далматський вікаріят

до Адриатичного моря. Для з'єднаних вірних в Далмації згодом був створений вікаріят під назвою Далматський вікаріят. Цей вікаріят протривав понад 100 років.

Останнім Далматським вікарієм, від 1924 року до початку II світової війни, був Янко Геракович. З його відходом парафії в Далматським вікаріяті більше не були заміщені, а при кінці II світової війни з огляду на розселення вірних парафії де факто уважались нечинними, а з фактичною нечинністю парафій і згаданий вікаріят де факто вважається нечинним,⁷² хоч юридично він і далі існує, не будши скасованим компетентною церковною владою.

IV. ОСНУВАННЯ КАПІТУЛИ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

В часі канонічного оформлення Крижевської єпархії 1777 року не була заснована єпархіяльна капітула. На це вплинули тогочасні обставини у зв'язку з заснуванням єпархії. Невелике число вірних єпархії (7000)⁷³ були обслуговувані малим числом священників. Єпархію засновано без катедральної церкви, без єпископської резиденції та без засобів, потрібних для успішної діяльності єпархіяльної капітули. Тому, згідно з розпорядженням фундаційного декрету Крижевської єпархії, який видала імператриця Марія Тереса 17 жовтня 1777 року, Крижевський єпископ повинен був мати в Крижевцях свою катедральну церкву з єпископською резиденцією і двох крилошан у стані архидияконів,⁷⁴ які мали заступати капітулу каноніків та виконувати їхні відповідні функції. Тим розпорядженням був встановлений перший зародок єпархіяльної капітули.

1801 року Крижевський єпископ Сильвестер Бубанович переніс свій осідок з єпархіяльної посілости Ткалец до набутої катедральної церкви і резиденції в Крижевцях.⁷⁵ Число вірних в єпархії збільшувалось: 1810 року вона мала вже 11300 вірних і 19 священників,⁷⁶ в 1831 року в 16 парафіях мала 13885 вірних⁷⁷ та два засновані вікаріяти: Осієцький і Далматський.

По смерті Крижевського єпископа Константина Станича (1830), і після 4-літньої незаміщеності єпархії, 1834 року Крижевським єпископом був іменованій Гавриїл Смічиклас.⁷⁸ Його старанням в Крижевцях коло єпископської резиденції збудовано дві нові курії для каноніків, на яких стоїть напис: «Gratia et clementia Aug. Imp. et Reg. Ferdinandi V surrexit haec aedes canonialis A. D. 1841». Дві інші курії для каноніків були куплені старанням єпископа Гавриїла Смічикласа.

72. Ibid.; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1977, o. c., p. 70.

73. Пор. стор. 84.

74. Пор. стор. 72.

75. Пор. стор. 76.

76. Пор. стор. 84.

77. Пор. стор. 86.

78. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 37.

Імператор Фердинанд V, 25 серпня 1840 року, заснував катедральну капітулу Крижевської єпархії з 4 каноніків,⁷⁹ а папа Пій IX, 13 лютого 1847 року, буллею «*Meritis licet imparibus*» потвердив оснування катедральної капітули.⁸⁰

Від 1845 року існують перші два каноніки Крижевської єпархії: Марко Будовінац, канонік-чтець і Янко Голеш, канонік-сторож.⁸¹ 1846 року іменовано ще двох каноніків: Василя Потурчича, каноніка-співця, і Константина Вукича, каноніка-сторожа, а канонік Марко Бадовінац став деканом капітули і Янко Голеш — каноніком-четцем.⁸² 1851 року іменовано каноніком-сторожем Петра Станича, а 1852 року каноніком-сторожем був іменований Юрій Смічиклас. Відтак послідовно були іменовані каноніками: Янко Предоевич, Марко Станич, Таде Шаятович, Томо Видович, Ілля Хранилович, Таде Магович, Юрій Бадовінац, Михайло Латкович, Юрій Шоош, Дане Реба і Діонісій Нярадї.⁸³ Після згаданих були іменовані каноніками: Дане Шаятович, декан капітули від 1914 року, а за Крижевського єпископа Діонісія Нярадїя (1920-1940), 23 березня 1923 року були іменовані каноніками: Димітрий Надь, канонік-чтець, Томо Северович, канонік-співець, і Янко Шімрак, канонік-сторож.⁸⁴ А пізніше каноніком був іменований і Мірко Бойч. За Крижевського єпископа Янка Шімака (1942-1946), наступника єпископа Діонісія Нярадїя, іменовано каноніками: Спірїдіона Петрановича і Гавриїла Букатка. А за Крижевського єпископа Гавриїла Букатка (1952-1981), наступника єпископа Янка Шімака, іменовано каноніками: Янка Гераковича, Сильвестра Кіша, Станка Вішошевича і Михайла Макая.⁸⁵

Каноніки Крижевської єпархії виконували різні функції в єпархіяльній курії: консисторія, єпархіяльний суд, просинодальні іспитувачі при іспитах на парохів і сотрудників та при вділюванні їм юрисдикції.

Кожний канонік мав свій титул архидиякона: Катедрального, Жумберського, Бачвансько-Банатсько-Сремського, Славонсько-Далматського, Боснії і Південної Сербії (Македонії). Останні два титули: Славонсько-Далматський та Боснії і Південної Сербії (Македонії) носив один канонік.⁸⁶

79. ŠIMRAK J., *Šematizam (Stanje Križevačke biskupije)*, o. c., p. 72.

80. ASV, *Secr. Brevi*, 5720, f. 284; DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars prima*, vol. VI, Romae 1894, p. 20-22. Текст булли подано в додатку, стор. 176-181, ч. VIII.

81. ŠIMRAK J., *Šematizam (Stanje Križevačke biskupije)*, o. c., p. 72.

82. При заснуванні Крижевської єпархії 1777 року імператриця Марія Тереса у фундаційнім декреті з 17 жовтня 1777 року, крім вибору кандидатів на єпископів, застерегла собі право вибору і назначення Осієцького вікарія і двох крилошан з-поміж кандидатів, яких мав представляти Крижевський єпископ. (Пор. стор. 72.) Крилошани в той час і аж до офіційного заснування капітули Крижевської єпархії мали заступати капітулу каноніків і виконувати їхні відповідні функції. Право імператора вибирати кандидатів на єпископа, Осієцького вікарія і каноніків протривало аж до I світової війни, до розпаду Австро-угорської імперії, а останнього єпископа для Крижевської єпархії імператор назначив 1914 року, Діонісія Нярадїя, який того ж року став адміністратором Крижевської єпархії.

83. ŠIMRAK J., *Šematizam (Stanje Križevačke biskupije)*, o. c., p. 72.

84. Там же.

85. Зі звітлення Крижевського єпископа Славомира Мікловша 1984 р.

86. ŠIMRAK J., *Šematizam (Stanje Križevačke biskupije)* o. c., p. 71-72.

1964 року, коли апостольський адміністратор Крижевської єпархії єпископ Гавриїл Букатко став резиденційним Београдським архиєпископом латинського обряду, з його відходом до Београду капітула Крижевської єпархії перестала бути чинною. В Крижевцях ще залишились каноніки Вішошевич і Кіш, а канонік Макаї спершу перебував в Загребі, а від 1966 року перейшов на становище пароха до Руського Керестура. 1967 року і канонік Кіш відїхав на становище пароха до Коцура. Від 1 січня 1973 року, після трагічної смерти в автомобільнім випадку каноніка о. Сильвестра Кіша, самотнім каноніком Крижевської єпархії залишився о. Михайло Макаї, який по сьогодні знаходиться на становищі пароха в Руськім Керестурі.

Капітули Крижевської єпархії не було скасовано компетентною церковною владою, тож вона, хоч фактично нечинна, юридично далі існує.

V. ЄПАРХІЯ З 5 ПОЄДНАНЬ — ПОШИРЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПІСКОПА

Єпископ Гавриїл Смічиклас, за якого була заснована єпархіяльна капітула, помер 1856 року⁸⁷. Від 1857 до 1881 року Крижевським єпископом був Георгій Смічиклас.⁸⁸ А по нім, від 1883 до 1889 року, Крижевським єпископом був Ілля Хранилович. За його часів збудовано на місці невеликої семінарійної церкви св. Василя в Загребі нову церкву св. Кирила і Методія, яка пізніше стала прокатедральною церквою. 1886 року в Загребі засновано парафію⁸⁹ та відновлено єпископську резиденцію в Крижевцях.⁹⁰ Обидва єпископи Смічикласи, Гавриїл та Георгій, як також і єпископ Ілля Хранилович, були уродженцями Жумберку.⁹¹ По смерті єпископа Іллі Храниловича (1889), від 1891 до 1920 року, Крижевським єпископом був Юліян Дрогобецький,⁹² походженням з Підкарпатської України. За його часів, в роках 1895-1897, було перебудовано катедральну церкву в Крижевцях і наданий їй сьогоднішній вигляд.⁹³ А на початку 20 сторіччя датуються і початки чернечих згуртувань в Крижевській єпархії. 1906 року, на запрошення єпископа Юліяна Дрогобецького, прибули до єпархії перші сестри Службениці із Західної України,⁹⁴ а 1915 року в Крижевцях вже були й перші сестри Василянки.⁹⁵ 1917 року, 18 травня, Крижевський єпископ Юліян Дрогобецький став іменованим титулярним

87. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 37.

88. *Ibid.*, p. 38; ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 67.

89. *Пор.* стр. 77.

90. ŠIMRAK J., *Graeco-Catholica Ecclesia in Jugoslavia*, o. c., p. 68.

91. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 38.

92. Там же.

93. *Пор.* стор. 76.

94. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 261.

95. Там же, стор. 256. Про чернечі чини і згуртування в єпархії буде мова пізніше.

єпископом Полиботейським,⁹⁶ а помер на пенсії 1934 року на єпархіяльнім маєтку Прібіч і похований в катедральній церкві в Крижевцях.⁹⁷ Наступником єпископа Юліяна Дрогобецького, Крижевським єпископом від 1920 до 1940 року, був Діонісій Няраді, походженням з Бачки від переселенців з Ужгородського поєднання. 1914 року Ап. Столиця назначила його апостольським адміністратором Крижевської єпархії.⁹⁸ 1920 року він став Крижевським єпископом.⁹⁹ Від 30 жовтня 1922 до 22 лютого 1927 року владики Діонісій був також адміністратором Пряшівської єпархії.¹⁰⁰ А від 15 листопада 1938 до 16 березня 1939 року єпископ Діонісій Няраді був апостольським візитатором і для Мукачівської єпархії, з усіма правами апостольського адміністратора.¹⁰¹ За єпископа Діонісія Няраді увійшли в склад Крижевської єпархії 1923 року з'єднані македонці і румуни в Югославії,¹⁰² а 1924 року скасовано Апостольську Адміністрацію для з'єднаних українців в Боснії і вірних скасованої Апостольської Адміністрації долучено до Крижевської єпархії.¹⁰³ Таким чином границі Крижевської єпархії побільшилися, юрисдикцію Крижевського єпископа поширено на цілу Югославію, а в склад єпархії, крім вірних з Марчанського й Ужгородського поєднання та приєданого Далматського вікаріату, увійшла ще і частина македонців з Кукушського поєднання з 1859 року, частина українців з Берестейського поєднання з 1595-96 року та й частина з'єднаних румунів з Румунського поєднання з 1698 року. В склад Крижевської єпархії увійшли вірні з 5 різних поєднань. Вже була мова про вірних з Марчанського поєднання з 1611 року, та про з'єднаних вірних з Ужгородського поєднання, з 1646 року, як також і про з'єднані парафії з Далматського вікаріату, які до 1923 року становили складову частину Крижевської єпархії. А лишається згадати про з'єднаних македонців з Кукушського поєднання, з 1859 року, про з'єднаних українців з Берестейського поєднання, 1595-96 року та про з'єднаних румунів з Румунського поєднання, з 1698 року.

1) З'єднана Церква в Македонії

З'єднана Церква в Македонії, яка приступила до церковної єдності з Ап. Престолом 1859 року, є наймолодшою з католицьких Церков візантійсько-слов'янського обряду, які входять до складу Крижевської єпархії.

В 19 сторіччі, коли розпочався рух до поєднання з католицькою Церквою

96. AAS, vol. IX, 1917, p. 343.

97. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 38.

98. AAS, vol. VI, 1914, p. 702.

99. Там же, том XII, 1920, стор. 146.

100. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 39.

101. ПЕКАР А., *Нарис історії Церкви Закарпаття*, Рим 1969, стор. 155, 157.

102. GRULICH R. *Die unierte Kirche in Mazedonien (1856-1919)*, Würzburg 1977, p. VI; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 228.

103. Там же, стор. 148.

між македонським народом, Македонія була лише географічним окресленням. Вона охоплювала в той час, як і сьогодні, середню частину Балканського півострова та простягалась на півночі до Шар Планини, Скопської Чорної Гори і Рильських Гір, а на півдні сягала до ріки Бістриці й Егейського моря, на заході граничила з гірським хребтом Кораби, Ябланиці, Грамоса і Піндоса, а на сході доходила до ріки Мести і східного кряжа Родопських гір. В означених границях Македонія охоплювала поверхню 67741 квадратних кілометрів.¹⁰⁴

Початки християнства між македонським народом в'яжуться з апостолами слов'янських народів св. Кирилом і Методієм та їхніми учнями Климентом, Наумом, Савою, Горастом та Ангеларієм, які перебували в єдності з католицькою Церквою та визнавали зверхність Папи.¹⁰⁵

Після перемоги турків над болгарами 26 вересня 1371 року над рікою Маріцею, також і велика частина Македонії опинилась під турками. Турецький султан видав грецькому патріярхові в Царгороді «ферман» — доручення духовної опіки над усіма християнами в зайнятих країнах. Виконуючи духовну владу над усіма християнами в зайнятих країнах, згідно з султанським «ферманом», патріярх назначував грецьких єпископів і для македонської Церкви, щоб ширити грецький вплив між слов'янськими народами з наміром відновлення старинної Візантійської імперії, яка б охоплювала Балканський півострів, Малу Азію, згодом же і Єгипет.¹⁰⁶ Таким способом була впроваджена грецька мова в церквах і школах по всіх містах і селах Македонії. З бігом часу грецька мова почала закрдатись і в щоденні розмови. Македонський народ почав спротивлятись такому явищу, внаслідок чого між македонським народом почав зроджуватись рух церковної незалежності від Царгородського патріярхату.¹⁰⁷

а) Кукушське поєднання 1859 року

Наслідком цього визвольного руху македонської Церкви з-під юрисдикції Царгородського патріярха було з'єднання одної частини македонців з католицькою Церквою. Зародка з'єднаної македонської Церкви треба шукати в містечку Кукуш, в сьогоднішній північній Греції (по-грецькому Кілікис, по-турецькому Кілікц або Авретгізар), 50 кілометрів на північ від Солуня. Містечко це в ті часи нараховувало 3000 населення, з чого 1000 македонських і 100 турецьких хат. Воно лежало у підніжжі одного горба, на якому видніла церква св. Юра, в містечку ж була ще одна Марійська церква, і в ній служило 6 священників. Кукушська парафія належала до нез'єднаної єпархії в місті Полин (сьогоднішній Дойран).¹⁰⁸

104. *Istorija na Makedonski narod*, t. I, Skopje 1969, p. 9.

105. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 223.

106. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, in *Glasnik na Institutot za nacionalna istorija*, Skopje 1959, p. 127.

107. *Ibid*; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 223.

108. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 44.

Від 50 років 19 сторіччя населення містечка Кукуш наполегливо благало Царгородського патріярха про власного єпископа, але патріярх вперто відмовлявся вдоволити їхні прохання. Безпосередньою спонукою домагань мешканців Кукушу мати власного єпископа були зловжиття єпископського правління та грошева захланність Полинського грецького єпископа Мелетія, якого юрисдикції вони підлягали. А відмова задоволення їхніх прохань з боку патріярха стала причиною об'єднання населення й інтелігенції проти Царгородського патріярхату в боротьбі за церковну та культурно-просвітню незалежність, і скоро поширилась на ціле містечко та його околицю. На чолі руху національного усвідомлення визначну роль відігравав учитель з Кукушу Дмитро Миладинов, який довгий час тайкома діяв в довколишніх селах, переконуючи народ, щоб приєднався до боротьби, яка розпочалась в містечку проти Царгородського патріярхату.¹⁰⁹

1858 року мешканці з Кукушу вислали делегацію до грецького митрополита Неофіта в Солуні зі скаргою про зловжиття їхнього єпископа Мелетія і рівночасно просили, щоб був назначений єпископом їхній кандидат Партеній Зографський.¹¹⁰ Прохання з подібними домаганнями вони вислали і до патріярха в Царгороді, але ані в Солуні, ані в Царгороді їхні прохання не знайшли зрозуміння.¹¹¹

Розчароване поставою грецького патріярхату, населення з Кукушу пильно обмірковувало, щоб знайти собі власного покровителя в якійсь іншій Церкві. В Турецькій імперії християнські Церкви, визнані султаном, були правдивими охоронцями церковних і громадянських прав своїх вірних. Тому кукушани, рішивши визволитись з-під юрисдикції Царгородського патріярха, були свідомі, що мусять приєднатись до якоїсь християнської Церкви, визнаної законною турецькою владою. В інакшому разі були б виставлені на небезпеку переслідування з боку грецької церковної організації, а передовсім з боку державної влади. А тому, що в Турецькій імперії жодна слов'янська нез'єднана Церква не була визнана законною, кукушани половиною 1858 року почали переговори з католицькою місією оо. Лазаристів, яка з доручення папи Пія IX, 1851 року була заснована в Солуні. Крім католицької місії Лазаристів в Солуні, вже раніше була заснована подібна місія Лазаристів в Царгороді, згодом теж і в містах Бітола й Охрид.¹¹²

Коли переговори кукушан з католицькою Церквою дійшли до відома російській Церкві, яка постійно старалась мати свій вплив на Балканах між

109. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 128.

110. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 109. Партеній Зографський був учнем згаданого учителя Димітрія Миладинова, який спричинився до національного відродження між македонцями Кукушської околиці. Між населенням були знані книжки і статті Партенія Зографського македонською мовою та його боротьба з болгарями за рівноправність македонської з болгарською мовою.

111. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 128.

112. Там же.

нез'єднаними, то ще в останніх місяцях 1858 року, через російського віцеконсуля в місті Варна, були вислані від російської Церкви в Македонію місіонери Рачинський і Южаков, як члени «Слов'янського благодотворного комітету» в Москві. Вони, під претекстом збирання матеріалів старослов'янського письменства, прибули в Кукуш, щоб відраджувати кукушан від єдності з католицькою Церквою. До їхньої місії, щоб переконати населення, щоб не приймали єдності з католицькою Церквою, прилучився і згаданий вчитель Дмитро Миладинов, який спричинився до об'єднання жителів Кукушської околиці в боротьбі проти царгородської патріаршої політики. Найбільшим успіхом пропаганди місіонерів російської Церкви можна уважати те, що їм вдалось за кілька місяців зібрати 20 учнів в Кукушу і вислати їх до Росії на безплатні студії.¹¹³ Однак місія Южакова і Рачинського, незважаючи на те, що була підтримана Миладиновим, не мала тривалого успіху, бо російська Церква, бажаючи зберегти єдність з Царгородським патріархатом, який, зі свого боку, не хотів вдоволити слухних домагань кукушан, не могла дати кукушанам ніякої конкретної запоруки. Тому представники церковної ради в Кукушу покинули місіонерів російської Церкви і продовжили переговори з місією католицької Церкви в Солуні 1859 року.¹¹⁴

Остання спроба, щоб погодитись з Царгородським патріархатом, заки встановили остаточне поєднання з католицькою Церквою, з боку кукушан була в перших днях місяця липня 1859 року. Одна делегація з Кукушу на чолі з міськими представниками, якими були Нако Станишев і Дмитро Миладинов, вдались до Солунського митрополита Неофіта і йому повторили домагання населення Кукушської околиці. Після безуспішності цієї останньої спроби погодження, одна частина делегації, на чолі з Миладиновим, вернулася в Кукуш, а друга частина делегації, на чолі з Нако Станишевом, залишилась в Солуні, щоб з Лазаристами вести переговори про встановлення поєднання.¹¹⁵ Після повороту цієї другої частини делегації, на чолі з Нако Станишевом, в Кукуш, на народних зборах проголошено, що з'єднання з католицькою Церквою було вирішене. 13 липня 1859 року кукушани передали місії Лазаристів в Солуні листа до папи Пія IX, в яким висловили бажання, щоб бути прийнятими до католицької Церкви та щоб при тому могли зберегти свої притаманності візантійсько-слов'янського обряду.¹¹⁶

Лист до папи Пія IX кукушани написали грецькою мовою. На початку представили тяжке положення їхньої Церкви під Царгородським патріархатом, а згодом приступили до представлення умов поєднання:

1. На першій місці виявили бажання з'єднатись з католицькою Церквою і визнали зверхність Папи, як наступника св. апостола Петра.

113. Ibid.; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 44.

114. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 129.

115. Ibid., p. 130; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 45.

116. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 130-131.

2. Потім висловили прохання до Папи, щоб не робилось жодної зміни в церковних богослужбах, у виконванні і вділюванні св. Тайн, в одяганні священників та в літургійній мові, яка є старослов'янською.

3. Єпархія мала б бути обсаджена одним архієпископом, якого право вибору народ застерігає собі, та просить Папу, щоб зволив потвердити їхній вибір.

4. Архієпископ і священники, вибрані народом, будуть піддані владі папи Пія IX і його наступників.

5. Учителів в школах буде назначувати архієпископ і представники церковної ради, яких вибиратимуть вірні по парафіях, а навчальною мовою буде болгарська зі своїм національним письмом.¹¹⁷

Зміст цього листа можна звести до двох головних пунктів: перший представляє тяжке положення кукушського населення під Царгородським патріархом, а другий зводиться до поєднання кукушан з католицькою Церквою. Догматичного підложжя не можна додати у проханні кукушан до Папи, а з формуляції листа можна дійти до висновку, що він був укладений у порозумінні з Лазаристами в Солуні і то, правдоподібно, першу і частково четверту точку уклали Лазаристи, як представники Риму, а другу, третю і п'яту точку уклали самі кукушани. Їхнім наміром було отримати власного єпископа і привернути церковнослов'янську мову в церквах та народну в школах. Для народної мови пропоновано болгарську, щоб не вийшов на яву дух національного відродження. Бажання кукушан були представлені під претекстом нестерпності тяжкого положення під Царгородським патріархатом. Задля обережності тактичного ставлення до турецької влади, інакшої формуляції прохання і не можна було зробити. А що турецька влада, побоюючись великого впливу російської Церкви на слов'янські народи на Балканах, в тих часах прихильно дивилась на поєднання з католицькою Церквою, то такий крок кукушанам видавався найпевнішим для досягнення своєї мети.

Безпосередньо по переданні прохання кукушан, відвідав Кукуш Лазарист Тирок зі Солуня з наміром, щоб зорганізувати і впорядкувати нову з'єднану Церкву. Він в Кукуші був прийнятий з великими почестями представниками містечка і священниками. Спільно вони відвідали турецького вїта в Кукуші, якому оповістили рішення кукушан про з'єднання з католицькою Церквою. По кількадедних відвідинах Лазарист Тирок задоволений від їхав з Кукушу і вдався до Царгороду, щоб перед апостольським вікарієм і настоятелем Лазаристів здати звіт про успішність церковного поєднання в Кукуші. В Царгороді з доручення апостольського вікарія до Кукушу, разом з Лазаристом Тирком, був назначений і відомий французький місіонер Лазарист Євген Боре.¹¹⁸ Вістка про поєднання кукушан з католицькою Церквою скоро рознеслась по селах

117. Там же, стор. 131-133; Текст листа в перекладі з македонської мови подано в додатку, стор. 181-183, ч. IX.

118. Ibid., p. 136; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 46.

Кукушської околиці, в наслідок чого багато людей з довколишніх сіл, а між ними й кілька священників, виявили солідарність з мешканцями Кукушу.

В міжчасі в Царгороді, з боку патріархату виникли перші спротиви з остраху, щоб через поширення поєднання кукушан не втратити частину своїх слов'янських підданих. До спротиву приєдналась російська Церква, яка боролась проти зміцнення впливу католицької Церкви на Балканах. А також болгарська спільнота в Царгороді не залишилась байдужою до Кукушського поєднання, сподіваючись відродження своєї великоболгарської політики впливом і в македонським народі. Вона боялась розподілу македонського населення через з'єднання з католицькою Церквою. Притому забула про свої змагання за національну Церкву і підперла патріархат, ставши на послуги в нищенні з'єднання.¹¹⁹

Між тими трьома противниками поєднання дійшло до порозуміння, щоб вислати в Кукуш болгарського єпископа Іларіона Макаріопольського, представника при Царгородським патріархаті, із завданням привернути кукушан під юрисдикцію Царгородського патріархату, обіцяючи їм притому полегші від патріархату.¹²⁰

Не знаючи про приїзд до Кукушу єпископа Іларіона, представника Царгородського патріархату, католицький місіонер Боре, в супроводі солунського Лазариста Шоде, прибув в Кукуш шойно 15 хвилин по приїзді єпископа Іларіона. Місіонер Боре, бажаючи власними очима простежити положення з'єднаних в Кукуші, передчасно зголосив свій приїзд.¹²¹ Тому єпископ Іларіон, який прибув в Кукуш у товаристві трьох священників зі Солуня, був дуже холодно прийнятий населенням Кукуша. А побачивши на прикрашеній головній площі містечка портрет папи Пія IX, зрозумів, що очікувалося інших гостей. На дораджування мешканців містечка єпископ Іларіон зі своїм причетом примістився в приватній хаті, залишивши звичайне місце на приймавання визначних гостей в містечку.

Місіонер Боре разом з солунським Лазаристом Шоде були прийняті з усіма почестями населенням містечка. Потім вони оголосили кукушанам, що Папа вислухав їхні прохання та що вони, як католики, можуть зберегти властивості свого обряду. Після цього місіонери залишились у містечку майже три тижні, утверджуючи поєднання та повчаючи населення в правдах католицької віри.¹²²

Протягом трьох тижнів перебування місіонерів Лазаристів Бере і Шоде в Кукуші єпископ Іларіон не робив ніяких заходів, щоб відмовляти кукушан від поєднання з католицькою Церквою, ані не вступив в переговори з місіонерами, але чекав нагоди, коли вони залишать містечко.¹²³

119. Ibid.; DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 137.

120. Ibid.; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 46.

121. Ibid.; DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 137.

122. Ibid., p. 138; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 46-47.

123. Ibid., p. 47; DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 238.

По від'їзді місіонерів Лазаристів з містечка, єпископ Іларіон почав переговори з населенням, щоб залишити поєднання. Він прочитав кукушанам листа від Царгородського патріярха, який на першій місці їм обіцяв полегші і вдоволення їхніх вимог.¹²⁴

Відповідь представників містечка і народу на зайняте патріярхом становище була така: «Патріярх нам пропонує полегші, начебто ми поповнили якісь провини. Багато часу минуло, як ми внесли прохання до патріярха, а він завжди відповідав з призи́рством. Може сьогодні був добре наставлений, однак ми не маємо більше нічого просити від нього. Він не дає нам єпископа за нашим бажанням, а ми не потребуємо його єпископів.»¹²⁵

Переговори з єпископом Іларіоном проволікались. Рішуча і невідклична вимога кукушан була, щоб заступити єпископа Мелетія назначенням Партенія Зографського на єпископа, а не, як пропонував патріярх, щоб на місце єпископа Мелетія назначити близького свояка грецького митрополита Неофіта в Солуні.¹²⁶

Тоді патріярх спробував ще раз перехитрити кукушан. Не бажаючи збільшувати числа єпископів слов'ян з одного боку, а з другого — бажаючи усунути єпископа Іларіона з Царгороду, він запропонував єпископові Іларіону, щоб став Полинським єпископом на місце грецького єпископа Мелетія. Іларіон погодився на пропозицію патріярха, але тому, що кукушани повинні були заплатити за назначення єпископа Іларіона 15000 гроша, вони відмовились від такого зобов'язання.

Здавалось, що місія Іларіона закінчиться успіхом, але тоді російський представник при владі в Царгороді рішуче вимагав у патріярха, щоб він за всяку ціну, на бажання народу, назначив єпископом Партенія Зографського. Зі згодою патріярха Партеній був висвячений на єпископа 29 жовтня 1859 року, а 15 листопада вже прибув в Кукуш. Водночас єпископ Іларіон залишив Кукуш і повернувся до Царгороду, де від патріярха одержав похвалу й названня «спаситель заблуканих».¹²⁷

Партеній Зографський з почестями був прийнятий усім населенням в Кукуші, однак кукушани не забули пригадати йому, що він може залишитись в Кукуші не як патріярший єпископ, але як «слов'янський» єпископ. З приходом єпископа Партенія в Кукуш рух до поєднання був зламаний, натрапивши на енергійну реакцію. Більшість населення залишило поєднання. Однак це не потривало довго. Хоч новий єпископ зі своєю діяльністю реалізував бажання кукушан, впроваджуючи церковно-слов'янську мову в богослуження та народну — в школи, вже 1862 року залишив його народ, який не міг знести його визнавання Царгородського патріярхату, а Царгородський патріярх з

124. Ibid., p. 142; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 47.

125. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 142.

126. Ibid.; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 47.

127. DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, o. c., p. 143.

недовір'ям дивився на його реформи в Церкві та по школах. Тому вже 1862 року в Кукуші відновився рух за поєднання з католицькою Церквою, а єпископ Партеній, залишений обома сторонами, скоро попав в неласку Солунського митрополита Неофіта. 1868 року Партенія усунено з Полинської єпархії, а по його відході частина кукушан, зневірившись у вичікуванні самостійної православної Церкви, знова прийняла єдність з католицькою Церквою.¹²⁸

Аналізуючи в головних рисах Кукушське поєднання з католицькою Церквою в 1859 році, можна дійти до висновку, що рух кукушан за визволення з духовного рабства виявив себе у змаганні за те, щоб мати духовних пастирів й учителів своєї народности. Свої домагання вони реалізували вперто, віддано й однодушно серед македонського населення в Кукуші й околиці. Кукуш було самотнім містечком, яке рішуче порвало стосунки з Царгородським патріархатом.

б) Поєднання поза Кукушем — Болгарське поєднання 1860 року

Майже паралельно з Кукушським поєднанням, 1860 року в Царгороді з'єдналось з католицькою Церквою 1000 болгар.¹²⁹ Це поєднання лягло початком і основою болгарської з'єднаної Церкви, яка існує по сьогодні.

Незадовго після поєднання болгар з католицькою Церквою, турецький султан видав особливий «ферман» — лист «*Bulgar katolik milletı*», яким офіційно визнав їхнє поєднання з католицькою Церквою.¹³⁰ Болгари домагались від Папи, на початку 1861 року, щоб для з'єднаних католиків болгар в Турецькій імперії і також для з'єднаних македонців був один єпископ в особі їхнього кандидата Йосифа Сокольського. Уже 21 січня 1861 року надійшов папський лист до тодішнього папського легата в Царгороді, Бруноні, в якому Папа висловлює вдовolenня з приводу досягнутого успіху та поручає, щоб кандидат на єпископа, Йосиф Сокольський, прибув до Риму отримати єпископські свячення.¹³¹ В Римі Сокольський прийняв єпископські свячення з рук Папи 2 квітня 1861 року та був назначений титулярним архієпископом й апостольським вікарієм для з'єднаних болгар.¹³²

Після повороту з Риму архієпископ Сокольський в Царгороді був підступно схоплений противниками поєднання, греками, росіянами і нез'єднаними болгарами й відвезений російським кораблем до Одеси; він помер в Печерській Лаврі в Києві 1879 року.¹³³

128. Ibid.; p. 144; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 47.

129. EL DAROV G., *Die Union der Bulgaren mit Rom*, in *Ostkirchliche Studien* 10, Würzburg 1961, p. 3.

130. Там же, стор. 12.

131. SLAVOV A., *Kijevskijat zatvornik Arhiepiskop Josif Sokolski*, Sofija 1930, p. 98-102.

132. MANSI I., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 45, *Synodi Orientales (1860-1884)*, Paris, Graz 1911, p. 65.

133. SLAVOV A., *Kijevskijat zatvornik*, o. c., p. 140-174; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 55.

По схопленні архієпископа Сокольського, для з'єднаної Церкви назначено адміністратором священика латинського обряду Петра Арабаджійського, пароха з міста Пловдив в Болгарії. Він і після назначення на адміністратора не змінив обряду, а 1863 року повернувся назад у Пловдив. Потім, до 1865 року, генеральним вікарієм для болгар був поляк Франц Малчинський, який прийняв візантійський обряд. А 1865 року Ап. Столиця іменувала апостольським вікарієм Рафаїла Попова, домашнього кандидата, щоб закріпити поєднання, яке в міжчасі дуже ослабло.¹³⁴ Львівський з'єднаний митрополит Йосиф Сембратович висвятив Рафаїла Попова на Адріанопольського єпископа в Царгороді 19 листопада 1865 року, в церкві св. Івана Христителя.¹³⁵

в) Поворот до поєднання в Македонії

1870 року болгарська нез'єднана Церква отримала автономію і для неї була створена екзархія. Екзархом автономної болгарської Церкви став Іларіон Макаріопольський, до 22 травня 1872 року, коли був відлучений-екскомунікований патріархом. Його наступником, від 1872 року, був єпископ Антим, який старався у всіх областях, де жили болгары, поставити болгарських єпископів. Так-то й до містечка Кукуш він назначив єпископом архимандрита Ніля Изворова, якого населення містечка радо прийняло в 1873 році.¹³⁶

Незадовго після назначення єпископом Ніля Изворова, вже на початку 1874 року, турецька влада, під тиском Царгородського патріархату і російської дипломатії в Царгороді, відкликала всіх єпископів, які були назначені без султанського «фермана» — листа. Це відносилось до єпископа Ніля Изворова. Тоді він звернувся за порятунком до з'єднаного болгарського єпископа в Адріанополі, Рафаїла Попова, з бажанням з'єднатись з католицькою Церквою, і 2 лютого 1874 року написав до єпископа Рафаїла лист: «Бажання македонського народу є приєднатись до з'єднаної болгарської Церкви».¹³⁷

11 квітня 1874 року сам єпископ Ніль Изворов склав визнання віри в Царгороді, у приватній каплиці апостольського провікарія Мілані, у присутності генерального вікарія Тести, священика Софронія, брата єпископа Попова та Асумпціоніста Галаберта.¹³⁸

З'єднаний болгарський єпископ Рафаїл Попов помер 6 березня 1874 року в Адріанополі. Його наступником став іменований єпископ Ніль Изворов, папським бреве з 5 вересня 1876 року, і того ж самого року був потверджений султанським «ферманом».¹³⁹

134. Ibid.; ELDAROV G., *Die Union der Bulgaren mit Rom*, o. c., p. 22.

135. IVANIĆ I., *Mačedonija i mačedonci, unija u Mačedoniji, II*, Novi Sad 1908, p. 292.

136. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 56.

137. Там же, стор. 57.

138. Там же.

139. Там же, стор. 58.

Єпископ Ніль осів в місті Солунь, замість в Адріянополі, і розпочав свою ревну працю над поширенням церковного поєднання в тих околицях, а зокрема в Кукушській околиці. Результатом його діяльності в Македонії в 1879 році було: 36 парафій і стільки ж священників, 28 церков, 25 шкіл, 3442 родини, в яких жило коло 15000 з'єднаних македонців.¹⁴⁰

30 квітня 1879 року Папа привітав єпископа Ніля окремим листом та похвалив його, що він своїм прикладом багато вірних привернув до католицької Церкви,¹⁴¹ а 1883 року папа Лев XIII іменував Ніля Изворова архієпископом всіх з'єднаних болгар з осідком в Царгороді.¹⁴²

По відході Ніля Изворова до Царгороду були створені два Апостольські Вікаріяти: Апостольський Вікаріят для Тракії з осідком в Адріянополі, апостольським вікарієм якого став Михайл Петков й Апостольський Вікаріят для Македонії з осідком в Солуні-Кукуші, для якого був назначений Лазар Младенов.¹⁴³

г) Розвиток і доля Апостольського Вікаріату в Македонії

З'єднані вірні з Кукушського поєднання в 1859 році і з Болгарського поєднання з Царгороду в 1860 році, які до 1883 року мали одну церковну ієрархію, іменуванням двох апостольських вікаріїв для двох церковних областей, підуть двома шляхами; з єпископом Петковим в Адріянополі буде формуватись болгарська з'єднана Церква, а єпископ Лазар Младенов накреслить ясний шлях для з'єднаної македонської Церкви.

Свою повагою перед турецькою владою єпископові Младенову вдалось багато зробити для з'єднаної македонської Церкви. Вже 1885 року була заснована семінарія на передмісті Солуня, яке називалось Зейтілнік. І вже першого навчального року в семінарії було 43 студенти. Семінарія взяла назву від місцевості, в якій вона лежала — Зейтілнік, й управляли нею Лазаристи.¹⁴⁴ Старанням єпископа Младенова також число з'єднаних в Македонії помітно зростало. За свідченням головного настоятеля Лазаристів, в Солуні 1888 року, в Македонії було майже 60 з'єднаних сіл та коло сто тисяч з'єднаних вірних.¹⁴⁵

1) Перехід єпископа Лазара Младенова на православ'я

На початку 90 років минулого сторіччя єпископ Лазар Младенов опинився в

140. Ibid., p. 93; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 224.

141. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 57.

142. Ibid., p. 61; IVANIĆ I., *Mačedonija i mačedonci*, o. c., p. 297.

143. Ibid., p. 293; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 62; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 224; EL DAROV G., *Die Union der Bulgaren mit Rom*, o. c., p. 25; *Oriente Cattolico*, o. c., p. 185.

144. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 224; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 63.

145. Там же, стор. 62.

скрутнім положенні задля фінансової кризи семінарії в Зейтілніку, внаслідок чого дійшло до розриву між ним і Лазаристами, які провадили семінарію. Коли Семінарія Зейтілнік перебувала в кризі, єпископа Младенова оскаржено ще й у загарбанні великого майна для себе і для своєї рідні. А в такому тяжкому положенні про єпископа Младенова в той час почали ширитися ще й очорнювання. Нагодою до того стало викрадення католицької дівчини зі села Ембаркой, яке лежить поміж Солунем і Кукушем. В липні 1890 року з того села один турок, на ім'я Неджіб, викрав католицьку дівчину Софію, дочку Івана Чорліна з наміром, щоб з нею одружитись та щоб вона відкинула свою християнську віру і прийняла мусульманську. Дівчина з цим не погодилась і ціла справа опинилась перед судом в Солуні. Під час процесу в суді з'явився і єпископ Младенов, і коли дівчина виявила, що вона є переконаною християнкою та що не бажає прийняти мусульманської віри, єпископ Младенов виступив у її обороні, і суд був змушений звільнити дівчину і повернути її батькам. Батьки ж, побоюючись вертатись у своє село задля турецької помсти, просили єпископа, щоб дівчина з її матір'ю на якийсь час примістилася в єпископській резиденції в Солуні, доки не втихомириться і не піде в забуття ця афера. Єпископ вдоволів їхню просьбу.¹⁴⁶

Ображені турки підкупили з'єднаного католицького адвоката Камчеа, який обвинуватив єпископа Младенова перед папським легатом у Царгороді, ніби він затримав дівчину в резиденції з наміром, щоб з нею одружитись. Папський легат в Царгороді покликав єпископа Младенова до Царгороду для вияснення справи. Єпископ Младенов поїхав до папського легата, але про зміст їхньої розмови ніхто не довідався, владика Младенов повернувся до Солуня розчарований.¹⁴⁷ Тим часом вірменський католицький патріарх Азарян, 8 жовтня 1894 року, постарався в Царгороді про відлучення-екскомуніку для єпископа Младенова з боку турецької влади і водночас турецька влада назначила тимчасовим завідуючим для з'єднаних македонців і представником при владі Епіфанія Шанова. А також з Риму надійшов лист від кардинала Ледуховського, префекта Священної Конгрегації Поширення Віри, для єпископа Младенова, в яким читаємо: «Тому що всупереч усім твоїм обов'язкам, замість дати добрий приклад повіреному тобі стадові, ти дав згубний приклад, ми були змушені зайняти відповідне становище, щоб спасти твою місію. До нас надійшла вістка, що турецька влада тебе позбавила усякої влади. Ми про це повідомили Папу, який розпорядив, щоб тебе позбавити усякої юрисдикції. Не маєш, отже, більше ніякої церковної влади в Македонії і маєш повернутись до Парижа, до матірньої місійної хати.»¹⁴⁸ Лист такого змісту єпископ Младенов дуже боліче відчув. Йому дораджували, щоб поїхав до Царгороду, до католицького вірменського патріархату, або щоб замешкав у свого архиєпископа Ніля

146. Ibid., p. 78; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 225.

147. Там же.

148. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 78.

Ізворова в Царгороді й очікував наступного листа з Риму. В Царгороді його дожидали, а єпископ Младенов в міжчасі продав свою приватну каплицю в Солуні й архиєрейські ризи єврейському торговцеві, а своє майно переніс до свояків і вступив в переговори з представниками нез'єднаної болгарської екзархії. 15 жовтня 1894 року він, замість відплисти кораблем до Царгороду, поїхав поїздом до Софії. З Болгарії єпископ Младенов написав послання до всіх з'єднаних македонців, повідомляючи їх не лише про свій перехід на православ'я, але запрошуючи також і їх, щоб пішли за його прикладом. На заклик єпископа Младенова, багато македонських сіл пішло за прикладом свого пастиря, лишили поєднання з католицькою Церквою і перейшли до православної. В Болгарії Младенов був визнаний єпископом і назначений представником болгарської екзархії в Царгороді.¹⁴⁹

В Римі був виготовлений лист відлучення-екскомуніки для Младенова французькою і болгарською мовами та в квітні 1895 року вислано його до Царгороду. Апостольський вікарій в Царгороді, співбрат єпископа Младенова, Лазарист Бонетті, зарядив прочитати лист відлучення єпископа Младенова в усіх Церквах в Царгороді. А 2 травня 1895 року лист відлучення був вручений і Младенову. Однак ніхто з католиків не втратив цілком надії на покаяння Младенова і повернення до католицької Церкви. З цим наміром Лазаристи й Асумпціоністи старались вести переговори з Младеновим у Царгороді. Їхні переконування в короткому часі увінчались несподіваним успіхом: 15 травня 1895 року єпископ Младенов подякував болгарській екзархії за гостинність і подався до резиденції Вірменського католицького патріархату, звідки 26 травня 1895 року написав покаянний лист до папи Льва XIII, в якому благає, щоб як «блудний син» був прийнятий знову до католицької Церкви. Папа, за прикладом милосердного євангельського батька, йому це загарантував і Младенов, 22 липня 1895 року, прибув до Риму, де з нього знято кару відлучення. З Риму єпископ Младенов написав знову послання, яким відкликає своє попереднє послання, написане з Болгарії, та благає тих, які наслідували його перехід до православ'я, щоб наслідували і його повернення до католицької Церкви. Він сам більше не міг повернутись до Македонії, а провів останок свого життя, до 1917 року, в однім римській монастирі в покаянні і в молитві, зійшовши так зі сцени і для католиків, і для православних.¹⁵⁰

А з тих, які за першим закликом Младенова перейшли на православ'я, на його другий заклик мало хто повернувся назад до католицької Церкви. Таке потягнення єпископа Младенова спричинило наслідки великих розмірів на церковному полі з'єднаних македонців; їхнє число значно зменшилось. З 100000 вірних,¹⁵¹ відходом єпископа Младенова до православ'я 1894 року і його

149. Там же, стор. 79.

150. Там же, стор. 80.

151. Пор. стор. 100.

закликом до вірних, щоб наслідували його приклад, залишилось 20000 при католицькій Церкві, а в кінці 19 сторіччя з'єднаних македонців було лише 8000.¹⁵²

Назначений наступник єпископа Младенова, Епіфаній Шанов, був висвячений на єпископа 1895 року і населення Кукушу й околиці радо його прийняло. Він розгорнув свою діяльність в тих областях, які залишились у єдності з католицькою Церквою. В часах його єпископського служіння в Солунській, Кукушській, Єнідже-Вардарській та Гевгелійській областях в 26 парафіях діяло 48 священників і мали 28 своїх власних шкіл та було 12000 вірних.¹⁵³

2) Розподіл Македонії і нищення з'єднаної Церкви

В обох балканських війнах 1912-1913 року центром боротьби стала македонська територія між ріками Вардар і Струма. В першій балканській війні, в кінці 1912 року, спільними силами грецьких, болгарських і сербських військ турки були прогнані з Європи.¹⁵⁴ Після кількомісячного миру по першій балканській війні, влітку 1913 року зірвалася друга балканська війна, яку провадили християнські балканські сили між собою. Болгарія ціла об'єдналась проти своїх колишніх союзників, сербів і греків, які бажали зайняти території Македонії, які були під Болгарією, згодом Болгарія виповіла війну Туреччині й Румунії.¹⁵⁵

Під час другої балканської війни католицька Церква в Македонії в дуже короткім часі була майже цілковито знищена. Кукуш, центр з'єднаних македонців і фактичний осідок з'єданого єпископа, цілковито зруйновано грецькими військами в боротьбі проти болгарських військ. 6 липня 1913 року грецькі війська підпалили містечко: 1846 хат та 612 крамниць перетворились на порох і попіл, а з містечка лишились тільки згарища і руїни. Подібна доля стрінула й інших 40 сіл Кукушської околиці, 12 сіл Дойранської околиці та 15 сіл в частині Гевгелійської околиці, зайнятій греками.¹⁵⁶ Більшість населення Кукуша й околиці, в липні 1913 року, покинули свої доми, втікаючи перед грецькими військами, і розбіглись скрізь по Македонії під проводом своїх священників, шукаючи собі нового місця на житло.¹⁵⁷ У вересні 1913 року єпископ Шанов був арештований й інтернований в місті Наксос, а 1915 року його прогнано з Греції до Болгарії. Вірні, які бажали залишитись у своїх селах,

152. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, о. с., р. 93; IVANIĆ I., *Mačedonija i mačedonci*, о. с., р. 302.

153. Ibid., р. 293; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 225.

154. *Istorija na Makedonski narod*, т. II, о. с., р. 353-373.

155. Там же, стор. 375-376.

156. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, о. с., р. 87.

157. Ibid; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 226.

мусіли визнатись нез'єднаними, а нез'єднаний грецький єпископ в Дойран, з доручення грецької мілітарної влади, взяв їх під свою юрисдикцію.¹⁵⁸

Під натиском повстанських військ Болгарія вже 30 липня 1913 року мусіла капітулювати. Після капітуляції болгарських військ, друга балканська війна закінчилась мировим договором в Букарешті 10 серпня 1913 року, внаслідок чого македонська територія стала розділеною на три частини, а розподілом території також і з'єднані македонці опинились в трьох країнах: під Грецією, Сербією і Болгарією.¹⁵⁹

В Егейській Македонії під Грецією ще до I світової війни залишилась місійна станиця Лазаристів в Солуні і перетворений в руїни Кукуш. Семінарія в Зейтілнік була зруйнована греками 1914 року.¹⁶⁰ Колишні з'єднані села в Кукушській околиці були спалені, більшість населення розбіглось, а ті, які бажали лишитись, мусіли визнатись нез'єднаними та були піддані юрисдикції Дойранського нез'єданого єпископа.¹⁶¹

У Вардарській Македонії під Сербією, зі звіту єпископа Шанова виходить, що 1915 року були ще 222 з'єднані родини і 1200 вірних в таких парафіях: Бітола мала 38 з'єднаних родин в місті і 20 в довколишніх селах, Гевгелія мала 15 з'єднаних родин, Богданці — 27 з'єднаних родин, Стояково нараховувало 25 з'єднаних родин і Палюрці — 18 з'єднаних родин. Зі села Муїн під Грецією 36 з'єднаних католицьких родин були вигнані греками в Кавадарці, де під тиском нез'єднаної сербської Церкви та тодішнього уряду перейшли до православ'я, а подібне сталось і в найбільшій з'єднаній македонській парафії під Сербією, Пірава, де 43 з'єднані родини перейшли до православ'я.¹⁶²

В Болгарії жили македонські біженці католики, розсіяні по цілій країні. Тільки в Струмїці, яка тоді ще була під Болгарією, та в селах Струмської околиці, які турки залишили після Букарестського договору 1913 року, жило велике число з'єднаних македонців.¹⁶³ 1919 року, після Версальського мирного договору в Парижі, Струмїца з околицею була прилучена до «королівства сербів, хорватів і словінців», яке сформувалось після I світової війни. Так ще кілька тисяч з'єднаних македонців опинились разом в одній країні з вірними з Богданців і Гевгелії, де ще були з'єднані.¹⁶⁴ Над тими вірними юрисдикція єпископа Шанова, який 1915 року був висланий до Болгарії, перестала бути чинною. Тоді Папа поручив тих з'єднаних македонців опіці латинського архієпископа в Скоп'є, Лазара Меди, який в той час резидував в місті Призрен.¹⁶⁵ Однак латинський архієпископ Лазар Меда ніколи не отримав від

158. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 87, 91.

159. *Istorija na Makedonski narod*, t. II, o. c., p. 376-377.

160. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 89.

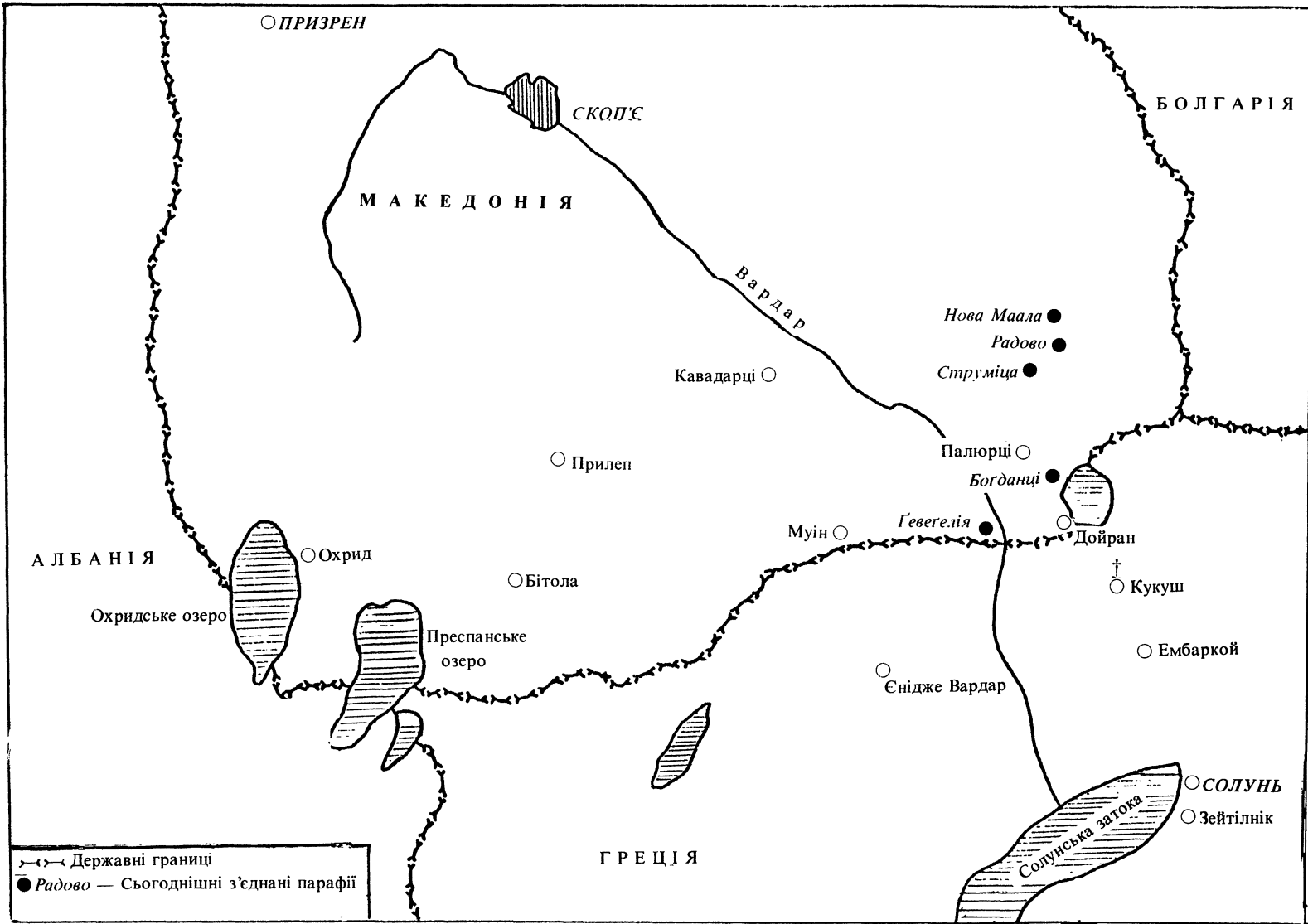
161. Пор. вище.

162. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 90.

163. *Ibid.*, p. 91; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 230.

164. *Istorija na Makedonski narod*, t. III, o. c., p. 7.

165. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 91, 96.

З'єднана Церква в Македонії

органів влади дозволу, щоб відвідати з'єднаних македонців в прикордонній області, яка була під мілітарною охороною.¹⁶⁶

3) З'єднані македонці в Крижевській єпархії

Декретом Священної Конгрегації Східних Церков від 19 жовтня 1923 року, коли юрисдикція Крижевського єпископа була поширена на всіх греко-католиків в Югославії, за винятком греко-католиків в Боснії і Герцеговіні, які мали свого апостольського адміністратора, і з'єднані парафії в Македонії стали прилученими до Крижевської єпархії.¹⁶⁷ Вже 1924 року для тих парафій був заснований окремий протопресвітерат св. Кирила і Методія, а першим протопресвітером став Христофор Димитров.¹⁶⁸ Під час II світової війни, коли цілу Югославію зайняли окупаційні війська, Македонія була зайнята болгарськими військами, тоді з'єднаних католиків в Македонії піддано юрисдикції з'єданого апостольського екзарха в Софії, Болгарія.¹⁶⁹ 1954 року засновано вікаріят для Македонії.¹⁷⁰ А декретом Священної Конгрегації Східних Церков від 3 липня 1972 року Скопсько-Призренського єпископа латинського обряду Йоакима Гербута, з осідком в Скоп'є, іменовано апостольським візитатором католиків візантійського обряду, які живуть в Македонії, з повною юрисдикцією над ними.¹⁷¹ Відтоді з'єднані вірні в Македонії підпадають безпосередній юрисдикції апостольського візитатора в особі єпископа латинського обряду в Скоп'є, навіть якщо і далі становлять складову частину Крижевської єпархії.

Сьогодні в Македонії існує 5 з'єднаних парафій: Струмїца, Радово і Нова Маала, які виникли після 1913 року через поселення біженців з Егейської Македонії, та парафії Гевгелія і Богданці, що були засновані ще 1868 року. В 5 парафіях нараховується 4593 вірних, яких обслуговують 5 священників.¹⁷²

166. Там же, стор. 96.

167. Arch. S. C. Or., *Ruteni, Crisio*, 1049/1928; *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, Križevci 1923, p. 3; Текст декрету подано в додатку, стор. 184, ч. XI.

168. *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, 1924, o. c., p. 3.

169. 1926 року, старанням апостольського візитатора Йосифа Ронкалі, пізнішого папи Івана XXIII, після скасування двох Апостольських Вікаріятів з 1883 року, була створена Апостольська Екзархія для з'єднаної Церкви в Болгарії, з осідком в Софії. Першим екзархом був іменований Кирил Куртев 31 липня 1926 року. Пор.: AAS, vol. XVII, 1926, p. 392, 526; *Oriente Cattolico*, o. c., p. 186; GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, o. c., p. 99; STIERNON R., *Il Santo Padre Giovanni XXIII e l'Oriente Cristiano*, in *Unitas*, Roma, (sett. ott.) 1959, p. 136.

170. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 228.

171. Відбиток декрету і супровідного листа Священної Конгрегації Східних Церков та їхній переклад подано в додатку, стор. 187, ч. XV; 188, ч. XVI; 188-9, ч. XVII; 189-190, ч. XVIII. Архів Ординаріяту Скопсько-Призренської єпархії.

172. *Opći Šematizam*, o. c., p. 186, 190, 191; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 228-236.

2) Вірні з Берестейського поєднання в Крижевській єпархії

а) Берестейське церковне поєднання 1595-96

Про Берестейське церковне поєднання з 1595-96 року існує широка література в українській, польській та російській історіографіях. Тому нам не слід тут писати обширно про Берестейське церковне поєднання, хоч воно було найчисленнішим з усіх церковних поєднань.

Безпосередньою підготовкою до з'єднання української православної Церкви з католицькою став 1595 року синод в Бересті Литовським, де зібралося 9 єпископів Київської митрополії, на чолі з митрополитом Михайлом Рагозою, і всі вони виявили свою готовість, щоб під визначеними умовами приступити до єдності з Ап. Престолом. 12 червня 1595 року виготовили вони офіційне прохання до папи Климента VIII і підписали його всі 9 єпископів Київської митрополії: Михайло Рагоза, митрополит Київський, Галича і всієї Русі, Іпатій Потій, єпископ Володимирський і Берестейський, Кирило Терлецький, екзарх, єпископ Луцький і Острозький, Григорій Герман, іменований архієпископ, владика Полоцький і Вітебський, Михаїл Копистенський, єпископ Перемиський і Самбірський, Гедеон Балабан, єпископ Львівський, Денис Збіруйський, єпископ Холмський, Леонтій Пельчицький, єпископ Пинський і Турівський, Іона Гоголь, архимандрит Кобринської церкви св. Спасителя; цей самий Іона Гоголь, іменований єпископ Пинський і Турівський.¹⁷³

Синод єпископів делегував двох владик, Іпатія Потія з Берестя та Кирила Терлецького з Луцька, щоб поїхали до Риму і встановили церковне поєднання в імені усіх єпископів Київської митрополії. Синод виготовив умови поєднання у 33 пунктах польською мовою, а згодом зроблено і латинський переклад і передано апостольському нунцієві у Варшаві, щоб він їх переслав до Риму.¹⁷⁴

В Римі два делеговані єпископи, Іпатій Потій і Кирило Терлецький, встановили поєднання з католицькою Церквою в імені усіх єпископів Київської митрополії. Поєднання стало дійсним 23 грудня 1595 року у Ватикані, в залі Константина Великого. Того самого дня папа Климент VIII видав апостольську конституцію «*Magnus Dominus*» про поєднання єпископів Київської митрополії з католицькою Церквою.¹⁷⁵

Остаточне поєднання було святково проголошене і ратифіковане на синоді єпископів в Бересті Литовським, який скликав митрополит Михайло Рагоза, від 14 до 20 жовтня 1596 року. На синод прибуло лише 6 з усіх 9 єпископів, які 1595 року підписали офіційне прохання про з'єднання з католицькою Церквою. З

173. ASV, A. A. Arm., I-XVIII, n. 1732, f. 1-2, 6 (versio latina); *Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600)*, ed. WELYKYJ A. G., Romae 1970, p. 79-81.

174. Ibid., p. 61-67; ASV, A. A. Arm., XVIII, n. 1858 (charta).

175. ASV, *Arch. dei Brevi Apostolici*, vol. 372, f. 57-70; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075-1953)*, vol. I, ed. WELYKYJ A. G., Romae 1953, p. 236-243.

трьох єпископів, які не прибули на синод, єпископ Пинський і Турівський, Леонтій Пельчицький в міжчасі помер, а єпископів Гедеона Балабана зі Львова і Михайла Копистенського з Перемишля перетягнув до опозиції противник поєднання князь Константин Острозький. Вони разом з князем Острозьким в той самий час скликали в Бересті протисинод.

З'єднані єпископи на синоді вготували документ ратифікаційної грамоти єдності з католицькою Церквою.¹⁷⁶ А через опозицію князя Острозького і відхилення галицьких єпископів Гедеона Балабана і Михайла Копистенського поєднання не мало бажаного загального успіху. Частина священства і вірних не прийняли єдності. Польське правительство визнало загальним офіційне поєднання ієрархії Київської митрополії. Але вже 1620 року Єрусалимський патріарх Теофан, подорожуючи до Москви з наміром збирання милостині, по дорозі висвятив Йова Борецького на нез'єданого Київського митрополита, а згодом й інших єпископів. Під натиском Козацтва польське правительство було змушене визнати й нову нез'єдану ієрархію. Та всупереч всім опорам, з часом всі єпархії Київської митрополії приступили до єдності. 1692 року Перемиський єпископ Інокентій Винницький приступив до єдності з католицькою Церквою,¹⁷⁷ а 1700 року і Львівський єпископ Йосиф Шумлянський та 1702 року Луцький єпископ Діонісій Жабокрицький з'єдналися з католицькою Церквою.¹⁷⁸ Таким чином в цілій Київській митрополії під Польщею поєднання було вповні переведене і воно у 18 сторіччі могло спокійно розвиватись аж до занепаду Польщі.

Вкінці 18 сторіччя, в наслідок розподілу Польщі (1772, 1793, 1795), більша частина української католицької Церкви опинилась під Росією, де в роках 1839-1875 була зліквідована, а Галичина з Перемишлем і Львовом підпали під Австро-угорську імперію, де українська католицька Церква жила та розвивалась і після її ліквідації в Росії. 1807 року для Галицької церковної провінції була заснована митрополія з осідком у Львові.¹⁷⁹

б) Про початки історії українських переселенців в Боснії і Хорватії

1878 року до Австро-угорської імперії прилучено в сьгоднішній Югославії визволену від турків Боснію. Першим старанням Віденського двору було заселити пусті і необроблені простори в прилученій країні. В тім намірі було

176. *Documenta Unionis Berestensis*, 359-362.

177. *Monumenta Ucrainae Historica*, vol. I, Romae 1964, p. 167-170; MARUSYN M. S., *Vereinigung der Peremysler Eparchie*, in *Analecta OSBM*, series II, vol. 2, Romae 1954, p. 419-451.

178. В часі Берестейського поєднання Луцький єпископ Кирило Терлецький був одним з протагоністів поєднання. Як Луцька єпархія відступила від поєднання, а згодом знова повернулася до єдності з католицькою Церквою, пор.: MARUSYN M. S., *Bischof Dionisij Zabokryckij und die Wiedervereinigung der Eparchie von Luck mit dem Apostolischen Stuhle*, in *Analecta OSBM*, series II, vol. IV, Romae 1963, p. 112-123.

179. ASV, *Secr. Brevi*, 4708, n. 10; ASV, *Bullarii Romani*, XIII, f. 97-101.

розписано до підвладних Австро-угорської імперії оголошення, в якому їм обіцялось по низькій ціні, або навіть безплатно, землі в Боснії.¹⁸⁰

Між різними охотниками, вже на початку 1890 років, зустрічаємо в північних пустелях Боснії і перших переселенців із Західної України.¹⁸¹ В більшому числі прибули переселенці із Західної України до Боснії в роках 1900-1913, а походили вони з таких повітів: Бучач, Збараж, Рава Руська, Тернопіль, Рогатин, Золочів, Броди, Дрогобич, Підгайці, Перемишль, Городенка, Товмач, Скалат та Гусятин, і прибуло кілька родин з Лемківщини.¹⁸² Походили, отже, вони всі із західних українських земель під Австро-угорщиною, де існувала і діяла українська католицька Церква, то й вони були з'єднаними католиками.

Одна частина українських переселенців осіла в Хорватії, куди сягала юрисдикція Крижевського єпископа. І тодішній Крижевський єпископ, Юліян Дрогобецький, взяв під свою опіку новоприбулих вірних. Він, уже на початку 20 сторіччя, вислав до них тодішнього Осієцького вікарія, Еміліяна Коцакова, який замешкав спершу в Славонському Броді, а потім коло Славонського Броду в Сібіні,¹⁸³ де 1908 року, рішенням ординаріату Крижевської єпархії ч. 1013/1908, була заснована парафія для українських переселенців.¹⁸⁴ Того ж самого року була заснована українська парафія і в Каніжі.¹⁸⁵ А 1909 року Крижевський єпископ, Юліян Дрогобецький, заснував українську парафію і в Липовлянах.¹⁸⁶ Так при кінці 1910 років в Хорватії існували вже три українські парафії.

в) Організація церковного життя між українськими поселенцями в Боснії

Українські поселенці в Боснії осіли на території Верхбоснійської церковної провінції, Сараєвського архієпископа і Банялуцького єпископа латинського обряду.¹⁸⁷

180. KLAJČ V., *Geschichte Bosniens*, о. с., р. 441-445.

181. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 146; РАМАЧ Лю., *Русини-українці в Югославії*, ц. тв., стор. 47; *Греко-католицька Церква в Боснії*, в *Нива*, Львів 1912, стор. 125.

182. Там же; КОСТЕЛЬНИК Г., *Крижевська єпархія*, в *Нива*, Львів 1933, стор. 180-181; *Jubilarni Šematizam* о. с., р. 146.

183. Пор. стор. 83.

184. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 142.

185. Там же, стор. 130.

186. Там же, стор. 133.

187. Цісарським рескриптом з 14 листопада 1868 року для Австро-угорщини була введена назва Австро-угорська монархія, «щоб задовольнити свого неспокійного і революційного партнера — Угорщину, відступаючи їй державні впливи в частині імперії, під назвою корони св. Стефана, якої король був одночасно цісарем імперії, з окремим двопалатним парламентом, урядом, адміністрацією і судівництвом. Спільний габзбурзький цісар-король об'єднував обидві частини в одну монархію». Пор.: ВЕЛИКИЙ А., *З історії християнської України*, том IX, ст. XX, *Устрій і життя українських земель в Австро-Угорщині (-1914)*, Рим 1977, стор. 89.

Хорватія, Бачка і Срем, куди простягалась юрисдикція Крижевського єпископа, належали до Угорського королівства корони св. Стефана, а Боснія, де Крижевський єпископ не мав юрисдикції, належала до Віденської корони двокоронного цісарства. Тому, що розподіл імперії потягав за собою і фінансові обов'язки, українських переселенців в Боснії піддано не владі Крижевського

В журбі про збереження власної віри українські поселенці в Боснії звернулися з проською до митрополита Андрея Шептицького, щоб вислав їм священика. Тоді митрополит Андрей представив свої клопоти тодішньому Крижевському єпископові, Юліянові Дрогобецькому, який уже 1897 року вислав священика Крижевської єпархії, Андрія Сеґедия між українських поселенців в Боснію, а 1900 року просив тодішнього Банялуцького єпископа латинського обряду, Марковича, щоб цей вистарвся у крайової управи в Сараєві про згоду на побут о. Сеґедия між українцями в Боснії в місті Прнявор. По одержанні згоди на право побуту в Боснії від крайової управи в Сараєві, заходами о. Андрія Сеґедия вже 1900 року засновано дві парафії між українцями в Боснії: у Прняворі і в Дев'ятині.¹⁸⁸ Потім відвідав українських переселенців в Боснії митрополит Шептицький 1902 року, і це були перші його відвідини в Боснії. При цій нагоді митрополит обговорював з архієпископом латинського обряду Штадлером в Сараєві справу утворення п'яти нових українських парафій в Боснії, для яких були б назначені українські священики з Галичини, та — про номінацію генерального вікарія для греко-католиків в тій країні, яких мала б субвенціонувати крайова управа в Сараєві. При цих відвідинах митрополит вирішив спровадити до Боснії Студитів з України, щоб забезпечити духову обслугу українських поселенців в новій країні. З цією метою було куплено терен і збудовано відповідний монастир в місцевості Камениця.¹⁸⁹ Другий раз відвідав митрополит Шептицький українських поселенців в Боснії 1909 року, коли прибув, щоб посвятити новозбудований студитський монастир і церкву в Камениці. А третій раз митрополит Шептицький бував у Боснії 1913 року, але цим разом він занедужав і цілий час свого побуту перевів в студитським монастирі в Камениці й нікого не приймав. Потім, ще 1928 року, митрополит

з'єданого єпископа, який жив в недалекім сусідстві в Хорватії, але — владі латинського архієпископа в Сараєві. Пор.: ЗОБКІВ М., *Уніятське єпископство в Хорватії*, в *Дію*, ч. 286, Львів 21 грудня 1901, стор. 1: «...в посліднім часі після моїх інформацій до 300 душ Галицьких Русинів поселенців /с/ в околиці Слав. Броду (в Хорватії) і до 1000 душ (точних дат не маю під рукою) руських поселенців в Босні в околиці містечка Прнявор.

Єпископ Дрогобецький уважає іменно і тих всіх за своїх вірних і вислав перед роком до Прнявора навіть свого священика о. Сеґедия, угорського Русина, якого босаньське правительство удержує і котрий стоить, як чую, безпосередно під юрисдикцією латинського архієпископа з Сараєва.» (підкреслення наше).

188. *Jubilarni Šematizam*, о. с. р. 147; МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого української католицької Церкви в Боснії*, в *Християнський Календар*, Руски Керестур 1973, стор. 87.

189. Монастир з церквою для Студитів збудовано в Камениці 1907 року. 1914 року монастир разом з церквою згорів. 1922 року монастир було закрито, а 1924 — знова відновлено, та лише на два місяці. Монахів потім виселено. Монастир перейшов у посідання Крижевської єпархії і завідував ним о. Михайло Юриста, згодом — сестри Василянки до 1932 року. 1933 року засновано парафію в Камениці. Пор.: САЛАМОН С., *Монастир Студитів у Камениці*, в *Ювілейний Календар для українців в Югославії*, Дервента 1940, стор. 51-52; БІЛЯК О., *Українці в Боснії і Славонії*, в *Ювілейний Календар для українців в Югославії*, 1940, стор. 41; МАРУНЧАК М., *Українці в Румунії*, ц. тв., стор. 54.

Шептицький, в товаристві Крижевського єпископа Діонісія Нярадія (1920-1940), відвідав парафії Крижевської єпархії в Бачці і в Сремі.¹⁹⁰

Старанням митрополита Шептицького Ап. Столиця 1910 року іменувала о. Йосифа Жука, ректора Семінарії у Львові, генеральним вікарієм для греко-католиків у Боснії і Герцеговіні з осідком в Сараєві.¹⁹¹ В Боснії і Герцеговіні в той час жило приблизно 8000 українських поселенців.¹⁹² Того самого року в Боснію був висланий другий священник Крижевської єпархії, Михайло Уйфалуші, з Галичини прибув о. Фелікс Шудло, крім того в Боснії були монахи Студити в Камениці, а о. Жук генеральний вікарій, спровадив туди і кількох своїх колишніх семінаристів зі Львова: ще 1910 року приїхав о. Михайло Кіндій, 1911 року — о. Юрій Клодій, а 1912 року приїхав і о. Григорій Біляк.¹⁹³ Число священників збільшилося, деякі парафії вже були засновані, в Прняворі і в Дев'ятині 1900 року, а 1906 року засновано парафію в Старій Дуброві,¹⁹⁴ 1910 року засновано Банялуцьку парафію з осідком в Козарці,¹⁹⁵ і парафію Козарац¹⁹⁶ та парафію в Дервенті.¹⁹⁷ Для згаданих парафій о. Йосиф Жук був генеральним вікарієм з осідком в Сараєві до 1 травня 1913 року, коли відїхав на парафію до Відня.¹⁹⁸ Занепад здоров'я о. Жука серед невідрадних обставин праці не дозволив йому на довший побут в Боснії, а, крім того, українська інтелігенція в

190. САЛАМОН С., *Про побут митрополита Андрея в Боснії*, в *Ювілейний Календар для українців в Югославії*, 1940, стор. 36-37.

191. Своєю номінацією на генерального вікарія для греко-католиків у Боснії і Герцеговіні, о. Жук практично став обрядовим вікарієм Сараєвського архієпископа, голови Верхбоснійської церковної провінції, а відтак — обрядовим вікарієм Банялуцького єпископа латинського обряду, на території якого жила абсолютна більшість українських поселенців та де були засновані всі українські парафії, а також — і обрядовим вікарієм Мостарського єпископа латинського обряду в Герцеговіні, хоч в цій єпархії не засновано жодної української парафії то, мабуть, і тут жило невелике число українських поселенців.

Рік номінації генеральним вікарієм о. Жука 1907 не точно наводить БІЛЯК О. в статті: *Українці в Боснії і Славонії*, ц. тв., стор. 40, а за ним мабуть повівся і *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 147. Повідомлення про номінацію на генерального вікарія для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні отримав о. Жук від митрополита Шептицького 11 липня 1910 року. Пор.: МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого української католицької Церкви в Боснії*, ц. тв., стор. 99.

Про прощання о. Йосифа Жука, ректора духовної семінарії у Львові, подано в газеті *Руслан*, Львів 6 вересня 1910, стор. 3: «... Завтра (вторник) о год. 6,55 минут вечером виїздить о. др. Жук до Відня, де зложить візити Нунцієві і мін. Буріянові. В місяці падолисті представиться о. чр. Жук цісареві Франц Йосифові. В найблизшу неділю рано буде вже о. др. Жук в Сараєві і відправить Службу Богу.»

192. МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого української католицької Церкви в Боснії*, ц. тв., стор. 94-95.

193. Там же, стор. 101; БІЛЯК О., *Українці в Боснії і Славонії*, ц. тв., стор. 41; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 147.

194. Там же, стор. 159.

195. Там же, стор. 151-152.

196. Там же, стор. 156-158.

197. Там же, стор. 161.

198. МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого української католицької Церкви в Боснії*, ц. тв., стор. 101.

Сараєві від початку була невдоволена з залежності свого генерального вікарія від архієпископа латинського обряду і бажала незалежності української католицької Церкви в Боснії. Своє незадоволення інтелігенція висловила в протестнім листі, якого вислала до папи Пія X, і повідомила про це 19 жовтня 1910 року о. Жука, генерального вікарія.¹⁹⁹ Щоб, запобігти усяким спорам, 24 жовтня 1910 року, появилася від компетентних чинників у Сараєві відповідь на протест української інтелігенції зі Сараєва, в «Bosnische Post» під заголовком: «Die Graeco-Katoliken in Bosnien».²⁰⁰

199. Там же, стор. 102. Зміст листа української інтелігенції в Сараєві з 19 жовтня 1910 року: «До Високопреподобного Отця Д-ра Йосифа Жука, совітника гр. кат. Митр. Конс. у Львові і т. д. тепер іменованій ген. Вікарій під юрисдикцією лат. єпископів в Боснії – Сараєві.

Ваше Високопреподобіє!

Маю честь повідомити Ваше Високопреподобіє, що всі Русини інтелігенти (недуховні) Сараєва, підписали і дня 14. с. м. вислали до св. Отця Пія X, папи римського, протест проти стану, що з Вашим іменованем на Ген. Вікарія в Боснії підчинені Ви з духовенством і вірними гр. католиками під юрисдикцію латинських єпископів в Боснії.

В протесті заявляють, що ніяк не признають і не можуть признати над собою церковної юрисдикції латинських, чужих їм єпископів.

Рівночасно заявляють: „Як довго буде наше гр. кат. духовенство в Боснії як небуть зависиме від латинських єпископів, так довго будемо, признаючи в юрисдикції status quo ante рівнодушно відноситися до гр. кат. духовенства в Боснії, бо не можемо його признати „своїм“”.

Прошу се прийняти до ласкавої відомости. З глибоким поважанем за підписаних Д-р Михайло Зобків, унів. доцент, секр. б. г. правительства.»

200. Там же, стор. 103-104. Зміст відповіді з 24 жовтня на протест української інтелігенції зі Сараєва:

«Відношення Ап. Столиці до греко-католиків у Боснії таке саме, як у цілїм католицьким світі. Щодо греко-католиків — то це підчинення під Ап. Столицю зовсім не нарушує прав, особливо їх слов'янської Літургії, а також запевнена й осібна управа духовенства.

Існує закон Католицької Церкви, що там де нема греко-католицького єпископа, уніяти підлягають юрисдикції римо-католицького єпископа. В цім конкретнім випадку, в яким внесено від українців меморандум до Ап. Столиці, факт, що греко-католики підлягають владі архієпископа в Сараєві, не дає ні найменших підстав до цього, щоби українці могли побоюватись латинізації або насильної денационалізації. Церковні круги Сараєва далекі від цієї думки. Для українців колоністів спроваджувано насамперед священиків з Крижевської єпархії. Коли ж вони, не уміючи по-українському, не могли вдоволити своїм душпастирським обов'язкам, спроваджено українців священиків з Галичини. Для п'ятьох існуючих в Боснії греко-католицьких парафій іменовано власне осібного генерального вікарія з осідком в Сараєві.

Генеральний вікарій є дійсно підданий архієпископському престолові в Сараєві, але він поставлений нарівні з єпископами. Він має повну юрисдикцію над усіми греко-католиками у Боснії, у своїм урядуванні він незалежний від архієпископського престолу, а його відношення до влади безпосереднє. Крім свячення пресвітерів, генеральний вікарій є повновладним єпископом...

З цитованого слідує, що про заміри латинізації греко-католиків у Боснії і мови нема. На доказ цього нехай послужить ще й це, що архієпископ Штадлер заступав думку утворення греко-католицького єпископського престолу з осідком в Сараєві і то в цей спосіб, щоб цей єпископ, як апостольський вікарій, був залежний безпосередньо від Риму. Архієпископ Др. Штадлер ще й нині цієї думки, а Ап. Столиця відноситься до неї дуже прихильно. Краєва влада в Сараєві не піднесла проти цього плану жодного застерження.

Хоч у Сараєві дуже мало осілих греко-католиків, але все-таки у плані будова греко-католицької церкви і римокатолицькі духовники відносяться до цієї думки дуже прихильно.»

Задля стану власного здоров'я і з огляду на невдоволення української інтелігенції в Боснії, о. Жук залишив Боснію, відїхав на пароха до Відня, а вирішення справи незалежності української католицької Церкви в Боснії залишив компетентним до того чинникам.

З відходом о. Жука до Відня українська католицька Церква в Боснії залишилась без свого пастиря. Тоді митрополит Шептицький почав робити старання при Віденській владі й Ап. Столиці, щоб українських вірних в Боснії вповні виїняти з-під юрисдикції ієрархії латинського обряду і піддати їх владі власного апостольського адміністратора, який, через Священну Конгрегацію Поширення Віри, підлягав би безпосередньо Ап. Престолові. 7 жовтня 1914 року, на старання митрополита Шептицького, назначено апостольського адміністратора для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні.²⁰¹ Ним став о. мітрат Олекса Базюк з Галичини. 31 грудня 1914 року він приїхав до Сараєва і перебував там до 1917 року, коли переніс свій осідок до Бая Луки, щоб бути ближче до своїх вірних і тим переніс також осідок Баялуцької парафії з Козарцю до Бая Луки.²⁰²

Про діяльність о. Базюка, апостольського адміністратора між українцями в Боснії і Герцеговіні, мало відомо, бо його служіння припало в роках I-ої світової війни і в тяжкі повоєнні часи до 1924 року. Олекса Базюк був апостольським адміністратором до 23 липня 1924 року, коли скасовано Апостольську Адміністрацію для греко-католиків у Боснії і Герцеговіні, а вірних скасованої Апостольської Адміністрації піддано владі Крижевського єпископа.²⁰³ Колишній апостольський адміністратор, Олекса Базюк, став першим єпископським вікарієм для українців в Боснії в складі Крижевської єпархії і на тім становищі лишився до 1927 року, коли повернувся назад до Львова, де й помер 1943 року.²⁰⁴ Після повороту о. Базюка до Львова, 16 червня 1928 року, Крижевський єпископ Діонісій Няраді іменував Осієцьким єпископським вікарієм для греко-католиків в Боснії Франціска Латковича, який перебув на цім становищі аж до своєї смерті 1955 року.²⁰⁵ По смерті Франціска Латковича, того ж самого року був назначений єпископським вікарієм для Боснії Григорій Біляк і залишився ним аж до кінця свого життя, до 21 лютого 1977 року.²⁰⁶

Завдяки прилученню до Крижевської єпархії українські поселенці в Боснії зазнали культурного і релігійного відродження в періоді від 1924 до 1940 року.

201. Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 2123/1928. Текст декрету подано в додатку, стор. 183-4, ч. X.

202. Jubilarni Šematizam, о. с., р. 147, 152; БІЛЯК О., *Українці в Боснії і Славонії*, ц. тв., стор. 40-41; МИЗЬ Р., *Фрагменти з минулого Української Католицької Церкви*, ц. тв., стор. 105-107.

203. Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 2123/1928, о. с.; *Епархијски Vjesnik*, n. 4, Križevci 1924. Текст декрету подано в додатку, стор. 185, ч. XII.

204. Jubilarni Šematizam, о. с., р. 153.

205. Там же, стор. 148.

206. Там же, стор. 150; *Християнський Календар*, Руски Керестур 1978, стор. 141-142. Про остаточне оформлення церковної організації в Боснії буде мова згодом.

За Крижевського єпископа Діонісія Нярадія (1920-1940), в Боснії засновано ще нові парафії в Лишні — 1931 року, в Лепениці — 1930/33 року та в Камениці — 1933 року. Єпископ Діонісій спровадив нових священників з України, а 1934 року розділив вікаріят на два протопресвітерати: Банялуцький і Прняворський.²⁰⁷ До складу Банялуцького протопресвітерату увійшло 5 парафій: Баня Лука, Камениця, нечинна від 1945 року, Козарац, Церовляни та Стара Дуброва, нечинна від 1945 року.²⁰⁸ До складу Прняворського протопресвітерату увійшли парафії: Дев'ятина, Дервента, Лепениця, нечинна від 1945 року, Лишня та Прнявор.²⁰⁹

Після пережитих страхіть II світової війни багато українців залишили свої парафії в Боснії і переселились до Бачки та Срему, де в нових осередках засновано для них нові парафії, або поселювались у вже існуючих з'єднаних парафіях в тих округах. Через виселення вірних, в Боснії стали нечинними парафії Камениця, Лепениця і Стара Дуброва, а інші парафії в Боснії чисельно зменшилися.

З огляду на зменшення вірних і нечинність деяких парафій в Боснії, 1962 року, рішенням ординаріату Крижевської єпархії ч.80/1962 з двох попередніх протопресвітератів створено один Банялуцький протопресвітерат, у склад якого увійшли парафії: Баня Лука, Дев'ятина, Дервента, Козарац, Лишня, Прнявор і Церовляни.²¹⁰

В 30-тих роках 20 сторіччя в Боснії жило кільканадцять тисяч українських поселенців.²¹¹ 1962 роки число вірних новоствореного Банялуцького протопресвітерату досягало 7200 душ.²¹² А 1974 року число вірних цього ж протопресвітерату, під назвою «Боснійський протопресвітерат», досягало 5744 душ.²¹³

3) Вірні з Румунського поєднання в Крижевській єпархії

а) Румунське поєднання 1698 року

Початки християнства в землях, які заселює сьогодні румунський народ, були латинські. Християнство проникло туди в 3-4 сторіччі через торговельні зв'язки по ріці Дунай і Чорним Морем.

В пізнім Середньовіччі румунські землі входили до складу першої і другої

207. БІЛЯК О., *Українці в Боснії і Славонії*, п. тв., стор. 37; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 148, 150.

208. Там же, стор. 151-160.

209. Там же, стор. 161-171.

210. Там же, стор. 150.

211. КОСТЮК М., *З релігійно-культурного життя українців в Боснії, посвячення греко-католицької каплиці в Баня Луці*, в *Місіонар Пресвятого Серця Ісусового*, ч. I, Жовква 1932, стор. 20.

212. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 150.

213. *Opći Šematizam*, о. с., р. 190.

Болгарської імперії. Це було причиною впровадження візантійського обряду і старослов'янської мови в богослужбах у румунів. З часом старослов'янська мова стала офіційною мовою між румунами, так як латинська мова на Заході. А в залежності від болгарської Церкви і румуни були перетягнені до візантійського відступства.²¹⁴

Спроби церковного поєднання між румунами були в 15 сторіччі у Валахії і Молдавії, однак вони не мали тривалого успіху. Церковне поєднання, яке закріпилось і поширилось між великою частиною румунського народу, було поєднання румунів Трансільванії 1698 року.

Австро-угорський імператор Леопольд (1657-1705), після визволення Відня від турків 1683 року, визволив і Трансільванію, і 1687 року, договором в Блажі, вона стала прилученою до Угорського королівства. Імперським декретом з 1691 року була відновлена релігійна свобода для католиків у Трансільванії, а резолюцією з 1692 року румунів було запрошено до поєднання з католицькою Церквою і, при тому, для з'єднаного духовенства обіцялись рівні права і привілеї, які мало в Угорщині духовенство латинського обряду.²¹⁵

Головним подвижником поєднання став військовий капелян імперських військ в місті Алба Юлія, єзуїт Ладислав Барані. Він заприятелював з румунським єпископом Алба Юлії, Теофілом Сзеремі і, за згодою єпископа, він 1697 року, зібраному духовенству на річній синоді в Алба Юлії, представив суть поєднання. Синод погодився, щоб прийняти єдність з католицькою Церквою і видав синодальний декрет, в якому приймає 4 пункти-вимоги поєднання з Флорентського Собору: 1. про Зверхність Папи, 2. про Чистилище, 3. не сумнівається, що безквасний хліб є вистачальною матерією для жертви Пресвятої Євхаристії, 4. походження Св. Духа, третьої особи Пресвятої Тройці, від Отця і Сина, а тоді представляє ще три умови поєднання: 1. щоб священники і монахи грецького обряду були рівні в правах і привілеях не лише зі священниками латинського обряду, але також і з аріянами, лютеранами і кальвіністами, 2. щоби в кожній місцевості, де існує парафія, був і парафіяльний дім, щоб парох не мусів мешкати в якомсь іншому домі, 3. щоб парохі були залежні від єпископів, а не від цивільних, як це було аж до того часу.²¹⁶

Щоб поєднання могло вважатись встановленим, треба було потвердження церковної і цивільної влади. З тим наміром декрет синоду було передано до кардинала Леопольда Колоніча до Відня. Кардинал Колоніч старався про визнання умов поєднання з боку імператора. Та під час процесу ухвалення рішень синоду єпископ Теофіл несподівано помер 1697 року і цілу справу поєднання припинено.²¹⁷

214. *Oriente Cattolico*, o. c., p. 266-267.

215. NILLES N., *Symbolae*, vol. I, o. c., p. 164; LACKO M., *Die Union in Rumänien (1698)*, o. c., p. 231.

216. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 169-170.

217. Там же, стор. 179-180.

Наступником єпископа Теофіла 1697 року став Атанасій Ангел, з яким єзуїт Ладислав Барані також обговорював справу поєднання. Єпископ Атанасій виявився прихильником поєднання; на 7 жовтня 1698 року він скликав синод духовенства до Алба Юлії, де з'єднання було офіційно встановлено. Видано синодальну заяву з'єднання, яку підписав єпископ Атанасій і 38 протопресвітерів в імені їхніх протопресвітератів. В заяві прийнято 4 пункти-вимоги Флорентського поєднання та представлено три умови для поєднання: 1. щоб румунська Церква могла затримати візантійську Літургію і старий календар, 2. щоб Атанасій лишився румунським єпископом до кінця свого життя, а по його смерті, щоб синод мав право вибрати нового єпископа, який потім був би potwierджений Ап. Столицею, 3. щоб привілеї духовенства лишились незмінними.²¹⁸ Заяву з'єднання вислано до Відня, до кардинала Леопольда Колоніча, який 16 лютого 1699 року вистарався в імператора «*Diploma Leopoldinum*», яким визнано для всіх з'єднаних священників в імперії соціальні права і привілеї нарівні з духовенством латинського обряду.²¹⁹ 5 вересня 1700 року, на річній синоді в Алба Юлії, поєднання було ратифіковане. Ратифікаційний документ актив і декретів поєднання підписав єпископ Атанасій, 54 протопресвітерів та 1563 пресвітерів.²²⁰ 1701 року єпископ Атанасій склав визнання віри та був визнаний з'єднаним єпископом Папою й імператором,²²¹ а з огляду на те, що виникли обвинувачення проти нього, був йому приділений єзуїтський «теолог», як «*Causarum generalis auditor*».²²²

По смерті єпископа Атанасія 1713 року, після двох років необсадження єпископської столиці, 1715 року, на синоді в Сібіу був обраний єпископом Іван Патакі, згодом же, того самого року, potwierджений імператором.²²³ А папа Інокентій XIII 15 травня 1721 року буллею «*Rationi congruit*» заснував єпархію для з'єднаних румунів в місті Фогараш, а єпископа Івана Патакія іменував першим Фогарашським єпископом.²²⁴ Єпархію для з'єднаних румунів було засновано у Фогараші, недалеко Алба Юлії, з огляду на протести резиденційального єпископа латинського обряду в Алба Юлії, який покликався на 9 канон Собору Лятеранського IV, що забороняв наявність двох єпископів в тім самім місті. Фогараш було в більшості протестантським містом в горах Карпатах і невідповідним на осідок єпископа. Єпископ Патакі нерадо там

218. Там же, стор. 202-211.

219. Там же, стор. 224-227.

220. Там же, стор. 246-249.

221. Там же, стор. 281-290.

222. Цей уряд єзуїтського «теолога» протривав у з'єднаній румунській Церкві аж до 1773 року, коли був скасований Чин Єзуїтів. Пор.: *Oriente Cattolico*, о.с., р. 270.

223. NILLES N., *Symbolae*, vol. I, о.с., р. 409-411.

224. Там же, стор. 431-436.

перебував до своєї смерті 1727 року.²²⁵ А його наступник Інокентій Клайн (1730-1751) переніс 1738 року осідок єпархії в місто Блаж.²²⁶

Поєднання між румунським народом скоро ширилося і вже 1748 року Ап. Столиця заснувала для з'єднаних румунів Великоварадинський Апостольський Вікаріят,²²⁷ який 1777 року був канонічно оформлений у Великоварадинську єпархію.²²⁸ До 1853 року з'єднані румунські єпархії Фогарашська і Великоварадинська були суфраганськими єпархіями Острогонського латинського архієпископа, примаса Угорщини. 1853 року папа Пій IX буллою «*Ecclesiam Christi*» заснував митрополію для з'єднаних румунів. Фогарашська єпархія, якій було присвоєно історичне ім'я Алба Юлія, була піднесена до гідності митрополії,²²⁹ якій піддано як суфраганські єпархії: Великоварадинську та дві новозасновані 1853 року румунські єпархії, Герла і Лугож.²³⁰

б) З'єднані румуни в Крижевській єпархії

19 жовтня 1923 року Священна Конгрегація Східних Церков, декретом ч. 9992, поширила юрисдикцію Крижевського єпископа на всіх греко-католиків, які живуть в Югославії, за винятком греко-католиків в Боснії і Герцеговіні, які мали свого апостольського адміністратора.²³¹ Через поширення юрисдикції Крижевського єпископа на всіх греко-католиків в Югославії і румунські греко-католики, які живуть в частині Банату, що належить Югославії, були вийняті з-під влади Лугожського румунського єпископа в Румунії і піддані владі Крижевського єпископа. Становлять вони чисельно найменшу складову частину Крижевської єпархії у двох парафіях в Банаті: Марковац, заснована 1864 року, та Янков Мост, заснована 1891 року.²³²

1941 року, рішенням ординаріату Крижевської єпархії було засноване єпархіяльне намісництво (вікаріят) для Сербії і Банату, поділене на два протопресвітерати: Сербійанський, який творила парафія в Београді, і Банатський, в склад якого ввійшли парафії: Марковац, Янков Мост і парафія Зренянин, заснована 1940 року, а нечинною уважалось її вже 1962 року.²³³

В часі II світової війни, від 1941 до 1943 року, Священна Конгрегація

225. Там же, стор. 479.

226. *Ibid.*, p. 533-540; *Oriente Cattolico*, o. c., p. 271; LACKO M., *Die Union in Rumänien (1698)*, o. c., p. 234.

227. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 603.

228. *Ibid.*, p. 647; *Oriente Cattolico*, o. c., p. 272.

229. *Ibid.*; NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 681.

230. Там же, стор. 681-682.

231. *Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio*, 1049/1928, o. c.; Текст декрету подано в додатку, стор. 184, ч. XI; *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, 1923, o. c., p. 3.

232. *Opći Šematizam*, o. c., p. 184; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 221.

233. Там же, стор. 219-222.

Східних Церков румунських вірних в парафіях Марковац і Янков Мост піддала тимчасовій владі Лугожського румунського єпископа. Лугожський єпископ, 7 лютого 1943 року, декретом ч. 1669, знов віддав управу згаданих парафій тодішньому делегатові Крижевської єпархії для тієї частини вірних, Йосифові Белі Ромеру.²³⁴

Точне число румунських вірних в парафіях Марковац і Янков Мост, яких тепер обслуговує один румунський священик, протопресвітер Василь Міклеу, тяжко встановити, бо чимало румунських вірних в Банаті живуть в діяспорі поза парафіями. Ювілейний Шематизм Крижевської єпархії з 1962 року подає 800 вірних в парафії Марковац і 250 — у парафії Янков Мост.²³⁵ Новіші джерела подають менше число румунських вірних в Крижевській єпархії, 643,²³⁶ а ординаріат Крижевської єпархії з 1983 року подає число 630 румунських вірних Крижевської єпархії в Банаті.

VI. ЗМЕНШЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОГО ЄПИСКОПА ПІД ЧАС ІІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Під час ІІ світової війни територія Югославії була розподілена між різними окупаційними військами. Внаслідок розподілу території, юрисдикції Крижевського єпископа не могла бути чинною у всіх частинах єпархії. Тоді з'єднаних католиків в Македонії, які від 1923 року належали до Крижевської єпархії, піддано владі болгарського апостольського екзарха в Софії.²³⁷ З'єднаних румунських вірних в Банаті, які від 1923 року належали до Крижевської єпархії, було тимчасово піддано владі Лугожського з'єданого єпископа.²³⁸ 1941 року підпала під Мадярщину Бачка і її відокремлено границею від осідку єпархії в Крижевцях. Цим унеможливлено виконання духовної опіки і юрисдикції місцевого єпископа з Крижевців над вірними в Бачці, що й зумовило утворення окремої делегатури для Бачки. 15 квітня 1941 року ординаріат Крижевської єпархії, декретом ч. 848/1941, назначив о. Йоакима Сегедия єпархіяльним делегатом для Бачки з осідком в Руськім Керестурі, а Священна Конгрегація Східних Церков 5 липня 1941 року заснувала Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Бачці. Апостольська ж Нунціятура в Будапешті, декретом ч. 5750/1941 від 16 липня 1941 року, назначила мадярського Калочського архієпископа латинського обряду апостольським адміністратором для греко-католиків в Бачці, а юрисдикція його, як апостольського адміністратора, почалась 1 серпня 1941 року. В номінаційнім декреті апостольського

234. Там же, стор. 219.

235. Там же, стор. 221.

236. *Oriente Cattolico*, о. с., р. 230.

237. Cf. р. 106: GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, о. с., р. 99.

238. Пор. више.

адміністратора для греко-католиків в Бачці зазначувалося, що для греко-католиків в Бачці слід назначити окремого вікарія «з усією дбайливістю для того, щоб у вищезгаданих парафіях зберегти візантійський обряд зі старослов'янською літургічною мовою». На це з Риму звернули окрему увагу, щоб задля особливих обставин не сталось із з'єднаними парафіями в Бачці те, що раніш уже з іншими з'єднаними парафіями і єпархіями на території Мадярщини, де крім старослов'янської мови в богослужбах впроваджувано і народну мадярську мову. Апостольський адміністратор для греко-католиків в Бачці, Калочський архієпископ, вибрав окремим вікарієм для греко-католиків в Бачці Йоакима Сегедія, який залишився на цій становищі до 3 січня 1946 року,²³⁹ коли було скасовано Апостольську Адміністратуру для греко-католиків в Бачці.

VII. ПРИВЕРНЕННЯ ПОПЕРЕДНЬОЇ ЮРИСДИКЦІЇ КРИЖЕВСЬКОМУ ЄПИСКОПОВІ 1946 РОКУ І ВСТАНОВЛЕННЯ БАЧВАНСЬКОГО ВІКАРІЯТУ ТА ЙОГО ПОШИРЕННЯ НА ВОЙВОДЯНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ

3 січня 1946 року Священна Конгрегація Східних Церков, декретом ч. 204/1946, скасувала Апостольську Адміністратуру для греко-католиків в Бачці, а з'єднані парафії знову піддала владі Крижевського єпископа.²⁴⁰ Тодішній Крижевський єпископ, Янко Шімак (1942-1946),²⁴¹ наступник єпископа Діонісія Нярадія, на місце скасованої Апостольської Адміністратури в Бачці, 21 лютого 1946 року, заснував Бачванський вікаріят, а колишнього вікарія скасованої Апостольської Адміністратури, Йоакима Сегедія, іменував єпископським вікарієм Бачванського вікаріяту з правами генерального вікарія.²⁴² В склад Бачванського вікаріяту увійшли парафії: Дюрдьов, Господінці, Коцур, Новий Сад, Руський Керестур, Вербас I, а згодом засновано ще три парафії за такою чергою: Нове Орахово — 1954, Кула — 1956 та Вербас II — 1960 року.²⁴³

Чотири роки після смерті Крижевського єпископа Янка Шімака, апостольським адміністратором Крижевської єпархії 1950 року став Гавриїл Букатко.²⁴⁴ 1952 року його назначено титулярним єпископом Север'янським²⁴⁵ і того ж самого року був висвячений на єпископа.²⁴⁶ 1960 року єпископ Гавриїл Букатко був іменованій резиденційальним єпископом Крижевської єпархії,²⁴⁷ а

239. *Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio*, 340/41; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 191-192.

240. Там же, стор. 39.

241. AAS, vol. XXXIV. 1942, p. 299; *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, Križevci 1942, p. 39-41.

242. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 192.

243. Там же, стор. 193-218.

244. Там же, стор. 16.

245. *Ibid.*, p. 17; AAS, vol. XLV, 1953, p. 81.

246. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 17.

247. *Ibid.*, p. 19; AAS, vol. LIII, 1961, p. 77.

1961 року став титулярним архієпископом Мосіценським і коад'ютором Београдського архієпископа латинського обряду з правом наступства.²⁴⁸ Одночасно його призначено для Апостольської Адміністрації латинського обряду в Банаті й — апостольським адміністратором Крижевської єпархії.²⁴⁹

Для легшого управління Крижевською єпархією, апостольському адміністраторові Крижевської єпархії, архієпископові Гаврилові Букаткові приділено 1963 року єпископа-помічника Йоакима Сегедія, дотогочасного єпископського вікарія Бачванського вікаріату й іменовано його на титул Гиспарійський.²⁵⁰

По назначенні єпископа Йоакима Сегедія помічним єпископом Крижевським, дотогочасний Бачванський вікаріат, якого єпископ Сегедія був єпископським вікарієм, поширено на цілу Автономну Область Войводину, назву вікаріату змінено на Войводянський вікаріат, а єпископ Сегедія став першим вікарієм Войводянського вікаріату і лишився на цій становищі до 1966 року, коли був іменований генеральним вікарієм Крижевської єпархії, а Войводянським вікарієм став Михайло Макай.²⁵¹ До складу Войводянського вікаріату ввійшли оці парафії колишнього Бачванського вікаріату: Дюрдьов, Господінці, Коцур, Кула, Новий Сад, Нове Орахово, Руський Керестур, Вербас I і Вербас II. До складу Войводянського вікаріату ввійшли і 2 парафії Банатського протопресвітерату: Марковац і Янков Мост й інші парафії Сремського протопресвітерату, які засновано в таких роках: Бачинці — 1850,²⁵² Берак, самостійне душпастирство — 1954,²⁵³ Беркасово — 1919,²⁵⁴ Сремська Митровиця — 1886,²⁵⁵ парафія Шид, заснована 1810 року²⁵⁶ та новозаснована в 1966 році парафія в Інджії.²⁵⁷

248. Ibid., p. 269, 510.

249. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 19-20; 1964 року архієпископ Гавриіл Букатко став резиденційним Београдським архієпископом латинського обряду, до 1972 року був апостольським адміністратором Апостольської Адміністрації латинського обряду в Банаті, коли для згаданої Апостольської Адміністрації був іменований новий апостольський адміністратор. 1972 року, на власне бажання, архієпископ Гавриіл Букатко був звільнений з обов'язку апостольського адміністратора греко-католиків Крижевської єпархії в Македонії, для яких Ап. Столиця назначила апостольського візитатора в особі Скопсько-Призренського єпископа Йоакима Гербута. Пор. стор. 106.

1980 року, на власне бажання, архієпископ Гавриіл був звільнений з обов'язку Београдського архієпископа і лишився апостольським адміністратором Крижевської єпархії до кінця свого життя, 19 жовтня 1981 року. Пор.: *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, Zagreb 1981, p. 54-55.

250. AAS, vol. LVI, 1964, p. 857.

251. *Opći Šematizam*, o. c., p. 177.

252. Ibid., p. 183; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 173.

253. Ibid., p. 175; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182.

254. Ibid., p. 183; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 177.

255. Ibid., p. 183; *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

256. Ibid., Cf. p. 76; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 187.

257. *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

VIII. ЮРИДИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ КРИЖЕВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПО СОБОРІ ВАТИКАНСЬКИМ II

A (a) Перегляд парафій Крижевської Єпархії за протопресвітератами

1. Катедральний протопресвітерат

В склад Катедрального протопресвітерату входять парафії засновані в таких роках: Дішнік — 1842, а нечинною її вважається від 1959 року, вірних 3;²⁵⁸ Карловац, душпастирський центр від 1972,²⁵⁹ Крижевці — 1803, вірних 50;²⁶⁰ Пргомеле — 1879, а нечинною уважалось її від 1939 року, вірних 6;²⁶¹ Стенеvec — 1968, вірних 544;²⁶² Загреб — 1886, вірних 6300.²⁶³ До Катедрального протопресвітерату зачисляються і три парафії фактично нечинного, а юридично існуючого Далматського вікаріату, які засновано в таких роках: Бальке — 1832, вірних 5; Кричке — 1832, вірних 10; Врліка — 1834, вірних 6. При кінці II світової війни вірні згаданих парафій переселилися, тому парафії вважаються фактично нечинними, а юридично існуючими, бо не були скасовані компетентною церковною владою.²⁶⁴ Катедральний протопресвітерат у 8 парафіях нараховує 6921 вірних та 10 пресвітерів, з яких 5 на пасторальній службі, 4 поза пасторальною службою й 1 на пенсії.²⁶⁵

2) Жумберський протопресвітерат

До складу Жумберського протопресвітерату увіходять парафії, які засновано в таких роках: Драге — 1791, вірних 172;²⁶⁶ Грабар — 1810, вірних 394;²⁶⁷ Кашт — 1776, вірних 360;²⁶⁸ Метліка — 1958, вірних 1140;²⁶⁹ Мрзло Поле — 1879, вірних 970;²⁷⁰ Печно — 1764, вірних 597;²⁷¹ Прібіч — 1942, вірних 30;²⁷² Радатовічі, про яку згадується у 1623 році, вірних 791;²⁷³ про Сошіце згадується

258. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 71.

259. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 4, Zagreb 1972, p. 101.

260. Cf. p. 77; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 72; *Opći Šematizam*, о. с., р. 180.

261. *Ibid.*, Cf. p. 77; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 74.

262. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, 1981, о. с., р. 55; *Opći Šematizam*, о. с., р. 180.

263. *Ibid.*; Cf. p. 90; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 74.

264. Cf. p. 88; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 124-125.

265. *Opći Šematizam*, о. с., р. 180, 190-191.

266. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 88.

267. *Ibid.*, p. 90; *Opći Šematizam*, о. с., р. 181.

268. *Ibid.*; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 93.

269. *Ibid.*, p. 97; *Opći Šematizam*, о. с., р. 181.

270. *Ibid.*; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 99.

271. *Ibid.*, p. 104; *Opći Šematizam*, о. с., р. 181.

272. *Ibid.*; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 107.

273. *Ibid.*, p. 109; *Opći Šematizam*, о. с., р. 181.

1746, а заснування парафії припадає на роки 1746-1775, вірних 870;²⁷⁴ Стойдрага, заснована 1776, вірних 284;²⁷⁵ Жумберський протопресвітерат у 10 парафіях нараховує 5608 вірних та 7 пресвітерів, з яких 6 на пасторальній службі й 1 на пенсії.²⁷⁶

3) Славонський протопресвітерат

До складу Славонського протопресвітерату входять парафії, які засновано в таких роках: Каніжа — 1908, вірних 533;²⁷⁷ Липовляни — 1909, вірних 1200;²⁷⁸ Сібінь — 1908, вірних 1300;²⁷⁹ Славонський Брод, душпастирський центр від 1980 року.²⁸⁰ Славонський протопресвітерат в 4 парафіях нараховує 3036 вірних та 4 пресвітерів, з яких 3 на пасторальній службі й 1 на пенсії.²⁸¹

4) Вуковарський протопресвітерат

До складу Вуковарського протопресвітерату увіходять парафії засновані в таких роках: Берак — 1954, вірних 111;²⁸² Вінковці — 1958, вірних 319;²⁸³ Вуковар — 1962, вірних 1470;²⁸⁴ Міклушевці — 1858, вірних 620;²⁸⁵ Осіек — 1941, вірних 270;²⁸⁶ Петровці — 1836, вірних 1070;²⁸⁷ Пішкоревці — 1907, вірних 256;²⁸⁸ Раєво Село — 1911, вірних 200.²⁸⁹ Вуковарський протопресвітерат у 8 парафіях нараховує 4316 вірних та 7 пресвітерів, з яких 6 на пасторальній службі й 1 на пенсії.²⁹⁰

5) Сремський протопресвітерат

До складу Сремського протопресвітерату увіходять парафії засновані в

274. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 114.

275. Ibid., p. 119; *Opći Šematizam*, o. c., p. 181.

276. Там же, стор. 190-191.

277. Ibid., p. 128; Cf. p. 109; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182.

278. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 131.

279. Там же, стор. 140; Пор. стор. 109;

280. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, 1981, o. c., p. 55.

281. *Opći Šematizam*, o. c., p. 190-191.

282. Ibid., p. 182; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 175; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, 1981, o. c., p. 55.

283. Ibid.; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 144.

284. Ibid., p. 190; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, 1981, o. c., p. 55; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182.

285. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 179.

286. Ibid., p. 136; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182.

287. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 180.

288. Ibid., p. 137; *Opći Šematizam*, o. c., p. 182.

289. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 140.

290. *Opći Šematizam*, o. c., p. 190-191.

таких роках: Бачинці — 1906, вірних 805;²⁹¹ Беркасово — 1919, вірних 1224;²⁹² Інджія — 1966, вірних 544;²⁹³ Сремська Митровиця — 1886, вірних 2012.²⁹⁴ Шид — 1810, вірних 1410.²⁹⁵ Сремський протопресвітерат в 5 парафіях нараховує 5995 вірних та 6 пресвітерів на пасторальній службі.²⁹⁶

6) Бачванський протопресвітерат

Бачванський протопресвітерат постав з колишнього Бачванського вікаріату.²⁹⁷ До складу Бачванського протопресвітерату увіходять парафії засновані в таких роках: Дюрдьов — 1839, вірних 1819;²⁹⁸ Господінці — 1934, вірних 352;²⁹⁹ Коцур — 1780, вірних 2882;³⁰⁰ Кула — 1956, вірних 1020;³⁰¹ Нове Орахово — 1957, вірних 360;³⁰² Новий Сад — 1780, вірних 6000;³⁰³ Руський Керестур — 1751, вірних 7200;³⁰⁴ Вербас I — 1860, вірних 920;³⁰⁵ Вербас II — 1960, вірних 930.³⁰⁶ Бачванський протопресвітерат в 9 парафіях нараховує 21483 вірних та 12 пресвітерів, з яких 10 на пасторальній службі і 2 на пенсії.³⁰⁷

7) Банатський протопресвітерат

До складу Банатського протопресвітерату увіходять парафії з двох колишніх протопресвітератів Сербіянського і Банатського.³⁰⁸ Їх засновано в таких роках: Београд — 1930, до 1000 вірних;³⁰⁹ Зренянин — 1940, нечинною її уважається від 1962 року, без вірних;³¹⁰ Марковац — 1864;³¹¹ Янков Мост — 1891.³¹² Число вірних приналежних до останніх двох парафій виносить 630, яких

291. Ibid., p. 183; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 173.

292. Ibid., p. 177; *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

293. Ibid.; *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, 1981, o. c., p. 55.

294. *Opći Šematizam*, o. c., p. 183; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 183.

295. Ibid., p. 187; *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

296. Там же, стор. 190-191.

297. Пор. стор. 119.

298. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 193; *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

299. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 195.

300. Ibid., p. 197; Cf. p. 81; *Opći Šematizam*, o. c., p. 183.

301. Ibid.; Cf. p. 119; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 202.

302. Ibid., p. 210; Cf. p. 119; *Opći Šematizam*, o. c., p. 184.

303. Ibid.; Cf. p. 83; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 203.

304. Ibid., p. 214; Cf. p. 81; *Opći Šematizam*, o. c., p. 184.

305. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 215.

306. Ibid., p. 218; Cf. p. 119; *Opći Šematizam*, o. c., p. 184.

307. Там же, стор. 190-191.

308. Пор. стор. 117.

309. *Opći Šematizam*, o. c., p. 184; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 220.

310. Там же.

311. Ibid., p. 221; *Opći Šematizam*, o. c., p. 184.

312. Ibid.; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 221.

обслуговує один протопресвітер.³¹³ Банатський протопресвітерат у трьох парафіях нараховує 1630 вірних та одного протопресвітера.

8) Боснійський протопресвітерат

До складу Боснійського протопресвітерату увіходять парафії, засновані в таких роках: Бая Лука — 1910, вірних 1115;³¹⁴ Дев'ятина — 1900, вірних 563;³¹⁵ Дервента — 1910, вірних 550;³¹⁶ Камениця — 1933, а нечинною її уважалось по закінченні II світової війни, вірних 25;³¹⁷ Козарац — 1910, вірних 790;³¹⁸ Лепениця — 1930/33, вірних 214, а нечинною її вважається від 1945 року;³¹⁹ Лишня — 1931, вірних 640;³²⁰ Пнявор — 1900, вірних 1305;³²¹ Стара Дуброва — 1906, нечинною її уважалось вже 1945 року, вірних 30;³²² Церовляни — 1917, вірних 512;³²³ Боснійський протопресвітерат у 10 парафіях нараховує 5744 вірних та 9 пресвітерів, з яких 6 на пасторальній службі і 3 на пенсії.³²⁴

9) Македонський протопресвітерат

До складу Македонського протопресвітерату увіходять парафії засновані в таких роках: Богданці — 1868, вірних 320;³²⁵ Гевгелія — 1868, вірних 80;³²⁶ Нова Маала — 1914, вірних 400;³²⁷ Радово — 1913/14, вірних 693;³²⁸ Струмїца — 1924, вірних 3100.³²⁹ Македонський протопресвітерат у 5 парафіях нараховує 4593 вірних та 5 пресвітерів на пасторальній службі.³³⁰

При перегляді парафії Крижевської єпархії за протопресвітератами ми користувались останнім розподілом єпархії на протопресвітерати, який подано в Загальному Шематизмі Католицької Церкви в Югославії з 1974 року, число вірних в парафіях подано також за Загальним Шематизмом з 1974 року. Згідно з поданим числом вірних, Крижевська єпархія в 62 парафіях, оформлених в

313. Поп. стор. 118.

314. Ibid., p. 185; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 151.

315. Ibid., p. 162; *Opći Šematizam*, o. c., p. 175, 177.

316. Ibid., p. 185; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 161.

317. Ibid.; p. 155; Cf. p. 110, nota 189; *Opći Šematizam*, o. c., p. 175.

318. Ibid.; Cf. 111 *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 156.

319. Ibid., 167; Cf. p. 114; *Opći Šematizam*, o. c., p. 185.

320. Ibid., Cf. p. 114; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 167.

321. Ibid., p. 169; Cf. p. 110; *Opći Šematizam*, o. c., p. 185.

322. Ibid., p. 185; Cf. p. 114; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 159.

323. Ibid., p. 154; *Opći Šematizam*, o. c., p. 185.

324. Там же, стор. 190-191.

325. Ibid., 186; Cf. p. 106 *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 229.

326. Ibid., p. 231; Cf. p. 106 *Opći Šematizam*, o. c., p. 186.

327. Ibid.; Cf. p. 106 *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 232.

328. Ibid.; p. 233; Cf. p. 106 *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 233.

329. Ibid.; Cf. p. 106; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 233.

330. *Opći Šematizam*, o. c., p. 190-191.

9 протопресвітератів нараховувала 58774 вірних та 51 священників, крім того 17 священників поза єпархією,³³¹ а згідно із звітними ординаріату Крижевської єпархії 1982 року в єпархії було 48640 вірних задля виселення на тимчасову працю в країни Західної Європи, та 60 священників на території єпархії і 23 поза єпархією.

б) Розподіл Крижевської єпархії на 4 вікаріати

З огляду на розлогість території Крижевської єпархії, різноманітність народностей і мов, специфічності поодиноких частин, переорганізовано 1978 року управління єпархії розподілом на 4 вікаріати. Декретом ординаріату Крижевської єпархії ч. 140/1978 з 15 квітня 1978 року³³² засновано 4 вікаріати Крижевської єпархії.

1. Потверджено існуючий Войводянський вікаріят і долучено до нього ще три парафії.
2. Засновано Жумберський вікаріят.
3. Засновано Боснійсько-Славонський вікаріят.
4. Засновано Македонський вікаріят, який від 1972 року оформлений в Апостольську Візитатуру з апостольським візитатором з повною юрисдикцією, Скопсько-призренським єпископом Йоакимом Гербутом.

Крижевську єпархію розподілено на 4 вікаріати, за критерієм територіального розміщення парафій:

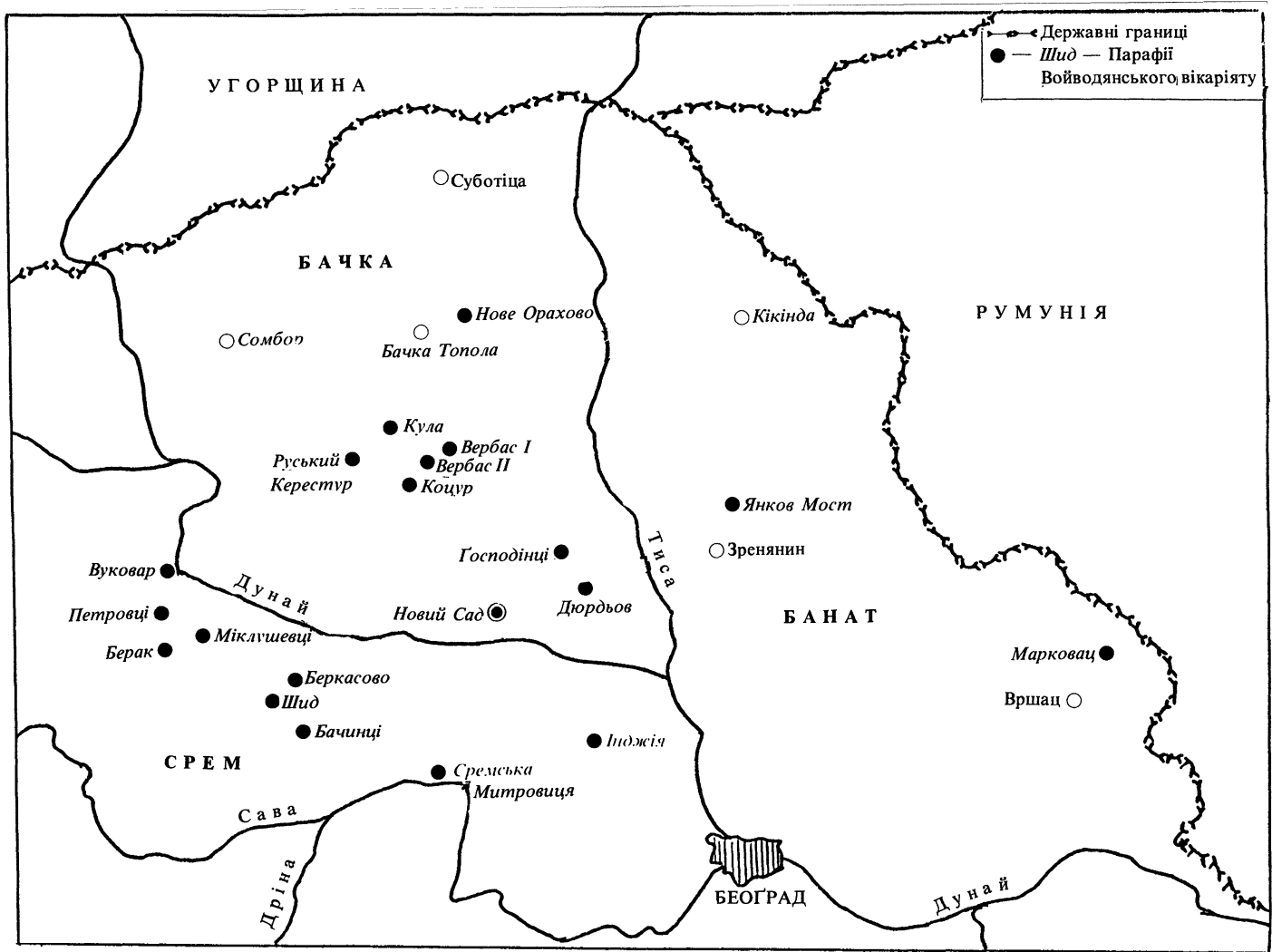
1. До складу Войводянського вікаріату, який є фактичним продовженням існування колишнього Осієцького вікаріату, увійшли парафії Бачванського протопресвітерату: Дюрдьов, Господінці, Коцур, Кула, Нове Орахово, Новий Сад, Руський Керестур, Вербас I, Вербас II, парафії Банатського протопресвітерату: Марковац і Янков Мост та парафії Сремського протопресвітерату: Бачинці, Берак, Беркасово, Інджія, Сремська Митровиця, Шид, крім того і три парафії дотогочасного Вуковарського протопресвітерату: Вуковар, Міклушевіц і Петровці.³³³ Войводянський вікаріят за новим розподілом нараховує 20 парафій, до яких належать вірні греко-католики на території С. Р. Сербії із С. А. Областями, як — і на території С. Р. Чорної Гори.

2. До складу Жумберського вікаріату увійшли парафії з двох протопресві-

331. Там же.

332. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1978, o. c., p. 30-33.

333. Вуковарський протопресвітерат скасовано 24 квітня 1978 року декретом ординаріату Крижевської єпархії ч. 113/78, згадані три парафії, як і парафію Берак, долучено до Сремського протопресвітерату, інші ж парафії скасованого Вуковарського протопресвітерату: Вінковці, Осієк, Пішкоревці і Раєво Село долучено до Боснійсько-Славонського протопресвітерату. Пор.: *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1978, o. c., p. 44.

Войводянський вікаріят

тератів: Катедрального і Жумберського. З Катедрального протопресвітерату увійшли до складу Жумберського вікаріату парафії: Дішнік, Карловац, Крижевці, Пргомеле, Стенеvec і Загреб, а з Жумберського протопресвітерату парафії: Драге, Грабар, Кашт, Метліка, Мрзло Поле, Печно, Прибіч, Радатовічі, Сошице і Стойдрага. До Жумберського вікаріату належать всі греко-католики, які живуть на території С. Р. Хорватії (без Славонії) і С. Р. Словенії.

3. До складу Боснійсько-Славонського вікаріату увійшли парафії Боснійсько-Славонського протопресвітерату: Баня Лука, Дев'ятина, Дервента, Козарац, Лишня, Прнявор, Церовляни, Канижа, Липовляни і Сібінь, а також 4 парафії дотогочасного Вуковарського протопресвітерату: Вінковці, Осік Пішкоревці і Раєво Село. Боснійсько-Славонський протопресвітерат нараховує 14 парафій, до яких належать всі вірні греко-католики, які живуть на території Славонії (в С. Р. Хорватії), як також і на території С. Р. Боснії і Герцеговіни.

4. Македонський вікаріат простягається на територію С. Р. Македонії, який від 1972 року оформлений в Апостольську Візитатуру і входять до його складу парафії: Богданці, Гевгелія, Нова Маала, Радово і Струмїца з дочерніми церквами. До Македонського вікаріату, в склад якого входять 5 парафій, належать всі католики східного обряду на території С. Р. Македонії.³³⁴

Ординаріат Крижевської єпархії того самого дня 15 квітня видав другий декрет ч. 143/1978,³³⁵ і визначив права єпископських вікаріїв, які подаємо в перекладі з хорватської мови:

«Права, які матимуть архиерейські намісники (єпископські вікарії) на цілій території.

Служіння архиерейського намісника вділяє ординарії на 5 років з тим, що, в потребі, воно зможе бути продовжуваним на 1, або більше п'ятирічних мандатів.

Згідно з Канонічним Правом і постановами II Ватиканського Собору архиерейський намісник (єпископський вікарій) має ті самі права, які має Синкел (Генеральний вікарій) для цілої єпархії, якщо ординарії інакше не розпорядять. Про служіння Синкела (й економи) подано в канонах 432-438 Східного Канонічного права „De ritibus orientalibus. De personis” з 1957. Пор. Декрет „Christus Dominus” про пасторальне служіння, зокрема 26 і 27 розділи. Треба, щоб їх архиерейські намісники добре простудіювали.

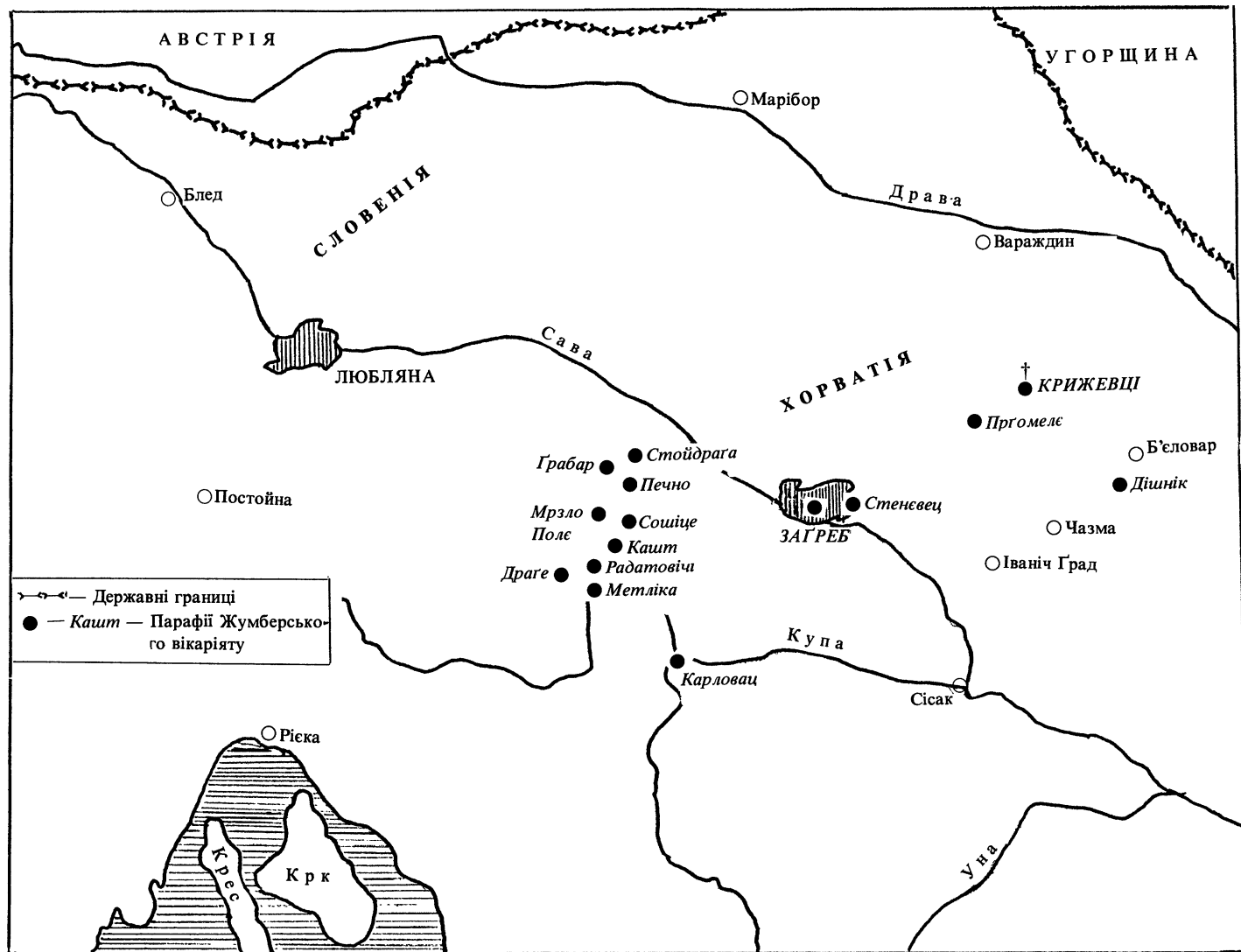
Служіння архиерейського намісника нічим не міняє служіння протопресвітера (декана), вони доповнюються.

Архиерейські намісники виконують своє служіння в залежності і згідно з єпископом ординарієм, якому належить виключно управляти цілою єпархією, церковне судівництво, подружній суд, персоналія переміщення, назначування, припинання кандидатів до священничого стану, рукоположення, інкардінації, екскардінації священників.

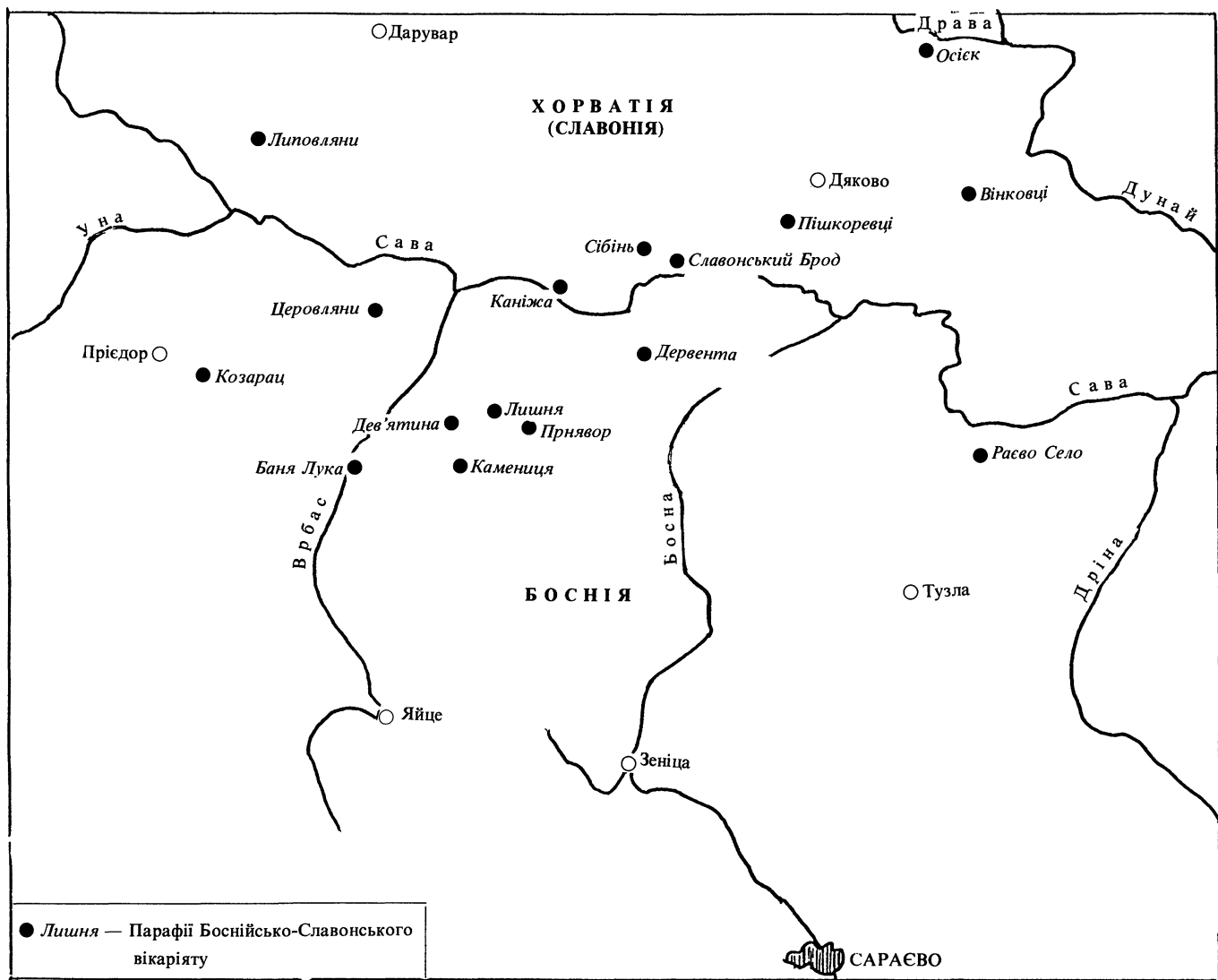
Архиерейські намісники мають повновласті вділяти різні диспенси та звільнення від подружніх перепон у зв'язку із св. Тайною.

334. Декрет розподілу Крижевської єпархії став чинним 11 травня 1978 року. Пор. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1978, o. c., p. 44. Повний текст декрету в перекладі з хорватської мови подано в додатку, стор. 190-193, ч. XIX.

335. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1978, o. c., p. 33-34.

Жумберський вікаріат

Боснійсько-славонський вікаріят

В нашій єпархії залишається застережене право для ординарія, вділяти диспенси в подружніх випадках *disparitas cultus* — подружніх партнерів відмінного віровизнання (хрищені і нехрищені), як і в подружніх випадках *sanatio in radice* — укріплення подружжя в корені.

Архиєрейські намісники утворюють також і дорадчий орган ординарія на місце колишньої капітули каноніків, тобто, стають єпархіальними консульторами.

Про свою діяльність архиєрейські намісники зобов'язані здавати щорічні звіти ординарієві.

Їхніми радниками в намісництві є місцеві протопресвітери (декани).

Кожне архиєрейське намісництво зобов'язане повні дбати про місцеве духовенство, духовні покликання, утримання церковних приміщень, збільшення віри і моралі вірних; дбати про релігійну пресу, пристосовану до середовища і народної приналежності вірних, щоб показати свою доречність і виправдати своє існування.

Незважаючи на нашу різноманітність і територіяльні відстані, на своєрідні особливості й різне історичне спадкоємство, кладеться всім на серце шире плекання взаємного розуміння і співпраці, зросту правдивої християнської любови і братньої єдності, що для нас „з'єднаних” має бути і залишитись рисою і відзнакою. Лишімся і надалі з'єднаними в єдності Духа і Христової любови та віддані Богу і Христовій Церкві, Петровому Наступникові, вірі своїх предків, своєму східному обрядові і переданню та зберігаймо це все як святий спадок.

З привітаними: Христос Воскрес! Гавриїл Букатко, Архиепископ й Апостольський Адміністратор, в Загребі 15. IV. 1978.»³³⁶

Єпископськими вікаріями згаданих вікаріятів назначено декретом ординаріату Крижевської єпархії ч. 112/78 о. Івана Павковича, ректора Крижевської єпархіальної семінарії в Загребі, — єпископським вікарієм Жумберського вікаріату, а декретом ч. 115/78 о. Стефана Пітку звільнено від служіння Сремського протопресвітера й іменовано його єпископським вікарієм Боснійсько-Славонського вікаріату.³³⁷ Єпископським вікарієм Войводянського вікаріату вже був о. Михайло Макай,³³⁸ а Македонський вікаріят, оформлений в Апостольську Візитатуру, від 1972 року мав свого апостольського візитатора в особі Скопсько-Призренського єпископа Йоакима Гербута.

1981 року, після смерти єпископа Гавриїла Букатка, адміністратором необсадженої єпархії став дотогочасний помічний єпископ і генеральний вікарій єпархії, Йоаким Сеґеди. Він на становищі адміністратора Крижевської незаміщеної єпархії потвердив існуючих єпископських вікаріїв.³³⁹

в) Актуальний адміністративний стан Крижевської єпархії

2 лютого 1983 року Крижевським єпископом став іменований Славомир

336. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 2, 1978, o. c., p. 33-34.

337. Там же, стор. 44.

338. Пор. стор. 120.

339. Зі звітлення адміністратора єпархії, єпископа Йоакима Сеґедія.

Мікловш;³⁴⁰ 25 березня він був висвячений на єпископа і перебрав управління єпархією.³⁴¹ Новий Крижевський єпископ не затвердив дотогочасних єпископських вікаріїв на їхніх становищах. Тим-то вікаріяти Крижевської єпархії залишилися незаміщеними, а юридично далі існують, не будучи скасованими.

На місце єпископських вікаріїв, декретом ординаріату Крижевської єпархії ч. 610/83 з 12 жовтня 1983 року, іменовано, на основі 458 канону М. Р. Cleri sanctitati, 6 консулторів Крижевської єпархії: Йоакима Сегедия, єпископа-помічника Крижевської єпархії, о. Михайла Макая, каноніка і пароха в Руськім Керестурі, о. Івана Павковича, ректора Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі, о. Миколу Кекича, завідувача парафії Стенеvec, о. Романа Мизя, завідувача парафії Новий Сад та о. Петра Рипчена, економа Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі.³⁴² Крім того, згідно з розпорядженням декрету Christus Dominus та апостольського листа Ecclesiae Sanctae I, 15, 1, 2, декретом ординаріату Крижевської єпархії ч. 611/83 назначено 7 членів священничої ради Крижевської єпархії: Йоакима Сегедия, єпископа-помічника Крижевської єпархії, о. Михайла Макая, каноніка і пароха в Руськім Керестурі, о. Івана Павковича, ректора Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі, о. Василя Міклеу, протопресвітера Банатського протопресвітерату в Марковці, о. Звонка Бесерміні, завідувача єпископських дібр в Крижевцях, о. Миколу Кекича, завідувача парафії Стенеvec та о. Петра Рипчена, економа Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі.³⁴³ А декретом ч. 612/83 також згідно з розпорядженням Соборового декрету Christus Dominus та апостольського листа Ecclesiae Sanctae I, 15, 1, 2, потверджено вибраних членів Священничої ради Крижевської єпархії: о. Романа Мизя, завідувача парафії Новий Сад, о. Володимира Тимка, завідувача парафії Титов Вербас, о. Стефана Пітку, завідувача парафії Сремська Митровиця, о. Івана Барщевського, завідувача парафії Сібінь, о. Йоакима Симуновича, завідувача парафії Міклушевці, о. Милана Вранешича, завідувача парафії Метліка, о. Андрія Кекича, завідувача душпастирського центру Карловац та о. Михайла Стахника, завідувача парафії Лишня.³⁴⁴

Декретом ч. 613/83 засновано єпархіяльні ради для апостоляту: Пасторально-Катехитичну і Літургічну ради єпархії. До складу Пасторально-Катехитичної ради Крижевської єпархії зараховано: о. Жівка Кустича, головного редактора газети «Глас Конціла», о. Івана Барщевського, завідателя парафії Сібінь, о. Йоакима Симуновича, завідувача парафії Міклушевці, о. Миколу Кекича, докторанта зі Загребу та о. Романа Мизя, завідувача парафії

340. *Osservatore Romano*, n. 26, Roma 2. II. 1983, p. 1.

341. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, Zagreb 1983, p. 69.

342. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 3, Zagreb 1983, p. 69.

343. Там же.

344. Там же, стор. 70.

Новий Сад. До складу Літургійної ради Крижевської єпархії іменовано: о. Златка Латковича, ставрофорного протосрея зі Загребу, о. Даниїла Герака, протопресвітера, Кашт, о. Зиновія Шагадина, протопресвітера, Баня Лука, о. Йоакима Холошняня, протопресвітера, Дюрдьов та о. Йосафата Воротняка, ЧСВВ, духовного помічника в Кулі.³⁴⁵

На кінець, декретом ч. 614/83, засновано адміністративні єпархіяльні ради: Економічну та Будівничу ради єпархії. До складу Економічної ради Крижевської єпархії покликано: о. Івана Павковича, ректора Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі, о. Звонка Бесерміні, завідувача єпископських дібр в Крижевцях, о. Романа Мизя, завідувача парафії Новий Сад, о. Антона Тарасенка, завідувача парафії Козарац та о. Петра Рипчена, економа Крижевської єпархіяльної семінарії в Загребі.³⁴⁶ До складу Будівничої ради Крижевської єпархії ввійшли: о. Йоаким Холошняня, протопресвітер, Дюрдьов, о. Дмитро Стефанюк, протопресвітер, Вуковар та о. Юрій Хрняк, завідувач парафії Радатовічі.³⁴⁷

Б) Монаші чини і згуртування в католицькій Церкві візантійсько-слов'янського обряду в Югославії

1) Василіяни

З'єднана Церква візантійсько-слов'янського обряду від початків поєднання в Хорватії була тісно пов'язана з монашим Чином св. Василія. Колискою церковного поєднання став монастир Отців Василіян св. Архангела Михаїла в Марчі; згодом же він став осередком з'єднаних єпископів. Перший з'єднаний єпископ, Симеон Вратаня, від 1611 року був і першим архимандритом василіянського монастиря в Марчі, а його наступники: Максим Предоевич (1632-1642), Гавріл Предоевич (1642-1644), Василій Предоевич (1644-1648), Сава Станіславич (1648-1661), Гавріл Міякич (1663-1670), Павло Зорчич (1671-1685), за винятком Марка Зорчича (1685-1688), Ісає Попович (1689-1699), Гавріл Турчинович (1700-1707), Григорій Югович (1707-1709), Рафаїл Маркович (1709-1726), Григорій Вучинич (1727-1733), Сильвестер Іванович (1734-1735), Теофіл Пашич (1738-1746), Гавріл Палкович (1751-1758) та до Василія Божічковича (1759-1785) були монахами Чину св. Василія Великого. Між ними відрізняються своїми заслугами для з'єднаної Церкви: Симеон Вратаня, протагоніст поєднання з 1611 року,³⁴⁸ Павло Зорчич, основник

345. Там же.

346. Там же.

347. Там же, стор. 71.

348. Пор. стр. 24.

з'єднаної семінарії в Загребі 1681 року,³⁴⁹ Гавриїл Палкович, захисник церковного поєднання в Жумберку³⁵⁰ та Василій Божічкович, за якого 1777 року була заснована Крижевська єпархія.³⁵¹

Всі з'єднані єпископи в Хорватії втримували живі зв'язки з Чином св. Василя в Мукачеві та поза ним. За єпископа Симеона Вратані василіянин Методій Терлецький, пізніший Холмський єпископ, 1628 і 1629 року проповідував як місіонер в Жумберку, а папа Урбан VIII іменував його головним проповідником для Жумберку.³⁵² Григорій Було, пізніший ігумен василіянського монастиря св. Миколая в Мукачеві, три роки перебував у василіянському монастирі св. Михаїла в Марчі, помагаючи єпископові Григорієві Вучиничеві. Він привів з собою до Марчі свого свояка, Гавриїла Палковича, який вступив до василіянського монастиря в Марчі і, як ревний місіонер, захищав поєднання в Жумберку, згодом же став з'єднаним єпископом в Хорватії,³⁵³ а єпископські свячення прийняв у василіянському монастирі в Мукачеві від тодішнього єпископа Емануїла Ольшавського. Наступник Гавриїла Палковича, єпископ Василій Божічкович, також в монастирі св. Миколая в Мукачеві від єпископа Ольшавського отримав єпископські свячення. Василій Божічкович перед номінацією на єпископа від 1752 до 1757 року виконував обов'язки прокуратора Василіянського Чину в Римі, а як єпископ 1773 року у Відні висвятив на єпископа найвизначнішого Мукачівського єпископа Андрія Бачинського.³⁵⁴

Крижевська єпархія до 1810 року була пов'язана з монахами Чину св. Василя Великого, бо перших трьох Крижевських єпископів: Василій Божічкович (1759-1785), за якого 1777 року засновано єпархію, Йосафат Басташич, Крижевський єпископ від 1787 до 1793 року та Сильвестер Бубанович, Крижевський єпископ від 1794 до 1810 року були монахами Чину св. Василя Великого.

Після переведеної реформи монаших чинів імператором Йосифом II число монахів Василіян в Крижевській єпархії поступово зменшується. І так Крижевська єпархія впродовж 100 літ аж до початку 20 сторіччя залишилась без монахів Василіян.

1924 року засновано василіянський осідок св. Йосафата в Крижевській єпархіяльній семінарії в Загребі з двома монахами, о. Іваном Юрієм Вішошевичем, настоятелем та о. Миколою Михайлом Камінецьким. Тоді Отцям Василіянам повірено й управу єпархіяльної семінарії, а о. Вішошевич став

349. Пор. стор. 43.

350. Пор. стор. 48.

351. Пор. стор. 70.

352. Пор. стор. 31.

353. Пор. стор. 47-48.

354. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 247.

ректором семінарії і лишився на тім становищі до 1956 року, коли подався на емеритуру.³⁵⁵

1927 року повернувся по закінченім новіціяті з Мукачева о. Венедикт Володимир Сабов і до 1940 року виконував у семінарії різні завдання: духовника, настоятеля наук та економа семінарії.³⁵⁶ 1938 року було 4 монахів Василян: о. Іван Юрій Вішошевич, настоятель, о. Венедикт Володимир Сабов, о. Інокентій Іван Тимко й Інокентій Кухар. 1940 року прибув до семінарії в Загребі молодий о. Методій Володимир Біляк ЧСВВ і став настоятелем наук, а від 1945 року був духовником і віцеректором семінарії і на тому становищі лишився до 1956 року.³⁵⁷

1956 року засновано парафію в Кулі й віддано її в опіку Отцям Василянам. Тоді також відкрито і василянський дім в Кулі. Отець Методій Володимир Біляк став першим настоятелем дому, а о. Венедикт Володимир Сабов — парохом новозаснованої парафії в Кулі.³⁵⁸ Сьогодні парафією в Кулі завідують Отці Василяни — Методій Володимир Біляк, настоятель парафії та Йосафат Воротняк, духовний помічник, крім того вони мають одного студента богословії в Римі.³⁵⁹

2) Студити в Боснії від 1908 до 1924 року (поза границями Крижевської єпархії)³⁶⁰

Найтяжчі часи для українських переселенців в Боснії були на початку 20 сторіччя по їхньому переселенні в нову країну, де знайшлися в скрутнім матеріальнім положенні та без церковної організації. 1902 року українських поселенців в Боснії перший раз відвідав Львівський митрополит Андрей Шептицький і при тих відвідинах він постановив спровадити до Боснії Студитів зі Скнулівського монастиря недалеко Львова, щоб забезпечити духовну обслугу поселенців в новій країні.³⁶¹ З цією метою було закуплено відповідний терен в місцевості Камениця і 1907 року збудовано студитський монастир з 8 приміщеннями і відповідну дерев'яну церкву.³⁶²

1908 року прибули перші ченці Студити до Боснії, до Камениці: о. Йосафат

355. Там же, стор. 248.

356. Там же, стор. 250.

357. Там же, стор. 249.

358. Там же.

359. *Catalogus Ordinis Basiliani S. ti Josaphat Nr. 14, Romae* 1983, p. 12.

360. Греко-католиків в Боснії і Герцеговіні прилучено до Крижевської єпархії 1924 року. Пор. стор. 113.

361. Пор. стор. 110.

362. САЛАМОН С., *Манастир Студитів у Камениці*, ц. тв., стор. 50.

Ковальчук і брат Іларіон, настоятель; а наступного року прибули ще ченці Студити: о. Нікон Чусняк, о. Андрій Абрагамович та 4 брати.³⁶³

1909 року приїхав другий раз до Боснії митрополит Андрей Шептицький і при тій нагоді посвятив новозбудований студитський монастир і церкву в Камениці.³⁶⁴ Число ченців в Камениці часом побільшувалось, а часом зменшувалось, до них приставали і місцеві кандидати, але в більшості приходили ченці з Західної України.

Між українським поселенням в Боснії Студити провадили велику й успішну працю, крім ведення зразкової господарки в Камениці, вони кріпили у св. вірі вірних в «Камениці, Старій і Новій Дуброві, Дев'ятині, Опсечку, Баня Луці, Яблані, Козарці, Церовлянах, Гаєвій, Лишні та в інших місцевостях. Кому знані ті дороги й ті місцевості, які були віддалені від монастиря і по 60 кілометрів, а найбільше пішки ходилося, єдино той може належно зрозуміти важливість душпастирювання і жертвенність Студитів. Але вони все це виконували, шепчучи слова засновника їхнього монастиря: „на славу Божу і користь душ”».³⁶⁵ Розголос про монастир Студитів в Камениці рознісся по всіх місцевостях, де тільки жили українські поселенці в Боснії. Камениця стала центром релігійного життя українських поселенців у Боснії. Про це свідчать величаві прощі до Камениці, а монаші відправи Богослужень по сьогодні залишилися в спогадах старших людей.³⁶⁶

1913 року митрополит Андрей Шептицький третій раз відвідав українських поселенців в Боснії. Того самого року прибув на новіят до Камениці Леонід Фйодоров, пізніший перший греко-католицький екзарх для Росії. 1914 року, коли ігуменом в монастирі в Камениці був о. Климентій Шептицький, брат митрополита Андрея Шептицького і пізніший наступник екзарха Леоніда Фйодорова, монастир, разом з дерев'яною церквою, згорів, а залишився тільки один раніш споруджений будинок.³⁶⁷

Під час I світової війни в монастирі в Камениці перебував 1 священик Студит та 2 брати ченці. 1922 року студитський монастир в Камениці скасовано. Чин скасування перевів делегат Львівської митрополії, о. прелат Ковальський, а вартісніші речі було перенесено до Львова.³⁶⁸

1923 року прибув до Камениці о. Йосиф Жан і відбудував церкву та вже не в первісному вигляді, бо на це обставини не дозволяли. 1924 року монастир було відновлено, та лиш на 2 місяці. 1924 року Студити залишили Боснію і

363. Там же.

364. САЛАМОН С., *Про побут Митрополита Андрея в Боснії*, ц. тв. стор. 36.

365. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 252; САЛАМОН С., *Манастир Студитів у Камениці*, ц. тв., стор. 51.

366. Там же.

367. Там же.

368. Там же.

повернулись до Галичини. Того ж року всіх греко-католиків в Боснії і Герцеговіні піддано владі Крижевського єпископа.³⁶⁹

Думка про віднову студитського монастиря в Камениці не залишала Крижевського єпископа Діонісія Нярадія (1920-1940), але плян віднови zostався нездійсненим з причини смерти єпископа Діонісія 1940 року, а у вихорі II світової війни колишній студитський монастир в Камениці було цілком зруйновано. Вірні з Каменицької парафії в Боснії залишили свої сімейні вогнища і знайшли собі нове житло в Бачці, Сремі та в Славонії.

3) Згромадження Сестер Служебниць П. Н. Д. М.

1906 року, на запрошення Крижевського єпископа Юліяна Дрогобецького (1891-1920), Львівський митрополит Андрей Шептицький, за згодою тодішньої головної настоятельки м. Василії, вислав перші 4 Сестри Служебниць з Західної України до Крижевської єпархії: Венедикту, Методію й Адріану, а з ними прибула і Софія Рамач, уроджена в Руськім Керестурі, в Бачці.³⁷⁰

Першим приміщенням Сестер Служебниць в Крижевській єпархії став новозаснований інтернат для хлопців «Юліянеум» в Крижевцях, де вони прийняли ведення економії, а згодом перебрали ту саму відповідальність у єпископській резиденції в Крижевцях та в Крижевській єпархіяльній семінарії в Загребі.³⁷¹

1910 року, старанням пізнішого Крижевського єпископа Діонісія Нярадія, вислано з Крижевської єпархії в Галичину перших кандидаток до новіціату.³⁷²

На початку I світової війни прибули з Галичини до Крижевців інші 4 Сестри Служебниць: Августина, Пахомія, Назарія і Софронія Рамач, уроджена в Руськім Керестурі, в Бачці. Тоді адміністратор Крижевської єпархії (від 1914), єпископ Діонісій Няраді постановив, щоб Сестри Служебниць перебрали, згідно з їхніми статутами, відповідні їм функції. 1 жовтня 1915 року він вислав з Крижевців до Коцура в Бачку Сестер: Августину, Пахомію, Назарію і Софронію, де вони започаткували свою діяльність між жіночою молоддю в парафії, навчаючи їх співу і молитов, вишивання, шиття і провадження

369. Пор. стор. 113. Тим також і колишній студитський монастир перейшов у посідання Крижевської єпархії, яким до 1928 року завідував о. Михайло Юриста, а від 1928 до 1933 року приміщення колишнього студитського монастиря служило як дім відпочинку для Сестер Василянок. 1933 року приміщення колишнього студитського монастиря стало парафіяльним будинком новозаснованої парафії в Камениці. Пор.: *Vjesnik Križevačke eparhije*, п. 3, Zagreb 1982, р. 61.

370. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 261.

371. ВЕЛИКИЙ Г. А., *Нарис історії Згромадження СС. Служебниць П. Н. Д. М.*, Рим 1968, стор. 456; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 261.

372. *Vjesnik Križevačke eparhije*, п. 3, 1982, р. 60.

господарства. Від 1924 року Сестри Службениці керували в Коцурі передшкільною освітою і провадили її до 1942 року.³⁷³

1927 року відкрито новий дім Сестер Службениць в Руській Керестурі.³⁷⁴ Тоді ще в Крижевській єпархії Сестри Службениці не мали свого новіціату, кандидатки відбували час випробування в різних новіціатах в Західній Україні. Так ото II світова війна застала 12 новичок поза Крижевською єпархією в Західній Україні. Внаслідок нових воєнних обставин в лютім 1940 року 7 сестер по перших обітах і 3 новички, не докінчивши приписаного часу новіціату, повернулися з Кристинополя в Крижевську єпархію. Тоді Крижевський єпископ Діонісій вистарався від Священної Конгрегації Східних Церков в Римі про дозвіл для заснування новіціату, який розпочато того самого року в Коцурі, а першою магістрою в новіціаті стала с. Софронія Рамач.³⁷⁵

1941 року відкрито новий дім в Дюрдьові.³⁷⁶ 1946 року засновано, а 1947 року потверджено Священною Конгрегацією Східних Церков заснування віце-провінції св. Йосафата Сестер Службениць в Югославії, а її першою настоятелькою стала с. Софронія Рамач.³⁷⁷ 1954 року перенесено новіціат з Коцура до Руського Керестура.³⁷⁸ 1955 року відкрито новий дім у Вербасі, 1956 року — в Новім Саді,³⁷⁹ а 1982 року — в Баня Луці.

Під сучасну пору віце-провінція Сестер Службениць св. Йосафата в Крижевській єпархії налічує 6 домів; Сестри Службениці також провадять економію в єпископській резиденції в Загребі, а число приналежних сестер до віце-провінції виносить 38.³⁸⁰ Для представлення характеристики і діяльності Сестер Службениць в Крижевській єпархії вистачить віднотувати їхню діяльність в поодиноких домах, подану в Каталозі Сестер Службениць з 1980 року: навчання катехизму і церковного співу та приготування до першого св. Причастя, опіка старшими віком і знеможеними особами, утримання порядку та обслуга в церкві, шиття церковних риз та праця в лікарнях; з'ясовуючи, отже, діяльність Сестер Службениць, можна їй надати релігійно-церковну та фахово-апостольську характеристику.

373. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 261; Під час II світової війни 1941 року ціла Бачка підпала під Мадярщину, тоді почалась загальна мадяризація в школах, а Сестер Службениць, задля їхнього слов'янського становища, мадярська державна влада відпустила.

374. ВЕЛИКИЙ Г. А., *Нарис історії Зромадження СС. Службениць*, ц. тв., стор. 456; *Jubilarni Šematizam* о. с., р. 263.

375. Там же, стор. 261; ВЕЛИКИЙ Г. А., *Нарис історії СС. Службениць*, ц. тв., стор. 456.

376. *Ibid.*; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 262; *Vjesnik Križevačke eparhije*, п. 4, Zagreb 1965, р. 5.

377. ВЕЛИКИЙ Г. А., *Нарис історії СС. Службениць*, ц. тв., стор. 457.

378. *Ibid.*, р. 456; *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 261.

379. Там же, стор. 261-262; ВЕЛИКИЙ Г. *Нарис історії Зромадження СС. Службениць*, ц. тв., стор. 457-458.

380. *Каталог Зромадження Сестер Службениць Пресвятої Непорочної Диви Марії*, Рим 1980, стор. 84.

4) Сестри Чину Святого Василя Великого

За Крижевського єпископа Юліяна Дрогобецького (1891-1920), старанням пізнішого адміністратора та Крижевського єпископа, Діонісія Нярадія і генерального вікарія єпархії Даниїла Шаятовича, вислано в Західну Україну 1910 року до Словіти на новіціят Сестер Василянок три кандидатки: Ангеліну, Марту і Єлену Смічиклас. Під час I світової війни 1915 року вони повернулися в Крижевці як монахині: Августина, Марія і Даниїла, а з ними прибули ще 2 Сестри з України. Їх приміщено в інтернаті «Юліянеум» в Крижевцях, який став першим домом Сестер Василянок в Крижевській єпархії; в Крижевцях був і перший новіціят Сестер Василянок. Завданням Сестер було виховувати дівчат, що вони успішно виконували до 1946 року.³⁸¹ Новими покликаннями число Сестер Василянок збільшувалося і вже 1920 року відкрито дома: в Шиді, в приміщенні тамошньої колишньої літньої єпископської резиденції,³⁸² а 1936 — дім в Міклушевцях та 1939 — в Осієку і Сошіцях, 1954 року — в Загребі, а новішої дати є дома Сестер Василянок в Новім Саді, Вуковарі, Карловці, Дев'ятині та Славонським Броді.³⁸³

1951 року Чин Сестер Святого Василя Великого отримав новий статут з центральною управою.³⁸⁴ 1952 року засновано в Крижевській єпархії провінцію Сестер Василянок св. Михаїла, до складу якої увійшли дома в Міклушевцях, Осієку і Шиді, а згодом і дома новішої дати: Новий Сад, Вуковар, Славонський Брод та Дев'ятина. Того ж року засновано і Хорватську делегатуру для Сестер Василянок з осідком в Крижевцях, до складу якої увійшли дома Сестер в Крижевцях і Сошіцях, а від 1954 року і новозаснований дім в Загребі. 1964 року, декретом Священної Конгрегації Східних Церков, Хорватську делегатуру Сестер Василянок піднесено на ступінь віце-провінції Святого Василя і Святої Макрини, до складу якої увійшли вже три згадані дома: в Крижевцях, Сошіцях і Загребі, а від 1973 року і новозаснований дім в Карловці. Осідок Хорватської віце-провінції знаходиться в Загребі.³⁸⁵ Число Сестер Василянок, приналежних до віце-провінції Святого Василя і Святої Макрини в 4 домах та в семінарії Крижевської єпархії в Загребі досягає 27 осіб. Провінція Сестер Василянок Святого Михаїла з осідком в місті Осієк, де знаходиться і приміщення новіціяту, в 7 домах нараховує 35 Сестер, приналежних до провінції. Діяльність Сестер

381. POPOVIĆ V., SMIČIKLAS I., *I Žumberak ima svoje Sestre*, in *Žumberački Kalendar*, Zagreb 1968, p. 257-258; *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 256.

382. Там же, стор. 258; *Каталог Сестер Чину Святого Василя Великого*, ч. 1, Рим 1983, стор. 15.

383. Там же, стор. 14-15.

384. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 256.

385. POPOVIĆ V., SMIČIKLAS I., *I Žumberak ima svoje sestre*, o. c., p. 267. *Žumberački Kalendar*, 1968, o. c., p. 267.

Василіянок є релігійного та фахово-апостольського характеру у катехизації і помочі при парафіях та виконуванні медичного служіння в лікарнях.³⁸⁶

5. Згуртування Сестер Євхаристинок

Наймолодше чернече згуртування в Крижевській єпархії становлять Сестри Євхаристинки, яке появляється в 1889 році. Співзасновниками його є Лазарист з італійського міста Туріну о. Йосиф Алоатті та його сестра Еурозія.³⁸⁷

Коли для молодії з'єднаної македонської Церкви була заснована семінарія 1885 року на передмісті Солуня в місцевості Зейтілнік під управою Лазаристів,³⁸⁸ того самого року в Кукуші, центрі поєднання македонців з католицькою Церквою, і в Солуні з'явилися перші монахині Доньки Любови св. Вінкентія, які всеціло присвячувались шкільній і санітарній праці; це було перше цього роду згуртування в Македонії.

Від 1882 року перебував у Македонії молодий Лазарист о. Йосиф Алоатті, який незабаром вивчив місцеву мову, а 1883 року, за дозволом своїх настоятелів із Риму, прийняв візантійський обряд та віддався вповні служінню з'єднаної молодії Церкви в Македонії. Він зразу ясно побачив, що для успішної діяльності сестер необхідно було заснувати одне тубільне згуртування сестер. В своїм замірі він був підтриманий своєю сестрою Еурозією і запросив її, щоб прибула з Туріну до Македонії та вивідала на місці можливості для заснування одного властивого згуртування. В лютому 1888 року вона приїхала в Солунь і замешкала в Сестер Доньок Любови св. Вінкентія, де впродовж одного року підучилась місцевій мові та з'єднала собі прихильність молодих македонських дівчат. В межичасі щедрим даром родича Алоатті з Туріну набуто в Солуні підхожий будинок, де на Великдень 1889 року поблагословлено перше приміщення і каплицю для 4 сестер і 8 новачок, а 15 серпня 1889 року засновано Згуртування Сестер Євхаристинок.³⁸⁹ Духовним провідником і порадником згуртування став о. Йосиф Алоатті, який визначив правилом Згуртування Сестер Євхаристинок статuti Доньок св. Вінкентія та зобов'язав їх до особливого почитання Євхаристії, а їхнім головним завданням було навчання сільського населення і піклування хворими.³⁹⁰

1893 року о. Йосиф Алоатті в місцевості Палюрці закупив 3000 гектарів посілості, яка мала стати основою праці, матеріального забезпечення і розвитку Сестер Євхаристинок.³⁹¹ До того часу не було ніякого офіційного потвердження

386. *Каталог Сестер Чину Святого Василя Великого*, ц. тв., стор. 14-15.

387. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 265.

388. Пор. стор. 100.

389. GRULICH R., *Die uierte Kirche in Mazedonien*, о. с., р. 65.

390. Там же.

391. *Jubilarni Šematizam*, о. с., р. 265; Ціла посілість в Палюрцях до 1920 року була в посіданні Сестер Євхаристинок, коли підпала акції аграрної реформи і була вивласнена.

про заснування Згуртування Сестер Євхаристинок. 5 квітня 1893 року перша настоятелька Євхаристинок, Еурозія Алоатті, яка прийняла монаше ім'я сестра Марія-Христина, вирушила в дорогу до Парижа і Риму. В Римі на авдієнції папи Льва XIII виклопотала офіційне визнання для Згуртування Сестер Євхаристинок, що офіційно подав до відома кардинал Ледуховський, префект Священної Конгрегації Поширення Віри, 1 травня 1893 року.³⁹²

Щоб виповнити своє завдання, навчання сільського населення, Сестри Євхаристинки в різних місцевостях Македонії починають відкривати свої філії зі школами: 1900 року в Богданцях, 1902 року в Гевгелії, 1905 року в Піраві, 1906 року в Стояково і 1911 року в Долішнім Тодорці.³⁹³

Внаслідок воєнних лихоліть балканських воєн та I світової війни разом з населенням, яке покидало свої дома, і Сестри Євхаристинки шукали порятунку в Болгарії. Місцевість Палюрці, де був осідок Сестер Євхаристинок, було цілком зруйновано. Згуртування, в числі 13 Сестер Євхаристинок, перенесли до Софії в Болгарії. Три Сестри Євхаристинки залишились в Гевгелії, де 1963 року змогли відновити свою діяльність з прибуттям трьох Сестер з Болгарії та з новими покликаннями.³⁹⁴

Під сучасну пору 19 Сестер Євхаристинок Македонської провінції³⁹⁵ в Крижевській єпархії виконують апостольське служіння в 5 місцевостях Македонії: Гевгелія, Нова Маала, Радово, Скоп'є і Струмїца, а властивим їхнім завданням є навчання катехизму, поміч при парафіях і праця в лікарнях, що і в сьогоденнішніх часах знаходить успішне застосування.

392. GRULICH R., *Die unierte Kirche in Mazedonien*, о. с., р. 66.

393. *Jubilarni Sematizam*, о. с., р. 265.

394. *Oriente Cattolico*, о. с., р. 658.

395. Македонську провінцію Сестер Євхаристинок засновано декретом апостольського візитатора для католиків візантійського обряду в Македонії, єпископа Йоакима Гербути, ч. 14/1974 від 14 березня 1974 року, а Головна Управа Сестер Євхаристинок від 1920 року знаходиться в Софії, Болгарія. Зі звідомлення Скопсько-Призренського єпископа й апостольського візитатора для католиків візантійського обряду в Македонії, Преосвященного Йоакима Гербути, 1984 року.

Р о з д і л 4

ЮРИДИЧНІ ДЖЕРЕЛА КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО—СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ

Названням юридичних джерел загально охоплюємо норми, видані компетентною церковною владою, які становлять основу юридичного правопорядку в Церкві. Залишивши загальний розподіл юридичних джерел за їхнім походженням і значенням, нашим завданням в цьому розділі буде представити норми, видані компетентною церковною владою, які відтворюють основу юридичного правопорядку католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії.

В склад католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії увіходять вірні, які походять з 5 різних церковних поєднань: Марчанського — 1611 року, Берестейського — 1595-96, Ужгородського — 1646, Румунського — 1698 та Македонського (в Кукуші) — 1859 року. У відмінних історичних періодах і серед різних обставин вірні з тих поєднань частково увійшли в склад католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії. А до того часу вони творили складові частини окремих Церков візантійського обряду, які крім загальних юридичних джерел Східних Церков, мали і свої окремі юридичні джерела переді по з'єднанні з католицькою Церквою. Помимо того, що всі ці Церкви зберігали одне загальне юридичне розпорядження для всіх східних, то, щоб в цілості відтворити юридичні джерела католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, було б необхідно до певної міри представити й окремі юридичні джерела всіх цих поодиноких Церков, з яких вірні почасти ввійшли в склад католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, починаючи від початків християнства в кожній окремій Церкві та до часу, коли частина її вірних увійшла до складу католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії.

В цьому розділі обмежимось до з'ясування норм, наданих прямо для католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, які становлять основу її юридичного правопорядку від початків її з'єднання з

католицькою Церквою 1611 року аж до сьогоднішніх часів, залишивши юридичні джерела, що відносяться до поодиноких Церков візантійського обряду.

З'ясовуючи юридичні джерела католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії від її початків по сьогоднішні часи, будемо керуватись критерієм розподілу на:

А. Декрети, булли і конституції Вселенських Архієреїв.

Б. Розпорядження і декрети Священних Конгрегацій.

В. Інтервенції і розпорядження імператорів Австро-угорської імперії для юридичного правопорядку.

Г. Постанови Віденського Синоду єпископів візантійсько-слов'янського обряду зі старинної Угорщини 1773 року. Слід зазначити, що при представленні юридичних джерел католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії неминуче нам буде ще раз аналізувати частину цитованих документів в попередніх розділах.

А. ДЕКРЕТИ, БУЛЛИ І КОНСТИТУЦІЇ ВСЕЛЕНСЬКИХ АРХИЄРЕЇВ ВІДНОСНО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ

1. Папа Павло V, 21 листопада 1611 року, конституцією «*Divinae Majestatis arbitrio*», що представляє собою перший документ Вселенських Архієреїв, написаний до католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, визнає єпископа Симеона Вратаню першим з'єднаним єпископом для «рашанів» «грецького» обряду в границях Угорщини, Славонії, Хорватії та в Словенії і звільняє його з будь-якого роду викляття. Крім того Папа канонічно засновує монастир св. Архангела Михаїла в місцевості Марча для монахів Чину св. Василя.¹

2. Декретом папи Урбана VIII, 1929 року на велику суботу, іменовано о. Методія Терлецького, монаха Чину св. Василя, пізнішого Холмського єпископа, головним проповідником для з'єднаних ускоків в Жумберку.²

3. Створення Апостольського Вікаріату для з'єднаних в Хорватії 20 листопада 1671 року. Декретом папи Климента X, з 20 листопада 1671 року, іменовано з'єданого єпископа Павла Зорчича апостольським вікарієм над «волохами», які живуть в Загребській єпархії латинського обряду, з правами і можливостями доконечними і потрібними, і цим також засновано Апостольський Вікаріят для з'єднаних в Хорватії.³

1. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 1058-1060; Текст декрету подано в додатку, стор. 161-3, ч. II.

2. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 56.

3. ASV, *Secr. Brevi*, vol. 1481, november prs I/, o. c., f. 20; Текст декрету подано в додатку, стор. 166, ч. IV.

4. Титул Платейський для першого апостольського вікарія Павла Зорчича. Другим декретом папи Климента X, з того самого дня 20 листопада 1671 року, першого апостольського вікарія, Павла Зорчича, іменовано титулярним єпископом Платейським. Це є взагалі перша номінація з'єднаних єпископів в Хорватії від 1611 року на якийсь титул «in partibus infidelium».⁴

5. Папа Пій VI, 8 квітня 1775 року, листом «Asserimus litteras» повідомляє імператрицю Марію Тересу, що на її просьбу, згідно з рішенням єпископів візантійського обряду на Віденьському Синоді 1773 року, дається можливість про зменшення обов'язкових свят на 16 для католиків візантійського обряду в Австро-угорській імперії.⁵

6. Двома листами з того самого дня, 8 квітня, «Assueto paternae charitatis» і «Ut igitur in re tanti momenti» папа Пій VI повідомив з'єднаних єпископів Фогарашького, Мукачівського й апостольського вікарія в Хорватії, іменованого на титул Свідницький, про апробату для зменшення обов'язкових свят.⁶

7. Папа Пій VI, листом з 19 квітня 1777 року, повідомляє імператрицю Марію Тересу про рішення заснування двох з'єднаних єпархій: Великовардинської і Крижевської. Заявляє, що вірить у свідчення імператриці про вірність св. з'єднанню єпископів Божічковича і Драгосія, однак поручає імператриці нагляд над стійкістю у вірі згаданих єпископів.⁷

8. Тому що імператриця Марія Тереса виявила обурення з приводу доручення нагляду над стійкістю у вірі з'єднаних єпископів Божічковича і Драгосія, папа Пій VI, листом з 31 травня 1777 року, в особливий спосіб доручив нагляд над стійкістю у вірі згаданих єпископів апостольському нунцієві у Відні та розпорядив, щоб в архіві Апостольської Нунціатури у Відні залишити інструкцію, як нагадання для наступних апостольських нунціїв, вказуючи їм на засоби, якими зможуть користуватись при нагляді над стійкістю у вірі з'єднаних єпископів.⁸

9. Булла канонічного оформлення Крижевської єпархії «Charitas illa», від 17 червня 1777 року. Буллею «Charitas illa» папа Пій VI скасував дотогочасний Апостольський Вікарят для з'єднаних в Хорватії і на його місце заснував

4. ASV, *Secr. Brevi*, vol. 1481, o. c., f. 25-25v; ŠIMRAK J., *Borba za versko i crkveno jedinstvo*, o. c., p. 84-85.

5. ASV, *Epistolae ad Principes*, vol. 175, f. 64v-66v; THEINER A., *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium*, vol. II, o. c., p. 293-294; *Bullarii Romani continuatio*, tom V, Romae 1842, p. 36 sq.; *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. I, ed. WELYKYJ A. G., o. c., p. 241-242; LACKO M., *The reduction of the Number of Feast Days for the Catholics of the Byzantine Rite in Hungary in the XVIII Century*, in *Slovak Studies*, vol. IV, Romae 1964, p. 210-211; LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini Catholicorum ex Antiqua Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata*, *Orientalia Christiana Analecta* 199, Roma 1975, p. 296-297.

6. *Ibid.*, p. 297-300; LACKO M., *The Reduction of the Number of Feast Days*, o. c., p. 211-214.

7. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 96, o. c., f. 115; APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania*, o. c., f. 45-46.

8. ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 96, o. c., f. 145.

Крижевську єпархію. Границі новозаснованої єпархії розтягалися на Хорватію і Славонію та на округи Жумберак, а також на цю частину тодішньої Угорщини, на території єпархій латинського обряду Боснійської і Сремської та на ту частину Печуйської єпархії, яка лежала в Славонії, але все тільки з огляду на з'єднаних вірних. До гідности катедральної церкви мала бути піднесена одна з існуючих церков в місті Крижевцях, а замість капітули каноніків мали бути призначені священники з монашого, або єпархіяльного духовенства. Для дотації і гідного утримання єпископа призначено 6000 флоринів річної платні. Існуючу семінарію для з'єднаних в Загребі визначено за єпархіяльну семінарію Крижевської єпархії. Право вибору кандидатів на єпископів і представлення Папі для потвердження залишено імператриці Марії Тересі та її наступникам. Новозасновану Крижевську єпархію, як суфраганську, підпорядковано Острогонському митрополитові латинського обряду, примасові Угорщини.⁹

11. Потвердження заснування катедральної капітули Крижевської єпархії. Папа Пій IX, буллею «*Meritis licet impraibus*» канонічно потвердив заснування катедральної Крижевської капітули каноніків.¹⁰ Капітула складалася з 4 каноніків: архипресвітера, четця, співця й еклезіярха та вже існуючого Осієцького вікарія. Для гідного утримання каноніків була визначена річна дотація; для архипресвітера — 1000 флоринів, для четця — 800, для співця — 700 та для еклезіярха — 600 флоринів. Право назначення каноніків застережено імператорові після того, як їх представив єпископ. Обов'язки і права каноніків були визначені згідно з обов'язками і правами інших катедральних капітул того ж обряду. Також було скасовано монастир св. Пулхерії для монахів Чину св. Василя, заснований імператрицею Марією Тересою 1769 року, однак ніколи не збудований.¹¹

12. Пап Пій IX буллею «*Ubi primum placuit*», 11 грудня 1852 року, заснував Хорватсько-Славонську церковну провінцію, а Загребську єпархію латинського обряду підніс до гідности митрополії. Тоді Крижевська єпархія була вийнята з-під влади Острогонського митрополита і піддано їй, з властивостями суфраганської єпархії, Загребському митрополитові латинського обряду.¹²

9. *Bullarii Romani continuatio*, vol. V, 1842, o. c., p. 345-347; *Bullarii Romani continuatio*, vol. VII, 1847, o. c., p. 548-551; DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars I*, vol. IV, 1902, o. c., p. 224-227; Текст булли подано в додатку, стор. 168-173, ч. VI.

10. Катедральну капітулу з 4 каноніків в Крижевцях заснував 25 серпня 1840 року імператор Фердинанд V, пор. стор. 89, а потвердив заснування капітули папа Пій VI 13 лютого 1847 року.

11. ASV, *Secr. Brevi*, 5720, n. 284; DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars I*, vol. VI, p. 20-22; Текст булли подано в додатку, стор. 176-181, ч. VIII.

12. ASV, *Acta Consistorialia*, 1852, tom II, n. 61.

Б. РОЗПОРЯДЖЕННЯ І ДЕКРЕТИ СВЯЩЕННИХ КОНГРЕГАЦІЙ ВІДНОСНО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКО- ГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ

а) Священна Конгрегація Поширення Віри

1. Розпорядженням Священної Конгрегації Поширення Віри, з 6 червня 1626 року, відмовлено Загребському єпископові латинського обряду позволення візитації з'єднаних вірних в Жумберку.¹³

2. Листом з 25 квітня 1630 року Священна Конгрегація Поширення Віри похвально висловилася про успішність місійної праці о. Методія Терлецького, монаха Чину св. Василя, пізнішого Холмського єпископа, серед з'єднаних в Жумберку та заохоче його продовжувати добре розпочате діло для поширення церковного поєднання.¹⁴

3. Священна Конгрегація Поширення Віри, 25 березня 1645 року, розпорядила вибраному імператором єпископові Гаврійлу Предоевичу, щоб склав визнання віри, приписане для Східних.¹⁵

4. Священна Конгрегація Поширення Віри 29 січня 1646 року вирішила, що з'єднаний єпископ Василій Предоевич не може бути в Римі потверджений жодним способом на титул Свідницький, наданий йому імператором, бо не відповідає ані «Рашанському» єпископові, ані його Церкві, але пропонує, щоб імператор надав з'єднаним єпископам в Хорватії новий титул: «Владика монастиря і церкви св. Михаїла в Загребській єпархії».¹⁶

5. Декретом Священної Конгрегації Поширення Віри від 7 жовтня 1914 року назначено апостольського адміністратора для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні і тим засновано Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні.¹⁷

б) Консисторіяльна Конгрегація

Рішення Консисторіяльної Конгрегації від 12 листопада 1776 року, щоб справу заснування Крижевської і Великоварадинської єпархії відкласти через нестійкість у вірі, як з'єднаних вірних, так і їхніх єпископів, пропонує, щоби в

13. APF, *Lettere Volgari*, vol. 5, f. 107; ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 49-50; APF, *Lettere Latine*, vol. 9, f. 8.

14. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c. p. 56-57.

15. APF, *Lettere della S. Congregazione de Propaganda Fide*, vol. 23, 44v-45v (exemplar); ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 157.

16. ASV, *Nunziatura di Germania. Epistolae et Negotia*, 1642-1649, fasc. 24; APF, *Lettere della S. Congregazione*, vol. 24, f. 21-21v; ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, o. c., p. 132.

17. Arch. S. C. Or., *Ruteni, Crisio*, 2123/1928; Текст декрету подано в додатку, стор. 183-184, ч. X.

буллі з'єднаних єпископів впровадити обов'язок щорічного публічного визнання віри та просить, щоб імператриця представила нові рації в справі заснування Крижевської і Великоварадинської єпархії.¹⁸

2. Взявши до уваги нові рації в справі заснування Крижевської і Великоварадинської єпархії, представлені імператрицею і її міністрами, Консисторіяльна Конгрегація винесла позитивне рішення про заснування згаданих єпархій в 1777 році.¹⁹

в) Священна Конгрегація Східних Церков

1. Декретом ч. 9992-22 від 19 жовтня 1923 року Священна Конгрегація Східних Церков поширила юрисдикцію Крижевського єпископа на всіх греко-католиків в Югославії, за винятком греко-католиків в Боснії, які мали свого апостольського адміністратора.²⁰

2. Декретом Священної Конгрегації Східних Церков, 23 липня 1924 року, скасовано Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні, а вірних скасованої Апостольської Адміністрації прилучено до Крижевської єпархії.²¹

3. На прохання Крижевського єпископа Діонісія Нярадія Священна Конгрегація Східних Церков видала 25 липня 1932 року декрет, яким дозволено перенести осідок єпархії з Крижевців до Загребу. Парафіяльну церкву св. Кирила і Методія в Загребі при єпархіяльній семінарії піднесено на ступінь прокатедральної церкви, а назву Крижевської єпархії далі залишено. Цього декрету, однак, не було виконано і тому, коли апостольський адміністратор Крижевської єпархії, єпископ Гавриїл Букатко, 1959 року повторив прохання про перенесення осідку єпархії з Крижевців до Загребу, Священна Конгрегація Східних Церков 24 травня 1959 року видала декрет, яким дозволено перенести осідок єпархії з Крижевців до Загребу, задержуючи назву Крижевської єпархії.²² 31 січня 1962 року Крижевський єпископ переселився на стало до Загребу до недавно перед тим набутої єпископської резиденції.²³

4. Священна Конгрегація Східних Церков, декретом від 5 липня 1941 року, заснувала Апостольську Адміністрацію для греко-католиків в Бачці; Калочького архієпископа латинського обряду назначено апостольським адміністратором з накладенням обов'язку вибрати собі окремого генерального

18. ASV, *Acta Consistorialia*, 1776, pars III, o. c., f. 360.

19. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 234.

20. Arch. S. C. Or., *Ruteni, Crisio*, 1049/1928; Текст декрету подано в додатку, стор. 184, ч. XI; *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, 1923, o. c., p. 3.

21. *Eparhijski Vjesnik*, n. 4, 1924, o. c., p. 2; Текст декрету подано в додатку, стор. 185, ч. XII.

22. Arch. S. C. Or., *Ruteni, Crisio*, 367/32; Текст декретів подано в додатку, стор. 185-6, ч. XIII; 186-187, ч. XIV.

23. Пор. стор. 77

вікарія для Апостольської Адміністрації греко-католиків в Бачці, щоби зберегти обряд і церковно-слов'янську мову в Богослуженнях.²⁴

5. Декретом Священної Конгрегації Східних Церков ч. 204 з 3 січня 1946 року скасовано Апостольську Адміністратуру в Бачці для греко-католиків, а вірних скасованої Апостольської Адміністратури знову піддано владі Крижевського єпископа.²⁵

6. Декретом Священної Конгрегації Східних Церков, від 3 липня 1972 року, назначено Скопсько-призренського єпископа латинського обряду, Йоакима Гербута, апостольським візитатором для католиків візантійського обряду в Македонії з повною юрисдикцією і тим засновано Апостольську Візитатуру в Македонії для католиків візантійського обряду, які підпадають юрисдикції апостольського візитатора і далі становлять складову частину Крижевської єпархії.²⁶

В. ІНТЕРВЕНЦІЇ І РОЗПОРЯДЖЕННЯ ІМПЕРАТОРІВ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ДЛЯ ЮРИДИЧНОГО ПРАВОПОРЯДКУ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ В ЮГОСЛАВІЇ

Папа Сильвестер II в 1000-му році надав угорському королеві св. Стефанові, задля заслуг за поширення християнства в своїм королівстві, титул «Апостольського Короля» і наділив його привілеями або т. зв. «правом патронату», яким міг користуватись при розповсюдженні й утвердженні християнства.²⁷

Імператори Австрії, які були водночас й угорськими королями, як наступники св. Стефана, послуговувались «правом патронату» при утвердженні і розповсюдженні греко-католиків, і видавали відносно цього розпорядження і норми, які стали основою юридичного правопорядку поодиноких католицьких Церков візантійського обряду.

1. Архикнязь Фердинанд 1611 року, після «історичного» з'їзду в монастирі в місцевості Марча, 24 березня 1611 року, де дійшло до порозуміння про з'єднання з католицькою Церквою між єпископом Симеоном Вратанею і представниками народу, видав декрет, яким, на підставі «права патронату», затвердив Симеона Вратаню з'єднаним єпископом в Хорватії, ще заки Симеон Вратаня отримав потвердження від папи Павла V (21 листопада 1611).²⁸

24. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 192.

25. Там же.

26. З архіву Скопсько-призренської єпархії; Текст декрету подано в додатку, стор. 187, ч. XV.

27. Пор. стор. 25, ноту 16.

28. *Jubilarni Šematizam*, o. c., p. 29.

2. Імператор Фердинанд II, декретом від 8 вересня 1630 року, виданим в місті Пожуні (Братіслава), іменував наступника єпископа Симеона Вратані, Максима Предоевича на титул «Вратанський» (по єпископові Вратані) і розпорядив, щоб іменованій єпископ Максим Предоевич просив потвердження від папи Урбана VIII.²⁹

3. На титул «Вратанський» імператор Фердинанд III 1642 року іменував наступника єпископа Максима Предоевича, Гавриїла Предоевича та доручив йому, щоб склав визнання віри, щоб просив потвердження від Папи та щоб в Римі був висвячений на єпископа.³⁰

4. Коли в Римі ані Гавриїл Предоевич, ані його попередник Максим Предоевич, не могли бути потвердженими на титул «Вратанський», тоді Угорська канцелярія ухвалила 1642 року новий титул Свідницький для Гавриїла Предоевича, на який його назначив імператор Фердинанд III та доручив йому, щоб просив потвердження від Святішого Отця і щоб свячення прийняв від якогось з'єданого єпископа.³¹

5. Фердинанд III 1644 року іменував на титул Свідницький і наступника єпископа Гавриїла Предоевича, Василя Предоевича та просив Папу, щоб потвердив єпископа Василя на титул Свідницький.³²

6. Наступників єпископа Василя Предоевича, Саву Станіславича (1648-1661) та Гавриїла Міякича (1663-1670) імператор також іменував на титул Свідницький, але ніхто з назначених єпископів не отримав в Римі потвердження на цей титул.³³ Всі наступні 11 з'єдані єпископи, апостольські вікарії: Павло Зорчич (перший апостольський вікарій) (1671-1685), Марко Зорчич (1685-1688), Ісає Попович (1689-1699), Гавриїл Турчинович (1700-1706), Григорій Югович (1707-1708), Рафаїл Маркович (1709-1726), Григорій Вучинич (1727-1733), Сильвестер Іванович (1734-1735), Теофіл Пашич (1738-1746), Гавриїл Палкович (1751-1759) та Василій Божічкович (останній апостольський вікарій і перший Крижевський єпископ) (1758-1785) були назначені імператором на титул Свідницький, а в Римі їм надавано ще якийсь титул «in partibus infidelium», на який отримували потвердження від Святішого Отця.

7. Імператор Леопольд, 10 серпня 1685 року, на бажання Загребського єпископа латинського обряду Борковича, потвердив все те, що єпископ Павло Зорчич визнав 8 квітня 1671 року разом з визнанням віри (свою залежність від Загребського єпископа латинського обряду у властивості обрядового вікарія

29. ŠIMRAK J., *De relationibus Slavorum*, о. с., р. 76.

30. Там же, стор. 114.

31. Там же, стор. 118.

32. Там же, 128; ASV, *Principi*, vol. 62, f. 1; THEINER A., *Vetera Monumenta Slavorum* о. с., р. 128-129.

33. ŠIMRAK J., *Historia episcopatus Greco-Catholici*, о. с., р. 47-48; ŠIMRAK J., *Marčanska eparhija*, о. с., р. 63, 70.

для з'єднаних вірних) і розтягнув те визнання і на наступників єпископа Павла Зорчича.³⁴

8. Імператор Леопольд, 16 лютого 1699 року, видав лист «Diploma Leopoldinum», яким визнано соціальні права з'єданого духовенства в імперії, наділяючи його церковними нерухомостями на рівні з духовенством латинського обряду.³⁵

9. 1769 року імператриця Марія Тереса в Крижевцях заснувала монастир для монахів Чину св. Василя під назвою св. Пулхерії.³⁶ Монастир, однак, ніколи не було збудовано, а скасовано його 1847 року декретом заснування Крижевської катедральної капітули каноніків.³⁷

10. Резолюцією імператриці Марії Тереси, від 28 червня 1773 року, на прохання з'єднаних єпископів-учасників Віденського Синоду (1773), замість «уніяти» введено урядове названня «греко-католики».³⁸

11. 1774 року імператриця Марія Тереса скликала мішану комісію з членів Імперської камери й Угорської канцелярії для вирішення справи заснування і дотації Великоарадинської і Крижевської єпархії.³⁹

12. На бажання з'єднаних єпископів-учасників Віденського Синоду (1773) про зменшення зобов'язуючих свят на 16 та апробацію Папи, 10 березня 1775 року імператриця Марія Тереса в цій справі внесла прохання до папи Пія VI,⁴⁰ а він його потвердив дня 8 квітня 1775 року.⁴¹

13. Імператриця Марія Тереса, 6 листопада 1775 року, видала цісарський рескрипт з проектом заснування нової єпархії з осідком в Крижевцях з існуючого Апостольського Вікаріату для з'єднаних в Хорватії. Границі проектованої єпархії мали б простягатись на Жумберак, Хорватію, Славонію і комітат Бачку. З огляду на віддаленість Бачки і долішньої Славонії від Крижевців, для вірних в тих краях майбутній Крижевський єпископ повинен назначити двох місіонерів і з них одного вибрати своїм вікарієм з осідком в місті Осіек. Цісарський рескрипт був доручений усім єпископам латинського обряду, на чий території мали б простягатись границі майбутньої єпархії, щоб протягом шістьох тижнів представили, якщо б мали, свої обгрунтовані застереження відносно проекту заснування нової єпархії.⁴²

34. *Arch. Eparchiae Crisiensis, Acta*, an. 1685, fasc. 1, n. 2.

35. NILLES N., *Symbolae*, vol. I, o. c., p. 224-227; LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 85-88.

36. NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 760-761.

37. Пор. стор. 144.

38. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 265-266.

39. ASV, *Nunziatura di Germania*, vol. 395, f. 87.

40. LACKO M., *The Reduction of Feast Days*, o. c., p. 209; LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 295.

41. Пор. стор. 143.

42. *Vjesnik Križevačke eparhije*, n. 1, 1978, o. c., p. 3-4; Текст цісарського рескрипту подано в лодатку, стор. 167-8, ч. V.

14. Імператриця Марія Тереса, 26 липня 1776 року, представила папі Пієві VI виготовлений плян заснування Крижевської і Великоварадинської єпархій та просила потвердження і благословення для свого почину. У своєму зверненні до Папи імператриця виявила свою дбайливість про здійснення церковного поєднання усіма можливими спробами, а наочним прикладом для здійснення церковного поєднання було заснування Мукачівської єпархії 1771 року, завдяки якому Мукачівський єпископ став і фактично цілком незалежним від Єгерського єпископа латинського обряду, який уважав дотогочасного Мукачівського апостольського вікарія своїм обрядовим вікарієм. Для поширення поєднання в Хорватії імператриця пропонувала заснування Крижевської єпархії на місце існуючого Апостольського Вікаріату, апостольського ж вікарія, Василя Божіковича, пропонувала на першого єпископа Крижевської єпархії.⁴³

15. Апостольський нунцій у Відні, Йосиф Гарампі, 17 лютого 1777 року, представив нові намагання імператриці і її міністрів про заснування Крижевської і Великоварадинської єпархій, з'ясовуючи нові рації в цій справі. Імператриця і її міністри дають запевнення про нагляд католицького уряду в імперії над стійкістю у вірі з'єднаних єпископів та представляють користі, яких можна сподіватися, коли з'єднаним дасться власного єпископа, вповні незалежного від єпископа латинського обряду, а саме численні навернення нез'єднаних, а також звертають увагу на втрати для поєднання, якби не було засновано власних єпархій.

Щоб усунути сумніви щодо стійкості у вірі теперішніх з'єднаних єпископів, як і їхніх наступників, імператриця вважає доречним, щоб з'єднані єпископи не мали митрополита свого обряду, але щоб, суфраганські єпископи, були залежні від архієпископа латинського обряду в Острогоні, примаса Угорщини, щоб таким чином хтось з латинників наглядав над неушкодженістю поєднання. Імператриця також пропонує, щоби в номінаційні булли, згідно з пропозицією Консисторіальної Конгрегації від 12 листопада 1776 року, новим єпископам було накладено обов'язок щорічного публічного визнання віри та щоб молоді з'єднані кандидати до священничого стану виховувались разом з латинниками в тих самих семінаріях і в тих самих школах.⁴⁴

Довідавшись про такі пропозиції накладення обов'язку щорічного публічного визнання віри, пропонувані імператрицею єпископи для нових єпархій, Василій Божікович і Мойсей Драгосі, висловили своє невдоволення і звернулися з проханням до імператриці, щоб ані для них, ані для їхніх наступників не впроваджувати обов'язку щорічного публічного визнання віри і

43. ASV, *Principi*, vol. 265, o. c., f. 415-418v, 425-427v; APF, SC, *Greci di Croazia, Transilvania*, o. c., f. 16-23.

44. ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 237-240; ASV, *Nunziatura di Vienna*, vol. 76, o. c., f. 170v.

заявили, що сорому завдає визнавати такий акт, який не накладається жодному єпископові латинського обряду та наносить наочну неславу для єпископа і принижує його повагу в очах своїх вірних, начебто він потребує очищення в вірі, і це могло б стати лише перешкодою для поширення поєднання.⁴⁵

16. Простудіювавши прохання з'єднаних єпископів, Божіковича і Драгосія, щоб вони і їхні наступники були звільнені з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри, імператриця визнала представлені причини цілком слушними і звернулася з проханням до Папи, 20 березня 1777 року, в справі звільнення з'єднаних єпископів з обов'язку щорічного прилюдного визнання віри.⁴⁶

17. Після канонічної ерекції Крижевської єпархії папою Пієм VI буллою «*Charitas illa*», від 17 червня 1777 року, імператриця ще практично перевела в діло заснування Крижевської єпархії виданням фундаційного декрету єпархії 17 жовтня 1777 року.

Фундаційним декретом на осідок єпархії визначено місто Крижевці, де єпископ повинен мати резиденцію і катедру та двох крилошан з властивостями архидияконів. Границі новозаснованої Крижевської єпархії простягатимуться на ціле королівство Хорватії і на Славонію, а також і на комітат Бачку. В місті Осіек має бути заснована місійна станиця з єпископським вікарієм і місіонером. Дотація Крижевського єпископа становитиме щорічно 6000 флоринів і дається йому посілости в місті Шид і в місцевості Беркасово, в Сремській комітаті. Дотація єпископського вікарія в Осієку становитиме щорічно 800 флоринів, місіонера — 400 флоринів і на утримання тамошньої каплиці призначено 300 флоринів річно. Кандидати до священничого стану з Крижевської єпархії повинні і надалі виховуватись: 6 в семінарії у Відні при церкві св. Варвари, а інші в існуючій Крижевській єпархіяльній семінарії в Загребі, які мають утримуватись з прибутків маєтку в Прібичу.

Імператриця застерегла собі право вибору Осієцького єпископського вікарія, як теж двох крилошан до катедри з-поміж кандидатів, яких мав представити Крижевський єпископ.⁴⁷

18. На дотацію для утримання катедральної церкви в Крижевцях імператриця визначила 500 флоринів щорічно, а на утримання єпископської резиденції в Крижевцях — 300 флоринів.⁴⁸

19. Імператор Фердинанд V, 25 серпня 1840 року, заснував катедральну капітулу Крижевської єпархії з 4 каноніків,⁴⁹ а папа Пій IX, 13 лютого 1847 року,

45. Ibid., vol. 155, o. c., f. 143-145; ASV, *Acta Consistorialia*, 1777, pars I, o. c., f. 275-276.

46. Ibid., f. 246-248, 272-274; APF, SC, *Creci di Croazia, Transilvania*, o. c., f. 43-44v, 47.

47. З архіву Крижевської єпархії, з оригінального тексту; Текст фундаційного декрету Крижевської єпархії, виданого імператрицею 17 жовтня 1777 року подано в додатку, стор. 173-6. x. VII.

48. ASV, *Processus Consistorialis*, vol. 173, o. c., f. 246-249.

49. ŠIMRAK J., «*Šematizam*» (*Stanje Križevačke biskupije*), o. c., p. 72.

потвердив заснування капітули Крижевської єпархії буллею «*Meritis licet imparibus*».⁵⁰

Г. ПОСТАНОВИ ВІДЕНСЬКОГО СИНОДУ ЄПИСКОПІВ ВІЗАНТІЙСЬКОГО ОБРЯДУ СТАРИННОЇ УГОРЩИНИ 1773 РОКУ

В країнах, які належали до старинної Угорщини, 1773 року існували дві єпархії для католиків візантійського обряду, Фогарашська в Румунії, заснована 1721 року, та Мукачівська з 1771 року. Крім того, існували два Апостольські Вікаріяти: в Румунії — Великоварадинський (від 1748 року) і в Хорватії (від 1671 року). Вірні згаданих єпархій й Апостольських Вікаріятів походили з трьох різних церковних поєднань: в Хорватії — з Марчанського поєднання з 1611 року, в Мукачівській єпархії — з Ужгородського поєднання з 1646 року, й у Фогарашській єпархії і Великоварадинському Апостольському вікаріяті — з Румунського поєднання з 1698 року. Всі вони належали до відмінних етнічних груп з церковним правопорядком, властивим їхній окремій Церкві ще з давніх часів. А що всі вони жили під одним державним правопорядком із загальними цивільними законами, то виявилась потреба одновидности і церковного правопорядку, принаймні у важливіших справах. Це можна було досягнути лише на спільнім Синоді з'єднаних єпископів.

Безпосередньою причиною скликання Синоду єпископів стала потреба устійнення спільних норм для друкування літургічних книжок. З цією метою імператриця Марія Тереса, вже 1700 року, заснувала Східну Друкарню у Відні, і вже того самого року в тій друкарні було надруковано Буквар,⁵¹ щоб навчати читання і писання, за дозволом Мукачівського апостольського вікарія, єпископа Івана Брадача для його вірних. Буквар надруковано з додатковими молитвами Отче Наш, Богородице Діво та з Символом Віри. А згодом видруковано, також за дозволом єпископа Івана Брадача для його вірних, «Зборник» — збірник молитов і літургічних текстів, де на кінці поміщено і календар зі святими, які друкувались і з'єднаними в Київській з'єднаній митрополії та були у вжитку в з'єднаній Церкві в сусідній Галичині. Буквар скоро став нагодою для злобного обвинувачення єпископа Івана Брадача Єгерським єпископом латинського обряду Естергазієм, який вже від довшого часу старався усіма способами перешкодити заснуванню Мукачівської єпархії. Предметом обвинувачення в Букварі стали надруковані молитви: Отче Наш, Богородице Діво і Символ Віри св. Атанасія. Єпископ Естергазі оскаржив єпископа Брадача за схизматичні

50. Пор. стор. 89.

51. Оригінальна назва книжки: «Буквар ілі Руководіє хотящим учитися писмени руско-славенскими книг». Пор. МАЦИНСЬКИЙ І., *Буквар, що пережив дві інквізиції*, в *Дружно вперед*, ч. 1, Прашів 1965, стор. 18-19.

тенденції тому, що дозволив друкувати молитву Отче Наш з додатком «Бо Твое є царство і сила і слава на віки віків», молитву ж Богородице Діво — без частини «Свята Маріє Мати Божа...» та що в Символі Віри св. Атанасія пропущено додаток «і Сина».⁵²

Обвинувачення проти єпископа Брадача було внесено до імператриці Марії Тереси. Першу і другу трудність з легкістю вирішено в користь єпископа Брадача, згідно з літургічними текстами візантійського обряду. Натомість відносно третього пункту оскарження «і Сина» виникли труднощі, зокрема ж у Римі це вважалось справою «*magni momenti*». Для вирішення цієї справи папа Климент XIV скликав комісію з трьох теологів, якої сам був головою.⁵³ Розповсюдження надрукованих книжок було припинено. В Римі теологічна комісія на чолі з папою Климентом XIV вирішила, щоб, для непорушності віри, внести додаток «і Сина» в тексти всіх католиків, а отже й для католиків візантійського обряду.⁵⁴

В міжчасі звернено обвинувачення і проти другої книжки — «Зборника», яку єпископ Іван Брадач дозволив друкувати. Обвинувачем проти цієї книжки став єпископ Василій Божічкович, апостольський вікарій для з'єднаних в Хорватії. Предметом обвинувачень стали святі, яких єпископ Брадач помістив в календарі в «Зборнику». Єпископ Божічкович твердив про цих святих, що вони або не є з'єднаними, або сумнівними святими.⁵⁵ Це стало безпосередньою причиною, що імператриця Марія Тереса, 24 лютого 1773 року, видала декрет про скликання єпископів візантійського обряду на Синод до Відня,⁵⁶ щоб на майбутнє уникнути непорозуміння і спори між єпископами та клопоти з уже надрукованими книжками, та щоб довести до узгодження поглядів між єпископами відносно книжок, які і в який спосіб мали б друкуватись на майбутнє. На Синоді у Відні мали бути трактовані ще й справи про зменшення обов'язкових свят, пасторальні проблеми та соціальне положення з'єданого духовенства.

Синод відбувся в Хорватській Колегії у Відні від 1 березня до 6 травня, і брали в ньому участь три єпископи: апостольський вікарій з Хорватії Василій Божічкович, іменований Мукачівський єпископ Андрій Бачинський⁵⁷ та

52. PEKAR B., *De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis*, o. c., p. 111.

53. Для докладнішого з'ясування історичних контроверсій відносно додатку «і Сина» в Символі Віри св. Атанасія та в Символі Віри Царгородським, див.: PEKAR B., *De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis*, o. c., p. 112-113.

54. THEINER A., *Historie du Pontificat de Clément XIV*, vol. II, Paris 1852, p. 19-23. Вже попередник Климента XIV, Венедикт XIV в своїй конституції «*Etsi pastoralis*», з 26 травня 1742 року, для італогреків дозволив: «*Etsi autem Graeci teneantur credere, etiam a Filio Spiritum Sanctum procedere, non tamen tenentur in Symbolo pronunciare (§1, I)*. Також і для італо-албанців було дозволено те саме, якщо не існував противний звичай.

55. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 120-121, 123-125, 135-136.

56. Там же, стор. 12.

57. Обвинувачений єпископ Іван Брадач помер 4 липня 1772 року, його наступником

Фогарашський іменований єпископ Григорій Майор, дотогочасний цензор книжок у Східній Друкарні у Відні.⁵⁸ Крім того існував ще й четвертий з'єднаний єпископ Мелетій Ковач, апостольський вікарій Великоарадинського Апостольського Вікаріату в Румунії, який не брав участі в Синоді, але заявив, що прийме усі рішення Синоду.⁵⁹

В нашій викладі про Віденський Синод з 1773 року обмежимось до загального представлення трактованих аргументів і виготовлених рішень⁶⁰ та значення його для католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії.

На Віденському Синоді трактовано і винесено рішення в таких справах:

1. Молитви в Букварі Отче Наш, Богородице Діво і Символ Віри св. Атанасія. Про перші дві молитви узгіднено погляди в користь покійного єпископа Брадача, згідно з попереднім рішенням на підставі літургійних текстів у візантійському обряді. Щодо додатку «і Сина» в Символі Віри св. Атанасія, з огляду на розпорядження Ап. Столиці,⁶¹ єпископи постановили внести додаток «і Сина» і в Символ Віри св. Атанасія.

2. «Збірник» і спірне питання святих в календарі. Відносно святих, яких треба було помістити в календарі, єпископи не могли винести однозгідного рішення, тому вирішили друкувати «Зборник» без календаря святих, а вирішення в цій справі дождати від Ап. Столиці.

3. Перевірено під доктринальним і літургійним оглядом всі літургійні книжки та вирішено, які книжки треба найперше друкувати. Дотогочасний цензор книжок у Східній Друкарні у Відні, Григорій Майор, став Фогарашським єпископом; на його місце кожний з єпископів-учасників Синоду тайним голосуванням представив по троє кандидатів, з яких імператриця Марія Тереса вибрала цензором книг Йосафата Басташича, генерального вікарія єпископа Василя Божічковича.

4. Вирішено було внести прохання до імператриці про зменшення

імператриця Марія Тереса іменувала, 5 вересня 1772 року, Андрія Бачинського, папа Климент XIV його потвердив 8 березня 1773, а єпископські свячення прийняв у Відні 6 червня 1773 року з рук єпископа Василя Божічковича. Пор. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 13.

58. Григорій Майор монах Чину св. Василя, час новіціату перебув у Мукачеві, де склав і довічні обіти 1738 року. Теологічні студії закінчив у Римі і потім став професором в Блажі, Румунія. В роках 1746-1770, через опозицію до Фогарашського єпископа Атанасія Редника, був ув'язнений в монастирі в Мукачеві. 1771 року став цензором східних книжок у Відні; 27 жовтня 1772 року імператриця іменувала його Фогарашським єпископом, папа Климент XIV його потвердив 8 березня 1773, а єпископські свячення прийняв у Відні з рук єпископа Василя Божічковича, 4 квітня 1773 року. Пор. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 13.

59. Там же.

60. Повний виклад постанов Віденського Синоду з 1773 року, пор.: LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, o. c., p. 33-71; та спробу наукового з'ясування рішень Віденського Синоду з 1773 року, пор.: DUKER R. A., *The Byzantine Catholics Synod of Vienna 1773*, Thesis, Pontificium Institutum Orientale, Romae 1982.

61. Пор. стор. 153.

обов'язкових свят в році до числа 16. Це рішення представлено за двома вимогами: щоб про зменшення обов'язкових свят імператриця просила потвердження від Папи та щоб те саме зменшення, і в тім самім часі, імператриця наклала і для нез'єднаних.

5. Трактовано справу про зловжиття в накладанні usługових церковних такс та — про дефекти в пасторальній службі. Обговорювано справу піднесення наукового і соціального рівня духовенства і щоб до цього застосувати «*Diploma Leopoldinum*» від 1699 року, яким визнано соціальні права з'єданого духовенства нарівні з духовенством латинського обряду, наділяючи його церковними нерухомостями.⁶² Про покращання соціального стану мирян єпископи просили, щоб діти священників були допущені до публічних шкіл, миряни візантійського обряду — до публічних установ і до спільних помешкань.

6. Місіонери латинського обряду, бажаючи проводити місії серед вірних візантійського обряду, повинні просити на це згоди єпископів візантійського обряду. Єпископи-учасники Синоду просили, щоб єпископи латинського обряду заохочували своє духовенство до взаємної любови і співпраці з духовенством візантійського обряду та щоб на майбутнє замість «уніяти» відносно з'єднаних вживати назву «греко-католики», а для духовенства — замість «попи» вживати назву «парохи» або «священники».

7. Врешті, Мукачівський єпископ Андрій Бачинський вніс меморандум, в якому відкинув пропозицію, щоб прохання, внесені до Відня в справі допущення монахів до збору каноніків Мукачівської єпархії, було взагалі трактоване на Синоді.⁶³

На закінчення Синоду, 16 травня 1773, всі постанови єпископів-учасників передано імператриці Марії Тересі через Угорсько-імперську королівську канцелярію, яка піддала розглядові всю цю справу і, 24 травня т. р., представила імператриці конкретні пропозиції для поодиноких пунктів. Імператриця власноручно подала свої рішення на представлені пропозиції.⁶⁴ Тоді Угорсько-імперська канцелярія піддала новому розглядові рішення імператриці і, 28 червня т. р., представила їй нові пропозиції,⁶⁵ на які імператриця власноручно подала свої нові рішення.⁶⁶ Того самого дня, 28 червня 1773 року, в імені імператриці Марії Тереси було видано остаточні рішення відносно католиків візантійського обряду в Австро-угорській імперії і подані до відома Цісарській раді, Хорватській і Трансільванській.⁶⁷

З усіх постанов Віденського Синоду з 1773 року апробати Ап. Столиці отримала тільки постанова про зменшення обов'язкових свят. В цій справі

62. Пор. стор. 149.

63. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, о. с., р. 14-17.

64. Там же, стор. 260-263.

65. Там же, стор. 263-264.

66. Там же, стор. 265-266.

67. Там же, стор. 266-269, 270-272, 275-6.

імператриця внесла прохання до Папи, 10 березня 1775 року, і дня 8 квітня т. р. отримала від папи Пія VI потвердження свого прохання.⁶⁸ Згідно з бажанням єпископів-учасників Синоду, те саме рішення про зменшення обов'язкових свят застосовано і до нез'єднаних Австро-угорської імперії.⁶⁹ Інші ж постанови Віденського синоду, не апробовані Ап. Столицею, знайшли своє пристосування у внутрішнім житті католиків візантійського бряду головно до 1918 року — до розпаду Австро-угорської імперії. Тут треба внести і застосування «*Diploma Leopoldinum*» з 1699 року про поліпшення соціального рівня духовенства.

Відносно друкування додатку «і Сина» в Символі Віри св. Атанасія, хоч, за рішенням єпископів Синоду, яке було згідне з постановою Папи від 1771 року, щоб його завжди друкувати, імператриця Марія Тереса розпорядила в інструкціях, даних новому цензоріві книг Йосафату Басташичу 17 липня 1773 року, щоб в Символі Віри, як св. Атанасія так і в Царгородському, додаток «і Сина» друкувався «*adjecta solum marginali nota illa*» в тим значенні, що східним можна проказувати Символ Віри і без додатку «і Сина», який є доданий і в латинській Церкві, щоб тільки в серці вірили в цю догму та щоб визнали, що Церква має право додати висказ «і Сина», якщо б задля опущення настав великий скандал, або якби в якійсь окремій місці вже укріпився звичай відмовляти Символ Віри з додатком «і Сина».⁷⁰ Літургічних книжок у Східній Друкарні у Відні не було друковано.

А офіційне названня замість уніяти — греко-католики, про яке просили єпископи на Віденському Синоді й імператриця Марія Тереса його апробувала, залишилось по сьогоднішні часи у загальнім вжитку, особливо в тих країнах, для яких це рішення було винесено.

68. Пор. стор. 149.

69. LACKO M., *Synodus Episcoporum Ritus Byzantini*, о. с., р. 17.

70. *Ibid.*, р. 274: «*In Symbolo Athanasiano et Constantinopolitano, necnon Catechismo, exprimatur particula Filioque, adjecta solum marginali nota illa: quod in Ecclesia latina ea addita recitetur ad quam Graeci non coguntur, modo ipsum dogma sincere credant, et agnoscant Ecclesiae fuisse potestatem Symbolo addendi vocem Filioque, nisi forte ex pretermissa scandalum immineret, aut aliquo in loco peculiaris consuetudo jam invaluisse recitandi Symbolum cum additione Filioque.*»

КІНЦЕВІ ВИСНОВКИ

Вище розгорнутою працею, під назвою «Католицька Церква візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, історично-юридична праця», представлено історичний шлях юридичного розвитку й організації цієї Церкви на основі численних архівних документів.

Незадовго після заключення церковного поєднання нез'єднаних в Хорватії з Ап. Престолом 1611 року, в місцевості Марча, повстали контрверсії відносно юрисдикції з'єднаних єпископів та продовжились вони і після назначення апостольських вікаріїв 1671 року для з'єднаних в Хорватії. Загребські єпископи латинського обряду висували свої претенсії відносно з'єднаних вірних, вважаючи з'єднаних апостольських вікаріїв своїми обрядовими вікаріями для вірних візантійсько-слов'янського обряду на території своєї єпархії. Ап. Столиця уважала це явище більше фактичним, ніж юридичним та не приносила ніякого дальшого рішення відносно залежності апостольських вікаріїв в Хорватії від Загребських єпископів. Тут представлено багато разів в історії повторюваний приклад, виявлений в нерівній боротьбі за юридичну незалежність єпископів візантійсько-слов'янського обряду від єпископів латинського обряду з наслідками великих втрат для поєднання.

Аж за стараннями імператриці Марії Тереси 17 червня 1777 року папа Пій VI, буллею «Charitas illa» скасував Апостольський Вікаріят для з'єднаних в Хорватії і на його місце заснував єпархію з осідком в Крижевцях. Заснуванням Крижевської єпархії надано з'єднаній Церкві повну юридичну структуру, вийнято її з-під фактичної залежності від єпископів латинського обряду та піддано її одинокі, у властивості суфраганської єпархії, Острогонському митрополитові, примасові Угорщини.

Після канонічного оформлення Крижевської єпархії в 1777 році, приступлено до її юридичної організації, а згодом поширено і юрисдикцію Крижевського єпископа. В склад Крижевської єпархії при її заснуванні 1777 року увійшли вірні з Марчанського поєднання з 1611 року в Хорватії та вірні з Ужгородського поєднання з 1646 року, які переселились в комітат Бачку. 1831 року границі єпархії побільшено, а юрисдикцію Крижевського єпископа поширено і на Далмацію, де три нез'єднані парафії приєднались до католицької Церкви. 1923 року в склад Крижевської єпархії увійшли з'єднані румуни — плід Румунського поєднання з 1698 року, та з'єднані македонці — плід Кукушського

поєднання з 1859 року, на території Югославії. 1924 року і з'єднані українці-переселенці в Боснії і Герцеговіні — плід Берестейського поєднання з 1595-96 року, стали складовою частиною Крижевської єпархії. Таким чином границі єпархії і юрисдикцію Крижевського єпископа поширено на цілу Югославію взглядно вірних візантійсько-слов'янського обряду, які походять з п'ятих різних церковних поєднань. Одних з них господар «покликав рано вранці у свій виноградник, інших — близько третьої години, інших же — близько шостої, дев'ятої та одинадцятої години. І всі вони візьмуть по динарію». Мт. 20, 2-10. Всі вони становлять одну цілість єпархії, є її рівноправними членами з рівними обов'язками і правами. Під цим оглядом Крижевська єпархія є одинокою, яка складається з п'ятих різних церковних поєднань.

Архівними документами представлено розвиток юридичної структури й організації Католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії та відтворено юридичні джерела цієї ж Церкви.

Практичні висновки цієї праці слідує:

— Віднайдено важливіші документи, публіковані чи неопубліковані, для систематичного відтворення початків і розвитку цієї Церкви впродовж 375 років її існування (1611-1985) і подано їх в цілості за хронологічним порядком в додатковій частині.

— В історичнім нарисі обставин складових частин вірних Крижевської єпархії в часі їхнього з'єднання з Ап. Престолом та обставин, серед яких увійшли в склад Крижевської єпархії, поданими документами представлено старання Ап. Столиці й імператорів Австрії про збереження і зріст церковного поєднання. Представлено також душпастирську опіку, яка виявилась в назначенні апостольського вікарія, та розвиток ієрархічної опіки. А важливість цієї праці полягає в тім, що все зібрано разом і систематично представлено так, що може послужити для загального погляду і вихідним пунктом для дальшої праці.

Головним намаганням праці було відтворити в цілості під історично-юридичним аспектом мозаїку католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії, складники якої, помимо різноманітності народностей, мов та своїх особливих специфічностей, утворюють подивугідну єдність, скріплену силою візантійсько-слов'янського обряду та традиційною спадщиною церковного надбання, якими засвідчують внутрішню живучість цієї ж Церкви і є наглядним прикладом до наслідування іншим з'єднаним поза границями своїх церковних провінцій.

Д О Д А Т О К

Д О Д А Т О К

I

Засвідчення кардинала Беллярміно, яким приєднано єпископа Симеона Вратаню до католицької Церкви.

ARSI, Opp. NN. 243-388; HOFMANN G., *Bellarmino ed i Slavi*, in *Orientalia Christiana Periodica*, vol. VIII, 1926, o. c., p. 292.

19 nov. 1611.

Nos Robertus miseratione divina tituli S. Mariae in Via presbyter cardinalis Bellarminus, auctoritate et mandato S. D. N. D. Pauli Papae V reconciliavimus catholicae Ecclesiae R. Patrem D. Simeonem Vretania episcopum Rascianorum, et professione fidei, qualem graeci facere solent, cum ad Ecclesiae Romanae obedientiam veniunt, in manibus nostris coram testibus facta absolvimus eum ab excommunicatione et suspensione, in quam inciderat ratione schismatis et ordinationis ab episcopo schismatico susceptae et dîspensavimus cum illo super irregularitate, quam incurrerat eo quod nondum absolutus ab excommunicatione et suspensione sacra celebraverat, et ordines etiam sacros aliis contulerat.

Eundem autem sic reconciliatum et absolutum S. D. N. Papa pro vero episcopo Rascianorum graecum ritum tenentium, non tamen schismaticorum, per Hungariam, Sclavoniam et Croatiae fines necnon per extremas Carniolae partes sub dominio Ser. mi archiducis Ferdinandi habitantium recognovit et admisit atque eum paterno affectu commendat omnibus principibus et magistratibus, sub quorum temporali iurisdictione praedicti Rasciani degunt, eosdem principes et magistratus paterne hortatur, ut praedictum D. Simeonem episcopum non solum in officio suo non impediunt, sed potius eum defendant et malos homines ei repugnantes christiana pietate coërceant.

In quorum omnium fidem praesentes litteras a nostro secretario scribi, et a nobis manu propria subscriptas sigillo nostro signari mandavimus.

Datum Romae in palatio nostrae solitae residentiae, die 19 novembris, anno D. 1611, Pontificatus S. D. N. Pauli Papae V anno septimo.

II

Декрет папи Павла V, «Divinae Majestatis arbitrio», з 21 листопада 1611 року, яким канонічно заснував Марчанський монастир і віддав його опіці католицькому єпископові «рашанів», Симеонові Вратані.

NILLES N., *Symbolae* vol. II, o. c., p. 1058-1060.

PAULUS P. P. V.

Ad perpetuam rei memoriam. Divinae Majestatis arbitrio super universas orbis ecclesias constituti, omnes id mentis nostrae conatus intendimus, ut fides catholica ubique et praesertim in remotioribus regionibus, etiam per novorum monasteriorum erectiones conservetur et propagetur, ipsisque monasteriis ipsi praeficiantur, quorum opera et vigiliis christiana religio in suo solito statu valeat feliciter conservari. Sane expositum fuit nobis nuper nomine venerabilis fratris Simeonis, episcopi Rascianorum catholicorum, ritus graeci, intra Hungariae, Sclavoniae et Croatiae fines et in extremis Carniolae partibus consistentium, quod dilecti filii Rasciani in fide et unione catholicae Ecclesiae ritu graeco viventes e Turcarum tyrannide elapsi in diversas regiones secesserunt, eorumque magna pars in locis praedictis domicilium constitui et ipse Simeon episcopus dictorum Rascianorum animarum saluti invigilans, in locis desertis montis Martchae Zagabriensis dioecesis, quandam ecclesiam pridem sub invocatione Omnium Sanctorum aedificatam, Turcarum tamen impietate penitus dirutam et desolatam restaurari ac prope eam quasdam aedes ad formam monasterii construi curat; si autem in aedibus hujusmodi unum monasterium Ordinis sancti Basilii erigeretur, illique dicta ecclesia pro ecclesia concederetur, ex hoc profecto divinus cultus monasterii augetur et piorum Rascianorum spirituali consolationi plurimum consuleretur. Quare pro parte dicti Simeonis episcopi nobis fuit humiliter supplicatum, ut aedibus praedictis ex nunc, postquam fuerint reaedificatae unum monasterium Ordinis sancti Basilii erigere et instituere illique pro ejus ecclesia dictam ecclesiam, ut praedicitur, concedere et assignare aliasque, ut infra, indulgere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui religionis et domus Dei decorem ac salutis animarum curam ubique adaugere sincero desideramus affectu, dictum Simeonem episcopum a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatis existit ad effectum praesentium dumtaxat consequentium harum serie absolventes et absolutum fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati in aedibus praedictis si et postquam constructae fuerint unum monasterium Ordinis sancti Basilii cum suis: claustro, refectorio, dormitorio aliisque officinis necessariis pro uno abbate et monachis, qui inibi juxta regularia dicti Ordinis instituta degere debeant adinstar monasteriorum dicti Ordinis sine alicujus praejudicio auctoritate apostolica tenore praesentium perpetuo erigimus et instituimus, ac ipsi monasterio sic erecto praedictam ecclesiam sub sancti Michaelis archangeli invocatione quovis modo, quem praesentibus pro expresso haberi volumus, vacantem pro ejus ecclesia concedimus et assignamus, nec non abbati et monachis dicti monasterii pro tempore existentibus, quod omnibus et singulis ac eisdemmet privilegiis, gratiis, exemptionibus et indultis, quibus alii abbates aliorum dicti Ordinis monasteriorum de jure vel consuetudine aut privilegio

apostolico vel alias quomodolibet utuntur, potiuntur et gaudent, aut uti, potiri et gaudere possunt et poterunt, ipsi pariformiter et aequae uti, potiri et gaudere libere ac licite valeant, auctoritate et tenore praesentis de speciali gratia indulgemus. Denique monasterio praedicto, si et postquam ut prius fuerit constructum, cujus fructus, ut idem Simeon asserit, nulli sunt, hac prima vice de provido gubernatore providere cupientes, idem monasterium a primaeva erectione vacans, cum omnibus juribus et pertinentiis suis eidem Simeoni episcopo, per eum quoad vixerit tenendum, regendum et gubernandum auctoritate et tenore similibus commendamus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, nec non dicti Ordinis statutis, et juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque indultis et literis apostolicis eidem Ordini illiusque superioribus et monachis sub quibuscumque tenoribus et formis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus et singulis eorum tenore praesentibus pro plene et sufficientibus expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, quod propter nostram hujusmodi commendam monasterium praedictum in spiritualibus non laedatur et in temporalibus detrimenta non sustineat, sed ejus congrue supportentur onera debita. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris. Die XXI. Novembris MDCXI. Pontificatus nostri anno VII.

S. Cobellutius.

III

Формула заяви вірності і визнання віри св. Гавриїла Міякіча.

NILLES N., *Symbolae*, vol. II, o. c., p. 1035-1037. Formula juramenti fidelitatis et professionis fidei Gabrielis Miakić, ex lingua slavica in latinam versa.

Ex anno 1663.

Ego Gabriel Miakić, hieromonachus Ordinis s. Basillii, promitto et juro Deo Omnipotenti, beatæ Virgini Mariæ, beato Michaeli archangelo, omnibus Dei Sanctis et toti coelesti curiæ: post hæc nostro clementissimo principi, Romanorum imperatori et regi Hungariæ Leopoldo, et successoribus ejusdem, quod velim constanter et fideliter facere et observare hæc infra scripta:

Primo. Quod velim fidelis et obediens esse, inprimis Deo, et Sanctæ Romanæ Ecclesiæ et illius Pontifici, SS. Patri Papæ, quem ego agnosco et teneo caput, doctorem et pastorem omnium patriarcharum, et aliorum sacerdotum, ac totius Christianitatis. Quam fidelitatem et obedientiam promitto quoque nostro clementissimo principi, imperatoriæ et regiæ Majestati, veluti domino terræ, in qua permaneo et vitæ meæ corporales necessitates habeo.

Secundo. Illam nominationem, quam fecit ultimus Episcopus Valachorum,

Sabbas Sztanislavich, ut ego post illum Episcopus seu vladica fiam et juxta hanc eandem nominationem calugerorum quoque et quorundam etiam de natione Valachica voyvodatum, et nonnullorum aliorum de primoribus Valachorum electionem ad praefatum episcopatum — primo contra canones sacros, et concilia Nicaenum et Antiochenum, et alios a sanctis Romanis Pontificibus conditos canones et contra etiam libertatem, ac jura nostri clementissimi principis, regis Hungariae, factam annihilato, et semper nihilo tenebo, nec ea fulciri volo, ac si per nominationem dicti Sabbae Episcopi et electionem calugerorum et Valachorum, praefatum episcopatum acquirerem, sed totum me trado et resigno in gratiam et in manus nostri clementissimi imperatoris et regis, et agnosco, quod a nullo in episcopatum nominatus, declaratus et electus sim, quam a solo nostro clementissimo principe, qui solus dumtaxat habet facultatem sub corona Hungariae Episcopos nominandi, declarandi et eligendi. Et ita salva sit anima mea, quod neminem, ita sicut Sabbas fecit, post mortem meam, qui Episcopus fieret, induere et nominare velim, quin imo calugeros et Valachos instruam et informabo, quod talis indictio fieri non possit et nullam habeat firmitatem.

Tertio. Promitto, quod in posterum neminem alium post Romanum Pontificem et istius Nuntium velim agnoscere et tenere meum spirituale caput, praeter Dñm. Archiepiscopum Strigoniensem, veluti primarium Hungariae metropolitam, seu patriarcham, sive primatem; deinde Dñm. Archiepiscopum Colocensem, veluti meum proprium metropolitam et immediatum superiorem, Dño. vero Episcopo Zagrabiensi, in cujus dioecesi et episcopatu sedem fixam habeo, ex ejusdem bonis episcopalibus a pia memoriae Petro Domitrovich, Episcopo Zagrabiensi, juxta consensum et confirmationem Caesariae Majestatis, et Romani Pontificis Pauli V., dotatam, et cujus vicarius ac suffraganeus inter gr. r. populum seu nationem sum, honorem, veluti principali in dicta dioecesi Zagrabiensi meo, praesertim in functionibus curam animarum concernentibus, obedientiam in tantum promitto, in quantum indicant sacri canones et sanctiones apostolicae sanctorum Romanorum Pontificum, signanter Innocentii IV, constitutione 14, Pii IV. const. 74, Innocentii III. cap. quoniam, extra de officio ordinarii, Clementis VIII. const. 34, et dicti Pauli V., prout reperitur in literis confirmationalibus donationis Domitrovichianae, Simeoni Vrattanya, primo Episcopo Valachorum, datae.

Quarto. Reminiscio patriarchae et metropolitae Pechkensi veluti schismatico ac sanctae Romanae Ecclesiae non-unito, et in omnibus, praeter fidem, Turcarum imperatori, Christianitatis hosti, subjecto, et promitto, quod praefato patriarchae posthac in nullo obedire velim, nec ejus mandationem seu commissionem acceptare, nec illum pro meo spirituali aut terrestri capite seu Superiore agnoscam, et nullam correspondentiam seu consilium per me ipsum, vel per alium quemcunque hominem, aut per literas vel alia quacunque via tam in spiritulibus quam temporalibus cum ipso habebō, nec ab illo confirmationem, consecrationem aut benedictionem in episcopatu petam, multo minus accipiam, prouti etiam nec ab ullo alio patriarcha, metropolita vel Episcopo graeci ritus, seu latini ritus, qui cum sancta Romana Ecclesia et

Romano Pontifice unionem et communionem non habet; excommunicationes et anathemata ipsius non timebo, veluti ejus, qui nullam in me jurisdictionem et mandandi facultatem habet. Praeterea exarchas ipsius vel alios nuntios nec ad me ipsum in monasterium nec aliorum absque licentia et permissione Suae Majestatis, vel aliorum ejusmodi licentiam concedendi a Sua Majestate facultatem habentium, recipiam, nec permittam, ut hic in Christianitate et Suae Majestatis terra seu ditionibus, aliquam eleemosynam vel sub specie eleemosynae tributum praefato Pechkensi patriarchae et per illum Turcarum imperatori colligant, et in Turciam deportent; quin imo si intellexero et scivero, ejusmodi exarcham venisse, Dnis. confiniorum praefectis et meis quoque spiritualibus Superioribus illum, et ipsum apud quem hospitabitur, revelabo. Nec meos calugeros, vel sacerdotes, aut alios quoscumque saeculares vel spirituales homines in Turciam mittam sine supra fata licentia, nec inde venientes calugeros ejusmodi, seu sacerdotes, recipiam: signanter, qui catholici non essent, h. e., cum sancta Romana Ecclesia uniti. Et si quis veniret qui se catholicum esse profiteretur, et Romanae Ecclesiae unitum, eum ad Episcopum Zagrabiensem mittam ad examen, priusquam ipsum recipiam in meum sacerdotem, aut calugerum, sive monachum.

Quinto. Promitto igitur, quod a sancto Romano Pontifice quam citissime episcopatus, in quem a Sua Majestate sum electus et nominatus, confirmationem petere et conari obtinere velim et ab illo graeco ritu consecrari, cui Sua Sanctitas dederit commissionem, cum s. Romana Ecclesia unionem et communionem habenti.

Sexto. Confessionem seu professionem sanctae orthodoxae catholicae seu Romanae fidei faciam, et universa quae in ea continentur, firma fide observabo, et alios calugeros ac sacerdotes graeci ritus, sicut et gentem mihi subditam, quam optime scivero et potero instruam, per me aliosque peritos; hanc autem professionem vel manibus Archiepiscopi Colocensis, vel juxta ejus commissionem, in manibus Episcopi Zagrabiensis paratus sum facere.

Septimo. Functiones spirituales officii mei episcopalis fideliter et impigre conabor peragere, in saecularia vero et temporalia Valachorum et confiniorum negotia non me immittam, nec immiscebo, vel quacunque via intricabo et multo minus in ejusmodi saecularibus et confinialibus negotiis me caput et primipilum constituam, nec ulla via ad ejusmodi superioritatem consentiam aut accedam.

Ultimo. Si supra fata vel eorum aliqua infringere, seu transgredi, vel adimplere non vellem, extunc non solum episcopatum, sed etiam caput et omnem Suae Majestatis gratiam ipso facto amittam. Super quo majoris firmitatis et fidei seu credulitatis causa, dedi has meas obligatorias manus mea subscriptione roboratas et sigilli mei impressione munitas.

IV

Назначення Павла Зорчича апостольським вікарієм над «волохами», які живуть в Загребській єпархії.

ASV, *Secr. Brevi*, (november) 1671, pars I, f. 20.

Dilecto Filio Paulo Torchich* Monaco Ordinis S. Basilii Magni, Presbitero ritus Graeci, Electo Plataearum, Clemens P. P. X.

Dilecto filio salutem etc. Pastoralis officii, quo Catholicae Ecclesiae per universum terrarum Orbem diffusae regimini divina dispositione praesidemus, cura animum nostrum assidue sollicitat, ut gregem Dominicum salubriter pascere, et oves, quas sathanae versutia per errorum, atque schismatum deuia seduxit, ad caulam Domini reducere quantum nobis ex alto conceditur, studeamus.

Itaque de singulari tua fide, prudentia, integritate, doctrina, vigilantia, ac Christianae religionis, Catholicaeque fidei zelo plenam habentes in Domino fiduciam, teque a quibuscunque etc. censentes, de venerabilium Fratrum nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis propagandae fidei praepositorum consilio. Te supra Vallachos Schismaticos in Dioecesi Zagabriensi commorantes Vicarium Apostolicum cum iurisdictione, iuribus, et facultatibus necessariis et opportunis ad nostrum et Sedis Apostolicae beneplacitum auctoritate Apostolica tenere praesentium facimus, constituimus, eligimus et declaramus: salvâ tamen semper in praemissis auctoritate Congregationis eorundem Cardinalium. Mandantes propterea omnibus, et singulis, ad quos spectat, et spectabit quovis modo in futurum, ut ubi in praemissis prompte pareant, et obediant, tuaque salubria monita et mandata humiliter suscipiant, et efficaciter adimplere procurent; alioqui sententiam sive poenam, quam rite tuleris, seu statueris in rebelles, ratam habebimus, et fecimus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Non obstantibus Apostolicis ac in universalibus, provincialibusque conciliis editis generalibus, vel specialibus Constitutionibus et ordinationibus, nec non quibusvis etiam etc. statutis et consuetudinibus; privilegiis etc. innovatis. Quibus omnibus et singulis, illorum tenores etc. derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum apud Sanctam Mariam Maiorem, die 20 novembris 1671, anno secundo.

Pro Paulo Torchich** Monaco Ord. Basilii Magni Electo Plataearum Vicarius Apostolicus supra Vallachos Schismaticos in Dioecesi Zagabriensi commorantes ad Suae Sanctitatis et Sedis Apostolicae beneplacitum etc. iuxta resolutionem Congregationis de Propaganda Fide, cum clausula praeservatoria auctoritatis eiusdem Congregationis.

Placet E.

I. G. Slusius

* Torchich — Zorchich

** Torchich — Zorchich.

Placet E. — Placet Emilio Altieri, Clemens X.

I. G. Slusius — Giovanni Gualtiro Slusio di Liegi, secretarius Brevium 1670, Cardinalis 1680.

V

Цісарський рескрипт з 1775 року відносно заснування єпархії з осідком у Крижевцях на місці Апостольського Вікаріату в Хорватії.

Vjesnik Križevačke eparhije, n. 1, 1978, o. c., p. 3-4.

Benignum rescriptum R. quo intimatu Vicariatum Szvidniczensem in Episcopatum Crisiensem mutatum esse. Cujus iurisdictioni Croatia Inferior, Slavonia et Comitatus Bacsienis quoad animas Graeco ritui Catholico addictas subijacebit.

M A R I A T H E R E S I A

Dei Gratia Romanorum Imperatrix Vidua ec. ec.:

De dato die 6 to Mensis Novembris Anno 1775:

Reverendissime in Christo Pater Spectabilis ac Magnifice Comes. Fidelis Nobis sincere Dilecte!

Quoniam pro Zelo propagandae in Graeco ritu unionis adductae pro majore orthodoxae religionis incremento, Szvidnicensem antehac Episcopi Zagrabiensis in Graeco Ritu Vicariatum in qualitatem realis dioecesanii Graeci ritus Catholici Episcopatus elevare, ac ad exemplum Munkaciensis episcopatus ejusdem ritus canonisari facere sedem tamen erigendi hujus episcopatus in Croatia signanter Crisii ubijam alioquin tam claustrum, quam vero praeterea episcopalis residentia poni caepit constitueratque hac ratione Crisiensem [velut a loco residentiae et cathedralis suae ecclesiae de hinc nominandum] episcopatum et dioecesim erigere, huic autem eos limites talique modalitate definire, ut ultra districtum Sichelburgensem, seu ibi praexistentes et hactenus sub episcopi Szvidnicensis iurisdictione constitutas 4 parochias, tota etiam Croatia, et Slavonia nec non Bacsienis Comitatus in respectu animarum Graeci ritus unitarum ad ipsam hanc dioecesim pertineant, ex quo tamen inferior Slavonia ac ipse comitatus Bacsienis Crisio longius distent Crisiensis hic episcopus missionarios intertenere et ex his unum pro Vicario suo Eszekini stabiliendo constituere debeat, clementer resolverimus.

Hoc ipsum pium propositum ac benignam resolutionem nostram Reverendissime Paternitati et fidelitati Vestrae eum in finem benigne patefacimus ac communicamus, ut siquidem praedeclarati limites relate dumtaxat ad animas Graeci ritus catholicas afformandi novi hujus Graeco catholici episcopatus in parte Archi-dioecesim, etiam Reverendissimae Paternitatis ac fidelitatis Vestrae afficiant; quapropter si quas nefors eatenus Reverendissima Paternitas et Fidelitas Vestra haberit fundatas reflexiones, eas nimirum intra sex hebdomadarum spatium demisse repraesentare possit, ac eadem Reverendissima Paternitas et Fidelitas Vestra. Cui in religione, gratia et clementia Nostra Caesareo-Regia benigne jugiterque propensae manemus. Datum in

Archi-Ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die sexta mensis Novembris Anno Domini millesimo septingentesimo septuagesimo quinto.

Maria Theresia

Comes Franciscus Eszterhazy
Antonius Klobusiczky

Archivum A-eparchiae Colocensis,
Extractum ex Procollo Intimatorum,
Collectio decretorum 1774-1775, p. 540-541.

VI

*Булла канонічного оформлення Крижевської єпархії «Charitas illa»
з 17 червня 1777 року*

Bullarii Romani Continuatio, vol. V, 1842, o. c., p. 345-347.

Bullarii Romani Continuatio, vol. VII, 1847, o. c., p. 548-551.

DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars I*, vol. IV, 1902, o. c., p. 223-227.

PIUS EPISCOPUS

servus servorum Dei
ad futuram rei memoriam

Prooemium

Par. 1. Charitas illa, qua Christus Dominus dilexit nos, quamque ad invicem a nobis et servari tantopere commendavit, et Apostolus gentium vinculum esse perfectionis asseruit, a pastorali quod gerimus exigit officio, ut omnes in Christo filios ita prosequi debeamus affectu, ut si eorum aliquis a matris Ecclesiae sponsae Nostrae sinu longe aberravit, omnem impendamus laborem et operam, ut tamquam deperdita ovis, quam coelestis pastor post quam invenerat super humeros posuit, ad Ecclesiam ipsam maximo cum gaudio denique reducatur.

Expositio rationum, quae ad novam erigendam dioecesim impulerunt

Par. 2. Cum itaque sicut accepimus charissima in Christo filia Nostra Maria Theresia imperatrix vidua, ac Hungariae et Boemiae regina apostolica, ut tam ad confirmandos in remotissimis sui regni Hungariae praedictae, et illi annexarum provinciarum partibus in sacra unione Christifideles graeci ritus unitos, quam ad alios in sanctae matris Ecclesiae sinum reducendos, nec non ad amovendas quascumque schismaticorum praesulum versutias vicariatuum apostolicum graecum pro regno Croatiae iamdiu designatum per Nos, et Sedem Apostolicam in episcopatum graeco-catholicum in oppido civitate nuncupato Crisiensi ad animas eorumdem

assignamus, decernentes quod in dicta civitate Crisiensi domus episcopalis constituatur pro decenti futuri Episcopi Crisiensis graeci ritus uniti huiusmodi habitatione, et in praedicta cathedrali ecclesia Crisiensi, per Nos, ut praefertur, erecta, presbyteri saeculares, seu monachi ejusdem ritus graeci uniti; dummodo non adsint ad praesens instituantur, qui in dicta cathedrali ecclesia Crisiensi; et per Nos ut praefertur erectae capituli, et canonicorum, aliorumque in divinis deservientium ministrorum vices impleant, illorumque officio respective fungantur.

Fines dioecesis praefiniuntur

Par. 6. Pro dioecesi vero ejusdem futuri Episcopi Crisiensis graeci ritus uniti hujusmodi limites ejusdem dioecesis per Croatiam, et Sclavoniam, nec non districtum Sichelburgensem, partemque Hungariae, adeoque in dioecesibus Bosniensi, et Sirmiensi, ac Quinque Ecclesiensi, qua parte illa in Sclavoniam protenditur latini ritus; quoad populum tamen orientalis ecclesiae ritui graeco unito praedicto addictum, eadem apostolica auctoritate pariter perpetuo concedimus et assignamus.

Jus praesentandi Episcopum regibus Hungariae conceditur

Par. 7. Ac insuper eidem Mariae Theresiae reginae apostolicae, ejusque in dicto Hungariae regno successoribus regibus jus nominandi, seu praesentandi infra tempus a jure praefixum, Nobis, et Romano Pontifici pro tempore existenti personam idoneam ad dictam cathedralem ecclesiam Crisiensem per Nos, ut praefertur, erectam, ita tamen ut de illa a primaeva erectione praedicta vacante, et pro prima vice, et in posterum, in futuris illius vacationibus ad nominationem, seu praesentationem eandem per Nos, et successores Nostros Romanos Pontifices debeat provideri, ea tamen lege, ut tam futurus Episcopus Crisiensis in dicta ecclesia cathedrali Crisiensi per Nos, ut praefertur, erecta, et a primaeva illius erectione hujusmodi, ut praefertur, vacante, primo instituendus, quam ejus in praedicta cathedrali ecclesia Crisiensi, ut praefertur, erecta, Episcopi successores omnes nullo umquam tempore ordinariae jurisdictioni pro tempore existentis Episcopi Zagabriensis praepredicium aliquod inferre praesumant, sed jurisdictionem suam ordinariam in clerum dumtaxat, ac populum Ruthenorum graeci ritus uniti, aliosque qui eosdem ritus, et unionem sequuntur, deguntque tam in dicta civitate Crisiensi, quam in aliis locis pro dioecesi ejusdem futuri Episcopi Crisiensis, ut supra, assignatis simpliciter exercere valeant, exacte servantes et adimplentes decreta omnia Congregationis venerabilium fratrum Nostrorum ejusdem Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium negotiis de Propaganda Fide praepositae hactenus edita, vel edenda, quoad Graecos, qui cum Latinis immixti vivunt, huic novae apostolicae provisioni non obstant, dicta apostolica auctoritate similiter perpetuo reservamus.

Declarationes circa jurisdictionem episcopi

Par. 8. Ac ulterius venerabili fratri Nostro moderno, et pro tempore existenti Archiepiscopo Strigoniensi motu, et scientia similibus per praesentes mandamus, ut jurisdictionem omnem, quae jure metropolitico in ecclesias ei suffraganeas illius provinciae sibi competit in episcopatu quoque Crisiensi dicti graeci ritus uniti pro tempore futurum plenarie exercent; ac propterea eidem moderno, et pro tempore existenti Archiepiscopo Strigoniensi, ut ipse toties quoties sibi placuerit ea inquirere, et cognoscere, quae ad fidei puritatem, animarumque spirituali bonum noverit pertinere libere, et licite possit, dicta apostolica auctoritate facultatem tribuimus et impertimur.

Clausulae Salutares

Par. 9. Decernentes etiam praesentes semper et perpetuo validas, et efficaces esse et fore, suosque integros, et plenarios effectus sortiri, et obtinere, ac ab omnibus, et singulis ad quos nunc spectat, et spectabit quomodolibet in futurum firmiter, et inviolabiliter observari debere, ac nullo umquam tempore ex quocumque capite, vel qualibet causa quantumvis juridica, et legitima, etiam ex eo quod causae propter quas eadem praesentes emanarunt adductae, verificatae, et justificatae non fuerint de subreptionis vel obreptionis, aut nullitatis, seu invaliditatis vitio, aut intentionis Nostrae, seu quopiam alio quantumvis magno, substantiali, inexcogitato, et inexcogitabili, ac specialem, et individuum mentionem, et expressionem requirente defectu, seu etiam ex eo quod in praemissis, eorumque aliquo solemnitates, et quaevis alia servanda et adimplenda, servata, et adimpleta non fuerint, aut ex quocumque alio capite de jure, vel facto, seu statuto, vel consuetudine aliqua resultante, seu etiam enormis, enormissimae, totalisque laesionis, aut quocumque alio colore, praetextu, aliaque ratione, vel causa, etiam quantumvis justa, rationabili, juridica, legitima, pia, privilegiata, et tali, quae ad effectum validitatis praemissorum necessario exprimenda foret, aut quod de voluntate Nostra, et aliis superius expressis nullibi appareret, seu alia probari posset, notari, impugnari, invalidari, retractari, in jus, vel controversiam revocari, aut ad viam, et terminos juris reduci, vel adversus illas restitutionis in integrum, aperiitionis oris, reductionis ad viam, et terminos juris, aut aliud quodcumque juris, vel facti, aut gratiae, vel justitiae remedium impetrari, seu quomodolibet motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus concessio, impetrato, vel emanato quempiam uti, seu se juvare posse in iudicio, vel extra illud, neque easdem praesentes sub quibusvis similium, vel dissimilium gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus, modificationibus, derogationibus, aliisque contrariis dispositionibus, per quascumque literas, et constitutiones apostolicas, aut cancellariae apostolicae regulas quandocumque, et in crastinum assumptionis Nostrae et successorum Nostrorum Romanorum Pontificum ad summi apostolatus apicem etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine paribus, etiam consistorialiter, ex

Christifidelium orientalis ecclesiae ritui addictas, adeoque graeco-catholicos erigi vehementer desiderat, prout regis suis literis nobis datis clarius exposuit:

Tenor erectionis

Par. 3. Nos ad dilecti filii magistri Petri Mariae Nigrone in utraque signatura Nostra referendarii, et infrascriptae congregationis secretarii relationem, et auditis prius super hujusmodi petitione Congregationis venerabilium fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium rebus consistorialibus praepositae consilio, ac dilecti pariter filii Nostri, et eiusdem Sedis Apostolicae Nuncii in civitate Viennensi commorantis informatione, et voto, tam ejusdem Mariae Theresiae reginae apostolicae desiderio obsecundare, ejusque desuper oblatis precibus annuere, ac omnem graeci ritus uniti nationem quantum in Domino licuerit specialibus gratiis et favoribus prosequi, eiusque speciali bono consulere volentes, motu proprio, et ex certa scientia officium dicti vicariatus apostolici, illiusque titulum et denominationem apostolica auctoritate perpetuo penitus supprimimus, et extinguimus; illoque sic supresso et extincto oppidum Crisiense praedictum civitatis episcopalis titulo et honore et extincto oppidum Crisiense praedictum civitatis episcopalis titulo et honore eadem apostolica auctoritate etiam perpetuo decoramus; dictumque vicariatum apostolicum per Nos, ut praefertur, suppressum, et extinctum de apostolica potestatis plenitudine in episcopatum graeco-catholicum unitum, nec non ecclesiam in dicto oppido sitam, et a praedicto Nuncio Viennensi resignandam in ecclesiam cathedralem Crisiensem graeci ritus uniti pro uno Episcopo Crisiensi praefati ritus graeci uniti, qui ejusdem episcopalibus insigniis, privilegiis, et praerogativis eisdem modo, et forma quibus caeteri episcopatus, et respective Episcopi graeci ritus uniti perfruuntur, et gaudent cum omnimoda iurisdictione episcopali in Graecos omnes unitos in dicto oppido Crisiensi per Nos episcopalis civitatis titulo et honore, ut praefertur, decorato extantes, aliisque locis, et terris, quae pro infrascripta dioecesi futuri Episcopi Crisiensis graeci ritus uniti hujusmodi, ut infra decernentur, perfruatur et gaudeat, dicta apostolica auctoritate similiter perpetuo erigimus et instituimus.

Constitutio dotis ecclesiae cathedralis

Par. 4. Ac, pro ejusdem cathedralis ecclesiae Crisiensis per Nos ut praefertur erectae dote, et ad dignitatem episcopalem decenter tuendam summam sex millium florenorum monetae illarum partium a praedicta Maria Theresia regina apostolica in tot bonis stabilibus attributam, constitutisque vicario et missionario per Sclavoniam, et comitatum Bachiensem duobus ibidem consistorialibus qualitate missionariorum.

Erectio seminarii

Par. 5. Ac denique sufficienti clericorum seminario quibus eadem Maria Theresia regina apostolica liberaliter prospexit, apostolica auctoritate itidem perpetuo

quibuscumque causis, et sub quibuscumque verborum expressionibus, tenoribus, et formis, ac cum quibusvis clausulis, et decretis etiamsi in eis de eisdem praesentibus, earumque toto tenore, ac data specialis mentio fiat editas, et in posterum edendas comprehendi, sed semper, et omnino ab illis excipi, et quoties illae emanabunt toties in pristinum, et validissimum statum restitutas, repositas, et plenarie reintegratas fore et esse.

Decretum irritans

Par. 10. Sicque, et non aliter per quoscumque iudices ordinarios, vel delegatos quavis auctoritate fungentes, et causarum palatii apostolici auditores, ac Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinales etiam de latere Legatos, vice Legatos, dictaeque Sedis Nuncios, aliosque quoscumque quavis auctoritate, potestate, facultate, praerogativa, ac privilegio fungentes, ac honore, et praeeminentia fulgentes, sublata eis, et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi, et interpretandi facultate, et auctoritate in quocumque iudicio, et in quacumque instantia iudicari, et definiri debere; irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Derogatio contrariorum

Par. 11. Non obstantibus, quatenus opus sit, Nostra et cancellariae apostolicae praedictae regula de jure quaesito non tollendo, aliisque in contrarium praemissorum, et in synodalibus, provincialibus, generalibus, et universalibus conciliis editis, vel edendis specialibus, vel generalibus constitutionibus, et ordinationibus apostolicis; privilegiis quoque indultis, et litteris apostolicis quibusvis superioribus, et personis sub quibuscumque tenoribus, et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis, et insolitis clausulis, irritantibus, et aliis decretis in genere, vel in specie, etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine similibus pro tempore concessis, et concedendis. Quibus omnibus, et singulis etiamsi pro illorum sufficienti derogatione de illis, eorumque toto tenore specialis, specifica, expressa, et individua, ac de verbo ad verbum non autem per clausulas generales idem importantes mentio, aut quaelibet alia etiam exquisita forma ad hoc servanda foret tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omissis, et forma in illis tradita observata, inserti forent eisdem praesentibus, pro plene et sufficienter expressis, et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris latissime, et plenissime ad praemissorum validissimum effectum hac vice dumtaxat specialiter et expresse, nec non opportune, et valide harum serie motu, scientia, et potestatis plenitudine paribus derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

*Praeceptum de inscribendis redditibus ecclesiae in
libris camerae apostolicae*

Par. 12. Volumus autem quod ecclesia cathedralis Crisiensis ritus graeci uniti praedicti per Nos, ut praefertur, erecta juxta ejus redditus de more taxari, et hujusmodi taxa in libris camerae apostolicae describi debeat; quodque in exequutorem pro exequutione tamen earumdem praesentium dumtaxat Nuncius Viennensis cum facultate etiam subdelgandi deputetur.

Sanctio poenalis

Par. 13. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae suspensionis, extinctionis, decorationis, erectionis, institutionis, assignationis, decreti, concessionis, reservationis, mandati, facultatis, impartitionis, derogationis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contrarie; si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursum.

Datum Romae, apud S. Petrum anno incarnationis dominicae millesimo septingentesimo septuagesimo septimo, quinto decimo kalendas julii, pontificatus nostri anno tertio.

VII

Фундаційний декрет Крижевської єпархії з 17 жовтня 1777 року.

Arch. Eparchiae Crisiensis, ex textu originali.

N O S M A R I A T H E R E S I A

Divina favente clementia

Romanorum Imperatrix Vidua, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Lodomeriae, Gallitiae, Bosniae, Serviae, etc.

Memoriae commendamus Tenore Praesentium significantes, quibus expedit Universis, quod Nos benigno expendentis Animo, quanto Devotionis fervore Divi quondam Hungariae Reges, Nostri videlicet gloriosae Memoriae Praedecessores in promovendum Cultum Divinum et Incrementa Sanctae Matris Ecclesiae inclinati fuerint, qui nempe iam inde a primis Annis, quibus antelatum Regnum Nostrum Hungariae Deo Teroptimo Maximo misericordissime ordinante depulsis Ethnicarum Superstitionum tenebris Orthodoxam Fidem aspirante Divini Spiritus Gratia agnovit, et amplexum fuit, singulari in Dum Pietate accensi Apostolico sane zelo innumeris fere, iisque piis et salutaribus Ecclesiasticis Foundationibus, ad majorem Dei

Gloriam, et propagandam Orthodoxam Fidem instaurandis, dotandis et augendis amplissima Bona, Opes, et Facultates munificentissime addixerunt.

Hinc Nos quoque eiusdem Apostolici Regni Nostri Hungariae Fasces tenentes, et Gubernacula, nihil unquam antiquius duximus, quam ut quaequae illi sancte pro Incrementis, et ornamentis Ecclesiae instituerunt, Nos quoque illorum vestigiis insistentes, illa non modo sarta tectaque tueremur, verum etiam pro exigentia, et possibilitate Circumstantiarum novis auferemus favoribus, ac proinde tum Eorundem Praedecessorum Nostrorum piis in Deum Exemplis accensae, tum vero pro eo, quo erga promovendam, et quibus quibuslibet Adminiculis constabiliendam Sacram Unionem, nunquam non ducimur animo, et Materno affectu, pro illo item summo Patronatus Iure, quod qua Apostolica Regina Hungariae in conferendis, et pro ratione necessitatis, utilitatisque publicae ordinandis Dioecibus optimo Jure habere et exercere dignoscimur.

Ex Vicariatu Apostolico, qui in Regno Croatiae sub titulo Episcopi Graeci Ritus Catholicorum Szvidniczensis praexistebat exoperata a Sede etiam Apostolica canonisatione Episcopatum a Latino independentem, verum unice Metropolitanae Strigoniensi subjectum in Libera Regiaque Civitate Nostra Crisiensi, a qua Crisiensis Graeci Ritus Catholicorum Episcopatus compellabitur, ea ratione benigne erigendum et fundandum esse duximus, ut Nominis huius Episcopus Graeco Catholicus Residentiam suam cum Cathedrali Ecclesia, et cum duobus Consistorialibus in qualitate Archi-Diaconorum considerandis in praefata Civitate Crisiensi, ubi jam ante complures Annos Monasterium pro Monachis Ordinis Sancti Basilii Graeco-Catholicis fundavimus, habeat.

Eszekini vero Missio ab ipso Episcopo Crisiensi dependens, quae ex uno Vicario Episcopali, et Missionario constabit, erigatur.

Limites autem novae hujus Dioecesis Graeco-Catholicae tota Regna Croatiae, et Sclavoniae, nec non Comitatum Bacsiensem Ambitu suo complectantur, sintque relate ad Populum Orientalis Ecclesiae Ritui Catholici addictum per omnes Illos Terrarum Tractus extensi, qua versus Limites Latinarum, Dioecesium Bosnensis et Syrmiensis, Bacsiensis item, et Zagrabiensis protensi sunt, nec non per illam Dioecesis Quinque Ecclesiensis partem, qua haec in Sclavoniam protenditur, diffusi sint.

Quoad Clerum Juniorem ea jam provisione praeeistente, ut ad rationem ejusdem hujusce novae Dioecesis Crisiensis hic Viennae ad Sanctam Barbaram sex alumni, caeteri vero in Seminario Graeci Ritus Zagrabiensi ex Proventibus Boni Pribecs alantur.

Pro concedenti demum Episcopi subsistentia neo-erecto huic Episcopatu hic et nunc, donec videlicet sacra Unio majora coeperit Incrementa titulo Dotis in Annos singulos Sex Millia florenorum, id est 6000 flor. in sequentibus clementer assignamus, et quidem interea donec de quopiam determinato, et stabili Fundo prospici valuerit, praehabiti ex Cassa Parochorum Mille Quingenti floreni, id est 1500 flor. inde ulterius suppediabantur, et ex Aerario etiam Nostro Camerali adusque participati Mille floreni, id est 1000 flor. tantisper ab eodem Aerario Nostro dependentur, in

Complementum porro residuorum Ter Mille Quingentorum florenorum, id est 3500 flor.

Oppidum Schid, et possessionem Berkaszova, quae bona in comitatu Syrmiensi sita cameraliter possidebantur, simul cum cunctis castris, castellis, et appertinentiis quibuslibet terris scilicet arabilibus cultis et incultis agris, pratis, pascuis, campis foenetis, et foenilibus, hortis, pomariis, sylvis, nemoribus, dumetis, virgultis, extirpaturis, montibus, collibus, vallibus, vineis, et aerum promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, pisciumve claustris, et aquarum decursibus, molendinis et eorundem locis, nec non educillis, ac macellis, obvenientibus quae exinde decimis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, obventionum, reddituum, et pertinentiarum suarum integritatibus quovis nominis limitibus existent, et ad praetactum oppidum Schid, dictamque possessionem Berkaszova de Jure et ab antiquo spectant, et pertinere debent, ubicumque sub sacra Regni Nostri Hungariae Corona existent, et habitis caeterisque privilegiis, juribus, et jurisdictionibus de Lege Regni, et passim recepta consuetudine clero, qua Domino Terrestris legitime competentibus donationis, ac piae foundationis titulo pleno Jure Domini Regio, et perennali [:salvo tamen Jure alieno, si quod praementionato oppido Schid, et memoratae possessioni Berkaszova inesse legitime comprobatum fuerit:] benigne conferendum, conferendamque duximus; imo conferimus, donamus, et fundamus in perpetuum, irrevocabiliterque tenendi, possidendi, habendi, pariter et usuandi.

Pro dote porro Vicarii Eszekiensis Octingentis, pro Missionarii vero Quadringentis, ac denique pro dote Capellae Missionis, et sartis, tectisque illius conservandis Tercentis florenis hic et nunc ex fundo vacantis Episcopatus Magno Varadiensis designatis existentibus. Nobis caeteroquin et Successoribus Nostri Hungariae Regibus tam suprafatum Vicarium Eszekiensem, quam et praedictos duos Consistoriales denominandi Jus reservamus, admissa dumtaxat ipsi Episcopo in casu singulae Vacantiae pro tali supplenda duorum idoneorum Subiectorum Electione, et Nobis demissa Praesentatione, citra tamen Potestatis Nostrae in hoc, vel illo Subiecto denominando restrictionem. Quae omnia dum Mente Animoque deliberato, et ex Plenitudine Potestatis Nostrae Regiae hisce clementer statuimus, fundamus, et ordinamus, nihil dubitamus futurum, ut, quemadmodum hic per Nos clementer Neorectus, et fundatus Episcopatus unice ad incrementum Sacrae Unionis, per idque magis, ac melius promovendam Animarum Graeco-Catholicarum Salutem directus est, eique ad suam Consistentiam perducendo Nos omni Cura, et sollicitudine intentae fuimus, ita Nostri quoque Successores Hungariae Reges non minori sollicitudinis studio, salutare hoc, et pientissimum Institutum Nostrum in omne aevum firmiter manutenturi, subsequenter totum id, quod ad neorectum, et fundatum huncce Episcopatum praevia ratione per Nos clementer destinatum habentur, tamquam pro perpetuo destinatum foundationalem dotem absque diminutione in sua integritate conservaturi, et pro ratione circumstantiarum novis etiam gratiis, favoribusque sint adaucturi.

Quapropter omnibus et singulis, quorum interest, aut futuris quibusvis

temporibus intererit, benigne praecipimus, et mandamus, quatenus praesentem salutarem pientissimamque foundationem, et Ordinationem Nostram in quibusvis evenire sequentibus casibus ad amussim observare noverint, neque eidem sub incursu Indignationis Regiae qua ratione contravenire praesumant, ad quod praestandum ipsos in Conscientiis eorum coram Deo oneramus.

In quorum maius robor, perpetuamque Memoriam hasce Majori Secreto Sigillo Nostro, quo ut Regina Hungariae Apostolica utimur, impendenti communitas extradandas esse duximus, et concedendas Literas Fundationales.

Datum per Manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis, ac Magnifici Comitis Francisci Eszterhazy de Galantha Perpetui in Franko Aurei Velletris, etc., in Archi-ducali Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Decima Septima Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Septimo. Regnorum Nostrorum Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno Trigesimo Septimo, Ac.

Maria Theresia m. p.

Comes Franciscus Eszterhazy m. p.

Adam Tracsik m. p.

VIII

Булла «Meritis licet imparibus» з 13 лютого 1847 року, якою папа Пію IX канонічно потвердив заснування Крижевської катедральної капітули каноніків.

DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Propaganda Fide pars I*, vol. VI, p. 20-22.

Capitulum graeco-rutheni ritus in ecclesia cathedrali Crisiensi erigit

PIUS EPISCOPUS

Servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Exordium

Meritis licet imparibus et imperscrutabili divinae providentiae consilio, quae eligit infirma ut fortia confundat, ubi primum ad hanc Petri cathedram regendam evecti fuimus, in universae christianae reipublicae gentes fidei nostrae concreditas oculos convertimus atque a Deo optimo maximo efflagitavimus ut, quae ad maiorem eius gloriam, ad animarum salutem, ad Catholicae Religionis incrementum quoquomodo conferrent, eius freti ope atque auxilio suscipere et conficere lubenti animo semper possemus. Nihil vero huic rei magis prodesse novimus, uti experientia

docuit et ecclesiastica historia testatur, quam si cathedrales ecclesiae et canonicorum inibi collegia instituantur. Isti enim ecclesiastici viri tamquam lucernae super candelabrum positi immaculatam Dei hostiam in sanctitate templi immolantes inter castissimas caeremonias solemnesque preces ceteros christifideles ad sinceræ pietatis cultum incendunt, et in gravioribus negotiis gerendis habentur tamquam spectatissimus et nobilissimus Episcopi senatus.

Petitio

1. Quam rem cum bene sensisset clarae mem. Maria Theresia dum viveret Austriae Imperatrix et Hungariae Regina Aulica, hanc Sanctam Sedem deprecata est ut in remotioribus Hungariae partibus Crisiensis episcopatus ritus graeci catholici institueretur. Videbat enim illustris illa et pietissima foemina hoc potissimum modo christifideles illius ritus Romanae Sedi copulatos in tam sancto foedere non modo contineri sed confirmari posse, schismaticorum praesulum versutias improbasque machinationes refelli et Catholicae Religionis incolumitatem atque incrementum magis magisque servari.

Decreto a Congregatione S. R. E. Cardinalium consistorialibus negotiis praeposita, evulgato anno millesimo septingentesimo septuagesimo septimo, gestus est illi mos paulo post ibi nova sedes praedicti ritus Crisiensis nuncupata fundata fuit et cathedralis honore insignita ecclesia, quae ex eo tempore ad hanc usque diem a Sanctissima Trinitate nomen mutuata est, parochialis existit cura illius animarum presbytero saeculari perpetuo concredita.

Quum vero adhuc canonicorum ordo ibi desideretur, ven. fr. Gabriel Smicsiklasz spectatissimus illius sedis Antistes animarum utilitati suaeque dioecesis bono et incremento magis magisque providere cupiens, ingruentibus magni ponderis momentis, id perficiendum quam maxime optavit. Itaque charissimi in Christo filii nostri Ferdinandi Primi Austriae Imperatoris et Hungariae Regis Apostolici ex eo quo fertur studio et zelo erga Catholicam Religionem humanissimis literis commendatus nos humillime oravit ut cathedrale capitulum iamdiu exoptatum tandem aliquando ibi collocare vellemus, bona cuiusdam abbatae et paroecialis beneficii dictae ecclesiae in illius dotem assignando.

Erectionem capituli decernit

2. Cunctis igitur quae inspicienda erant inspectis, maturoque consilio perpensis iustis gravibusque causis animum nostrum apprime moventibus ad maiorem Dei gloriam animarumque salutem spiritualem enixius procurandam, ex certa scientia et apostolicae potestatis plenitudine, mandamus ut in ecclesia, quae Crisii sub titulo SS^{mae} Trinitatis reperitur, quaeque iuxta decretum consistorialis Congregationis praedictae superius memoratam titulo cathedralis condecorata fuit, huiusmodi capitulum ritus graeci latini instituat perpetuo eodem sane modo, quo caeterae

cathedrales ecclesiae eiusdem ritus fruuntur, ac proinde sacras in eadem ecclesia caeremonias peragat, atque officia omnia probe diligenterque expleat, quae suae dignitati atque indoli maxime convenire dignoscuntur.

De novae foundationis loco

3. Qui igitur in hunc praeclarum canonicorum ordinem rite fuerint adsciti, sedulo, probe honesteque pro incremento atque prosperitate S. Romanae Sedis totiusque Imperialis et Regiae domus Deum optimum maximum eiusque filium unigenitum Iesum Christum deprecari non desinant. Curent vero precibus, adhortationibus bonisque operibus pro virili parte eo intendere ut ad Dei gloriam sacrum foedus in iis regionibus quotidie in dies consolidetur, simulque animarum saluti congruis quibusque modis evangelicae charitati convenientibus studiosissime adlaborent. Cum vero monasterium Sancti Basilii in ea civitate pridem loco vetusti coenobii Marchensis fundatum suo interim careat effectu, cum nulla ibi religiosorum virorum commoretur familia, hinc in praesentiarum ita transformamus atque convertimus, ut in posterum antedictum cathedralis ecclesiae Crisiensis ritus graeco-catholici capitulum perpetuo ibi fundetur atque constabiliatur.

Canonicorum numerum decernit

4. Iucundissimum quippe nobis foret plurium canonicorum numerum, uti in cathedralibus capitulis par est, vel a prima fundatione in hoc novo Crisiensi complecti, sed cum id temporum conditione praestari minime queat, istud capitulum hac prima vice quatuor canonicis dignitatis gradu insignitis constabit, quorum prior erit archipresbyter seu praepositus maior, alter lector, tertius primicerius seu cantor, quartus ecclesiarcha seu custos, qui quidem postremus ut antea animarum curam ad ipsam cathedralem spectantium gerere teneatur. Declaramus tamen atque monemus hanc curam hoc tempore ad hodiernum parochum pertinere; quomodocumque autem vacaverit, Episcopum pro tempore ecclesiae Crisiensis illi consulere debere.

Dotem congruam capituli

5. Ut autem capituli decori atque sustentationi prospiciatur, Abbatiam Sanctae Pulcheriae perpetuo dissolvimus atque delemus, illiusque praedium quod Prezeka appellatur, ad ipsam Cris. dioec. iamdiu pertinens, eidem canonicorum ordini recens a nobis instituto in naturali plenarioque dominio adiudicamus una cum redditibus praecollectis et currentibus, qui tamen fructus in bona stabilia seu capitalem summam mox convertantur unaque cum caeteris cuiuscumque speciei et generis proventibus qui ex memorato fundo Prezeka quolibet titulo ac ratione obvenire dignoscantur. Ad hoc insuper illud quoque applicetur beneficium, quod parochi animarum curam in cathedrali gerente fundatum sane reperitur.

Idem statuit

6. Hisce positis, cum tot hinc uti fertur annui proventus habeantur, quot pro ipsius capituli congrua dote sufficere queant, statuimus ut ex praedicto fundo Prezeka aliisque bonis quibuscumque superius relatis uniuscuiusque canonici praebenda sic conficiatur, ut nempe quotannis archipresbytero seu praeposito maiori floreni mille monetae illarum partium, lectori octingenti, primicerio seu cantori septingenti, ecclesiarum seu custodi sexcenti obveniant.

Idem

7. Cautum insuper omnibus sit, ut cathedralis aedis manutioni, sacrae suppellectili vel servandae vel restaurandae vel emendae divinoque cultui inibi rite decenterque praestando, annuo censu quo meliori fieri potuerit modo et ratione perenniter provideatur.

Idem

8. Huic insuper capitulo Episcopus pro tempore Crisiensis cooptare poterit, veluti canonicum, vicarium in ea dioecesi generalem per Schlavoniam seu Epechiensem, quem memorata Imperatrix et Regina Maria Theresia instituit, et octingentis illarum partium florenis ex fundo religionis Hungarico dotavit. Iste tamen pro tempore vicarius generalis firmum non habeat domicilium, sed Crisiensis Episcopus possit et valeat ipsimet quandoque in eo loco sedem adsignare ubi sacrum foedus id maxime efflagitare dignoscet.

Capituli privilegia

9. Tandem eidem capitulo Crisiensi facultatem impertimur gaudendi, utendi atque fruendi iis honoribus, insignibus, indumentis, iuribus, praerogativis, indultis, consuetudinibus legitimis aliisque omnibus quibus caetera eiusdem ritus capitula cathedralia per ea loca gaudent utuntur atque fruuntur, iis tamen exceptis, quae vel ex speciali indulto vel quovis alio titulo venerint.

Executorem statuit

10. Denique ut cuncta a nobis supra disposita rite ad suum perducantur effectum, supradictum Gabrielem Smicsiklasz Crisiensem Antistitem in harum litterarum apostolicarum exequutorem cum omnibus et singulis necessariis et opportunis facultatibus deputamus, etiam ut alium virum in ecclesiastica dignitate constitutum subdelegare possit, atque omnia agere quae oporteat quibusque ad felicem exitum hoc negotium perducatur.

Acta ab executore Romae mittenda

11. Eidem insuper Episcopo Crisiensi expresse iniungimus ut singulorum actorum sive per se sive per suum subdelegatum ratione harum litterarum apostolicarum conficiendorum intra sex menses ab expleta ipsarum exequutione ad Apostolicam hanc Sedem in authentica forma exemplar transmittat in tabulario eiusdem Congregationis Consistorialibus negotiis praepositae de more servandum.

Decretum

12. Praesentes autem litteras et in eis contenta quaecumque nullo umquam tempore de subreptionis vel obreptionis vitio vel intentionis nostrae vel aliquo alio etiam substantiali defectu notari, impugnari aut in controversiam vocari posse, sed semper et perpetuo validas et efficaces existere et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, atque ab omnibus ad quos spectat inviolabiliter observari sicque et non alias per quoscumque iudices ordinarios vel delegatos, quavis auctoritate fungentes, etiam causarum palatii apostolici auditores, iudicari et definiri debere, et, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attentari, irritum et innane decernimus.

Derogat contrariis

13. Non obstantibus de iure quaesito non tollendo, aliisque nostris et cancellariae apostolicae regulis de suppressionibus ad partes committendis, vocatis quorum interest, nec non Lateranensis Concilii novissime celebrati suppressiones et applicationes perpetuas nisi in casibus a iure permissis fieri prohibentis, aliisque etiam in synodalibus, provincialibus universalibusque conciliis editis specialibus vel generalibus, constitutionibus et ordinationibus apostolicis et quibusvis aliis Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum dispositionibus, ceterisque contrariis quibuscumque.

Fides transumptis praestanda

14. Volumus praeterea ut harum litterarum transumptis etiam impressis, manu tamen alicuius notarii publici subscriptis, et sigillo personae in ecclesiastica dignitate constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae ipsis praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae.

Clausulae

15. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc nostrarum suppressionis, dismembrationis, seiunctionis, separationis, erectionis, institutionis, assignationis,

attributionis, concessionis, indulti, commissionis, deputationis, mandati, decreti, derogationis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem anno Incarnationis dominicae millesimo octingentesimo quadragésimo septimo, idibus februarii, pontificatus nostri anno secundo.

IX

Текст прохання про поєднання з католицькою Церквою нез'єданого населення Кукушу з 13 липня 1859 року до папи Пія IX, в перекладі з македонської мови.

DIMEVSKI S., *Kukuškata unija od 1859 godina*, о.с., р. 131-133.

Грецький текст прохання знаходиться в: MANSI I., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 45, о.с., р. 51-54.

«Ми нижче підписані з Полинської єпархії з обтяженим серцем від болю і під тягарем невисказаної жалости, є змушені виявити перед цілим світлом, що наша східна Церква сьогодні впала в таке жалюгідне положення, що не можливо його описати помимо того, що його відчуваємо: А воно є таким, що мусимо на яву винести жалюгідні правди. Злоба перевищила терпеливість!

Якраз ті, які повинні ширити світло і показувати дорогу правди, тобто наші архипастирі і високі церковні служителі, одним словом, наші владики, які присвоюють собі духовну владу, як святі особи, а це без будь-якої віри, без характеру; люди підкупні, амбітні, надуті, які за гроші кидають під ноги ці закони і святі церковні тайни. Коли якраз Патріярший Синод в Царгороді складається з таких осіб, то само собою розуміється, що єпископи вислані до єпархії цілком подібні до тих, які їх вислали, бо купують від них єпархії за превеликі ціни.

Ціль тих пастирів не є, щоб поучувати Христове стадо, ані щоб задовільняти його духовні потреби; ціле їхнє старання полягає в тім, щоб гарбати гроші законно чи незаконно, щоб жити в насолодах, як правдиві «сарданапали»,* щоб висилати від своїх приходів своїм настоятелям. Від них

* *Σαρδανάπαλλος* або *Σαρδανάπαλος*: Греки оповідали легенди про одного могутнього і дуже багатого та розбещеного короля з Ассирії, якому надали ім'я Сарданапал. Він сам наказав, щоб на його гробі була написана епітафія, якою він спонукував людей, щоб віддавались усім насолодам, як і він. Ця епітафія Сарданапала стала прототипом короля багатства, розкоші, забави й усякої насолоди. Правдоподібно деякі фрагменти легенди віддзеркалюють історичні факти. Ім'я, без сумніву, відноситься до короля Ассурбаніпала з Ассирії, який був одним з найбагатших і наймогутніших королів старинної західної Азії. Пор: *Enciclopedia Italiana di scienza, lettere ed arti*, vol. XXX, TRECCANI Giovanni, Roma 1949, p. 835-836.

народ не лише не приймає ніякої духовної помочі, але цілком противно, зазнає тільки матеріальні і моральні шкоди, щоб вже не говорити про скандали, які походять з їхнього неморального і марнотратного життя; одним словом, такі єпископи є важким тягарем і болючою раною для Христового стада. Один з найвідоміших зі свого неморального і непутнього життя є якраз Мелетій, якого ми сьогодні маємо за єпископа. Цей єпископ урядує від 11-ти років, або краще сказано, спустошить як правдивий марнотратник, нашу єпархію. Виглядає як якийсь хижий вовк серед стада овець. Нема злочину, якого він не скоїв, чи то явно, а чи тайно.

А хто може оповістити ті соромливі діла, якими він збезчестив і зневажив нашу правдиву віру, її святі закони і це в присутності всіх. Хто міг би описати його безсоромності, мучення населення і грабежі! Скільки родин він пригнобив. Кільком нашкодів на тисячу способів. Ми всі жалувались до церковної влади проти поведінки того вовка, вдягнутого в чоловічу шкіру, але ми не були вдостоені навіть бути вислуханими. Надармо ми старались прикрити величину скоєного зла такого пастиря; надармо ми старались розбудити відчуття християнського співчуття в серцях церковних старшин. Вони слухали наші скарги з великою рівнодушністю і крайньою холодністю.

Тоді ми, щоб зберегти нашу віру здоровою і неторкненою так, як ми її прийняли від наших пращів, і щоб ми самі охоронились від скандалів і нестерпної марнотратности та насильства цього грецького духовенства, підкупного і марнотратного, ми без вагання рішили його залишити і визнати Його Святість папу Пія IX і його наступників нашими настоятелями, на спосіб нижче означений.

Ми приймаємо і стаємо приклонниками єдності зі столицею св. Петра, над якою Ісус Христос заснував свою Церкву з висоти і якою тепер управляє і урядує Пій IX Христовою Церквою; ми віримо також, що Пій IX є правдивим наступником св. Петра. Ми віримо в правдиву віру східної православної Церкви, так як була передана на Вселенських Соборах.

2. Ми просимо Папу, щоб не робилося ніякої зміни в богослужбах церковного служіння, у виконванні св. тайн, в одяганні священників, в мові, якою відправляються церковні богослужби, яка є старо-болгарською, іншими словами — старо-слов'янською мовою.

3. Церковна влада в єпархії буде повірена одному архієпископові і просимо, щоб Його Святість зволила потвердити наш вибір.

4. Архієпископ і духовенство нами вибрані для управління єпархією і парафіями будуть піддані владі Його Святости Пія IX і його наступників.

5. Школи будуть під високою управою й охороною архієпископа і духовенства. Болгарська мова зі своїм національним письмом буде назавжди основною і головною навчальною мовою для молодих. Учителів у школах буде іменувати архієпископ і представники церковної ради, яких буде вибирати народ в парафіях.

Це є спосіб, на який ми просимо Його Святість Пія IX, щоб нас прийняв в своє лоно; такий є статус всіх наших співвідношень, якими бажаємо злучитись зі св. Ап. Столицею, щоб в тім могли наслідувати нас і наші співнародовці, і будучи так освободжені від грецького клиру лукавого і марнотратного, щоб ми могли служити Богу між всіма іншими нашими болгарами.

Накінець ми покійно благаємо Його Святість Пія IX, щоб зволив поручити французькій владі, щоб в разі потреби заступалася за нас у нашого вельми улюбленого володаря султана Абдул Меджіда проти переслідувань, які могли б настати проти нас з боку грецького лукавого і фальшивого духовенства.

Впевнені, що наші смиренні прохання будуть вислухані, ми підписуємось з пошаною

Кукуш 12/13 липня 1859
Підданці віддані Його Величеству
Султанові Абдул Меджіду.»

(Слідують 79 підписи, між якими і 4 священнічі).

X

Декрет Священної Конгрегації Поширення Віри з 7 жовтня 1914 року, яким назначено апостольського адміністратора для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні і тим засновано Апостольську Адміністратуру для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні

Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 2123/1928, Amministratore Apostolico dei Ruteni in Bosnia.

DECRETUM

Sacrae Congregationis de Propaganda Fide pro Negotiis Ritus Orientalis

Prot. n. 35939

De orientalium fidelium spirituali cura et salute, ac de eorum rituum conservatione et integritate semper sollicita, Apostolica Sedes de proprio illos providere Pastore indesinenter curavit.

Quamvero, cum constet in Bosnia et Herzegovina provincialis imperii Austro-Hungarici plurimos Graeco-Ruthenos catholicos commorari, eosque proprii ritus Pastore destitutos existere, Apostolica Sedes, collatis consiliis cum Imp. et Reg. Austro-Hungarico gubernio, Administratorem Apostolicum pro praedictis fidelibus illic constituere statuit sub omnimoda dependentia ab hac S. Congregatione, eique super eos omnes committit iurisdictionem, quae de iure communi pertinet ad Administratores Apostolicos, additis nonnullis extraordinariis facultatibus, quae eiusdem benigne largiuntur. Mandat autem ut praedictus Administrator Apostolicus

pro tempore ad amussim curet in omnibus ecclesiis suae iurisdictioni subiectis plenam et perfectam observantiam graeco-rutheni ritus, praesertim quoad usum linguae liturgicae paleoslavicae.

Haec omnia Sanctissimus D. N. Benedictus Papa XV plene probavit, ac iussit super iisdem edi praesens Decretum. Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus praedictae S. Congregationis, die 7 Octobris anno 1914.

(Signati) Fr. H. M. Galli, Praefectus
Hieronimus Balleri, Secretarius

XI

Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 19 жовтня 1923 року, яким піддано з'єднаних македонців (в декреті їх названо болгарами) і румунів на території Югославії безпосередній юрисдикції Крижевського єпископа

Arch. S. C. Or., Rutheni, Crisio, 1049/1928, Aggregazione delle parrocchie e fedeli Rumeni e Bulgari alla Diocesi di Crisio.

D E C R E T U M

Intra fines regni Jugoslavici nuper constituti nonnullae adsunt communitates catholicae rituum orientalium sive bulgarici, sive rumenici sive etiam ruthenici, quibus ob temporum ac locorum circumstantias communicandi cum propriis Ordinariis qui extra territorium Jugoslavicum commorantur, non datur opportunitas; ac maximum exinde oritur discrimen pro recta administratione, ut ita quae rectius saluti animarum ac necessitatibus praedictorum fidelium provideatur. Sacra haec Congregatio Pro Ecclesia Orientali per praesens decretum universos clericos ac fideles tum ruthenos, tum rumenos, tum bulgaros qui una actu commorantur in Jugoslavici regni territorio exceptis pro nunc Ruthenis Bosniae et Herzegovinae qui proprium Administratorem Apostolicum ab annis habent, donec aliter provideatur subtrahit iurisdictioni suorum ordinariorum ac sub immediata dependentia et iurisdictione episcopi Crisiensis Rutheni ritus ponit. Ill.mo autem ac R.mo D.no Nuntio Apostolico Belogradensi munus dat exequendi hoc decretum ac invigilari ut in eiusdem executione cuncta recte provideant. Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum die 19 octobris 1923.

Em. Tacci, secretis
Isaia Papadopulos

XII

Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 23 липня 1924 року, яким скасовано Апостольську Адміністратуру для греко-католиків в Боснії і Герцеговіні, а вірних скасованої Апостольської Адміністратури піддано владі Крижевського єпископа

Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 2123/28, о. с.

D E C R E T U M

S. Congregationis pro Ecclesia Orientali

Recte administrationi fidelium Rutheni ritus, qui Bosniam incolunt, quippe usque adhuc curae R.mi D.ni Alexii Baziuk, Administratori Apostolici, absque characterе episcopali erant concrediti, repraesentatum est huic Sacrae Congregationi melius provideri, si Ordinario characterе episcopali insignito subiiciantur. Quod cum mature perpendisset haec S. Congregatio, audito etiam voto Ill.mi ac R.mi D.ni Nuntii Apostolici Belogradensis, executioni demandatum esse statuit; quapropter per praesens decretum suppressa Administratione Apostolica Ruthenorum in Bosnia, fideles omnes nec non sacerdotes rutheni ritus ac paroecias et ecclesias quae in Bosnia nunc reperiuntur sub ordinariam potestatem Episcopi Crisiensis rutheni ritus transfert. Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali, die 23 Julii 1924.

I. Cardinalis Tacci, a secretis

Pro R. P. D. Assessore Henricus Benedetti off.

XIII

Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 25 липня 1932 року відносно перенесення осідку єпархії з Крижевців до Загребу.

Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 367/32.

D E C R E T U M

S. Congregationis «Pro Ecclesia Orientali»

Cum animum bonum et pastoralis officii exercitium exigat ut Ordinarius pro fidelibus graeco-rutheni ritus, intra fines Jugoslavici regni extantibus, Jugoslaviae resident, S. Congregatio Orientalis annuendum censuit precibus, Ex. mi

R. D. Dionisii Njaradi, Episcopi Crisiensis, qui id instanter postulaverat, eo vel magis quod seminarium ipsius Ordinariatus Zagabriae iam sedem habeat.

Vi igitur praesenti Decreti S. C. Orientalis facultatem facit eidem R. P. D. Episcopo Zagabriae habitualiter residendi retento titulo episcopali Ecclesiae Crisiensis. Quo vero facilius ac condigne munus suum Episcopus Crisiensis obire possit, ipsa S. Congregatio praesentibus litteris ad gradum et dignitatem «Ecclesiae Concatedralis» evehit Ecclesiam «SS. Cyrilli et Methodii» quae Zagabriae extat, apud Seminarium eiusdem Ordinariatus nihil immutans de iisque quae ad Ecclesiam Cathedralis Crisii, SS. Trinitatis dictum spectant.

Quae omnia SS. D. N. Cuius Div. Prov. Pius XI, adprobare ac rata habere dignatus est.

Contrariis minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus S. C. Orientalis, die 25 Iulii 1932.

XIV

*Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 4 травня 1959 року
відносно перенесення осідку єпархії з Крижевице до Загребу*

Arch. S. C. Or., Ruteni, Crisio, 367/32, o. c.

D E C R E T U M

S. Congregationis «Pro Ecclesia Orientali»

n. 185/ 59

Sedes Eparchiae Crisiensis Zagabriam transfertur,
Concatedrali Ecclesia ibidem erecta

Efflagitante iam D. P. D. Dionisio Njaradi, Hierarca Crisiensi, S. C. pro Ecclesia Orientali die XXV mensis iulii anno MCMXXXII decretum dedit de sede eparchiali Crisiensi Zagabriam transferenda atque Ecclesia Sanctorum Cyrilli et Methodii eadem in urbe extante ad gradum dignitatemque Ecclesiae Concatedralis evehenda, retento tamen titulo episcopali Crisiensi ceterumque servatis iuribus Ecclesiae Cathedralis propriis.

Decretum illud usque in praesens numquam ad effectum vicissitudine et iniquitate temporum deduci potuit.

Cum autem nunc rerum opportunitas effugere videatur, D. P. D. Gabriel Bukatko, Episcopus titulo Severianensis, Eparchiae Crisiensis Apostolicus Administrator, iterum de re Sacram hanc Congregationem rogavit.

Re igitur rite considerata, referente in Audientia diei XXIV mensis aprilis

vertente anno infra scripto Huius S. C. Adessore, SS. Dominus Noster Joannes Papa XXIII, benigne indulsit ut Apostolicus Administrator, quem supra memoravimus, eparchialem sedem a civitate Crisiensi ad Zagabriam transferat et Ecclesia Sanctorum Cyrilli et Methodii Concathedralis Ecclesiae gradum ac dignitatem obtineat, firmo titulo episcopali Ecclesiae Crisiensis firmisque iuribus Cathedralis Ecclesiae, voluitque ut praesens ferretur decretum.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali die: XXIV mensis maji anno Domini MCMLIX.

Eugenius Card. Tisserant,
a secretis
Acacius Coussa, adessor

XV

Декрет Священної Конгрегації Східних Церков з 3 липня 1972 року, яким іменовано Скопсько-Призренського єпископа, Йоакима Гербута апостольським візитатором католиків візантійського обряду в Македонії

З архіву Скопсько-Призренської єпархії.

SS. mus Dominus Noster PAULUS, Divina Providentia Papa VI, referente Exc. mo D. Augustino Casaroli, Archiepiscopo tit. Carthaginensi, Sacri Consilii pro Publicis Ecclesiae Negotiis Secretario, in Audientia diei 18 mensis junii volventis anni, dignatus est Exc. mum P. D. Joakim Herbut, Episcopum Scopiensem-Prisrianensem, Visitatorem Apostolicum nominare pro fidelibus catholicis ritus byzantini in Macedonia commorantibus, ut opportune eorum spiritualibus necessitatibus provideatur, cum omnibus iuribus et facultatibus opportunis ac necessariis.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesiis Orientalibus, die 3 mensis Julii anno 1972.

Maximilianus, Card. de Fürstenberg. Praef.
† Marius Brini
Archieppus tit. Algizen.
a secretis

XVI

Переклад декрету Священної Конгрегації Східних Церков, з 3 липня 1972 року, яким іменовано Скопсько-Призренського єпископа, Йоакима Гербута, апостольським візитатором католиків візантійського обряду в Македонії

Священна Конгрегація Східних Церков

Д Е К Р Е Т

Святіший Отець наш Павло VI, Божим Провидінням Папа, як зреферував В. Преосвященний Августин Казаролі, титулярний архієпископ Картагенський, секретар Священної Ради Зовнішніх Справ Церкви, на авдієнції 18 червня цього року, зволив Преосвященного Йоакима Гербута, єпископа Скопсько-Призренського, іменувати апостольським візитатором для католиків візантійського обряду, які живуть в Македонії, щоб задовольнити їхні духовні потреби, з усіма правами і можливостями доконечними і придатними.

Незважаючи на що-небудь цьому суперечне.

Видано в Римі з осідку Священної Конгрегації Східних Церков, 3 липня 1972 року.

Максиміліян, Кардинал де Фюрстенберг,
 Префект
 Марійо Бріні, архієпископ титулярний
 Алгіції, Секретар

XVII

Супровідний лист Священної Конгрегації Східних Церков, з 3 липня 1972 року, до номінаційного декрету апостольського візитатора католиків візантійського обряду в Македонії

З архіву Скопсько-Призренської єпархії.

Eccellenza Reverendissima,

Mi pregio comunicare all'Eccellenza Vostra Reverendissima che il Santo Padre, accogliendo il desiderio manifestato da questo Sacro Dicastero, Si è benignamente

degnato di nominare l'Eccellenza Vostra Reverendissima «Visitatore Apostolico per i fedeli cattolici di rito bizantino residenti nella Macedonia, con piena giurisdizione».

Questa Sacra Congregazione si felicita vivamente con Lei per la fiducia che il Santo Padre ha riposto nella Sua persona, e Le augura di cuore vivo successo e fruttuoso apostolato in mezzo ai fedeli cattolici di rito orientale della Macedonia.

L'Eccellenza Vostra non mancherà di mettersi subito in contatto con quel clero e fedeli di rito bizantino, cercando di riorganizzare tutte le attività, le iniziative e l'apostolato di quella parte della Chiesa, che la Provvidenza oggi affida alle Sue cure paterne.

Naturalmente Ella non mancherà di far sapere a questo Sacro Dicastero lo stato attuale dei fedeli bizantini della Macedonia, le necessità più urgenti di quella Comunità e la loro possibile soluzione, in modo da venire incontro a quelle esigenze e mostrare le sollecitudini pastorali che i fedeli cattolici di rito bizantino della Macedonia si aspettano dalla Sede Apostolica e dall'Eccellenza Vostra.

Profitto dell'occasione per confermarmi con sensi di distinto ossequio,
dell'Eccellenza Vostra Reverendissima
dev. mo nel Signore

P. Card de Fürstenberg
† Mario Brini, segr.

A Sua Eccellenza Reverendissima
Mons. JOAKIM HERBUT
Vescovo di Skopje-Prizren
S K O P J E
(con allegato Decreto)

XVIII

Переклад супровідного листа Священної Конгрегації Східних Церков, з 3 липня 1972 року, до номінаційного декрету апостольського візитатора католиків візантійського обряду в Македонії

Священна Конгрегація Східних Церков

Преосвященний Владико,

Маю честь повідомити Ваше Преосвященство, що Святіший Отець, прийнявши бажання, висловлене цією Священною Установою, зволив ласкаво

іменувати Ваше Преосвященство «апостольським візитатором католиків візантійського обряду, які живуть в Македонії, з повною юрисдикцією».

Ця Священна Конгрегація вельми радіє з Вами задля довір'я, яке Святіший Отець виявив до Вашої особи, і бажає Вам щирим серцем успіху і плідного апостолування між католиками східного обряду в Македонії.

Ваше Преосвященство подбає про те, щоб зараз нав'язати стосунки з духовенством і вірними візантійського обряду, стараючись відновити усі діяльності, почини й апостолування тієї частини Церкви, яку Провидіння сьогодні поручає Вашій батьківській опіці.

Очевидно, Ви подбаєте про те, щоб повідомити цю Священну Установу про актуальний стан вірних візантійського обряду в Македонії, про найбільш невідкладні потреби цієї спільноти і про можливі їхні розв'язки, щоб вийти назустріч цим вимогам і виявити душпастирську опіку, якої очікують католики візантійського обряду в Македонії від Апостольської Столиці і від Вашого Преосвященства.

Користаю з нагоди, щоб висловити почування особливого вияву пошани,

відданий в Господі
Вашому Преосвященству

Префект, Кардинал де Фюрстенберг
† Марійо Бріні, Секретар

До його Преосвященства
Монс. Йоакима Гербута
Єпископа Скопсько-Призренського
С К О П'Є
(з залученим декретом)

XIX

Декрет розподілу Крижевської єпархії на 4 вікаріати 1978 року в перекладі з хорватської мови

Vjesnik Križevačke eparhije, n. 2, 1978, o. c., p. 31-33.

Ординаріат Крижевської єпархії

ч. 151/1978

ч. 140/1978

Декрет про заснування архиєрейських намісництв Крижевської єпархії

На основі рішень II Ватиканського Собору, для догіднішого управління

Крижевською єпархією (розлогість території, різноманітність мов і народностей та специфічностей поодиноких частин) згідно з вказівками Єпископської Конференції Югославії і вищої адміністративної церковної влади, простудіювавши справу, послухавши думки радників, цим переорганізую управління єпархії, взявши під увагу єдино можливий територіальний принцип.

1. Існуюче Войводянське архиєрейське намісництво (Войводянський єпископський вікаріят), як продовження колишнього Осієцького вікаріату, охоплюватиме на майбутнє, крім досюгочасних парафій, ще і три наступні: Міклушевці, Петровці і Вуковар в Сремі. Згідно з тим, до складу цього намісництва входять греко-католицькі парафії Бачванського протопресвітерату (деканату): Дюрдьов, Господінці, Коцур, Кула, Новий Сад, Руський Керестур, Вербас I (з Новим Орахавом) і Вербас II.

Сремського протопресвітерату (деканату): Бачинці, Беркасово, Інджія, Міклушевці, Петровці, Сремська Митровіца, Шид і Вуковар. Банатського протопресвітерату (деканату): Марковац і Янков Мост. До Войводянського архиєрейського намісництва належать всі вірні греко-католики на території С. Р. Сербії із С. А. Областями, як також — і на території С. Р. Чорної Гори.

2. Жумберське архиєрейське намісництво (єпископський вікаріят) засновується з двох дотеперішніх протопресвітератів (деканатів): Катедрального і Жумберського. До його складу входять наступні парафії Катедрального протопресвітерату: Дішнік, Карловац, Крижевці, Пргомеле, Стенеvec і Загреб.

Жумберського протопресвітерату: Драге, Грабар, Кашт, Метліка, Мрзло Поле, Печно, Прібіч, Радатовічі, Сошіце і Стойдрага. До Жумберського архиєрейського намісництва належать всі вірні греко-католики, які живуть на території С. Р. Хорватії (без Славонії) і С. Р. Словенії.

3. Боснійсько-Славонське архиєрейське намісництво (єпископський вікаріят) охоплює парафії Боснійсько-Славонського протопресвітерату (деканату): Баня Лука, Церовляни, Дервента, Дев'ятина, Козарац, Лишня, Прнявор, Каніжа, Липовляни, Славонський Брод, Сібінь й інші парафії дотеперішнього Вуковарського протопресвітерату: Осіек, Пішкоревці, Раєво Село і Вінковці.

До Боснійсько-Славонського архиєрейського намісництва належать всі вірні греко-католики на території Славонії (в С. Р. Хорватії) і на території С. Р. Боснії і Герцеговіни.

4. Македонське архиєрейське намісництво (єпископський вікаріят) охоплює територію С. Р. Македонії, яка є вже оформлена в Апостольську Візитатуру з повною юрисдикцією з Преосвященним Йоакимом Гербутом на чолі.

До складу Македонського архиєрейського намісництва входять католицькі

парафії: Богданці, Гевгелія, Нова Маала, Радово і Струмїца з приналежними філіями та всі вірні католики східного обряду в С. Р. Македонїї.

Загреб, 15 квітня 1978.

Гавриїл Букатко
архиепископ і апост. адміністратор

Йоаким Сегеди
помічний єпископ і ген. вікарій

Увага! Цей декрет стає чинним з днем 11 травня 1978 на свято св. Слов'янських апостолів Кирила і Методія.

Гавриїл Букатко
архиепископ і апост. адміністратор

XX

Перелік єпископів католицької Церкви візантійсько-слов'янського обряду в Югославії.

1. Симеон Вратаня 1611-1630.
2. Максим Предоевич 1630-1642.
3. Гавриїл Предоевич 1642-1644.
4. Василій Предоевич 1644-1648.
5. Сава Станіславич 1648-1661.
Незаміщена єпископська столиця від 1661 до 1663 року.
6. Гавриїл Міякич 1663-1670.

Апостольські вікарії для з'єднаних у Хорватії

7. Павло Зорчич 1671-1685.
8. Марко Зорчич 1685-1688.
9. Ісая Попович 1689-1699.
10. Гавриїл Турчинович 1700-1706.
11. Григорій Югович 1707-1709.
12. Рафаїл Маркович 1709-1726.
13. Григорій Вучинич 1727-1733.
14. Сильвестер Іванович 1734-1735. (незаміщений Ап. Вік. 1735-1738).
15. Теофіл Пашич 1738-1746. (Незаміщений Ап. Вік. 1746-1751).
16. Гавриїл Палкович 1751-1754. (Незаміщений Ап. Вік. 1754-1759).
17. Василій Божічкович 1759-1785, останній апостольський вікарій, від 1759 до 1777 року і перший Крижевський єпископ, від 1777 до 1785 року.

Крижевські єпископи

17. Василій Божічкович 1777-1785. (Незаміщена єпархія 1785-1787).
18. Йосафат Басташич 1787-1793.
19. Сильвестер Бубанович 1794-1810. (Незаміщена єп. 1810-1814).
20. Константин Станич 1814-1830. (Незаміщена єп. 1830-1834).
21. Гавриїл Смічиклас 1834-1856.
22. Георгій Смічиклас 1857-1881. (Незаміщена єп. 1881-1883).
23. Ілля Хранилович 1883-1889. (Незаміщена єп. 1889-1891).
24. Юліян Дрогобецький 1891-1920.
25. Діонісій Нярадї 1920-1940. 1914 року Апостольська Столиця його назначила апостольським адміністратором Крижевської єпархії, а 1920 року став Крижевським єпископом. Від 30 жовтня 1922 до 22 лютого 1927 року єпископ Діонісій був також адміністратором Пряшівської єпархії, а від 15 листопада 1938 до 16 березня 1939 року — апостольським адміністратором і для Мукачівської єпархії. (Незаміщена єп. 1940-1942).
26. Янко Шімрак 1942-1946. Від 1941 року був апостольським адміністратором Крижевської єпархії, а 1942 року став Крижевським єпископом.
27. Від 1946 до 1950 року єпархія була незаміщеною. У 1950 році Гавриїл Букатко став адміністратором Крижевської єпархії, і, як такого, 1952 року його назначено титулярним єпископом Север'янським. 1960 року став резиденційним Крижевським єпископом. 1961 року єпископ Гавриїл став титулярним єпископом Мосіценським і коад'ютором Београдського єпископа латинського обряду з правом наступства; одночасно його призначено для Апостольської Адміністрації латинського обряду в Банаті та апостольським адміністратором Крижевської єпархії. Резиденційним архієпископом Београдським латинського обряду й апостольським адміністратором Апостольської Адміністрації латинського обряду в Банаті став 1964 року. 1972 року архієпископ Гавриїл був звільнений з обов'язку апостольського адміністратора латинського обряду в Банаті, а 1980 року, на власне бажання, був звільнений і з обов'язку Београдського архієпископа латинського обряду і лишився адміністратором Крижевської єпархії до кінця свого життя 1981 року.
28. Йоаким Сегеди 1963. Титулярний єпископ Гиспарійський, Крижевський помічний єпископ. Від 1981 до 1983 року — адміністратор незаміщеної Крижевської єпархії.
29. Славомир Мікловш, Крижевський єпископ від 1983 року.

ПОКАЖЧИК ІМЕН І РЕЧЕЙ

- АЛОАТТІ ЙОСИФ 139, 140.
 АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 40-44, 46-47, 50-51, 54-58, 70, 78, 81, 100,
 117, 141, 143, 149-150, 157, 167-169, 174.
 АРАБАДЖІЙСЬКИЙ ПЕТРО 99.
 АСУМПЦІОНІСТИ 101-102.
 БАЗЮК ОЛЕКСАНДЕР 113, 185.
 БАЛАБАН ГЕДЕОН 107-108.
 БАЛЬКЕ 121.
 БАНАТСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 123-124.
 БАНЯ ЛУКА 113-114, 124, 127, 132, 135, 137, 191.
 БАСТАШИЧ ЙОСАФАТ 75-76, 82-83, 133, 154, 156, 193.
 БАТТАНИ ЙОСИФ 51.
 БАЧВАНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 119-120.
 БАЧВАНСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 123, 191.
 БАЧИНСЬКИЙ АНДРІЙ 133, 154-155.
 БАЧИНЦІ 120, 123, 125, 191.
 БАЧКА 50-51, 57, 71-72, 78-82, 84-86, 91, 109-110, 114, 118-119, 136-137, 146-147,
 149, 151, 157, 167, 169, 174.
 БЕЛЛЯРМІНО РОБЕРТ 27-30, 161.
 БЕРАК 120, 122, 125.
 БЕРЕСТЕЙСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 17-18, 91, 107, 141, 157.
 БЕРКАСОВО 72, 75-76, 85, 120, 123, 125, 151, 175, 191.
 БОГДАНЦІ 104, 106, 124, 127, 140.
 БОЖІЧКОВИЧ ВАСИЛІЙ 48, 50, 52, 54, 58, 62, 64-65, 67, 74-76, 81-82, 132-133,
 143, 148, 150-151, 153-154, 192-193.
 БОЛГАРСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 100.
 БОРЕЦЬКИЙ ЙОВ 108.
 БОРКОВИЧ МАРТИН 39, 41, 148.
 БОСНІЙСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 124.
 БОСНІЙСЬКО-СЛАВОНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 125, 127, 130, 191.
 БРАДАЧ ІВАН 152-154.
 БРАНЮГ 47.
 БУБАНОВИЧ СИЛЬВЕСТЕР 75-76, 83-86, 88, 133, 193.
 БУКАТКО ГАВРІЇЛ 77, 89-90, 119-120, 130, 146, 186, 193.

- ВАСИЛІЯНИ 132-134.
ВАСИЛІЯНКИ 77, 90, 136, 138-139.
ВЕЛИКИЙ КЕРЕСТУР 80-81.
ВЕРБАС 119-120, 123, 125, 131, 137, 191.
ВИННИЦЬКИЙ ІНОКЕНТІЙ 108.
ВІДЕНСЬКИЙ СИНОД 19, 142-143, 149, 152-156.
ВІНКОВЦІ 122, 127, 191.
ВІНКОВИЧ БЕНЕДИКТ 34.
ВОЙВОДЯНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 119-120, 125, 130, 191.
ВОЛОХИ 22, 40, 43, 141, 163-166.
ВРАТАНЯ СИМЕОН 23-25, 27-30, 32-33, 36-37, 43-45, 132-133, 141, 147-148,
161-164, 192.
ВРЛІКА 121.
ВУКОВАР 122, 125, 132, 138, 191.
ВУКОВАРСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 122, 191.
ВУЧИНИЧ ГРИГОРІЙ 47, 132-133, 148, 192.
ГЕРБУТ ЙОАКИМ 106, 120, 125, 130, 140, 147, 187-190.
ГЕРМАН ГРИГОРІЙ 107.
ГОГОЛЬ ЙОНА 107.
ГОМИРСЬКИЙ МОНАСТІР 36.
ГАЛЮФ ЙОСИФ 52, 54, 75.
ГАРАМПІ ЙОСИФ 59-60, 62, 66, 69, 150.
ГЕВГЕЛІЯ 104, 106, 124, 127, 140.
ГОСПОДІНЦІ 119-120, 123, 125, 191.
ГРАБАР 121, 127, 191.
ДАЛМАТСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 86, 88, 91, 121.
ДЕВ'ЯТИНА 110-111, 114, 124, 127, 135, 138, 191.
ДЕРВЕНТА 11, 114, 124, 127, 191.
«DIVINAE MAIESTATIS ARBITRIO» 28, 36, 141, 161-162.
«DIPLOMA LEOPOLDINUM» 116, 149, 155-156.
ДІШНІК 77, 121, 127, 191.
ДОМІТРОВИЧ ПЕТРО 23-24, 36, 44-45, 164.
ДРАГЕ 121, 127, 191.
ДРАГОСІ МОЙСЕЙ 61-65, 67, 143, 150-151.
ДРОГОБЕЦЬКИЙ ЮЛІАН 76, 90-91, 109-110, 136, 138, 193.
ДУБРАВИЧ МАРТИН 24-25, 27, 29-30.
ДЮРДЬОВ 119-120, 123, 125, 132, 137, 191.
ЕСТЕРХАЗІ 139-140.
«ETSI PASTORALIS» 153.
ЄВХАРИСТИНКИ 139-140.

- ЖАБОКРИЦЬКИЙ ДІОНІСІЙ 108.
ЖУК ЙОСИФ 111-113.
ЖУМБЕРАК 22, 28-29, 31, 44, 46-47, 50, 52-54, 57, 71, 74, 78, 84-86, 90, 133, 141, 144-145, 149.
ЖУМБЕРСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 125, 130, 191.
ЖУМБЕРСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 121-122, 127, 191.
ЗБІРУЙСЬКИЙ ДЕНИС 107.
ЗЕЙТІЛНІК 100-101, 104, 139.
ЗОГРАФСЬКИЙ ПАРТЕНІЙ 93.
ЗОРЧИЧ МАРКО 41, 46, 132, 148, 192.
ЗОРЧИЧ ПАВЛО 39-41, 43-47, 132, 142-143, 148-149, 166, 192.
ІВАНОВИЧ СИЛЬВЕСТЕР 47, 132, 148, 192.
ІЗВОРОВ НІЛЬ 99-102.
ІНДЖІЯ 120, 123, 125, 191.
КАМЕНИЦЯ 110-111, 114, 124, 134-136.
КАНІЖА 108, 122, 127, 191.
КАНОНІК 89, 144, 176, 178.
КАПІТУЛА 88-90, 144, 149, 151-152, 176, 178.
«CHARITAS ILLA» 70, 83, 143, 151, 157-158.
КАРЛОВАЦ 52-54, 74, 126-127, 131, 138, 191.
КАТЕДРАЛЬНИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 121, 127, 191.
КАШТ 121, 127, 132, 191.
КЕРЕСТУР 51, 76, 78-80, 82-83.
КОВАЧ МЕЛЕТІЙ 154.
КОЗАРАЦ 111, 113-114, 124, 127, 132, 135, 191.
КОПИСТЕНСЬКИЙ МИХАЇЛ 107-108.
КОЦУР 51, 76, 78-80, 82-83, 90, 119, 123, 125, 136-137, 191.
КРИЖЕВЦІ 50-57, 71-72, 74-78, 81-82, 88, 90-91, 121, 127, 131-132, 136, 138, 144, 146, 149, 151, 157, 167-170, 174, 177, 185-187, 191.
КРИЛОШАНИН 72, 75, 88.
КРИЧКЕ 121.
КУКУШ 92-96, 99-101, 103-104, 139, 181, 183.
КУКУШСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 91-92, 96, 100, 141, 157.
КУЛА 119-120, 123, 125, 132, 134, 191.
ЛАЗАРИСТИ 93-96, 100-102, 104.
ЛЕПАВИНА 38, 43, 46.
ЛЕПЕНИЦЯ 114, 124.
ЛЄДУХОВСЬКИЙ 101, 140.
ЛИПОВЛЯНИ 109, 122, 127, 191.
ЛИШНЯ 114, 124, 127, 131, 135, 191.
«MAGNUS DOMINUS» 107.

- МАЙОР ГРИГОРІЙ 61, 154.
МАКАРІОПОЛЬСЬКИЙ ІЛАРІОН 96, 99.
МАКЕДОНСЬКИЙ ВІКАРІЯТ 125, 127, 130, 191.
МАКЕДОНСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 124.
МАЛЧИНСЬКИЙ ФРАНЦ 99.
МАРКОВАЦ 117, 118, 120, 123, 125, 131, 191.
МАРКОВИЧ РАФАЇЛ 47, 132, 148, 192.
МАРЧА 18, 23-25, 28-32, 35, 37-38, 40-41, 45-47, 52-53, 74, 132-133, 141, 147, 157, 162.
МАРЧАНСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 17, 24, 27, 44, 78, 91, 141, 152, 157.
МАРЧАНСЬКИЙ МОНАСТІР 24, 34, 44-46, 161.
«MERITIS LICET IMPARIBUS» 89, 144, 152, 176.
МЕТЛІКА 121, 127, 131, 191.
М'ЄДА ЛАЗАР 104.
МІКЛОВШ СЛАВОМИР 89, 130-131, 193.
МІКЛУШЕВЦІ 122, 125, 131, 138, 191.
МІЯКИЧ ГАВРІЇЛ 38-40, 132, 148, 163, 192.
МЛАДЕНОВ ЛАЗАР 100-103.
МОРФІЙ КОЗМА 121, 127, 191.
МРЗЛО ПОЛЕ 121, 127, 191.
НОВА МААЛА 106, 124, 127, 140.
НОВЕ ОРАХОВО 119-120, 123, 125, 191.
НОВИЙ САД 83, 119-120, 123, 125, 131-132, 137-138, 191.
НЯРАДІ ДІОНІСІЙ 89, 91, 111, 113-114, 118-119, 136-138, 146, 186, 193.
ОБРЯДОВИЙ ВІКАРІЙ 18, 37-41, 45, 55, 148, 157.
ОЛЬШАВСЬКИЙ ЕМАНУЇЛ 79, 133.
ОСІЄК 51-53, 72, 81-82, 122, 127, 138, 149, 151, 174, 191.
ОСІЄЦЬКИЙ ВІКАРІЙ 72, 82, 89, 144, 151, 167, 175.
ОСІЄЦЬКИЙ ВІКАРІЯТ 81-83, 88, 125, 191.
ОСТРОЗЬКИЙ КОНСТАНТИН 108.
ОСТРОГОН/СЬКИЙ/ 25, 56, 59, 61, 68, 71-72, 83-84, 144, 150, 157, 164, 171, 174.
ПАКРАЦ 54, 82.
ПАЛКОВИЧ ГАВРІЇЛ 47-48, 132-133, 148, 192.
ПАЛЮРЦІ 139-140.
ПАШИЧ ТЕОФІЛ 47, 132, 148, 192.
ПЕЛЬЧИЦЬКИЙ ЛЕОНТІЙ 107-108.
ПЕТКОВ МИХАЇЛ 100.
ПЕТРЕТИЧ ПЕТРО 36, 38.
ПЕТРОВЦІ 122, 125, 191.
ПЕЧ 30, 32-33, 36.
ПЕЧНО 121, 191.

- ПЕЧСЬКИЙ ПАТРІАРХ/АТ/ 30, 32-33, 35, 38, 164-165.
ПІРАВА 140.
ПІШКОРЕВЦІ 122, 127, 191.
ПЛАТЕЙСЬКИЙ 143, 166.
ПОПОВ РАФАІЛ 99.
ПОПОВИЧ ІСАЯ 46-47, 132, 148, 192.
ПОТІЙ ІПАТІЙ 107.
«ПРАВО ПАТРОНАТУ» 25, 58, 71-72, 147.
ПРГОМЕЛЄ 77, 121, 127, 191.
ПРЕДОЄВИЧ ВАСИЛІЙ 36-38, 132, 145, 148, 192.
ПРЕДОЄВИЧ ГАВРІІЛ 34-36, 132, 148, 192.
ПРЕДОЄВИЧ МАКСИМ 32-36, 132, 148, 192.
ПРЕСЕКА 178.
ПРІБІЧ 44, 46-48, 54, 72, 74, 91, 121, 151, 174, 191.
ПУЛХЕРІЯ 55-56, 74, 86, 144, 149, 178.
РАГОЗА МИХАЙЛО 107.
РАДАТОВІЧІ 121, 127, 132, 191.
РАДОВО 106, 124, 127, 140.
РАЄВО СЕЛО 122, 127, 191.
РАШАНИ 22, 27-28, 141, 161-162.
РУМУНСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 17, 91, 114, 141, 152, 157.
РУСЬКИЙ КЕРЕСТУР 90, 118-120, 123, 125, 131, 136-137, 191.

СВІДНИЦЬКИЙ 35, 37-40, 48, 50, 67, 143, 145, 148, 167, 174.
СЕВЕРЯНИ 22.
СЕГЕДИ ЙОАКИМ 118-120, 130, 131, 193.
СЕМБРАТОВИЧ ЙОСИФ 99.
СЕРБИ 22.
СІБІНЬ 83, 109, 122, 127, 131, 191.
СЛАВОНСЬКИЙ БРОД 83, 109, 122, 138, 191.
СЛАВОНСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 122-123, 191.
СЛУЖЕБНИЦІ 90, 136-137.
СМІЧИКЛАС ГАВРІІЛ 83, 88, 90, 177, 193.
СМІЧИКЛАС ГЕОРГІЙ 90, 193.
СОКОЛЬСЬКИЙ ЙОСИФ 99.
СОШЦЕ 121, 127, 138, 191.
СРЕМСЬКА МИТРОВИЦЯ 120, 123, 125, 131, 191.
СРЕМСЬКИЙ ПРОТОПРЕСВІТЕРАТ 122, 123, 191.
СТАНІСЛАВИЧ САВА 38, 132, 148, 164, 192.
СТАНИЧ КОНСТЯНТИН 83, 85-86, 88, 193.
СТАРА ДУБРОВА 111, 114, 134-135.
СТЕНЄВЕЦ 121, 127, 131, 191.
СТОЯКОВО 140.

СТРУМІЦА 104, 106, 124, 127, 140.

СТУДИТИ 110-111, 134-135.

СУФРАґАН/СЬКИЙ/ 71-72, 83-85, 144, 150, 157, 164, 171.

«UBI PRIMUM PLACUIT» 144.

УЖГОРОДСЬКЕ ПОЄДНАННЯ 17-18, 51, 78-81, 91, 141, 152, 157.

УСКОКИ 21-24, 27-29, 31-33, 36, 38, 40-41.

ФЙОДОРОВ ЛЕОНІД 135.

ФУНДАЦІЙНИЙ ДЕКРЕТ 71, 74, 78, 88, 151, 173.

ХРАНИЛОВИЧ ІЛЛЯ 77, 89-90, 193.

ХРЕН ТОМА 24, 29.

ЦЕРОВЛЯНИ 114, 124, 127, 135, 191.

ЦІСАРСЬКИЙ РЕСКРИПТ 149, 167.

ЦРНОЄВИЧ АРСЕНІЙ 18, 46-47, 82.

ШАНОВ ЕПІФАНІЙ 101, 103-104.

ШЕПТИЦЬКИЙ АНДРІЙ 110-111, 113, 134-135.

ШЕПТИЦЬКИЙ КЛИМЕНТІЙ 135-136.

ШИД 72, 75-76, 85, 120, 123, 125, 138, 151, 175, 191.

ШІМРАК ЯНКО 89, 119, 193.

ЮГОВИЧ ГРИГОРІЙ 47, 132, 148, 192.

ЯКУШИЧ ГЕОРГІЙ 79.

ЯНКОВ МОСТ 117-118, 120, 123, 125, 191.

20. СОЛОВІЙ М., *Божественна Літургія. Історія-Розвиток-Пояснення*. Рим 1964, стор. XIV+422.
(*Divine Liturgy - History, Evolution and Commentary*) * \$ 10.00
21. MYCHALSKYJ A., «*Liber de Fide*» *Pseudo-Nathanaëlis*. *Fontes et Analysis*. Rome 1967, pp. 150 US \$ 5.00
22. ПЕКАР А., *Нариси історії Церкви Закарпаття*, т. I. Рим 1967, стор. 242.
(*Outline of Church History in Transcarpathia*) * \$ 6.00
23. CHIMY J., *De figura iuridica Archiepiscopi Maioris in iure canonico orientali vigenti*. Rome 1967, pp. 224 * \$ 6.00
24. ГАЈЕСКУ G.-BARAN A., *The Cossacks in the Thirty Years War*, vol. I (1619-1624). Rome 1969, pp. 140 (Vol. II - see nr. 42) * \$ 5.00
25. DUCHNOVIČ A., *The History of the Eparchy of Prjašev*. Rome 1971, pp. VIII+102 * \$ 5.00
26. MUDRYJ S., *De Transitu ad Alium Ritum*. (A Byz.-Ucraino ad Latinum). Roma 1973, pp. XXIV+182 * \$ 6.00
27. ВЛАЖЕЈОВСЬКIJ D., *De Polestate Metropolitanarum Kioviensium in Clerum Regularem (1595-1805)*. Rome, 1973, pp. 196 * \$ 6.00
28. ТРЕМБЦЬКИЙ В., *Український Державний Гімн та укр. патріотичні пісні*. Н. Йорк-Рим 1973, стор. 120+11.
(*Ukrainian Anthem and other Patriotic Songs*) * \$ 4.00
29. ВЛАЖЕЈОВСЬКIJ D., *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminaries of Lviv (1665-1784)*. Rome 1975, pp. XXVII+280 * \$ 10.00
30. GLINKA A., *Gregorio Jachymovyc - Metropolita di Halyc ed il suo tempo (1840-1865)*. Roma 1974, pp. XXXVII+368 * \$ 10.00
31. КУПРАНЕЦЬ О., *Православна Церква в міжвоєнній Польщі 1918-1939*. Рим 1974, стор. XXI+235.
(*The Orthodox Church in Poland in the Period between the Wars 1918-1939*) * \$ 8.00
32. КУПРАНЕЦЬ О., *Духовне Вознище на Скитальцині (Українська Католицька Духовна Семінарія Гіриберт-Кулемборг)*. Торонто 1975, стор. 206.
(*A Hearth Away From Home: The Ukrainian Catholic Seminary in Hirschberg - Culemburg*) * \$ 8.00
33. ПАТРИЛО І., *Джерела і Бібліографія Історії Української Церкви*. Рим 1975, стор. XII+376.
(*Fontes et Bibliographia Historiae Ecclesiae Ucrainae*) * \$ 10.00
34. GLINKA L., *Diocesi Ucraino-Cattolica di Cholm (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa)*. Romae 1975, pp. 274 * \$ 7.00
35. КУПРАНЕЦЬ О., *Походження назви «Русь» у Хроніці Руської Землі Іванінуса з 1611 р.* Торонто 1978, стор. 296
(*The origin of the name «Rus'» in «The chronicle of the land of «Rus'» by A. Gwagninus of 1611*) * \$ 10.00
- 36-37. СОЛОВІЙ М.М., *Мелетій Смотрицький - як письменник*, Торонто: (том I: 1977 р., стор. 275; т. II: 1978, стор. 450).
(*Meletius Smotryckyj - and his writings*) * \$ 22.00

38. БАЛІК Б., Інокентій І. Винницький, єпископ Перемиський, Самбірський і Сяніцький (1680-1700). Рим 1978, стор. XXIV + 382
(*I. Vynnyckyj, episcopus Premisliensis... 1680-1700*) * \$ 12.00
39. ФЕДЮК П. Й., Святий Василій Великий і Християнське Аскетичне Життя, Рим-Торонто 1978, стор. 230.
(*St. Basil the Great and the Christian Ascetic Life*) * \$ 10.00
40. ВАВРИК М.М., Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII-XX ст. Рим 1979, стор. XXIV+218, + мапа.
(*Evolutionis Ordinis Basiliani s. XVII-XX delineatio*) * \$ 12.00
41. КОРЧАГІН К., Карне право Української Католицької Церкви. Історично-юридичний нарис. Рим 1981, стор. XVIII 148
(*Jus personale Ecclesiae Ucraino Catholicae*) * \$ 8.00
42. БАРАН А. - ГАЈЕСКУ Г., *The Cossaks in the Thirty Years War*, vol. II (1625-1648). Rome 1983, pp. 124 (Vol. I - See Nr. 24) * \$ 8.00
43. ВЛАЖЕЈОВСКИЈ ДМУТРО, *Byzantine Rite Students in Pontifical Colleges, and in Seminaries, Universities and Institutes of central and western Europe (1576-1983)*. Rome 1984 * \$ 12.00
44. ДЖУДЖАР Ю., *Католицька Церква Візантійсько-слов'янського обряду в Югославії* (історично-юридична праця), Рим 1987, стор. 200 * \$ 12.00